This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

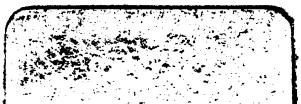

K. GUSTAF II ADOLFS
HISTORIA.

IV. Bandet.

SVEA RIKES HISTORIA UNDER KONUNG GUSTAF ADOLF DEN STORES REGERING.

IV. BANDET.

ASTOR LIBRARY NEW-YORK.

STOCKHOLM,
Tryckt och uplagdt hos JOHAN A. CARLBOHM,
1794.

Nya pålagor och författningar emot misbruk vid Kronuppbörden. — Studiers och Religionens befordrande. — Ståndernes upphjälpande. — Förpantning af Kronans egendommar och inkomster. — Konungens giftermål. Sid. 791.

XXII. Cap. *Slut på gränsförrättningen med Ryssland. — Riksdag i Stockholm. — Krigshjälp och krigsrustningar emot Polen. — Gustaf Adolfs Krigs-artiklar, första fälttog emot Polen, samt dröfningar i Livland och Kurland. — Hertig Carl Philips och Enke-Drottning Catharina Stenbocks död.* Sid. 906.

Bilagor till Tredje och Fjerde Banden. Sid. 1001.

SVEA RIKES HISTORIA
UNDER
KONUNG
GUSTAF II ADOLFS
REGERING.

FJERDE BANDET.

XIX. CAPITLET.

Riksdag i Helsingfors med Finlands Stånder. — Inrikes våldsamheters afstyrande. — Polska stilleståndets osäkerhet. — Riksdag i Örebro. — Fred med Ryssland. — Riksdag i Stockholm, Gustaf Adolfs Kröning och Författningar om åtskilliga inrikes ärenden.

Underhandlingarne emellan Sveriges och Rysslands Fullmägtige sågo länge tvätydiga ut, och gåfvo föga hopp om en därpå följande fred, hvadan Gustaf Adolf, medan de påstodo i Ryssland, sysselsatte sig hemma i Sverige att skaffa nya medel till krigets fullföljande. Han hade under sitt vistande i Narwa sammankallat Finlands Ständer till ett särskildt möte i Helsingfors, och samma möte öppnade han med ett långt tal, skrifvet med hans egen hand, samt innehål-

1616. Riksdag i Helsingfors med Finlands Ständer.

22 Januar.

lande en utförlig berättelſe om Polſke
1616. Konungens ſtämplingar emot Sverige, om orſakerne till Sveriges krig med Ryſsland, allt ifrån deſs upphof, och hvarföre det ännu till en del fortſattes; ty att ſådant ſkedde af en otjänlig krigsluſt hos Konungen, var en nog allmän miſstanke, den han ville afſkudda ſig äfven ſå väl här, ſom förut inför Sveriges Ständer. *Jag hade*, lydde ibland annat hans tal, *uti de framlidne fyra år, ſom jag igenom den Alsmägtiges förſyn, detta Konungsliga Regementet föreſtått hafver, väl gårna oſta ſökt lägenhet, hurulunda jag måtte en gång kunna om denne landsorts lägenhet och allas Edra villkor och tillſtånd förfara; på det jag i tid om hvad ſom till allas Edra välfärd lände, måtte ſåledes ſkicka och laga, att J under mitt regemente mågen, ſå mycket i deſſe oläglige tider ſke kan, hållas vid lag och laga ſtadgar; och på det jag ſjelf, ſom mitt af Gudi ombetrodde kall det kråfver, kan förfara Edra klagemål och beſvår, och därpå ſedan böter ſkaffa. Men, gode Herrar och Mån, eburu gårna jag det ock hade i verket ſtållt, eburu högt jag mig det och hafver låtit till hjertat gå och angeläget vara, ſå år jag dock igenom de margfalldiga beſvår, ſom deſſa krigsti-*

der

der med ſig haft hafva, därifrån all-
tid afhållen vorden, allt intill denna tid 1616.
och tillfallande lägenhet, hvilken jag
ock icke hafver velat låta förbigå, med
mindre jag Eder ſamtligen till mig
kalla och till detta möte ſtämma låta,
hvarmed Eder icke allenaſt detta landets
ſaker att öfvervåga, utan ock med Eder
afhandla några ärenden, ſom angå all-
gemena Rikſens, vårt kåra Fädernes-
lands bäſta, lägenhet och välfärd; betac-
kar ock Eder gunſtligen, att J Eder ſå
redebogne och välvillige, ſom gode hör-
ſamme underſåter bör, hafven finna låtit.
Han förde dem ſedan till ſinnes Konung Sigismunds blinda nit, att vilja påtruga Sverige det Påfviſka mörkret, och huru den aflidne Konung Carl med andre rättſinnige Chriſtne, rättſinnige Svenſke, rättſinnige fäderneslandet älſkande män, arbetade däremot; huru Sigismund då anföll Sverige med utländſk magt, uppväckte i Sverige ett inbördes krig, huru han varit orſaken att Sverige råkat i krig med Ryſsland, och huru Ryſſarnes obillighet nu var orſaken att detta krig ej afſtadnade: *Dem ſkrefs*, yttrade han ſig till ſlut, *åtſkilliga förmaningsbref till, att de ſig ville till vänlighet med Oſs begifva; men de togo ſådana bref upp, ſom de af råddboga utgångne voro; ty*

de hade på ſamma tid en väldig krigs-
1616. *magt vid Brunitz liggandes. Och på det jag måtte dem låta ſe, att de ſig i ſå måtto bedrogo, lät jag genom mitt folk, ſom vid Nougården var, taſta deras läger an vid Brunitz, belägrade Augdow, och Gud gaf lyckan på båda händer, att de vid Brunitz ſlagne och Augdow intaget blef. Att verlden måtte ſe hvad oluſt jag till ſådan blodsutgjutelſe hade, och att jag måtte undfly ſådan ſkadlig fegd, lät jag ſedan ifrån Narwen igenom Fältherren, Hof- och Fältmarſkalken, det Ryſka Rådet än ytterligare förmana, att de ſig till vänlig förhandling förſtå ville, och gjorde således Fältmarſkalken Jeſper Andersſon och Måns Mårtensſon Fullmägtige med dem att handla; hvar de därtill luſt hade; men de gåfvo en hop ſpottſka onyttiga ord tillbaka igen. Jag hafver imedlertid förmått Konungen af Stora Britannien och de Stater i Nederland, att de ſina Sändebud till denna ſaks biläggning ſända ville, hvilka äro till handels komne; buru Gud nu deras ſinne till rättviſan och freden kan lämpa varder tiden medgifvandes. Således är det tillgånget, och på detta ſättet åre Vi råkade i denna Ryſka fegd, hvilken mig i deſſa try omgångna åren, icke hafver*

ver varit möjligt att afſkaffa, för gen-
ſträfvighet, eburu högt jag mig det ock 1616.
hafver låtit angeläget vara; förmodar
likväl att Gud ſkall igenom de medel
han nu denna gång gifvit hafver, all
ting till det bäſta vända. Efter nu ſå-
ledes är att Konungen i Polen med dik-
tan och traktan, med Patenter och lögn-
ſkrifter, med krig genom Liſland och
Ryſsland, ſtår därefter ſom förbemält
är, att komma Vårt kära fädernesland
på olycka och under Påfvens och Polens
ok och träldom; ſå är af nöden, att J
Eder till vara tagen, att J Eder af
honom, lika ſom Ryſſarne gjort hafva,
icke låten förföra, utan deras exempel
för en varning upptagen, och ſedan hvad
mångehanda olyckor, Regements förän-
dringar med ſig föra, hälſt når de ſke
genom inbördes tvådrägtighet. Kommen
förden ſkull ihog de margfalldiga löften,
ſom J min ſalige Herr fader och mig
på åtſkilliga tider gjort hafven, med
ſkriftliga och lifliga dyra eder; förglöm-
men och icke den omäteliga fara och
omak, ſom min ſalige Herr fader och
jag i många mått för Eder välfärd ſkull
lidit och utſtått hafve; ſer ock på orſaken
och ſjälfva grunden till detta Ryſka kriget,
att det icke genom Hans Majeſtät ſalig,
eller genom mitt förvållande är begynt,

och ſå länge continuerade, utan att det
1616. *drager ſitt rätta urſprung af ſjälfve*
Ryſſarnes otro och hårdnackenbet. I gode
män velen framhårda i den trohet, ſom
jag allt hårtill hos Eder funnit hafver,
ſå vill jag mig ſå härefter, ſom hårtill,
alltid om Eder välfård till det högſta
befliita, ſåſom ock mig vinlägga att kom-
ma Eder till fred, roligbet och båttre
villkor, hvartill Gud den alldrahögſte ſin
nåd ville förlåna! a).

Efter

a) Hela talet hos Widekindi, *G. Å. H ſ.* 328 - 335. Till Helſingfors Riksdag kallades alle af Adel, ſom voro komne till ſina laga år, Biſkopen med två af Capitlet och en Präſt af hvart härad, Ryttmäſtare och Höfvidsmän, med en af befälet och två af gemene Ryttare och Knektar, en Borgmäſtare med en af *Rådet och en af gemena Borgerſkapet* af hvar ſtad och två Bönder af hvart härad. De ſkulle ſamlas i Helſingfors 20 dag Jul eller den 13 Januarii 1616. Kamereraren Hans Henriksſon befalltes ſkaffa *proviant till Konungens Hofſåger i Helſingfors.* Allmogen i Finland pålades en gård till Hofförtäringen under Riksdagen i Helſingfors, nämligen af hvar Kronobonde och Skattebonde: Rog 5 kappar, malt 5 kappar, hafre 3 kappar, humle en half mark, ſmör en half mark, torrt kött 5 marker, höns ett halft, gås $\frac{1}{2}$, talg $\frac{1}{2}$ mark, ägg 5 ſtycken, hö en half parmas, 40 Bönder om en oxe, och 6 om ett får. Efter vanligheten hälften ſå mycket af Frälſebönder. *Patent* om Herredagen. *Narwa* 5 *November. Fullmagt* för Hans Henriksſon, Kamereraren,

Efter talet lät Konungen upplåſa och till Finſke Ständerne öfverlämna de ären- 1616.
den han ville dem föreſtälla, nämligen förſt om en trygg förbindelſe emot Polens ſtämplingar och Ryſſarnes anfall; därnäſt om en ſådan landtogsgärd, ſom utgjordes 1613, och ſlutligen, om en ſådan ſkjutsordning, ſom året förut var utgifven i Sverige. Ständerne ſvarade härpå, med upprepande af de gamla beſvärspuncterne emot Konung Sigismund, att han både under det han var Konung i Sverige och ſedermera hade eftertracktat att till intet göra den ſanna Evangeliſka läran och förſätta Sveriges inbyggare i det Påfviſka mörkret, till hvilken ända han förſt lämnat Riket utan någon ordentlig Öfverhet, och ſedan velat anfalla landet med utländſkt krigsfolk, ſamt förorſakat inbördes krig; att han nu nyligen hade brutit ſtilleſtåndet med upprorsſkrifters kringſpridande, och ſökte ſåledes Sveriges ſkada både med magt och liſt; fördenſkull förplicktade de ſig att alldrig låta bedraga ſig till otrohet emot Konung och fädernesland, eller ibland ſig lida någon ſom med dylikt beträddes, utan vara beredde med lif och välfärd till Konungens och Rikets förſvar; äfven-

att lägga en gård på i Finland. *Narwa* 24 *Novemb. år* 1615. *R.* 822, 862, 917.

ſå lofvade de hafva lif och gods oſparde
1016. emot Ryſsland i fall en ſkälig fred ej kunde vinnas, ſom de likväl hälſt önſkade; de betygade ſin underdåniga tackſamhet för Skjuts-ordningen, ſåſom befrämjande inrikes ſäkerheten; och ſlutligen beviljade de en gärd, den de lofvade låta komma på vinterföret till ſjöſidan, att vid förſta öppet vatten kunna öfverföras dit Konungen förordnade *a*).

Efter något mer än en veckas öfverläggningar var Riksdags-arbetet fulländadt, och Finſke Ständerne underrättade därpå ſkriftligen de Svenſke Ständerne om detta ſitt beſlut, med förmaning till dem att utgöra en lika gärd, och vara lika beredde till fäderneslandets förſvar, hvartill de förmodade ſå mycket ſtörre benägenhet, ſom de påſtodo ſig hafva mäſt lidit i Finland

a) Af 16 hela Krono- och Skatte-hemman ſkulle utgöras: Spannmål 16 tunnor, foderkorn och hafra 2 tunnor, ſmör 3 liſp:d och 4 marker, kött och fläſk 16 liſp:d, oxe 1, får 4, hö 16 parmas, och hälften af Frälſehemman. Präſterſkapet ſkulle ſvara till en fjärdedels gärd, för hvarje 64 Bönder i ſina förſamlingar. För en tunna ſpannmål fick årläggas 1 ½ liſp:d ſmör, eller ſalt fiſk ¾, eller torr fiſk 5 liſp:d 8 marker, för ett liſp:d kött och fläſk, ſalt fiſk ¼ eller torr fiſk 1 liſpund och 7 marker. *Vårdebref* till underſåt. i Finland. *Helſingf.* 2 *Febr.* *R.* 35. Stjernman, *R:dags Beſl. I.* 701.

Finland genom den långa segden med Ryssland, och ehuru årsväxten hos dem 1616.
varit svag året förut, likväl nu icke velat undandraga sig *a*). Ständerne i Småland samlades i Calmar, svarade på Finske Ständernes bref med betygad tacksamhet för deras nit att understödja Riket, och lofvade med samma beredvillighet åtaga sig en lika gärd *b*). Konungen lät ock strax utgå befallning om dess skyndsamma infordrande både i Finland och Sveriges öfriga landskap att användas till krigsfolkets underhåll *c*). Han skref till sin moder och Härtig Johan att han äfven förmodade deras biträde till dess utfordrande, att han väl ogärna velat påbjuda denna gärd i Sverige, förrän han hemkommit och därtill kunnat ärhålla sin moders och Härtigens bifall; men bristen på fästningarne tillät icke denna tids utdrägt *d*).

a) Finske Ständernes bref till Sveriges Stånder. Helsingfors 2 Febr. 1616. Widekindi, *G. A. H. f.* 339.

b) Smålands Ständers *Bref* till Finnarne. *Dat. Calmar* 14 *Mars.* Widekindi, *G. A. H. f.* 341.

c) *Bref* till Sven Månsson, And. Nilsson, Tönne Jöransson och till alla Ståthållare i hela Sverige. *Helsingfors och Åbo* 4, 19, 29 *Febr. R.* 40, 65, 66, 75.

d) *Bref* till Enke-Drottn. och H. Johan. *Helsingf.* 4 *Febr. R. f.* 38. *verso.*

Ämbetsmän att med ortens Lagläſare
1616. och Nämnd, kalla Allmogen tillſamman
och lagligen afgöra de mål, ſom de e
funno böra hemſtällas till Konungen ſjälf
i hvilket fall deſſe Ämbetsmän tillika
med Lagläſaren ſkulle infinna ſig ho
Konungen i Åbo, hvarefter han ville
meddela ſitt eget utſlag. I deras inſtru
ction ſtod ſlutligen: *Efter väl är till*
troendes att mången Bonde måtte blifva
ſviken och trängd ifrån ſin rätta ſkatte-
jord, och drages under frälſet och annan
frihet; därföre ſkall Allmogen ſådant
gifva tillkänna, hvem det gjort hafver,
det vare ſig af Adeln, Fogdar, Skrif-
vare, Ryttare, Knektar, Präſter, Läns-
män, eller ehvad namn det hällſt är.
Den af Allmogen, ſom ville upptaga
ödeshemman, ſkulle beviljas viſſa frihets-
år; men de ſkulle ſkaffa ſig Löftesmän
på tinget att utgöra ſkatten när frihets-
åren voro förbi, *ſamt icke efter vanlig-*
heten då öfvergifva hemmanet och tråda
in på något annat a).

Deſſa

a) Att förrätta deſſa ranſakningar i öfra och ne-
dre Satagunden förordnades Axel Kurk, Riks-
Stallmäſtaren Clas Horn och Cantzli-Förvandten
Nils-Nilsſon; i Wemo härad Knut Claesſon
(*Uggla*) och Cantzli-Förvandten Chriſtian Phi-
lipsſon; i Tawaſtehus Kongl. Secreteraren Jonas
Bureus. *Fullmagt och Inſtruction* för Knut
Claesſon m. fl. *Åbo 4 Mars, R.* 84, 85, 94.

Deſſa underſökningar företogos ge-
naſt, och inhemtades af dem både ſan- 1616.
ningen af Finſka Allmogens klagan, och af Konungens miſstankar att Kronans jord otillbörligen drogs under frälſet, till betydlig minſkning i Kronans inkomſter; ty ehuru hvarken Bruk eller andra Kronans ägendommar fingo ſäljas till Adelen *a*), hände dock att ända till förläningshemman, ſom icke ägdes, utan endaſt innehades på oviſs tid, förvandlades till ſätesgårdar och de öfrige förläningshemmanen däromkring frikallades från utlagor. Alla ſlags reſande, färdeles krigsfolket,

Claes Eriksſon till Melkilä, Thomas Beureus till Leppes och Bertil Birgersſon Cantzli-Förvandt ranſakade i Sexmäki härad. Ranſakningen i Borgo läns härad är underſkrifven af Anders Grip, Knut Claesſon, Bengt Matthsſon, Sigfrid Jönſon. I Rasbo härad af Anders Grip, Bengt Matthsſon, Mårten Simonsſon. Och ſå vidare.

a) En vid namn Frans Wernitz hade af Carl IX köpt Tabergs bruk i Småland, med vilkor att ej ſälja det förrän han det hembudit till Kronan. När han nu hemböd det till Konungen, fick han till ſvar: „Efter Vi ſamma bruk ej be„höfve, hafve Vi uti detta Vårt öppna brefs „kraft, nådigſt efterlåtit att han ſamme bruk „må ſälja och upplåta hvem honom ſynes, ſom „Oſs och Kronan framdeles kan göra ſkatt och „ſkuld utaf, allenaſt undantagandes dem af „Adel". Guſt. Adolfs *Bref* för Fr. Wernitz. *Upſala d.* 11 *Februar.* 1615. *R.* 186.

folket, foro fram som uppenbare vålds-
1616. verkare, och att få rätt begrepp härom måste man anföra ett och annat exempel af dem, som nu kommo under skärskådande vid de på Konungens befallning anställde ransakningar. Vid ransakningen med Kyrkeslätt och Karis socknar klagades, att när Maurits Christersson *till* Åminne (*Horn*) denna vår kom hem från Ryssland, hade han sjelf sjunde gäst nio Bönder och tvungit två kannor öl af hvardera; af tjugu andra Bönder hade han vid samma tillfälle tagit två öre (*skillingar*) af hvardera, under namn af *Ölpenningar;* sju hans tjänare hade våldgäst tolf andra Bönder. En annan Officerare, Hans Ram, hade året förut, då han tågat till Ryssland tagit af åtskilliga Bönder allt hvad han behöft till åtta dagars förtäring, och dessutom penningar af somlige tjugufyra öre af somlige mindre; fyra hans tjänare hade i Loyo socken legat tio nätter med sju hästar och våldsamligen tagit af Bönderne allt hvad de behöft. En annan *a*) hade då han tågat till Ryssland, tagit från en Bonde i Loyo

a) Nils Månsson till Ternuls. I en ransakning om Adlen i Finland år 1618 (*Origin.*) räknas han ibland sådane *Ofrälsismän*, som dels voro af *frälsemödderne*, och dels genom *giftermål* kommit till frälsegods.

Loyo ſocken ett par ſtöflor och åtſkilliga bohags ting; men i ranſaknings protocollet ſtår, *att efter han eller någon af hans tjänare icke voro tillſtådes, kunde man intet göra något till ſaken a).* 1616.

En Adelsman i Nyland *b)*, hade med våld tillägnat ſig trenne kronans hemman, dem han förſvarade för alla utlagor. Han var förordnad till Uppbördsman af Elfsborgs löſen i Kymenegårds län och reſte kring byggden att infordra denna uppbörd, med åtta häſtar ſamt förde lika många löſa häſtar, ſom Bönderne äfven måſte fordra, utom det han med våld tagit matvaror och allehanda bohags ting; han hade en gång ſatt en Länsman i handklofvar och tvungit honom att på det ſättet köra två mil, för det Länsmannen ej haft ſkjutshäſtar tillreds. En annan Finſk Adelsman *c)*, *hade kommit till en enka med tretiofem häſtar, då han drog till Ryſsland om höſten* 1615, *öfverfallit hennes folk med bugg och ſlag, bränt håret af hennes barns hufvud, och når folket ſläckt det en gång, hade*

a) *Ranſaknings Längd* i Rasbo härad. *Dat. Immula d.* 11 *Maji* 1616.

b) Erik Bertilsſon till Melſelä; han uppräknas i nyſsnämnde ranſakning ibland Nylands ordentlige Adel.

c) Sten Ifvarsſon till Kuriala.

hade han påtändt det andra gången, och
1616. *då hon förmante honom komma ihog Kongl. Maj:ts Skjutsfärds Ordning, hade hans ſällſkap ſvarat: Vi gifve dig tuſen djäfvlar och ordningen med, och röfvat hö och hafra af hånne och af ſju hånnes grannar.* Öfverſten Lindved Claesſons (*Häſteſko*) tjänare hade under ſin återkomſt från Ryſsland, uppbrutit vifthus, uttagit hvad de åſtundat, tvungit Bönderne att deſsutom gifva ſig penningar, och med hugg och ſlag öfverfallit dem ſom icke ägt penningar att dem förnöja *a*).

Bönderne i Tenala ſocken klagade, att deras Kyrkoherde Herr Thomas tagit Bondens enda ko i likſtol; äfven att han för likſtol tog ifrån dem ängſtycken, och årligen ökte på tionden *b*). Än ſvårare klagomål förde Wemo ſocken öfver ſin Kyrkoherde Herr Erik, att han ſtundom lät alldeles blifva mäſsfall och höll ingen Gudstjänſt, *att når han ſkriftar folk antingen i kyrkan eller på ſocknen i ſkriftſtället, ſå riſver han både håret och öron ifrån oſs, efter ſom det ſkedde i*

näſt

a) *Ranſakningslängd* uti Kymenegårds län, hållen d. 2 Maji 1616. Ranſakningslängd uti Borgo län d. 15 April 1616. *Orig.*

b) *Ranſakningslängd* i Kymenegårds län. D. 2 *Maj* 1616.

[illegible] framlidne Juldagen med Jacob i [illegible]ikola, att han tvang af sina åhörare [illegible]gliga utgifter och dylikt a). Gemene [illegible]n i S. Mårtens socken klagade att uti [illegible]mmero socken var ingen Länsman, och [illegible]förre nödgades S. Mårtens sockens bön[illegible] skjutsa till Tawastehus, nämligen 20 mil, [illegible] Adelen i Sommero socken försvarade [illegible] sina förläninga bönder från skjutsfär[illegible]; en Capiten vid namn Christopher [illegible]ersson lät tio sina hästar löpa i for[illegible]ing hos sina förläninga bönder, utan nå[illegible] afräkning i deras utlagor; tog åt[illegible]illigt af dem med våld, hade slagit [illegible]nne med en yxhammare, att de spot[illegible] blod, och så vidare b). Denne blef [illegible] år därefter adlad c).

1616.

Bedröfligast var att med dessa nu [illegible]ällda ransakningar och med denna [illegible]ungens yttrade åhåga att skydda den [illegible]mlösare delen af sine undersåter föga [illegible]ättades: Endast några obetydliga mål [illegible]fvo därigenom afgjorde: Mägtigare [illegible]sonar kunde dymedelst litet eller intet [illegible]dras i sina våldsamheter: De kommo [illegible]ke tillstädes vid ransakningarne: Åtlydde

a) Wemo hårads ransakning. D. 15 Mars 1616.
b) Ransakningsl ångd ifrån Haliko hårad. D. 18 Mars 1616.
c) Registrat. i Riks-Archiv. för år 1619. f. 425.

hvarken Konungens egna eller hans Om-
1616. buds befallningar. Vid ransakningen med Elime fjärding gaf Nämnden och gemene man tillkänna, att sedan Jochim Berends, eller Berndes, Ståthållare på Svenska fästningen Koporie i Ryssland, *kom till sin förläning, hade han först byggt sin sätesgård på ett bondehemman Peipola benämndt, och sedan hade han ingen Länsman i sin förläning velat hålla, ej heller dristar sig någon dit till hans förläning att taga skjutshästar, antingen de äro två, tre eller fyra mil ifrån sätesgården. Både sjelfva gården och allt det som uti Herredagen blef pålaggdt, lät han uppbära, så väl af dem som bodde på en mil när hans sätesgård, som dem hvilke bodde två, tre, eller fyra mil dåre ifrån, och ville icke tillstädja att Härnadsfogden måtte uppbära ovissa persedlarne af hans förlänings bönder. Han hade med våld tagit hemmanet från en sin landbonde och uppbränt för honom tillbus. Bonden hade då begifvit sig till Helsingfors och århållit Konungens dombref, att han skulle återfå sitt hemman. När bonden återkom, sände Berndes Fru a) sin Hofmästare med två man, och befallte att de skulle slå bonden all omkring*

a) Hon hette Anna Johansdotter von Rosen, Stjernm. *Höfd. M. I.* 59.

ting, det de ock gjort hade, ſönderbug-
gat hans plog; (ty han höll på att plöja 1616.
in åket vid deras ankomſt), *rifvit halfa*
ſkägget af honom och fört hans år-
tilld på hans Junkares (Berends) *gård,*
och bonden ſlapp med ſtor möda ifrån
dem till ſkogs; ſedan hade Berndes Gård-
ſkrifvare tagit häſten ſom Bonden plöjt
med, ridit till Borgo ſtad och varit där
fyra dagar. Ställdes fördenſkull Gårds-
ſkrifvaren till rätta och tillfrågades om
han och de andre ſå hade gjort, ſom
Bonden klagade, och efter hvars befall-
ning de det gjorde tvärt emot Kongl.
Maj:ts domſbref; därtill kunde han icke
neka, utan bekände att de ſå hade gjort
och bekände att Michel Hanſſon (Berndes
hofmästare) hade ſagt, att Frun hade
honom ſå befallt att göra. Och ſtrax
therefter, då Bonden var hemkommen
från Helſingfors Herreding med Konun-
gens dom, lät Berndes Gårdsfogde ſtän-
ga bonden från ſin egen tomts brunnar
och källor att han icke fick vattna ſin
boſkap, röfvade ifrån honom en ny lada
på hans äng. Äfven hafver förenämnde
Fogde ſatt upp en trägård nu för åtta
dagar ſedan, tvärt emot hans Kongl.
Maj:ts dom, midt på bondens bäſta åker-
tegar. Detta bekände Nämnden att Frun
hade befallt, och Frun hafver i ſjord

låtit så hans åker, och åter nu igen,
1616. *och bonden intet till det ringaste Skrefs fördenskull bref till Jochim Berndes Fru ifrån Kymenegård, att hon ville sända sin tjånare hit, till att svara bonden till rätta, såsom ock elljest sändes två bud och blef hånne sjelf mundtligen befalldt af Anders Grip och Knut Classon* (Ugla) *i Borgo, att hon ville ställa sin tjånare till rätta till Kymenegård, det hon intet aktade, utan strax därefter skrifvit sin Gårdsskrifvare till att han intet skulle akta Ransakwings-tinget, utan med all flit bygga sätesgården, efter som begynt var, uppå bondens ågor och tomt, och sändt sin tjånare dit till gården, som aktade efter att skjuta bonden ihjål och sedan rymma utöfver gränsen till Ryssland.*

Strax därefter som tinget var öfverståndet och vi vore komne till Borgo stad, steg välb. Knut Classon till Jochim Berndz Fru, då hon kom ifrån kyrkan och gick i sin båt, och frågade hånne hvarföre hon icke ville sända sin tjånare till rätta, dårtill hon spottsligen svarade att det var intet af nöden, förty att hånnes tjånare hade ingen orått gjort, utan hvad belangade det hon hade låtit uppbygga sätesgård på bondens ågor, där mente hon sig hafva rätt till, och svarade

rade att åkren och tomten hörde hänne till och icke Bonden eller någon annan till: Och mente ſig därföre intet vara pligtig att ſända ſin tjänare till rätta. Till detta hännes ſvar, att hon ſå ſpottſkligen ſvarade åro vittne Jacob Höfere, Borgmäſtare i Borgo ſtad, Chriſtian Philippsſon och Måns Olderman. 1616.

Vidare klagade ſamme bonde att för tre år ſedan, då hans broder var i Sverige till att beſvära ſig öfver den orätt och våldsverkan ſom Jochim Berndes honom gjort hade och bekommit Hans Kongl. M:ts bref till Ståthållaren Arfved Tönnesſon, att honom ſkulle ſke rätt, och han få ſitt hemman igen, från hvilket Jochim Berendz hade honom med våld drifvit, det Arfved Tönnesſon ock honom i näſta Tinget hade tilldömt. Och på den tid, ſom denna här nu Ryſſe feigden begyntes, kom Hans Kgl. Maj:ts bref hit till Finland, att alle ebo de ock hälſt vara kunde, ſkulle hafva lof att ſätta ut häſtar under ruſttjänſten, och njuta deras gårdar fria, det ock denne bonden gjort hafver, och ſatt ut en varaktig häſt med allt tillbehör om 25 daler, allenaſt att han ſkulle vara frì för knektutſkrifning; ſå hade förenämnde Jochim Berendz röfvat ſamma häſt ifrån honom, och i näſta Tinget ſtrax däreſter lät han

1616. *honom ſakfälla till* 40 *daler, både för det hans bror var i Sverige, och för det han ſatte båſten ut, då Arfved Tönnesſon höll Lagmans ting, och gjorde ſin förra dom till intet.*

Jochim Berendz hafver ock ſjälf låtit ſakfälla honom uti två föregångna Ting till 40 *mark hvarderа gången, för det han begynte ſå ſin åker igen efter Konungens bref, dref honom alldeles ifrån hans hemman och röfvade ifrån honom all den rogſåden, han utſått hade. Jochim Berendz Fru hade för fyra år ſeden laggt ſjälf till Bonden* 10 *båſtar af Evert Horns Cornett, ſom ſkulle utöda honom, och hvilke i tre dygn uppåto all hans ſpanmål, ſom de i hans gropar i ſkogen hade uppfunnit. Samma Fru hade ock i de förſta åren af denna Ryſka fegden laggt till honom* 80 *båſtar med* 180 *perſoner Franſke Ryttare, och en annan gång* 15 *ſoldater, ſom hade förtärt allt hvad de öfverkomma kunde a).*

Vid ranſakningen med Borgo ſocken befanns att Jochim Berndes från alla gärder, ſkjutsfärder och oviſſa perſedlar frikallade nittio ſex Bönder omkring ſin ſätesgård Strömsberg, af hvilka endaſt fjorton

a) *Ranſaknings-Längd* med Kymenegårds län. D. 2 Maji 1616. *Orig.*

Att i akt tage ſå mycket ſtörre noggranhet, ſro ſjälfve orden här till det måſta anförde.

fjorten lågo innom frihetsmilen; men de öfrige tre, till fyra mil därifrån; hans Fru hade skickat fyra karlar, som slagit Länsmannens dräng nästan till döds, för det hon misstänkte honom vilja fordra skjuts af hännes Frälse-bönder, och då Ståthållaren Arfved Tönnesson Wildman tillskref hänne att låta härföre straffa fina tjänare, svarade hon sig icke vara Ståthållaren någon lydnad skylldig; därom hade sedan tvänne gånger blifvit ransakadt och Jochim Berndes dömd att tillfredsställa den slagna; men ingen verkställighet hade följt därpå; en annan gång hade Berndes låtit fem man slå samme Länsman; då Borgmästaren i Borgo hade därom tillskrifvit Berndes, med begäran att han ville ställa sådant till rätta, svarade han, att de icke hade slagit Länsmannen så mycket han ville. Allt detta intygades nu vid ransakningen af flera vittnen och egen bekännelse af dem som på Berndes befallning föröfvat slagsmålet; slutet blef, *att alldenstund Joachim Berndes var icke själf tillstädes, därföre blef samma sak skjuten till Hans Kongl. Maj:t a)*. Jag har icke funnit att något vidare därvid blifvit tillgjordt. Berndes befor-

1616.

a) *Ransaknings-Längd* uti Borgo län. *Dat.* 15 *April* 1616. Orig.

befordrades korrt därefter till Kammar-
1616. Råd *a*).

Ett utdrag af en bondes klagemål i Wirmo socken öfver Henrik Flemming, innehåller att Flemmingen tagit ifrån bonden många boskaps kreatur, flera tunnor spanmål, åtskilliga matvaror, äfven en sluga med kammare och skorsten, som han låtit föra till sin gård; att han slagit bonden så illa, att denne en månad måst ligga till sängs, och att han ville afhända honom hans skattehemman under frälset. Härvid är anteknadt, *att bonden varit uppehållen af Flemmingen på förlikning, så länge Tinget påstod, men så snart Tinget var öfverståndet, drog han sin kos utan förlikning b*).

Allmogen i Raseborgs härad besvärade sig att sedan Mauritz och Sten Leyonhufvud emottagit Grefskapet Raseborg, hade de laggt bondhemman ej allenast under sätesgårdar utan ock under ladegårdar, och sedan på en mil omkring samma

a) Jämnf. Riks-Arch. *Registr.* för 1618. f. 261.

b) *Acta och Handlingar* uppå de klagemåls saker, som efter Kongl. Mts fullmagt och befallning uti Maskå härad ransakade äro, uti *Vårfrukyrke prästegård d. 5 Martii år 1616. Extract på Erik Eskilssons i Meialaby af Wirmo socken klagemål på Henrik Flemming. Kunde för sjukdom skull icke komma på Tinget.*

ſamma ladegårdar frikallat ſina bönder från ſkjutsning; men nu dömdes att de hemman, ſom ſedan Konung Johans tid hjifvit på det ſättet inlaggde, ſkulle åter deltaga i ſkjutsnings beſväret. 1616.

För de våldſamheter Grefve Sten Leyonhufvud förut öfvat emot Allmogen här i landsorten, hade han ingått förlikning, hvilken ock nu ſtadfäſtades, hvarmed Bönderne förklarade ſig tillfredsſtälde, *dock*, ſom orden lydde i protocollet, *ſå framt han icke vill ytterligare förbrytas på dem a*). Man kan ſå mycket mindre förmoda att de Ämbetsmän, hvilke förrättade deſſa ranſakningar, ſkulle kunna afſtyra dylikt våld, ſom Konungen ſjälf anſåg ſig för oförmögen därtill; ty ſedan han länge förgäfves hotat Grefve Sten Leyonhufvud, trodde han ſig i ſtället kunna uträtta mer genom hotelſer till Leyonhufvuds underhafvande. I detta afſeende ſkrefs till hans Fogde: *Vi låte dig veta, att en Tyſk Köpman, Bartholomæus von der Wilpen benämnd, hafver Oſs åter på nyt beſökt om det din Herre honom ſkylldig är, uppå hvilket han ock hos Oſs præſenterat hafver tvånne din Herres egne underſkrifne handſkrifter, lydandes uppå fyrahundra*

a) *Ranſakning:-Längd* i Raſeborgs härad. Dat. Inmula d. 11 Maji 1616.

sju daler nio öre, som han år 1602 haf-
1616. *ver lofvat att betala; men efter han samma betalning icke hafver kunnat bekomma, hafver han uppå åtskilliga tider hos Oss underdånligen anhållit och föreskrifter till honom begårt, att han måtte blifva tillfredsställd, hvilke Våre föreskrifter han somlige icke heller hafver så mycket velat akta, att han dem hafver acceptera velat, och sedan låter honom allt hårtill* (icke) *blifva betald, dårföre han uti medlertid på åtskillige resor sådant att fordra några penningar förspillt och användt hafver: Så alldenstund sådant står Oss för Vårt Konungsliga dragande ämbete skull icke till att lida, är härmed Vår alfvarliga vilje och befallning, att du oförsumligen så snart detta Vårt bref dig tillhanda kommer, ställer honom tillhanda icke allenast de fyrahundra sju daler, nio öre, som din Herres handskrifter uppå lyda; utan och de etthundra tretio daler, som han uppå samma gålds utfordring fåfångligen kostat hafver, såsom ock hvad som han denne gång däruppå kostandes varder. Här rätta dig efter, så framt Vi icke varde finnandes andre medel dårtill a).* Konungen skref tillika till Ståthållaren Jo-

ha

a) Gust. Ad. *Bref* till Grefve Stens Fogde. *Upsala* 6 *Febr.* 1615. *R.* 153.

han De la Gardie, „att på det von der „Wilpen icke måtte af Grefve Leyon- „hufvuds Fogde på ſamma ſätt ſom af „husbonden längre blifva obetald; ſkulle „De la Gardie tillhålla Fogden att beta- „la, hvilket De la Gardie utan någon „undſkyllan borde efterkomma" *a*). 1616.

Genom de i Finland anſtällda ranſakningar befanns, att våldſamheterne där haft en ganſka förhärjande verkan, att många hemman alldeles förfallit i ödesmål, och många hade ſå utblottade åboer, att icke några utlagor af dem kunde uttagas; åtſkillige anmälte ſig dock till ödeshemmans upptagande med löftesmän, enligt Konungens föreſkrift, att ſkatten efter viſſa frihetsår ſkulle ärläggas. Konungen uppehöll ſig i Åbo till deſs ranſakningarna voro öfverſtåndna, och innan han reſte därifrån befallte han Ståthållaren Johan De la Gardie, ſom äfven förordnades till Ståthållare öfver Tawaſtehus län, att med ſynnerlig åhåga bibehålla underſåterne vid lag och rätt, och i det afſeendet åtminſtone en gång om året vara perſonligen tillſtädes på Häradstingen, förfara huru Häradshöfdingarne förrättade ſina ämbeten, ſom oftaſt vara tillſtädes på Rådhuſet i Åbo, och förmana Lagmännerne att

a) *Bref* till Joh. Pontusſon, *Upſala 6 Febr*, R. 156, för år 1615.

att i rättan tid hålla Lagmansting. Han
1616. ſkulle hålla hand öfver handels- och ſkjutsfärds-ordningarne; icke tillåta Adelen drifva Skattebönder från deras hemman; hafva inſeende öfver bergsbruket och ſaltpetter-ſjuderien, öfver Kronans fiſken; ladugårdar och dylikt *a*).

Men att ſådana olagligheter lika därefter ſom förut fortfarit i Finland, intyga många exempel: Tvänne år därefter anſtälldes en ranſakning öfver Adlens ruſttjänſt i Finland, då fanns ibland annat att Jöran Boyes arfvingar nyttjade under Gännäs ſätesgård flera *Skattehemman*, dem de fredkallade ſåſom *Frälſehemman*, utan att därtill kunna anföra några ſkäl: Att Claes Flemming, ſom ärhållit ſjorton hemman i Lemo ſocken *b*), med vilkor, att däraf endaſt uppbära viſſa räntan i ſin och ſin huſtrus lifstid, hade ej allenaſt tvärt emot Konungens bref tillägnat ſig bevillningar och alla ſlags inkomſter af deſſa hemman, utan ock med våld tagit fyra andra hemman, ſom alldeles icke voro nämnda i Konungens bref: Att Nils Kijl, ſom fått till evärldligt frälſe tjugu ett och ett fjärdedels hemman i Nykyrke ſocken i Finland, enligt Guſtaf Adolfs bref

a) *Inſtruction och Fullmagt* för Johan De la Gardie. *Åbo* 15 *Maji. R.* 192, 197.

b) Enligt Guſt. Adolfs *Bref.* Dat. 8 Maji 1614.

bref *a*), hade äfven i anledning af ſamma bref tillägnat ſig fyra och ett halft hemman därnäſt intill, ehuru de icke voro nämnda i Konungens bref: Att Gödik Finke, ſom enligt ett Konung Johans bref *b*), ärhållit tvänne hemman i förläning, hade deſsutom under åberopande af ſamma bref tillvällat ſig och i tjugu års tid nyttjat ſåſom frälſe en äng och ett hemman deſsutom, ſom icke voro nämnda i brefvet: Att ſamme Gödik Finke hade äfven af Konung Johan år 1573 bekommit tvänne Kronans hemman till frälſe, för en ranſakning han på Konungens befallning höll, *om de olagliga köpegodſen, ſom Adlen i Finland uppköpte och ſig ſedan för frälſe tillägnade*; men att han på eget bevåg hade tagit ett hemman deſsutom, ſåſom ärſättning för detta ſitt beſvär *c*): Nio år efter, ſedan deſſa under- 1616.

a) *Dateradt d.* 20 *Septemb.* 1613.

b) Dat. d. 14 Junii 1591.

c) *Original-Ranſakningen*, f. 19, 21, 25, ibland Finlands handlingar för år 1618 i Kam. Colleg. Archiv.

Af denne ranſakning upplyſes hvad ofvanförne nämnes i Guſtaf Ad. Hiſt. I. B. IV. Cap. ſ. 161, och vidlyftigare hos Werwing, II. D. ſ. 137, att de ſom enligt Carl IX:s bref af år 1606 gjorde krigstjenſt för ſina hemman verkligen förvärfvade ſig Adelſkap, hvarpå ſedan följde Konungens bekräftelſe. Nämligen tryckta

derförinningar nu år 1616 anställdes i Fin-
1616 land, erhöll en Borgare i Borgo Gustaf
Adolfs företeskrift till Jochim Berends enke-
fru, af innehåll att hennes afsidne man
hade af Konungen förvärfvat sig frälserätt
på några samme Borgares *skattebemman*,
dem han äfven sig tillägnat och drifvit
ägaren därifrån utan betalning; Borgaren
erhöll då ändtligen efter Berends död
Konun-

bref utfärdades, och sådanna finnas ännu på Kgl. Biblioth. i Stockh. med gemensamt skölde-märke för alla, hvilket är aftrykt hos Werwing; den Bonde som ägde ett skattehemman; och hvilka denna tiden anfågos icke laglige kunna ägas af andre än Bönder, eller ock den Bonde, eller Ståndsperson, som innehade ett Kronohemman och ville därföre göra krigstjänst, fick ett sådant tryckt bref i hvilket hans namn inskrefs, och blef dymedelst Adelsman, samt förvandlade sitt hemman till evärdligt frälse. I den anförda ransakningen förekommer: „Theſſe „åro adlade efter höglofl. Kon. Carls prändade „Mandater, Morten Jacobsſon till Saris i Portz „ſocken, Henrik Bårthilsſon till Poyalaby i „Wiborgs län". På ett annat ställe anföres om dem vidare: „Morten Jacobsſon hafver efter „höglofl. K. Carls tryckte mandater gifne anno „1606 till frälſe bekommit, däruppå H. K. „M:ts vidare confirmations-bref d. 2 Oct. 1612, „Sarisby till säteri, 7, Raukola 6, (skatter) i Por-„tes ſocken. Henrik Bårthilsſon hafver höglofl. „K. Carls prändade Mandat, gifvit d. 25 Julii „a. 606, och däruppå H. M:tz Confirmations-„bref d. 28 Octob. 612 att hålla därföre frälſis-„mans tjänſt, Poyalaby en ſkatt i Jeſkis ſocken".

Konungens *Förmaning* till enkan, att *ſätta ſig i ſaken*, annars ſkulle Lands- 1616.
höfdingen vederkännas hemmanen och inrymma dem ägaren *a*).

Guſtaf Adolfs perſonliga närvarelſe i Finland tjänte likväl till några oordningars afhjelpande, och gaf åtminſtone en tröſtfull anledning för den ortens invånare, att omedelbarligen för ſin Konung få andraga ſina bekymmer. Vid hans återkomſt till Stockholm *b*), mötte honom nya klagemål D. 1 Junii.
meränders lika beſkaffade ſom i Finland. Stockholms Borgerſkap klagade oupphörligen öfver *Handels-ordningen*, öfver förbudet att beſöka marknader, öfver Adelens handel, öfver för hög tull och dylikt, ſamt vid flera tillfällen togo ſig häraf anledning att vägra det biträde, Konungen af dem åſkade *c*). De fingo genaſt löfte om lindring

a) *Manebref* för M. Jöran Möller. *Stockh.* 28 *Mars* 1625. *R. f.* 122.

b) Han befallte Riks-Råden ſkicka emot honom hans gelleje med några Hof-Junkare därpå till Wexholmen, där de ock ſamtlige tillika med Riks-Amiralen ſkulle vara honom till mötes, Riks-Cancelleren var i Konungens ſällſkap. *Bref* till R. Råd. *Åbo* 14 *Maji* 1870.

c) Då Konungen 1615 anträdde ſin reſa till Liſland, och begärte af Borgerſkapet i Stockholm tolf häſtar, ſamt af Södermalm tre, klagade de att handlen var dem ifrån tagen genom Handelsordningen; men beviljade ſlutligen tre hundra

dring i tullen framdeles, jämväl tillſtånd
1616. att

daler, efter de ej hade tillgång på håſtar. Di
Konungen ſamma gång lät tillſäga Borgerſkä
pet att han ville förordna Tideman Schrow til
Stadens *Hopman* och ſjälf gifva honom *underh*
håll; men ſtaden ſkulle löna honom; ſynnerl
„att ſtaden förut haft en Borgare till Hopman
„i ofredlig tid, och behöfde nu ingen annan
„under fredstid, veſte ej heller råd till att up
„pehålla ſådane perſoner". *Stockholms Stads*
Tänkebok för den 23 Junii 1615. I *Sveа*
Hof-Rätt. I ſamma års Tänkebok för den 12
Junii, 30 Auguſti, 25 Septemb. 21 Octob. och
9 Decemb. är anteknadt, „att då på Rådſtu-
„van blef menigheten förehållit att de gode
„Herrar Rikes- och Kammar-Råd låto på Kongl.
„M:ts vägnar fordra ſvar om den ſumma pen-
„ningar ſom var pålagd att utgöras af ſtaden
„till Rikſens ſkulds afbetalning; ſvarade menig-
„heten enhälligen att dem är omöjligt utſtå de
„många beſkattningar, ſom dem eſomoftaſt blif-
„va pålagde, ſärdeles emedan handelen är dem
„ifrån tagen, och äre alldeles näringslöſe, där-
„till med miſta de alle något hos Kronan, ſå
„väl Köpmän ſom Handtverkarne; ty Handt-
„verkarne arbeta eſomoftaſt till Kronans behof
„och få ingen betalning, ſå att det blifver all-
„deles ute med dem, hvar de än i tid icke få
„deras fria handel igen. Upſtäderne, ſade de,
„hafva all handelen ifrån dem, och likväl måſte
„måſt litas på Stockholm med hjälp och biſtånd
„när ſå behöfves, efter han är närmaſt för
„handen, ellieſt hafva upſtäderne, ſom nu all
„handelen hafva, icke beviljat till denna ſkatt.
„Och ehuru fliteligen de blefvo af Borgmäſtarne
„förmante, att utgöra ſamma hjälp, ſå kunde

[illegible] allenast få besöka Pers- [illegible]
[illegible]e marknad i Arboga, dock med för- 1616.
[illegible] att borga något till dem som bodde
[illegible]landsbygden eller i bergslagen, *särde-*
[illegible] som orden vidare lydde, *emedan*
[illegible] *Kongl. Maj:t icke vill eller kan*
[illegible]*ädja, att Stockholms eller andre*
[illegible]*äders Borgare skola uppstäderne till*
[illegible]*rgång, tvärt emot Sveriges Lag och*
[illegible] *Band.* K k *urmin-*

[illegible] dock intet hjälpa utan menigheten förevän-
[illegible] sin lättigdom och besvärning, som bemäk är.
Den 25 Septemb. blef menigheten af Borgmä-
[illegible]terne förkunnat att Riks- och Kammar-Råd
[illegible]fva åter lärit fordra på den hjälp, som på-
[illegible] är till Rikets skulds afbetalande, förma-
[illegible]ndes dem att icke låta sig ovillige därtill be-
[illegible], men än andra Rikets Stånder som fant-
[illegible] hjälp redan utgjort hade, och skall Kongl.
[illegible]t ille behaga att de några resor därtill all-
[illegible]eles nekat, som kunde dem i framtiden ille
[illegible]ekomma. De svarade enhälligen, att de ej
[illegible]ekade af treska och motvillighet utan af ar-
[illegible], [illegible] de blifvit alldeles utblottade ge-
[illegible] den nya Handels Ordningen".
Den 21. October fordrade åter Borgmästarne
[illegible] Slotts-Fogden på samma bevillnings utbeta-
[illegible]; men Borgerskapet ursäktade sig med sin
[illegible]mögenhet och Borgmästarne föreställde dem
[illegible] ville vara ursäktade för hvad hända kunde.
D. 9. Decemb. då Ståthållaren Nils Bengtsson
(Liljesparre) föreställde på Kammar-Rådens vägnar
[illegible] Borgerskapet skulle taga i borgläger 250
[illegible]man, nekade de därtill; på slutet „då hårt
[illegible]dress af Borgmästarne tillböd sig Borgerskapet
[illegible]gifva därtill 400 daler". l. c.

urminnes sedvana drifva deras handel i
1616. *bergslagen och på landsbyggden. Och såsom en stor del af Borgerskapet här i Stockholm hafva i förlidne tider dragit med de främmandes gods och penningar till marknaderna, och således sig själfva till stor nesa och litet beröm och deras medborgare till stor afsaknad, bevist sig vara deras drängar, tvärt emot deras borgelige gjorde ed; så vill Hans Kongl. Mit strängeligen och alfvarligen hafva dem pålaggt och förbudit att de med sådan understucken handel, särdeles uti denna nu dem efterlåtne och tillstundande marknad uti Arboga, skole alldeles hafva fördrag, så framt de förutan det straff i Sveriges Lag och Köphandelsordinantien förmåles, icke vilja blifva hållne, aktade och räknade för deras stads och medborgares fördärfvare och afsöndrade lemmar.* Stockholms Borgerskap fick ock tillstånd att besöka några marknader i Österbotten. På dess klagan öfver Adelens olagliga handel svarades, att hela Ståndet borde icke beskyllas för några personers vållande, utan de skylldige angifvas, och skulle då straffas. Med huru många farkoster Stockholm och andre städer borde vara Kronan till tjänst, *att man icke behöfde upptaga alla dem man öfverkom*, därom lofvade

Konun-

[illegible]ungen framdeles författa en ordning, [illegible] försäkrade sig icke hafva haft för än- 1616.
[illegible] med Handels-ordningen, att Stock-[illegible] Borgarne skulle *blifva näringslöse* [illegible] *komma på kneken*, utan endast att af-[illegible] all oleglig handel *a*).

En annan handels författning, den [illegible]ligen, hvarigenom Kronan tillägnat sig [illegible] rättighet att uppköpa all koppar, [illegible] ock anledning till många klagemål. [illegible]nan var icke i stånd att försträcka till-[illegible]kliga penningesummor till denna han-[illegible], utan Bergsmännerne klagade under [illegible]ungens frånvaro, att deras Bruk måste [illegible] öde i brist på förlag, och påstodo [illegible] de borde få sälja sin koppar till hvil-[illegible] som hälst: Då Riks-Råden anmoda-[illegible] Stockholms rikaste Köpmän att antin-[illegible] i Konungens namn försträcka pennin-[illegible] till kopparköpet, eller ock därtill [illegible]ordna sitt eget Ombud, svarade Köp-[illegible]nerne att de ingalunda ville befatta [illegible] med samma handel, så framt den ic-[illegible] alldeles blef frigifven: Bergsmännerne [illegible]gynte öfva våldsamheter emot dem [illegible] för Kronans räkning köpte kopparen, [illegible] man frucktade att dylikt kunde leda [illegible] äfventyrliga följder: Konungen skref

a) *Förklaring och Svar* på Borgerskapets i Stockholm Besvärings puncter. *Stockh.* 21 *Junii. R.* 248. v. Stjernman, *Com. Förordn. I.* 682.

en förmaning till Bergsmännerne att hafva tålamod till hans återkomst, då sådan författning skulle vidtagas att kopparhandlen utan deras skada kunde vid magt hållas, och imedlertid inflöt någon summa af Elfsborgs lösens tredje uppbörd, som Riks-Råden strax uppskickade till bergslagen: Af denna uppbörd hade dock redan en del måst tillgripas vid andra afbetalningen till Danmark, och hvad däraf borde utgå af Härtigdömmen kom gemenligen mer till deras enskildte Regenters än till Kronans förvaltning. I Östergöthland innestod helt och hållet alla hvad som borde uppbäras för tredje terminen, samt mycket af den förste och andre: I Carl Philips Härtigdömme utgaf Enke-Drottningen Christina befallning, att all denne uppbörd skulle inskickas till hänne, och icke något däraf upp till Kopparberget; ty hon var jämväl misnöjd att hänne icke tillstaddes där idka fri kopparhandel: Flere Köpmän, som åtagit sig försträcka Kronan penningar, vägrade fullgöra sina löften innan de ärhöllo någon afbetalning på sina förra fordringar, och en enda Köpman i Norrköping uppgaf sin fordran hos Kronan till mäst två tunnor guld efter då varande räkning, eller tolf tunnor guld nu för tiden *a*).

1616.

Ändte-

a) Han hette Lorens Kruse, och var född Tysk-

Ändteligen ärböd sig likväl Enke-
drottningen Christina att låta använda 1616.
Elfsborgs lösens uppbörden af Carl Phi-
lips Förstendöme till kopparköp, hva-
rom Gustaf Adolf befallte att man sorg-
ligt skulle undvika att därvid förorsaka
någre något misnöje; men dock icke tillåta
Johannes enskildte, utan endast Konun-
gens Ämbetsmän förrättade handlen *a*).
Vid återkomsten från Finland ärhöll Ko-
nungen en fägnadsskrift från Kopparbergsmännerne, däri de begärte att pen-
ningar måtte ditsändas och kopparen dem
betalas, samt de Tyske Riksdalerna ta-
gas för högt, som de dem måste emotta-
ga. Penningar uppskickades, och Riks-
dalerne skulle beräknas, som de nu voro
lagde, nämligen för sex och en half
Mark Svenske penningar *b*).

a) R. Råds *Bref* och *Minnesfadel* till Joh. Skytte och Bror Anderss. med flere. Stockh. 1 och 3 Januar. *Bref* till Konungen. *Stockh.* 4 *Jan.* R. 1 - - 5. Kon. *Bref* till Kopparbergsmänn. *Helsingfors* 29 *Januar.* R. 26. R. Skattmäst. och Kam. R. *Svar* på Kon. skrifv. *Stockh.* 14 *Mars.* R. 103.

b) *Svar* på Skattmäst. R. Råds och Kammar-Råds skrifv. Åbo 4 April. *Kunogård* 22 *Apr.* R. 132, 149.

c) *Svar* på Kopparbergsm. skrifv. Stockh. 17 Jun. R. 228.

Härtig Johan begärte att Konungen ville till

1616. Den befarade oroligheten i bergslagen blef dymedelst förekommen, och missnöjet, som i flera andra landsorter röjdes öfver de mägtigares förtryck, sökte Konungen afböja genom befallningar till Kronfogdarne, att redligen förfara med Kronuppbörden, och att tillse att Adlen icke öfverträdde dess privilegier a). Fogdarne

ställa honom skrot och korn på alla slags både större och smärre mynt; Konungen svarade att han föresatt sig låta endast mynta Riksdaler: „ty för den „trångmål skull, som Vi till Elfsborgs igenlösen „afläggning uppå Riksdaler hafve, äro de så „högt uppstigne, att smått mynt är uti sitt vär„de bättre än Riksdaler, måste det således före„komma, hvar Vi därtill ingen annan lägenhet „finne, och sände Vi E. Kärlighet härmed korn „och skrot af de Riksdaler Vi pläge låta slå". *Svar* på H. Johans skrifv. *Stockh.* 7 *Sept.* R. 405.

Att Kronan haft betydlig vinst af koppar-handlen ses af att bref till Johan Skytte, därhonom anslås 1200 daler, „af den profit, som „af Elfsborgs lösens koppar förbändling fallen „är". Dat. Stockh. 12 Aug. R. 346. v.

a) I en fullmagt för Hans Larsson att vara Befallningsman och Fogde öfver Skarsborg och dess län, står, utom hans skylldighet att uppbära Kronutlagorna och därföre göra räkning, äfven detta: *Så skall han och ett flitigt och noga inseende hafva, att Adelen icke tillfogar Våre trogne undersåter och Allmoge någon öfvervåld och ordtt uti någon måtto, ej heller och vårja* (frikalla) *deras arf- och egne Bön-*

[illegible] sig dock ofta nödsakade, att [illegible] sig efter andre än Konungen, och 1616.
[illegible] jeke åtlyda deras befallningar, [illegible] hvilka Konungen förordnade dem [illegible] Uppsyningsmän: När till exempel [illegible] fordrades af Henrik Horn för [illegible] och ett halft skattehemman i Fin[illegible], vägrade han att betala densamma, [illegible] föregifvande att han ärnade skaffa

[illegible]er, utan hvar och en varda hållen uti den [illegible]akt som Lag förmår och Privilegierne innehålla. I en fullmagt för en Fogde i Estland [illegible]är samma mening. *Fullmagt* för H. Larsson och And. Plentz. *St.* 24 *Jul. R.* 292, 300.

Till en Fogde i Wästmanland lyda orden i ett Konungens bref: *Vi låte dig veta Erik Jönsson, att de Fattige i Hospitalet uti Wästerås, hafva haft sitt Bud här hos Oss, och uti underdånighet klageligen gifvit tillkänna att Adelen vilja försvara sina Landbönder så väl af förlåningar, som deras arfgods, uti de socknar som dem fattigom af Oss tillförne efterlåtit är; all tienden som vanligt är att utgå; ödmjukligen fördenskull begärat att bemälte Adelsbönder, så väl som alle andre, måtte utgöra äeras tiende som det sig bör; befaller fördenskull att du håller dem det före, att därmed må riktigt tillgå. Bref* till Erik Jönsson. *Stockh.* 1 *Aug. R.* 313.

Tvenne andre Fodgar, som oredligen försetts med älgshudar, hvilka influtit genom Kronuppbörden, bötade Konungen, att så låta handla med dem, att de icke skulla glömma älgshudar. *Bref* till N. Sigfredsson och Hans Larsson. *Stockh.* 27 *Sept. R.* 453.

ſig Konungens frikallelſe, och Konungens
1616. Fullmägtige, ſom härom ranſakade, i an-
teknade endaſt, att hans *Herrlighet*, ſ
kallades höge Herrar denna tiden, *fre*
kallar deſſa bemman uppå Hans Kongl.
Majts nådiga behag, till deſs Han
Herrlighet ſig därpå kunde förſkaff
Hans Kongl. Majts bref a). När Fog
den öfver Wäſterås ſlott och län fordrad
utlagorna af en Riks-Cancellerens Land-
bonde, uppviſte Bonden ett Riks-Cancel-
lerens bref till Fogden, att ej räkna ho-
nom för mer än Halfgärds-bonde, *til*
deſs jag, ſom Riks-Cancellerens ord lyd
de, *framdeles kan ſkaffa Eder hårom*
beſked, hvilket jag uti Kongl. Majts
Räkningekammare vill förſvara, och för
allt åtal hålla Eder ſkadeslös b). När
ſamme Fogde af en annan Bonde fordra-
de utlagor, fick han en ſkarp förebråelſe
af Riks-Drottſen, ſom frikallade honom,
emedan han förordnat honom till Läns-
man, *hvilket Vi*, ſå lydde Riks-Drott-
ſens ord, *för Vår allernådigſte Konung*
och Herre väl vilje förſvara. Här rätter
Eder

a) *Ranſakning* om Adlens ruſttjänſt i Finland år 1618. I Kam. Colleg. Arch.

b) Ax. Oxenſtjernas *Bref, dat. Tidön* 22 *Mart* 1617. Orig. ibland Wäſtmanl. Handl. för 1717 N. 2 i Kam. Colleg. Arch.

[illegible] after a). Riks-Drottsen hade af [illegible] Carl IX år 1597 ärhållit tvänne socknar 1616.
[illegible]läning på behaglig tid, i samma fögderi, att däraf endast uppbära Kronans [illegible] ränta; men han tillvällade sig äfven [illegible] uppbörder, som ändtligen anmärkte i Kronans Räknekammare såsom olagligt, och Fogden befalltes hos honom [illegible]fordra hvad han orätt uppburit, som af dessa bägge socknar gjorde öfver femhundra Riksdaler för ett år, efter nu varande markegångs pris i samma landsort b). Fogden anmälte då detta skriftligen hos Riks-Drottsen, med anhållan att han sig därpå *ville nådigst förklara*, och ärhöll ett [illegible], ställdt i alldeles samma ordlag, som de bref hvilka tillskrefvos Fogden från Konungen, och som ibland mycket annat hogsamt gifver tillkänna, att han och hans vederlikar voro allt för oförmögne, att efter Konungens befallning skydda dess undersåter, och att en magt gafs så

 be-

a) Magnus Brahes *Bref* till Fogden Erik Jönsson. D. *Axholm* 11 *Mars* 1616. Orig.

b) Nämligen: Vinterkörslor 105 ¾ dagsverken, spanmål 76 tunnor 3 fjärd. foderkorn 17 tunnor 5 fjärd. humble 9 lisp:d 8 mark, smör 11 lispund 15 mark, kött och fläsk 70 ½ lispund, axar 2 $\frac{15}{16}$, får 23 ½, höns 47, ägg 940, hö 35 ¼ sommarlass, halm 235 kärfver, hackelse 94 tunnor. Erik Jönssons *Räkenskap* för år 1615. I Kam. Colleg.

befästad i Riket, att då den missbruka-
1616. des, hade den ingen tillräcklig motvigt, utan nästan allt hvad hufvudsakligen därvid kunde tillgöras af Konungen, var att förmana eller hota våldsverkarne och trösta de lidande, eller åtminstone synas vidtaga några medel till deras tillfredsställande a).

Miss-

a) Riks-Drottsens svar lydde, som följer, bokstafligen afskrifvet efter originalet.

Magnus Grefve till Wisingzborigh friherre till Ridboholm och Herre till Axholmen, Sveriges Rijkess Drotzett.

Wår gunst medh Gudh alzmechtigh tilförende. Eder skrifwelse Erich Joensson är Oss tilhonde kommen, ther vthi en Copia af en skrifft innelychtt, som Cammerrådh skulle hafwe vnderskrifft förmålendes att the inthz willie bestå oss then giärden, som wij åhr 1613 af Haråker och Flättiebo Sochner hafwe latitt opbåre, och ther hoos begåre, att wij ther opå oss nådigest förklare wele, efter samme gård är förtt Idher till besvår? Så kunne wij eder till kortt swar icke vnderlate att wij hafwe skrifwitt Cammerrådh therom till, och oss om samme giärdh förklarett, där i och kunne bekomme wijdere beskedh? Mått thz gierden skulle stige så högdt som samme skrifft förmåler troo wij icke, doch huadh wij bekommitt hafwe wele wij sware, Så och när wår Camererer kommer hijtt, att i och wele komme hijtt op i Sochnen Då skall blifwe hollit en Rätt afrächning medh Ider, om dett då kan stige mehr eller mindre. Dette wij Ider i hast icke hafwe kunnett oförmåhlt lathe

Misanöjet öfver olagligheter vid Kronoappbörden och annat förtryck, yttrade sig häftigast i Småland, hvaräst var sådan gäsning ibland Allmogen, att man frucktade ett ordentligt uppror. Fogden och Lagläsaren i Sunnerbo härad yttra sig i ett bref till Riks-Rådet Gustaf Stenbock, som var Lagman i Småland, att en lagmansyn nödvändigt måste hållas emellan några byar, samt Banerer, Fru Anna till Roma (*Trolle*) och andre af Adel, *alljest blifver mannamord af; ty Bönderne gå emot hvarandra med bössor och värjor bevapnade sika som krigsmän, och göra annars förhåll på lagmans och häradshöfdings räntan a*). Af vådligare utseende var ett buller i Wästbo härad i samma landsort, där Bönderne ihjälslagit sin Häradsskrifvare, för det han

1616.

Och befalle Ider Gudh alzmechtigh. Af Axholm den 10 Januarij åhr 616.

Magnus Grefve
till wijsingsborg m. p.

Utanskriften. Konungh Maiesth till Suerige Allis wår nådigeste Konungz och Herres trotienare och befalningsman öfwer Wästeråss slätt med dess län, Erligh och wälachtedh Erich Johnson Dette breff tillhände gunstelligen.

Ibland Wästmanl. Handl. för 1615. N. 1 i Kam. Colleg. Archiv.

a) Truls Kässe, och Nils Eskilssons *Bref* till Gust. Stenbock. *Dat. Sunnerbo 9 Mart 1616.* Mscr.

han uppburit förmycket i utlagor, och
1616. förde samma klagan öfver Kronfogden. Konungen skref till invånarne i häradet, att Fogden skulle straffas om han fanns brottslig, men förmante dem, att icke sjelfve hämnas, och lofvade snart komma dit neder att afhjälpa deras besvär *a*). Detta bref afsändes på Rådets tillskyrkan; ty till dess betänkande hemställde Konungen skriftligen både detta och åtskilliga andra ärenden. Rådets mening var att Konungen borde sjelf resa till Jönköping, låta anställa ransakning härom, och på det skarpaste förfara emot de skyldiga, andra till varnagel *b*). Enke-Drottningen rådde däremot Konungen denna gången se genom fingren med Westbo Bönderne, och han lofvade förfara därmed på det lindrigaste *c*). Konungen reste till Nyköping, därifrån sjöledes till Calmar, var äfven öfver på Öland *d*), och

a) *Bref* till undersåt. i Westbo. *Stockh.* 11 *Jun. R.* 217. *v.*

b) R. Råds *Svar* på Kon. Puncter. *D.* 12 *Aug. R. f.* 331. *v.*

c) Gust. Ad. *Svar* på Enke-Dr. skrifv. *Calmar* 26 *Nov. R.* 426.

d) Konungens galleja stötte på en sten, hvaraf dock ingen skada hände. Skeppet Josua stötte dock förligare i Calmar sund; dock, blef allt folket och godset bärgat. Svar. på Enke-Drottn. skrifv. *Calmar* 26 *Nov. R.* 525.

och tog sedan vägen genom Wexiö a) till Jönköping, där han uppehöll sig öfver Julhelgen. Under sitt vistande i Calmar förordnade han Riks-Rådet och Kammer-Rådet Nils Bjelke att ransaka om Allmogens klagan i Småland; „emedan han förnummit att Befallningsmän och andre tillfogade Allmogen mycken oförrätt". *Och efter undersåterne*, som Konungens ord lydde, *till åfventyrs antingen för rädsla skull, eller elljest icke töras sanningen bekänna, och beskylla Ståthållaren, Fogden, Skrifvaren eller andre, som dem någon orätt tillfogat hafva; är H. K. M:ts nådiga vilja att Herr Nils Bjelke skall ock hos Adelen och andre, som uti häraden ho, förfara huruledes de sig stält hafva, och hafva dem sedan till förhör, och Hans Kgl. M:t sedan därom relation göra.* Konungen skref dessutom särskildt till Allmogen, att de skulle upptäcka sina klagemål och brister för Nils Bjelke b). 1616.

Under

a) Wexiö, där Konungen i fyra dagar uppehöll sig, fick tre års frihet från alla utlagor till upprättelse efter Danska kriget, och till hjälp att upphygga ett Rådhus anslogs gods, som Danske Köpmän förbrutit och i Wexiö var sequestreradt. *Resolution* på Wexiö Stads Postulater. *Wernamo* 16 *Decemb. R.* 581. *v.*

b) *Memorial* och *Fullmagt* för N. Bjelke. Bref till Allmogen. Calmar 17, 18 Nov. R. 512, 513.

1616. Under vägen från Calmar till Jönköping förmanade han ock skriftligen Riks-Amiralen Gyllenstjerna icke pålägga Allmogen några nya skattet i sin förläning *a*). Till Jönköping lät han stämma hela Wästbo härad, då de som begått dråpet på härades-skrifvaren blefvo namngifne, med steg och hjul straffade, och de mindre delaktige fälldes till penningböter, hvilka anslogos till Jönköpings kyrkobyggnad, hvarefter Konungen utfärdade förvarelsebref för häradets invånare, att ingen skulle förevita dem detta brott vid 40 daleers pligt. Den mördades hustru erhöll ock på sin ansökning ett dylikt förvarelsebref *b*). Fogden som gifvit anledning till bullret, dymedelst att han utfordrat de utlagor, som Konungen eftergifvit, samt för högt värderat skattpenningarne, blef ock dömd från lifvet, och nedklichad till orten att där stå sin straff, hvarom Konungen genom ett särskildt bref underrättade häradets Allmoge *c*). Tvänne Kyrkoherdar förlorade sina

a) *Bref* till Jön. Gyllenstj. *Wärnamo* 16 *Decemb.* R. 582.

b) *Förvarelsebref* för Wästboerne och för hustru Brita. *Jönköp.* 6, 7 *Januar.* 1617. R. 11, 24.

c) *Bref* till Bönderne i Wästbo. Jönköp. 9 Jan. 1617. R. 57.

Fullmagt för Olof Hård till Segerstad, Häradshöfdinge i Wästbo, att hålla Ting på hära-

[illegible] pastorat, emedan de icke styrke [illegible] 1615.
[illegible]ätterne till trohet; utan snarare varit [illegible]
[illegible] till bullret *a*).

Om Stockholms Borgares klagemål [illegible] Handels-Ordningen, hvaröfver Ko[illegible]gen också begärte Riks-Rådens be[illegible]kande, gafs det rådet, att hvad Ko[illegible]gen en gång högtidligen beslutit icke [illegible] borde ändras och ej annars än på Riksdag; *ty*, utläto sig Riks-Råden, [illegible] *man i sådana stadgar måste tryska* [illegible]*gen på hölden, det är göna honom* [illegible] *hinder*

[illegible] sedvanliga tingsplatts, och flitligen exseque[illegible] den dom, som här af Våre trogne Män, [illegible] och Tjänare öfver väldsverkarne, såsom [illegible] dem, som Vår Konungsliga stämning för[illegible]tit hafva, fäld är. *Jönköp.* 7 *Januar.* 1617. R. 18. *Bref* till Ol. Hård att lefverera Jön[illegible]köpingsboerne de sakören, som några af Wäst[illegible]boerne äro fälde till. *Örebro* 24 *Febr.* R. 170. [illegible] Rogbergs *Beskrifning öfver Småland*, [illegible] 488.

[illegible] Kyrkoherder voro Herr Erland i Långa[illegible] och Peder i Hestra. Den förre fick dock Konungens nåd och Femsjö pastorat; men den senare mistade äfven Prästämbetet. Gust. Ad. *Bref* till Bisk. Peder Jonæ. Jönköp. 7 Januar. 1617. Om denne berättas ock, att han, för det han skulle hafva uppdiktadt sig ett nådebref, skall blifvit dömd att bo midt i gränsen af Halland, som då lydde under Danmark, så att huset skulle sättas till hälften på Svensk och till hälften på Dansk botten. *Smålands Beskrifning* f. 550, 556.

binder i sin egennytta, då vore bäst att
1616. *den afvund och illvilja, om icke alla dock största delen, måtte hänga på dem själfve.*

De öfrige ärenden, som Konungen skriftligen hemställde till Rådets omprofvande, angingo medel och utvägar att ärsätta det afgångna inländska krigsfolket, med Allmogens minsta tunga, hvartill Riks-Råden föreslogo utskrifning af alla löskarlar, af hvar tionde Skatte- och Kronbonde, samt hvar tjugonde Frälsebonde: Vidare, om rådligt vore att detta år anmoda Allmogen om en ny gård, hvilket Rådet tillstyrkte i anledning af den vackra årsväxten: Om Riksdag borde hållas, hvartill ock Rådet styrkte, att förtaga de många osanningar som vore utspridde bland menige man: Om icke en Ståthållare borde förordnas i Wästergöthland, hvartill Rådet föreslog Bo Ribbing, som var Ståthållare i Wärmland, eller att Nils Stjernsköld, kunde tillika föreslå både Jönköpings län och den delen af Wästergöthland, som ej var pantsatt under Danmark: Huru Pfaltz-Grefven, som vistades här i Riket, skulle kunna utbekomma hvad han hade att fordra, och andre Kronans borgenärer förnöjas, hvartill Rådet svarade att Konungen, borde aftala med Pfaltz-Grefven att blifva

qvar

r i landet till nästa vår, att hans
liga Nåd något minskade sitt hof, på 1616.
omkostnaden tillika kunde minskas,
under den tiden borde man söka
del till hans förnöjande; andre for-
gsägare hos Kronan, som voro mäst
öfvande, borde betalas; men de öfri-
tillsägas, att de för det närvarande
vänta, som Rådet ansåg bättre än
man uppehöll dem med osäkra löften
därigenom förvärfvade sig hos dem
ondt namn: Med Rysland tillstyrktes
dock ingalunda att man lämnade från
alla äröfrade orter, utan häldre arbetade
flera års stillestånd.

Med Polen lopp det två-åriga stille- Polska Stil-
ndet till slut i början af detta året, leståndets
Rådet styrkte till dess förlängande osäkerhet.
på några månader, medan man kun-
komma öfverens om ordentliga un-
handlingar, och sedan utsättas till den
Elfsborgs lösens termin, som var
1. Maji 1620. Om Konungen i Po-
eller hans son skulle, som rycktet
ck, infalla i Rysland med betydlig
mgång, vore väl till förmodande att
ocksä skulle strax angripa Svenskarne
Lifland och Nowgorod; dock ansåg
ådet detta icke så latt kunna ske; man
orde vid Pleskow och i Lifland sätta

sig i bästa försvarsstånd och gifva Sve-
1616. ges Fullmägtige i Lifland befallning
icke sluta stillestånd med Polackarn
förrän man var säker att de icke ärnad
belägra Pleskow; ett bref som ankomm
från Konungen i Polen till Gustaf Adol
trodde Riks-Råden vara bäst att oupp
brutet återsända; emedan därpå ej v
Gustaf Adolfs Konungsliga titel, och d
förmodligen ej innehöll annat, än hv
man veste förut *a*). Polens oförmöge
het att angripa Sverige var säkrare i
stilleståndet; ty detta hade icke redlig
blifvit efterlefvadt, och många ryckt
om fiändtligheter från Polen, nödga
Sverige att ständigt vara i beredskap.

Då Gustaf Adolf om sommaren 161
seglade öfver till Lifland att belägr
Pleskow, var Riks-Amiralen Gyllenstjer
honom följaktig med åtta krigsskepp,
hvilka ett skickades strax åt Dantzigsk
redden på kundskap; med de öfriga åte
seglade han till Stockholm och befallt
med dem, samt trenne andra skepp löp
inför Dantzig att hindra Konungen i Po
len sätta öfver folk till Sverige, afvärj
fiändens anslag från Lifland och Finland
samt hålla sjön ren på Kurländska sida
Gyllen

a) Gust. Ad. *Puncter* till R. Råd. *Stockh.* 20
Jul. R. 279. R. Råds *Svar* på Kon. Puncter
Stockh. 12 *Aug.* R. 331.

[illegible]enstjerna verkställde befallningen med [illegible]
[illegible]dsamhet, och kom för Dantzig; men 1616.
[illegible] ej några betydliga tillrustningar ske
[illegible] Polen antingen mot Sverige eller
[illegible]land, utan inberättade allenast till
[illegible]ungen att ett möte var då utskrifvet
[illegible]ettin, hvartill väntades Sändebud
[illegible] Hanseståderna, från Konungarne i
[illegible]gland och Frankrike, från Brandenburg
[illegible] Konungen i Polen, och att Jöran
[illegible] med andre afvekne Svenskar äfven
[illegible] där infinna sig; att ehuru man ge-
[illegible] detta möte sades ärna befrämja fre-
[illegible] emellan Sverige och Polen, ansåg
[illegible] för ostridigt att fiänden alldrasist näst-
[illegible]mmande år skulle anfalla Sverige *a*).

Efter Gustaf Adolfs afresa till Lif-
[illegible] begynte åtskilliga bref insmygas
[illegible] i Sverige från Konungen i Polen,
[illegible] hvilka dels med hot dels med
[illegible]ande Sveriges invånare skulle förle-
[illegible] till otrohet emot sin Konung. Ett
[illegible]nt bref kom till Biskopen i Streng-
[illegible], ställdt till Sveriges Ständer, och in-
[illegible]dt af en Båtsman på ett Dantzigskt
[illegible]pp, hvilket bref Biskopen strax skic-
[illegible] till Enke-Drottningen, och Båtsman-
[illegible] blef kastad i fängelse. Hos Arke-
[illegible]skopens Capellan i Upsala hade en

a) R. Råds *Bref* till Konungen. *Stockh.* 8 *Sept.* 1615. *R.* 684. v.

obekant qvinna inlagt på bordet ett
1616. likt bref, med utanskrift på yttre om
get till Borgmästaren Peder Andersso
och på det inre till Upsala ſtads Bo
mästare och Råd. Ett annat bref up
taget vid Elfsborg, och detta hade af
gre Präſter blifvit uppläſet på prädikſt
larne, i de närmaſt intill Elfsborg bel
na kyrkor, ſom då lydde ſåſom p
under Danmark *a*). En förrymd U
lands Ryttare var inſkickad i Riket
Helſingland och Dalarne att där uppv
ka upprör. Riks-Råden kallade i anle
ning häraf Arke-Biſkopen Kenicius, o
Biſkop Bellinus i Weſterås till Sto
holm, förmanandes dem, att genom Pr
ſterſkapet hindra ſådana Brefs kringſpr
dande; hvarom ock varningar utgingo t
Ämbetsmän i allmänhet, ſamt till Allm
gen att ej låta ſig förledas *b*). Riks-R
den ſkickade ett ſärſkildt Ombud
faſttaga en ſom i Wäſtergöthland utdel
ſåda

a) Rikets Råds-*Bref* till Härt. Johan, till A
Olofsſon, till Konungen. *Dat. Stockh.* 14, *J*
7 *och* 8 *Sept.* 1615. *R.* 603, 683, 684.

b) R. Råds *Bref* till Ståthållarne, till Tullnär
Hudviksvald. *Stockh.* 14, 15 *Jul.* 8 *Aug.*
603, 646. Guſt. Ad. *Bref* till Mäſter E
Biſk. i Åbo, till Jeſper Matthesſon, Joh. De
Gardie och andre Ståthållare. *Pt/kow* 5. *A*
R 639 - - 642. År 1615.

dana skrifter; han uppehöll sig på Jo- 1616.
Jöransfons a) gård, som låg i den
ser Danmark pantsatta delen af Wä-
göthland. Riks-Råden skrefvo till
hållaren på Jönköping, *att han oför-
rkt skulle låta taga den sällen vid
vadet; dock icke i Jutarnes land, utan
man med lämpa kunde få honom ut-
er gränsen och så tagan vid nacken.*
hållaren misstänkte Danske Köpmän
va infört Polska Patent; men Riks-
den varnade honom att icke låta gri-
någon Dansk undersåte, oansedt bref-
togos dem uppenbarligen af händer-
på det intet obestånd emellan Dan-
rk och Sverige under Konungens från-
o måtte uppkomma; utan han skulle
ast varna dem och uppskrifva deras
n att Sveriges Konung sedan kunde
vara sig häröfver hos Konungen i Dan-
rk b). Gustaf Adolf ansåg väl icke
a Polska stämplingar för särdeles far-
, utan befallte Riks-Råden „ej göra
r mycket däraf, emedan de skulle falla
kraftlösa af sig själfva och förgätas“;
k kunde han ej heller anse dem med
komlig kallsinnighet, utan ville att
nderfåterne under hans frånvaro skulle
hand-

Rosenhane.

R. Råds *Bref* till Nils Stjernsköld. *Stockh.* 24 *Sept. R.* 721. År 1615.

1616. kula genom hans fönster och gick nära förbi hans ansigte, utan att likväl skada honom. Nio veckor därefter hände på samma sätt, genom samma fönster. Den som aflossat sista skottet ärtappades och var en liderlig Urmakare-Gesäll a); men han ville icke ärkänna sig hafva någon kunskap om det förra skottet ej heller att detta senare skott af uppsåt, utan endast af våda, då han aflossat en bössa. Messenius påstod att han borde landförvisas; men han dömdes endast till penningböter b).

I detsamma blef Messenius själf beskylld för hemlig brefväxling med Catholikerne och Jesuiterne i Polen, hvilka lära han äfven var tillgifven. Han ställdes till ansvar inför Hof-Rätten, ärkände att han höll med Catholikerne i Religionen, hade därföre varit tvungen och nödd att underhålla med dem skriftväxling; men påstod sådant icke hafva skett ondt uppsåt emot sitt fädernesland. Hof-Rätten hemställde till Konungen, hvad straff han borde undergå för själfva skriftväxlin-

a) Christian Selman, *Mästersvän hos Mäster Jacob Segermakare.*

b) Efter Edsöres Balkens 26 Capitel i Stads-L. och 6 Cap, i Sårmåla Bl. med våda, i Lands-L. *Stockholms Stads Tänkebok* för år 1615. Den finnes i Svea Hof-Rätt.

[illegible]ingen; men att den skett utan ondt [illegible]såt skulle han bestyrka med en tolf- 1616.
[illegible] ed, eller i annat fall mista lifvet. [illegible] följe häraf skola väl edgärdsmän in[illegible] sig att aflägga den ådömde eden; [illegible] funnit densamma genom Messenii [illegible]ners tillskyndan så författad, att de [illegible] tillstrott sig med godt samvete kunna [illegible]kställa sitt uppsåt. När saken kom [illegible] Konungens skärskådande, ansågs [illegible]ssenius icke vara fulleligen öfverbevist, [illegible]ingen att hafva underhållit oloflig ge[illegible]enskap med fiänden, eller stämplat nå[illegible] till fäderneslandets skada, hvadan [illegible] Rättens dom så vida lindrades, att [illegible]ssenius, såsom misstänkt, skulle endast [illegible] någon tid i fängsligt förvar, att [illegible]komma den olägenhet man annars af [illegible] kunde befara *a*). Han affördes [illegible]på genast till Cajaneborgs fästning, åt[illegible], efter lämnadt tillstånd, af sin hustru [illegible] en son och en dotter; och hade so[illegible] röjt sin fader, samt till en stor del [illegible]orsakat honom denna hans olycka.

Under sitt fängelse på Cajaneborg [illegible]de Messenius i ny oenighet med därvarande Ståthållaren, af hvilken han [illegible] handtorades:

a) *Bref* till Kyrkoh. i Jönköp. Mr. Jöns Baaz. *Dat.* 25 *Mars år* 1643. *Reg. f.* 360.

1616. Ståthållaren Erik Hare
ved mig värre än en mara,
yttrar han sig själf härom i sin Rimkrönika öfver Finland. Sådant var dock alldeles emot Konungens vilja; ty Hare fick flera befallningar att Messenius skulle väl bemötas a).

Messenii oförskräckta mod öfvergaf honom ingalunda i hans fängelse; långt ifrån att blifva nedslagen af Ståthållarens otillbörliga medfart, skref han emot honom en skrift till Konungen, författad i ganska hårda ordsätt, yttrande sig ibland annat, att Hare, som ifrån Stalldräng hade blifvit befordrad till Ståthållare, hade till tacksamhet förösvat en gruflig otrohet emot Kronan; hvaraf Messenius uppgaf åtskilliga exempel dem han utfäste sig att bevisa, och som han säkert kunnat; ty Erik Hare var verkligen en elak och egennyttig Ämbetsman, och Messenii Fru, hvilken var en lika häftig människa som hännes man, lärer hafva rest kring byggden samt utan tvifvel gjort sig förvissad om vederbörliga vittnen

a) *Du förmåler att D. Messenius är sinnlig; så befalle Vi att du icke låter honom lida någon nöd uti sin förtäring, utan håll honom väl, som tillförne befalldt är.* Kon. *Svar* på Erik Hares skrifv. *Bråborg 9 Jan. år* 1619. *R.* 5.

[illegible] a). Messenius anhöll, att till belö- [illegible]
ning för detta sitt angifvande och nit för 1616.
[illegible]nans bästa, blifva befriad ur sitt fän-
[illegible], i hvilket han påstod sig blifvit
[illegible]tvisligen insatt, genom sine illvilljares
[illegible]arbetande b); men hans försök lycka-
[illegible] ej bättre, än att Ståthållaren ärhöll
[illegible]ungens befallning, att Messenius skulle
[illegible]ga bevakas, hans hustru ej få resa län-
[illegible] än i Österbotten, hans barn hemta-
[illegible] ifrån honom till Stockholm, att han
ej

[illegible] Hans Fru hette Lucie Grothusen.

[illegible] Besvåringar emot Er. Hare om den grufliga
[illegible] - - - - han bedrifvit hafver. D. Kaja-
[illegible]borg d. 25 Junii 1621. Består af 35 puncter
skrifne med Messenii egen hand. Mscr.

Erik Hare sick år 1602 inseendet och befall-
ningen öfver Kronans unga hästar och stodgån-
gar eller stuterien i Finland, i anledning hvar-
[illegible] Messenius i nyss anförda skrift utlåter sig
att han från Stalldräng bragt sig upp till Ståt-
hållare. I en ransakning öfver Adlens rusttjänst
i Finland år 1618 (Mscr. i Kam. Colleg.) kal-
las han Erik Hara till Myttilä och upptages
ibland Finlands ordentliga Adel; då likväl i
samma ransakning ej allenast ofrälse män, som
gjorde rusttjänst, särskildt upptages, utan ock
sådane, som allmänligen ansågos för Adelsmän;
men icke kunde bevisa sitt adelskap. Stjernman
i den handskrifna delen af sitt Höfdinga-Minne,
anmärker likväl att hans son först blef adlad
år 1639 d. 5 Sept.; men detta torde varit en
förnyelse af fadrens adelskap.

ej måtte hos dem inplanta Catholska lä-
1616. ran *a*).

Han måste sedan qvarblifva i fängelse till sin död, som timade i Uleå år 1634. Riks-Cancelleren Oxenstjerna lärer varit förnämsta orsaken till hans olycka; så påstod Messenius åtminstone själf, och att han sattes i fängelse därföre, att då Riks-Cancelleren en gång sagt till honom: *Jag tror Messeni! att J viljen blifva Riks-Canceller i Sverige i förtid;* hade Messenius svarat, *att Riks-Cancelleren ville blifva Kong i Sverige i förtid;* och ifrån den tiden skulle Riks-Cancelleren sattat till honom sådant hat, att det förorsakade både hans och hans sons fängelse: Ty sonen, som hette Arnold Johan, blef ock fängslad, dock åter frigifven, adlad och med många nådbetygelser ihogkommen, men omsider, tillika med sin son, Arnold Messenius, aflifvad, för förgripliga utlåtelser emot Drottning Christina och minderårighets Regeringen, samt dess egennyttiga förfarande med Kronans ägendommar *b*).

De

a) Riks-Arch. *Registr.* för år 1621. f. 243.

b) Se *Ransaknings Protocoll* öfver Messenius år 1651, och andra hithörande handlingar, i Carl Adlersparres *Historiska Samlingar, I. D. s.* 302 *följ. Stockh.* 1793. 8:o.

De skriftliga stämplingar, hvilka Konung Sigismund nyttjade emot Gustaf Adolf, och som bidrogo till den gamle Hertigens olycka, användes ej endast inom Sverige, utan jämväl hos Hanseståderna. Konungen i Polen sökte dels med löften om stora handels förmoner, öfvertala dessa Städer, att afstå med all segelfart till Sverige; dels hotade han dem att icke emot hans vilja *bafva minsta gemenskap med samma Rike, emedan han hoppades vår Herre skulle inom kortare tid öppna honom vägen till sitt arfrike och försätta honom i sin förra regering därföfver a).* I anledning af så uttryckliga hotelser, lät Gustaf Adolf Rikes-Cancelleren Oxenstjerna skrifva i sitt namn, från Helsingfors till Prins Radzivill och Litauiske Fältherren Chodkiewitz, „att ehuru Konungen hans Herre „hyst det hopp att stilleståndet skulle gifva anledning till fred, hade det tvärt „emot allt bruk af beslutade folkslag, „blifvit öfverträdt af Konungen i Polen, „som medan det påstått, hade på alla håll „i Sverige utspridt öppna bref med före„ställningar till undersåterne att affalla „från sin Konung, och med hotelser af „krig om de ej åtlydde dessa föreställnin-

1616.

gar;

a) *Handlingar* till Gust. Adolfs Historia. St. I. s. 120.

„gar; Konungen i Sverige, äfven som
1616. „hvar och en af hans underfåtet, till
„med den ringaste, ansåg väl med förna
„sådana fåfänga försök; men man kun
„likväl ingalunda sätta tro till några fö
„säkringar ifrån Polen, så framt högtid
„gen bekräftade Afhandlingar med ick
„större redlighet efterlefdes" a). Med
dessa bref affändes en *Öfverste-Fältvakt-
mästare* b) vid namn Jost Klot, att till
ka mundtligen härom påminna Prin
Radziwill och Chodkiewitz samt inhen
ta deras svar om fredsunderhandling
och förbund emot Ryssland, som ve
påsyftadt genom stilleståndet. Jost Kl
hade befallning att icke begifva sig läng
än till gränsen af Litauen; men här fa
han icke desse Herrar; ty de voro re
till en Polsk Riksdag: Han återkom där
före med underrättelser huru fredsunder
handlingar emellan Polen och Ryssland
under bemedlande af ett Kejserligt Sän
debud vid namn Jacob Heidel fruckt

a) *Litteræ* Ax. Oxenstjerna. Helsingf. 8 Febr.
1616. Widekindi, *G. A. H. s.* 352.
Chodkiewitz stafvade själf sitt namn på detta
sätt; det finnes annars vara olika skrifvet; dess
uttal är i det närmaste *Hchodkiewitsch.*

b) Jämnf. Riks-Arch. *Registr.* för år 1615. f. 752.
Öfverste-Fältvaktmästare, var ungefärligen det
samma som *Major* i senare tider.

[illegible]upit, emedan Ryssarne då hade belägrat Smolensko och ville ingalunda ancaga Prins Uladislaus till Storförste; men [illegible] man på Polska Riksdagen öfverlade [illegible] med magt tvinga Ryssarne därtill, [illegible] att till den ändan förlänga stilleståndet med Sverige. I anledning häraf skickade Gustaf Adolf ifrån Åbo den vid [illegible] tiden få ofta omtalte Richard Trompetare a), till Warschau, med ett [illegible] bref till Ständerne i Polen, innehållande nya föreställningar, huru Konungen i Polen brutit stilleståndet, genom bref till Hanseståderna, med grofva förevitelser både emot Carl IX och Gustaf Adolf, och genom upprorsskrifters kringspridande i Sverige; hvarjämte begärtes att Ständerne ville uttryckligen tillkänna gifva deras Konungs mening om han och de själfve ärnade fullfölja stilleståndet eller ej. Polske Ständernes svar emottog ej Svenske Trompetaren till följe af sin instruction, emedan Gustaf Adolfs Kongl. titel var utelämnad på utanskriften; utan han reste tillbaka genom Dantzig åt Sverige; dock blef hemligen en afskrift utverkad ur Polska Cancelliet, och Konungen tillskickad af Adam Schraffer: Innehållet var, att Konungen i Polen genom

1616.

6 April.

a) Han kallas *Richard Raab* i 1620 års *Registr. f. 24. verso*, och förde en korp i sigillet.

nom stillestånder ingalunda affagt sig sin
1616. rätt till Svenska kronan; det hade endast
blifvit slutet att hindra så mycket Chri-
stet blods utgjutande, som förra åren,
men att Konungen i Polen haft full rät-
tighet under stillestånds tiden ej allenast
skrifva till Hanseståderna, utan ock till
Sveriges Ständer sina undersåtet *a*). En
Latinskt bref af nästan samma innehåll
kom ifrån Lithauiske Fältherren Chodkie-
witz till Adam Schraffer; underhandlin-
garne emellan de Svenske och Polske
Fullmägtige skedde utan eftertryck; Po-
lackarne gåfvo tydligen tillkänna att de
endast fökte förhala tiden, och när äntli-
gen Prins Radziwil skulle tydligen gifva
sin mening tillkänna, ville han endast på
Polens vägnar samtycka till en vapenhvila
emellan bägge Rikens Ständer; men icke
emellan Konungarne; man ville ingalunda
i Polen föreslå andra villkor, än att Gu-
staf Adolf skulle affäga sig sin rätt till
Svenska kronan *b*); från Dantzig och
Öresund

a) Gegeben zu Warsaw 11 Julii 1616. Under-
skrifvet på samtlige Senatorernes vägnar af *Lau-
rentius Gembiokoski Ertz-Bischoff zu Gniesen,
Obrister und Vornembster Fürst der Cron Po-
len.* Widek *l. c. f.* 356.

b) Gust. Ad. *Bref* till Johan Pontusson och Carl
Carlsson. *Fullmagt* för Stjernsköld, *Stockh.* 22
och 28 *Junii. R.* 556, 582.

Öresund, inlupo tidningar att i Preussen [illegible]ställdes stark värfning af flere Konung 1616.
[illegible]igismunds Officerare.

Gustaf Adolf befallte fördenskull sine [illegible]fälhafvare i Estland vara beredde till [illegible]rsvar, om anfall ämnades på den si[illegible] a); men i fall det ämnades emot [illegible] egentliga Sverige, hade han ock där [illegible]gsfolket och skeppsflottan i ordning, [illegible] begärte att några hundra knektar [illegible]tte uppfordras af Förstendömmen dels [illegible] arbeta på skeppen, dels att under [illegible]n af arbete på fästningsverken i Nykö[illegible]ng och Norrköping vara till hands till Sö[illegible]rmanlands och Östergöthlands försvar b);

[illegible] Band. M m han

[illegible] Hofvidsmannen eller Commendanten på Hapsal [illegible] Maidel befalltes begifva sig till Rewel, att [illegible] vara Landshöfdingen Gabriel Oxenstjerna till [illegible]. Edkherren De la Gardie och Fältmar[illegible]skalken Gyllenhjelm befalltes biträda Rewel med krigsfolk om så fordrades. *Bref* till Hans Maidel och Carl Gyllenhjelm. *Svar* till Gabriel Oxenstj. *Stockh.* 16 *Aug.* 27 *Sept.* 1616. *R.* 353, 354, 455.

b) *Bref* till Enke-Drottn. och H. Johan. *Stockh.* 13 *Aug.* *R.* 347. v.

Skepps-Amiralen Richard Klerk åtog sig, att till nästa vår hafva trenne skepp segelfärdiga, hvartdera skulle hafva 4 *ankartog med varper och varpecordeler*, samt *uppstånds tåg och lö[illegible]ande tackel*; han skulle ock förse skeppen med nya segel, så att alle *skenevallerne* voro af *Fransk canifass*, mersseglen af *Dantziger duk*

han reſte ſjälf till Calmar att beförja d
1616. den fäſtningens och Småländſka ſtränd
nes ſäkerhet.

Utſkrifning anſtälldes både i K
nungadömmet och Förſtendömmen, Kro
och Skattebönder ſärſkildt, och Frälſ
böndet ſärſkildt, indeltes i rotar, tio *m*
tal af de förre och tjugu af de ſena
utgjorde en rote; men de Frälſebönde
ſom lågo en mil när Adlens ſätesgård
voro frikallade *a*). Knekten uttogs af d
hemmansdel, ſom var minſt, eller h
mäſta manshjelpen. Därnäſt uttogos *L*
gångare; ingen under aderton eller öfv
fyrtiofyra år ſkulle utſkrifvas, om ic
någon driftekarl, ſom fanns dugliga
krigstjänſt, ehuru han kunde vara öfv
den föreſkrifne åldren; de ſom förut

och bramſeglen af *Wollmars duk.* Därtill
kom han 9460 daler.

Contract med Richert Klerck. *Stockh.*
Sept. R. 461.

a) I förſta Bandet, ſ. 146 är orätt anförd
mantal betydde detſamma, ſom manspers
nes antal. År 1602 hade väl händt att utſk
ning ſkett på det ſättet att hvar tionde m
togs till knekt; men vanligen endaſt af h
tionde ſärſkildt bebodd hemmansdel. Man
är nu förtiden detſamma ſom helt hemma
men då kallades ett hushåll, *ett Mantal,* n
ligen om af ſärſkildta hushåll ſomlige hade
helt, andre ett halft, andre ett fjärdedels he
man, räknades de lika vid utſkrifningen.

utskrifne och legt karl i sitt ställe, 1616.
voro frie; två eller tre personer, meren-
dels en af de högre Regements-Officerar-
e och Ståthållaren utnämndes att förrät-
a utskrifningen i hvar landsort, hvarvid
ögden och Häradsnämnden skulle vara
ärvarande. Vid utskrifningen skulle jäm-
äl undersökas „om den otrohet och
tjufnad, som Höfvidsmän, deras under-
befäl, samt gemene knektar, så ock
Fogdar, Skrifvare och Länsmän månge-
läds begingo emot Kongl. M:t och den
fattige Allmoge, i så måtto, att de
sålde borrt de lagligen skrifne Knektar,
tagandes penningar, silfver, hästar, oxar
och annat slikt för dem, därigenom
krigsmagten blef försvagad, och Knek-
tarne måste år ifrån år muta sig frie.
På samma sätt handlades med dem,
som icke voro utskrifne, och Bonden
måste årligen muta att hans son eller
dräng icke skulle blifva utskrifven“,
dana tjufstycken, såsom orden lydde,
ulle utan skonsmål straffas på samma
ätt, som annan tjufnad emot Konungen
och Kronan *a*).

En ny gärd pålades *b*), ehuru den

a) Fullmagt och *Memorial* om utskrifningen.
Stockh. 26 *Sept.* 30 *Novemb.* 3 *Decemb.* R.
445, 552, 565.
b) Nämligen att 26 Krone och Skattebönder och

året tillförne beviljade så kallade *Smö*
1616. *hjälpen* till Kronans gälds betalande
ännu uttogs. Därom inkommo väl b
svär ifrån flera landsorter, att den
hjälp icke varit beviljad mer än för
år allena; men Konungen svarade: „Eft
„samma hjälp till Kronans gälds afbeta
„ning på det ena året icke hafver kunn
„emot gäldens storhet förslå; förse Vi O
„till Eder nådeligen det J Eder obesvärad
„låten finna, samma hjälp att utgöra
„särdeles emedan Gud alsmägtig detta år
„hafver landet med en ömnig årsvä
„välsignat" *a*). Hos Nederländska St
terna, där van Dyk och Rutgersius vo
Gustaf Adolfs Ombud, uppläntes en su
ma penningar, hvaraf en del skickad
landvägen genom Danmark till Sverig
för en del värfvades krigsfolk i Ned
lä

32 Frälsebönder skulle om hösten utgöra sp
mål 16 tunnor, smör 4 lisp:d, kött och fj
32 lisp:d, oxe en, och inga andra persedl
Prästerskapet skulle för hvarje 64 Bönder i
församlingar utgifva fjärdedelen så mycket.
Öppet Bref till alle landsänder. *Stockh.*
Sept. R. 441.

a) Svar på undersåt. klagan i Kronebergs län
21 Aug. R. 369. I Östbo och Wästra här
d. 30 Aug. R. 387. På Härt. Johans skri
d. 31 Aug. R. 392. På Kinds och Mar
härad d. 7 Sept. R. 408. v. På Bälings fock
d. 9 Sept. R. 411. &c.

länderna och Tyſkland att vid förſta öp- 1616.
net vatten öfverföras till Stockholm, för
en del upphandlades krut i Nederländer-
na *a*).

Några Köpmän förmåddes ock göra
en förſträckningar *b*); med ſin Moder

a) Forbelii *Memorial* åt Hamburg. *Dat. Wexiö 9 Decemb. R.* 570.

Johan Rottberg Rådsherre i Hamburg åtog ſig att lämna 15 läſter krut, på hvar tunna räknandes 250 ſkålpund, hvart ſkålpund räknadt för penningar 10 öre, löper för hvar tunna 78 $\frac{1}{8}$ daler, ſå att hela ſummen för 15 läſter var 14,062 $\frac{1}{2}$. Betalningen anordnades honom i koppar, räknadt hvart ſkeppund för 73 daler, och ſmör af ſmörräntan i Småland och Weſtergöthland, räknad hvar tunna för 22 daler, att utföra fritt för tull och växel.

Contract med Johan Rottberg. Nyköp. 12 Oct. R. 489. v.

b) Med Lorents Kruſe, Tyſk Borgare, ſom ſatt ſig ner i Norrköping och Hans Hanſſon Borgare i Lübeck ſamt deras Conſorter giorde Konungen det contract att de till näſta år låto innefta hos Kronan 124,000 daler, och anordnades dem till betalning följande år af kopparbruket 1493 ſkeppund råkoppar, hvart ſkeppund räknadt till 72 daler, ſtångjärn af järnbruken 2000 ſkeppund, hvart ſkeppund till 9 daler att utan tull och växel utſkeppa, däremot åtogo de ſig att näſta år 1617 leſverera till Kronan 44000 daler penningar och *commiſs* eller varor för 80,000 daler.

Contract med Lor. Kruſe. *Stockh.* 12 *Sept.* 3 Oct. *R.* 419, 482. v.

kom Gustaf Adolf öfverens om biträde
1616. under sitt vistande i Nyköping då ha
reste till Calmar *a*), och Riks-Cancelle
ren öfverlade sedan med hänne om vid
re försträckning; dock emot ränta af se
sju eller åtta för hundradet, samt kopp
i årlig afbetalning, hvart skeppund räknad
för sjutio Svenska daler. Hon handlad
själf med egen Köpman, och som ho
sålt koppar till Konungen i Danmar
åtog hon sig att för den summan hon
ännu betalt till Konungen i Sverige
Elfsborgs lösens uppbörd, skaffa qvitten
ce från Konungen i Danmark, hvarme
delst hännes skuld blef afkortad på de
summan Sverige skulle betala till Da
mark för andra terminen af samma Elf
borgs lösen: Härmed förklarade sig Gu
staf Adolf nöjd, om hon kunde skaffa e
sådant qvittence, *att därunder icke sa*
något svek b).

He

a) Nämligen att Enke-Drottningen skulle till de
1 Januarii 1617 lämna tio tusen Rikadaler, oc
därföre en månad därefter bekomma 221 skep
pund koppar, som skulle lefvereras i Tel
Contract med Enke-Drottn. *Nyköp.* 14 *Oct.* 1
491. *v. Litteræ* Gust. Adolphi ad Ax. Oxen
stjernam. *Scriptæ ad Fretum Osele d.* 17 *Oct*
1616. Uti O. Celsii *Monumenta* Pol. Eccle
p. 90.

b) *Memorial* för R. Cancelleren. *Svar* på Enke
Dr. skrifv. *Bref* till J. Alwin. *Stockh.* 20 *Sep*
Calmar 26 *Nov.* 4 *Dec. R.* 447, 525, 567.

Herman Wrangel hade redan från Finland fått fullmagt att värfva *ett compagnie* Svenſke Soldater, af ett hundra octio tre man, med hvilket han förordnades *i Slottslofven* på Calmar fäſtning ſåſom *Under-Ståthållare* och *Öfverſte* på fäſtningen vara Ståthållaren Hans Eriksſon Ulfſparre till biträde *a*). När Guſtaf Adolf ſjälf kom till Calmar, ärhöll Wrangel vidare befallning att vara på akt emot ſtämplingar från Polen, och medan på Danſka marknaderne vid Svenſka gränſen *alltid ſtunnes*, ſom orden lydde, *några Polſka ſpyflugor med patenter och andra lögnſkrifter;* därföre ſkulle Ståthållaren hafva ſine ſpejare på deſſa marknader, vinlägga ſig att få *ſamme Polſke utliggare och lögndragare vid hufvudet*, och ſkicka dem till Konungen. *b*). Ett ſkepp utſändes till Preuſſiſka farvattnen, och en hemlig utſkickad till 1616.

a) De finge i månadtlig ſold, Lieutenanten och Fändriken, hvardera 24 daler, Fältſkärbelen 12, två gemena Våbblar, hvardera 8 daler, två Corporaler, hvardera 6 daler, tre Trumſlagare, hvardera 4 daler, Piparen 4 daler, 120 gemena *Soldater*, hvardera 3 daler.

Fullmagt för Herm. Wrangel. *Bref* till Hans Eriksſon. *Åbo* 9 *Mart. R.* 94, 95. *Bref* till Sven Månsſon. *Åbo* 20. *Mart. R.* 112. *verſo.*

b) Herm. Wrangels *Memorial. Calmar* 28 *Nov. R.* 531. År 1616.

Köpenhamn, att så mycket möjligt v
1616. skaffa sig underrättelse om Polske K
nungens tillrustningar, hvilke de vo
innom Sveriges Rike, *som Konungen*
Polen så mycket förlet sig uppå, hvar
de Svenskar, som vistades i Danmark,
uppehöllo, och dylikt *a*).

Att med Rikets Ständer vidare
1617. verlägga både om inrikes våldsamhet
Rikdag i Örebro. och det ofäkra stilleståndet med Pol
samt fredsverket med Rysland, utskre
i anledning af Riks-Rådens tillstyrkan
Riksdag; den Rådet hade föreslagit ku
de hållas i Stockholm; Konungen vil
hållit honom i Jönköping; men på Enk
Drottningens åstundan hölls han i Ör
br

a) *Memorial* för Carl Bröms. *Jönköp.* 7 *Januar*
R. 39. År 1617.
Herman Wrangel varnades för Danske under
såter från Aveskär, i synnerhet en, som dä
varit Tullnär, och skulle hafva lofvat Konunge
i Polen en afritning och beskrifning öfver Cal-
mar fästning. Gustaf Adolf beskref honom att
han hade ett svartbrunt skägg, och en tand va
ute framme i munnen. *Bref* till Herm. Wran-
gel. *Stockh.* 8 *Apr. R.* 367. Wrangel befalltes
fortskynda fästnings byggnaden i Calmar, för-
lägga 100 Ryttare i Björnhufvuds skeuts på
Öland, utom ett antal Bönder, och förordna
300 Knektar till Bornholms försvar. *Memorial*
för H. Wrangel. *Örebro* 27 *Febr. R.* 195.

ko *a*). Ranſakningen med Wäſtbo härad och Allmogens klagemål ifrån Småland och Weſtergöthland nödgade honom dröja i Jönköping några dagar efter den tiden han utſatt till Riksdagens början. Under vägen uppehöll han ſig ock några dagar i Skara, Göthala, Marieholm och Höjentorp. Adelen i Riket hade fått befallning att möta honom med ſin tillbörliga *ſtoffering* eller ruſtning *b*), och ledſagade honom vid intåget i Örebro, lika med Pfaltz-Grefven Johan Caſimir, ſaxiſke Prinſen Frans Carl och Svenſke Prinſen Carl Philip. 1617. D. 18 Jan.

Konungen ſamlade förſt Rikets Råd och föreſtälde dem, att oordningen på förra Riksdagarne, då många infunnit ſig bland Rikets Ständer, ſom icke varit kallade, hade föranlåtit honom föreſlå en Ordning, hvarefter hvart Ständ borde ſammankomma, och begärte däröfver Rådets betänkande. Efter några timmars öfverläggning, författade Rådet ſitt ſkriftliga D. 20 Jan.

a) Riks-Skattmäſtaren befallter ſkaffa till Riksdagen i Örebro 20 åmar Rhenſkt vin, 24 åmar Franſkt, 6 åmar Spanſkt och några läſter Roſtocher öl. *Bref* till Hårt. Johan, Enke-Drottn. Jeſp. Matthiſ. *Calmar* 2, 24 *Novemb.* 1616. R. 499, 511, 520, 521.

b) *Excuſation* till Enke-Drottn. *Bref* till Jeſpet Matthiſon. *Jönköp.* 6 *Januar.* R. 14, 17.

[redacted]svar, och samma afton samt dagen därpå
1617. blef anslaget att Ständerne skulle samlas
på Rådstugan att angifva sina namn och
fullmagter. Sedan detta skett, kallade
24 Januarii. de på stora salen på slottet, då förr
Härtig Johans Sändebud, som voro Ga-
briel Oxenstjerna, Härtigens Råd och
Marskalk *a*), samt Lindorm Ribbing
Lagman i Östergöthland, hade företräde
i Konungens förmak, och ursäktade Här-
tigen att han för sjuklighet skull ej så
snart kunde infinna sig på Riksdagen,
utan, hade förordnat dem att företräda
sitt ställe. Han hade ock själf skrifvit till
Konungen, att en feber hindrade honom
infinna sig; men Konungen begärte i sitt
svar att han ville komma så snart han
blifvit återställd till hälsan och lofvade
besöka honom på Ulfåsa där han vista-
des, så snart Ständerne begynt sina Riks-
dags göromål *b*). Han förklarade för
Härtigens Sändebud, att han var ganska
nöjd med deras personer; men befallte
dem skrifva Härtigen till, att han önska-
de hans närvarelse innan Riksdagen än-
dades, om sådant kunde ske utan Härti-
gens lifsfara. Därefter höll Riks-Cancel-
leren ett tal till samtlige Rikets Ständer
om

a) Jämnf. *Registrat.* 1613. *T. I. f.* 689.
b) Gust. Ad. *Bref* till Härt. Johan. *Kumla och Örebro. d.* 17 *och* 21 *Januar. R.* 69, 71.

om Riksdagars beſkaffenhet och ändemål, 1617.
förande exempel om Riksdagar i främ-
mande Riken, och på det de ordentligen
måtte hållas, både Konungen låtit författa
en Ordning, öfver hvilken han begärte
Ständernes betänkande.

Själfva Ordningen var af detta inne-
håll: När en Riksdag ſkulle begynnas,
och Ständerne ſamlas på Riksſalen, bor-
de Konungens ſtol ſättas främſt, Härtig
Carl Philip vara på Konungens högra ſi-
da och Härtig Johan på den vänſtra.
Därnäſt vid långväggen på högra ſidan
ſkulle de fem höga Riks-Ämbetsmänner-
ne ſitta; på vänſtra ſidan vid långväggen
de öfriga Rikets Råd, ſedan på viſſa
därtill förordnade bänkar på högra ſidan
Riddarſkapet och Adelen, förſt Grefvar-
ne, därnäſt Friherrarne och ſlutligen Ad-
len en af hvar ſlägt, utan affeende på
någons ämbete; och näſt Adelen krigs-
folket; på vänſtra ſidan i Riksſalen näſt
Rikets Råd, ſkulle Biſkoparne och Prä-
ſterſkapet ſitta; därefter Borgerſkapet,
och nederſt Bondeſtåndet midt i ſalen.
När alla Ständerne voro förſamlade och
hvar intagit ſitt ſäte, ſkulle förſt Riks-
Råden och ſedan hvart Ständ i ſin ord-
ning, de nederſta främſt, gå till Konun-
gen och beledſaga honom i Riksſalen,
ſamt ſedan hvar ſtadna vid ſitt ſtälle,

och

och icke några andra än Riksdagsmän el-
1617. terlåtas vara i ſalen, utom unga Adels-
män, ſom hade tillſtånd att ſtadna vid
dörren på en därtill utſedd platts. Sa-
ſnart Konungen antingen ſjälf eller genom
någon annan hade hälſat Ständerna och
öppnat Riksdagen, ſkulle förſt hvar Arf-
Förſte antingen ſjälf eller genom Full-
mägtig ſvara Konungen, ſedan en a
Ridderſkapet och Adlen på Adlens och
krigsbefälets vägnar, och ſlutligen Arke-
Biſkopen eller en annan af Präſterſkapet
på Präſteſtåndets, Borgareſtåndets och
Bondeſtåndets vägnar, och göra Konun-
gen en underdånig lyckönſkan till Riks-
dagens början: Därefter ſkulle Konungen
öfverlämna de ärenden, han ärnade un-
derſtälla Ständernes rådflag, och ſå åter
ledſagas i ſina rum, hvarpå Ständerna
ſkulle ſtiga tillſammans på Riksſalen, och
därifrån begifva ſig hvart Stånd till ſitt
ſamlingsrum att öfverväga deſſa ärenden
och ſkriftligen författa ſitt betänkande,
hvartill ſå många dagar kunde användas
ſom behöfdes, och om de imedlertid vil-
le komma tillſamman, kunde det ſke i
ſjälfva Riksſalen. När ſvaren voro färdi-
ga, ſkulle de åter ſamlas ſom förut och
intaga ſina rum, då Konungen åter ville
komma in till dem, och då ſkulle hvart
Stånd genom ſin Fullmägtig öfverlämna
Ko-

Konungen sina svar skriftligen, med skä- 1617.
len därtill, först Arf-Förstarne och sedan hvart Stånd särskildt. Öfver dessa svar lände Konungen antingen mundtligen el- skriftligen anföra sina påminnelser, och då Ständernas betänkanden voro skiljaktiga, hvart Stånd genom sin Fullmägtig förvara sin mening, att skälen måtte ga granskas till dess Ständerne antingen därigenom förentes, eller Konungen an- det han fann vara bäst: Att alla sa- mätte blifva hemliga, skulle Konungen tordna Allmogen edsvurne Skrifvare, ch Ständerne skulle ej få taga Konun- ens propositioner hem med sig, utan å samlingsrummet därom öfverlägga, och sedan allt var beslutet, skulle de terlämnas till Cantzliet.

Konungen hade därpå särskildt sam- 27 Januarii.
manträde med Rådet, och med dess till- yrkande antog några nya Rådsherrar *a*), ibland

a) Af Riks-Råden voro närvarande, *Magnus Brahe*, *Axel Ryning*, *Axel Oxenstjerna*; *Jesp. Mathsson Krus*, *Bo Ribbing*, *Nils Andersson Liljehök* och *Claes Horn*. De som nu utnämndes voro Lagmannen i Nerike, Friherre Abraham Eriksson Leyonhufvud till Ekeberga; Riks-Stallmästaren, Hofmarskalken och Ståthållaren öfver Stockholms stad och slott, Claes Horn till Kanka, Kiseholm, Ingeritz och Ekeby Hofgård; Ståthållaren öfver Jönköpings fästning och dess län, samt Öfversten öfver Westergöthlands, Smålands och

ibland hvilka han i ſynnerhet beviſte ſö
1617. han Skytte en utmärkt heder; ty han l
dagen efter inkalla honom i Rådet oc
höll till honom ett nådigt tal, däri h
tillkänna gaf att han antagit honom t
Riks-Råd, i anſeende till de ſtora tjäl
ſter han både inrikes och utrikes bevi
fädernesländet, ſärdeles emedan han v
rit Konungens Läremäſtare, och befall
Riks-Cantzleren uppläſa för honom d
ſkriftliga förbindelſe, Konungen låtit fö
fatta, med tillfrågan om han denſamm
ville antaga: Skytteh ſvarade med upp
repande af åtſkilliga egenſkaper ſom fo
drades för en Rådsherre, ſåſom vältali
het, kunſkap i många främmande tung
mål och hiſtorier, förfarenhet i värld
och regementsſaker, att han måſte haf
reſt utrikes och fått känna främmand
länders bruk, och ej allena ſin egen He
res, utan ock Grann-Rikens magt m
mera; att han för ſin del alldeles ick
fann ſig äga ſå ſtora egenſkaper, ſo
fordra

Ölands krigsfolk, Nils Stjernſköld till Biby
Tuna och Hellekis; Kammar-Rådet Johan Sky
te till Grönſjö; Fältmarſkalken Carl Carlſo
Gyllenhjelm, Friherre till Bergqvara, Herre t
Sundbyholm, Carlberg och Calsby, ſamt Hert
Johans Råd och deſs Fullmägtig vid denna Rik
dagen Gabriel Guſtafsſon Oxenſtjerna, Friher
till Kimito, Herre till Tyreſjö och Forſa.

ordrades till ett ſå vigtigt ämbete; men
ſåg ſig likväl ſkyldig att åtlyda Konun- 1617.
ens kallelſe. Förſt Konungen och ſedan
iks-Råden togo honom därpå i hand,
önſkande honom lycka, och en liten ſtund
efter inkallade Konungen ſamtlige Stän-
erna, förehållandes dem att intaga ſina
m efter den författade Riksdags-ordnin-
n. Han höll ſedan ett ganſka långt
l, i hvilket „han tackade Härtigarne
h Ständerne för det de på hans kallelſe
ommit tillſtädes att berådſlå om Rikets
gelägenheter, om hvilka han förden-
ull ville göra dem underrättade. Han
minde dem huru han för trenne år ſe-
n gifvit dem tillkänna Sveriges ſtäll-
ng med Ryſsland, och huru då blifvit
eſlutet att med denne granne ſöka fred,
anledning hvaraf underhandlingar blifvit
egynte; men ej med uppriktighet å
yſslands ſida fullföljde: Att tvinga Rys-
arne till fredliga böjelſer hade Konungen
elägrat Pleſkow; men Fullmägtige vid
nderhandlingarne hade dock måſt åtſkil-
as med oförrättade ärenden, af briſt på
ädterftigt uppehälle, emedan mötesplat-
en var öfver tretio mil ifrå alla de ſtä-
er och fäſtningar, ſom Sverige där i lan-
et innehade. De hade å nyo ſammans
ommit förledne ſommar och med åtſkil-
igt betingande förnött tiden till in på
vintren.

vintren. Ryſſarne hade ej velat ſamty-
1617. ka till en ſkälig ärſättning för Sverig
koſtnad, och deſsutom kunde Konung
icke ſluta fred, emot Ständernes råd
ſiſta Riksdag eller till fäderneslandets o
ſin egen vanära låta affpiſa ſig m
110,000 Riksdaler, ſom ej gjorde tillfy
leſt att betala hälften af hvad krigsfolk
hade att fordra, och däremot afträda n
väl befäſta ſtäder och ſlott med därund
liggande landſkap: *Hvi ſkulle vi Sven*
vara ſå tokige, utlät ſig Konungen ibla
annat, *att om vi vid Ladoga ſjön, m*
de ſtora och tretio mil breda moraſe
och med den ſtrida Narfwiſka ån kun
ſkilja Ryſſen ifrån oſs, vi då ſläppe h
nom likſom i vår förſtuga uti Liflan
och Finland, allenaſt för tre eller fy
års ſtilleſtånd; efter han måſtedels ic
länger plägar hålla ſig ſtilla? Såda
hade förordſakat tids utdrägt med und
handlingarne; dock voro de nu geno
främmande Magters bemedling brag
därhän, att man ſnart hoppades en
ker fred.

Konungen omtalte vidare ſitt bem
dande att få fred med Polen, och hu
han i anledning af Ständernes tillſtyrk
på ſiſta Riksdag ingått med Konung S
gismund tvänne års ſtilleſtånd; men C
tholſka Läran hindrade en upprick
fö

bindelſe emellan Sverige och Polen,
deles den artiklen i ſamma lära: 1617.
reticis non eſt ſervanda fides, *Kätta-*
, ſom de Oſs kalla, deſſa äro Konun-
ns egna ord, *ſkall man ingen lofven*
lla, och hafver Konung Sigismund
gſamt bevift, uti måſt alla ſina gär-
gar, att han detta Papiſtiſka ſtycke
gta väl hafver lärt att verkſtälla både
et Oſs och andra: Till exempel vill
anföra af hans Förſäkrings-bref de
den, att han lofvade ſig ingen vilja
a och ingen älſka för Religionen
ll, hvilket han ſå förklarade, att han
gen Catholik ville hata, och ingen äl-
, ſom vore af vår Religion: Var icke
att alldeles göra lek af ſitt löfte. —
ö hvad ſkole vi hafva att vänta af
onung Sigismund, ſom icke allenaſt
ilf är ond, utan låter regera ſig af
Djäfvulspartiet de Jeſuiter, hvilke
fva varit upphof till det grufveliga ty-
ni, ſom ſkett i Spanien, Frankrike
annorſtädes. Flera exempel anfördes
m Catholikernas bedrägerien emot dem,
m affallit ifrån Påfven, och huru Ko-
ng Sigismund endaſt nyttjat ſtilleſtånds-
den till nya ſtämplingar emot Sverige,
vadan Konungen i ſynnerhet hade ſam-
nkallat Ständerna, att rådſlå om utvä-
r till Rikets ſäkerhet emot en ſå tro-

lös granne, och rådde Ständerne till i
1617. bördes enighet, ſom förut både i ſi
Danſka kriget och annars, varit orſak
att fiänderne föga uträttat".

Medan Konungen talte, ſtod Härt
Carl Philip på hans högra ſida, o
Härtig Johans Sändebud på hans vänſtr
längre ned till höger ſtodo de fyra Rike
högſte Ämbetsmän, ty Riks-Amiralen v
ſjuk; till vänſter ſtodo de öfrige Rik
Råden, och ſedan hvart Stånd efter d
nya Riksdags-Ordningen. När Konung
ſlutit ſitt tal, uppläſte Riks-Cancelleren
ärenden öfver hvilka Konungen åſtunda
Ständernes betänkande, ſom voro
ſamma hvilka Konungen nämnt i ſitt t
nämligen fredsverket med Ryſsland, o
huru man borde förhålla ſig emot Pol
färdeles om det ſtilleſtånd, på hvilket
arbetades i Liſland, icke kunde komm
till verkſtällighet. Därefter framſteg En
Drottningens Hof-Canceller Doctor N
Chesnecopherus, och höll ett tal på Hä
tig Carl Philips vägnar, ſedan Gabr
Oxenſtjerna och Lindorm Ribbing
Härtig Johans vägnar, vidare Carl Oxe
ſtjerna på Ridderſkapets och krigsb
lets vägnar, och ſlutligen Arke-Biſkop
på Präſterſkapets, Borgerſkapets och m
nige Allmogens vägnar, hvarefter Konu
gen åter beledſagades i ſin kammar

Riks

iks-Cancelleren öfverlade därefter med
ſänderne om Riksdags-Ordningen, emot 1617.
ilken Ridderſkapet och Adelen i ſyn-
rhet hade gjort påminnelſe att hvar och
borde få platts efter ſitt ämbetes vär-
ghet; men omſider kom man fullkomli-
n öfverens, och Riksdags-Ordningen
f allmänt ſamtyckt.

Följande dagarna öfverlade förſt Rå- 29, 30 och
t om Riksdags-ärenden, hvarunder Ko- 31 Januar.
ngen infann ſig och, utom de redan an-
lka ämnen, vidare underſtälde Rådets
pröfning om ſtraff för dem ſom ſkic-
de ſina barn till Påfviſka orter, eller
lfve afföllo från Lutherſka läran, eller
komme i Riket att förföra ungdomen,
ler hade gemenſkap med fiänden, och
nväl om underhåll för Svenſka krigs-
ket både till lands och ſjöſs. Däref- 1 Februar.
r hade Konungen ſammanträde med
ndige Ständerna, då förſt Nils Chesne-
pherus på Härtig Carl Philips vägnar
ch ſedan Gabriel Oxenſtjerna på Härtig
ans vägnar ſtego fram och öfver Riks-
gsmålen ſlämnade ſkriftliga betänkan-
n, hvilka blefvo uppläſna; ſlutligen af-
mnades Adelens och krigsbefälets be-
kande af Carl Oxenſtjerna, Präſterſka-
ts af Ärke-Biſkopen, och Allmogens af
gra Bönder *a*): Hvarpå Konungen lät

a) Borgerſkapet nämnes icke vid detta tillfället.

tvänne gånger föreläſa Ständerna förſl
1617. till en författning om de ärenden, hå
redan öfverlämnat till Rådets ſkärſkåda
de, ſamt vidare om Elfsborgs löſen o
begärte däröfver Ständernas ſkriftliga b
9 Februarii. tänkande. Detta ſkedde en vecka dä
efter, då Ständerne åter voro ſamlade i
för Konungen och Rådet, hvarpå Konu
gen gjorde en föreſtällning om de väl
ſamheter, ſom tillfogades Präſter, Borg
re och Bönder, och hvilka hvarken ha
fader eller han ſjälf genom många förb
förmått afſkaffa; han begärde därföre
ſå väl Arf-Förſtarne, ſom de andre Stä
derne ville granſka den ſiſt utgifna Skju
färds-Ordningen, hvarom Konungen ſk
ſkildt med Rådet vidare öfverlade.
23 Februar. Vid Konungens näſta ſammanträ
med Ständerna uppläſtes hans ſvar på
föreſtällningar Arf-Förſtarne ingifvit, o
ſin påſtådda rätt att i Förſtendömm
ranſaka och dömma om brott emot M
jeſtätet: Men Konungen beviſte i ſamm
ſitt ſvar att denna var en af Konunge
höghets rättigheter, hvilket jämväl K
nungens moder, ſom var ſjälf närvara
de, i ſitt ſkriftliga ſvar nödgades medgif
Därefter vände Konungen ſig till Borge
ſkapet och höll ett ſkarpt tal med förebrå
ſe, att det var ſjälf vållande till ſin fattig
dom, och att icke ordſaken därtill bord
ſöka

kas i Händels-ordinantien, den han punct
in punct förklarade: Han förevitte Borg- 1617.
ſtare och Råd att de voro olärde och
kicklige; föreſtodo illa ſitt ämbete; til-
o olagligt burſkap, ſamt olaglig och
mmande handel, ſom betog både Kro-
n och ſtäderna vederbörlig ſkatt; att
ej höllo hand öfver ſtädernas privile-
r, hvarigenom Adelen och deſs tjänare
go tillfälle att göra dem intrång i deras
delsrättigheter, ſom var orſaken till de-
fördärf och fattigdom; men ingalunda
ndels-Ordningen, hvilken endaſt var
ragen af Lagen och lämpad till när-
ande omſtändigheter; dock ſom man
mycket klagade öfver ſamma ordning,
ll Konungen före att folkets välfärd
rde vara högſta lag, hvadan han be-
te att hvart Stånd i ſynnerhet ville öf-
r alla deſs puncter meddela ſitt betän-
nde. Slutligen aflämnade Arf-Förſtarnes
Ständernes Fullmägtige deras ſvar
Skjutsfärds-ordningen, och vid näſta 18 Februar.
mmankomſt inför Konungen aflämnades
aret angående Handels-ordningen, men
m Konungen ej fann tiden tillåta deſſa
ſnämndas fullkomliga granſkning på
nna Riksdagen, uppſköts det mäſta
äraf till Ständernas näſta ſammankomſt
d hans kröning.

I Härtigarnes ſvar öfver Riksdags-
1617. ärenden påſtods att Adlen i Förſtendömmen men icke borde göra ruſttjänſt omedelbarligen under Konungen och Adelsfanan utan under Arf-Förſtarnes Liffanor eller Landsfanor; men Konungen beviſte att härtill icke fanns något ſkäl hvarken i Lagen eller Donationerna, utan Adlen i Förſtendömmen var ſkyldig att rida under den Fana Konungen dem förordnade, ſamt att ruſttjänſten efter Lag och Adlens Privilegier borde ſke till Konungen och Kronan; att under den *troſkap*, *huldſkap och manſkap*, hvarmed Adlen var Konungen och Riket förbunden, äfven förſtods tillbörlig vapentjänſt; att Arf-Förſtarnes egne tjänare i förra tider hade gjort ſin ruſttjänſt under Konungens Landsfanor; att de af Adlen, hvars gods voro till en del belägna i Konungadömmet, och till en del i Förſtendömmen, icke kunde emot gammalt bruk och Lag göra en del af ruſttjänſten under Arf-Förſtarne; att Konungen hade magt förena Förſtarnes egen ruſttjänſt med hvilken Landsfana han behagade, och än mer Adlens ruſttjänſt, både innom och utom Förſtendömmen, hvadan han hoppades att Enke-Drottningen och Härtig Johan icke ville förhindra Adlen i Förſtendömmen att tillika med Rikets öfrige Adel låta antekna ſin

ruſt-

gustjänst hos Otto Scheding, som var Ryttmästare vid Adelsfanan. När detta 1617.
var uppläset, gick Konungen i sin kammare, att öfverlägga med Riks-Cancelleren och Hof-Cancelleren Chesnecopherus om fällningen med Polen: Chesnecopherus lade därunder att han hade några skrifter därom, och då desse på Konungens stundan blifvit efterskickade, fanns därbland oförvarandes en skrift, emot hvad Konungen nu anfört som Chesnecopherus då under Riksdagen uppsatt *a*). Häröfver blef Konungen mycket misslynt; beklagade sig för Rådet öfver författarens obetänksamhet, och lät insätta honom i fängelse, hvarifrån han dock korrt därefter befriades på Enke-Drottningens förord, sedan han skriftligen ärkänt och af-

 bedit

a) Skriften har denna titel: „Argumenta, skål och bevis, vid hvilka den Stormägtigsta, högborna Förstinna och Fru Fru Christina S. G. och W. Drottning &c. och den högborne Förste och Herre Herr Johan Sveriges, Göthes Arfförste Härtig till Östergöthland förmenar Arfförstarne hafva den jurisdiction, rätt och rättighet, magt och våld, att bjuda och befalla Ridderskapet och Adlen, som innom deras Förstendömen boendes äro, till att rida under deras Baner, Konungen och Riket til försvar, vårn, hjälp och bistånd. Utdragne af Sveriges Lag, Konung Gustafs Testamente, Donationerne och andra Handlingar, och med gamla och nya exempel stadfästade, år 1617 i Febr. månad. Finnes i Riks-Archivet.

bedit ſin obetänkſamhet, ſamt förpligta
1617. ſig att aldrig blifva beträdd med dylik
ſkrifters författande.

Konungen beſvärade ſig vidare öfver det underſlef, ſom ſkedde med ruſttjänſten både i Konungadömet och Förſtendömen, hvartill han anförde följande orſaker: Att laglig vapenſyn icke på länge tid blifvit hållen, eller de ſtraffade ſom ſådant förſummat; att ej tydligen var utſtakadt hvilke egentligen med Frälſemän borde förſtås, ej heller huruvida Frälſegods borde falla tillbaka under ſkatt, då Adelsqvinnor trädde i ofrälſe giften, eller hvad frälſerättighet förverkades, när Jungfru eller enka gjorde lönſkeläger, antingen den frihet ifrån ruſttjänſten, ſom de åtnjöto ſå länge de lefde jungfrur eller enkor, och om de borde efter lägersmålet hålla ruſttjänſt, på ſamma ſätt, ſom om de trädt i gifte; eller ock om de genom lönſkläget alldeles förverkade ſin adeliga frihet och borde göra ſkatt och ſkuld, emedan ſådana qvinnor ej allenaſt icke blifvit vidare ſtraffade, utan hade ock underſtått ſig taga män, ſom hela ſlägten till harm förvaltat deras gods och gårdar: Att Kronegods, frälſegods och ſkattegods voro bortblandade med hvarandra: Att det ſom lagligen förverkades under Kronan icke förblef Kronans ägendom:

m: Att mycket hade blifvit bortgifvit
ch än dagligen bortgafs ifrån Kronan, 1617.
värt emot femte artiklen i fjärde Capitlet
f Konungabalken, och emot Gustaf I:s
stamente, som Ständerne gillat: Att
ånga Kronegods sedan de en gång blif-
t bortgifna, alldrig mer kommo tillbaka
der Kronan, utan gingo i arf, emedan
onans rätt vanvårdades: Att Frälsemän
ke låto sig nöja med frälsemanna rättig-
t, den nämligen att njuta och hafva
lsegods; men förmente sig ock kunna
n straff och förevitelse göra köp med
m, som voro boende på skattskylldig
d, när de icke svikligen drogo intill
g Konungens ingäld, utan gjorde af
mma jord skatt och skuld, som andre
önder, hvilket Konungen likväl ansåg
r olagligt, och att skattjord icke borde
omma i Frälsemäns händer: Att Adlen
rdeles i Finland förpantade sig skatte-
ods till förminskning i Kronans inkom-
er: Att månge Frälsemän begärte skatt-
gor under frälserätt till evärldlig ägen-
dom, hvarigenom ägaren i så måtto
kedde förnär, att hvarken han eller hans
rfvingar fingo till godo njuta den rättig-
et Lagen dem tillade i XI Capitlet af
onungabalken, nämligen att själfve rusta
r sina hemman och därigenom förvärf-
va sig frälserättighet: Att Skattebönder

och Ofrälſemän äfven köpte eller förpan-
1617. tade till ſig frälſegods, emot Ståndet
egenſkap: Att ruſttjänſt nu icke utgjorde
af förläningar, ſom likväl ſkett i förr
Konungars tid, och att Frälſemäns enko
äfven behöllo deras mäns förläningar uta
någon tjänſt: Att många af Adlen, ſo
voro i Kronans tjänſt antingen vid Ho
vet, eller på fäſtningarne, eller annars
icke gjorde ruſttjänſt hvarken för arfv
gods eller aflingegods: Att Adlen g
ſina huſtrur olagligen ſtora morgongåfvo
hvaraf hände att då deras huſtrur öfve
lefde dem, höllo de ej ruſttjänſt unde
ſitt enkeſtånd, och en ſtor ömnighet fann
i Riket af Adelsenkor: Att ſådane enko
ej ſkifte ifrån ſig barnens fäderne, uta
behöllo alltſammans till ſin död både ti
Kronans och barnens förfång: Att inge
rigtig ruſttjänſt hölls af pantgods, oc
att ſäkra förtekningar på Adlens god
icke fordrades vid vapenſynerna, elle
något inſeende därmed hölls, hvada
hvar och en ej gjorde ſtörre ruſttjänſt
än han ſjälf behagade.

Sedan Ständerne öfver deſſa och de
andra ärenden öfverlagt och Riksdage
D. 25 Febr. arbetet blifvit bragt till ſlut, lät Konun
gen för Ständerna uppläſa ett nyligen
från Konungen i Polen till Härtig Joha
ankommet bref, däri Härtigen ſmickra-

des

ts med hvarjehanda förmoner, om han
lle öfvergifva Guſtaf Adolf och gå på 1617.
gismunds ſida. Härtigen, ſom nu per-
nligen var närvarande *a*), gaf i anled-
ng häraf en förklaring att beſtändigt
blifva ſin Konung och ſitt fädernesland
ogen, och Konungen tackade honom i
ländernes närvaro för denna hans för-
ade förſäkran. Att vidare förebygga
a farliga följder af Polſke Konungens
mplingar, lät Konungen författa en
adga, hvilken tillika med Riksdags-
ſlutet granſkades på Riksſalen af Enke-
rottningen, Härtig Johan och Ständer-
, ſom fördenſkull voro hela dagen till- D. 27 Febr.
mmans. Stadgan innehöll: Att de ſom
fökte Konungen i Polen, eller hans ſyſter
rinſeſſan Anna, ſom viſtades i hans hof,
ller hans ſöner, eller hans Ämbetsmän,
ller de utvekne Svenſkar och deras med-
llare, antingen perſonligen eller genom
ref eller bud, eller ifrån dem förde el-
r undfingo och döljde, eller i Sverige
ſpridde bref och patent, eller de ſom
härbergerade bud och ſpioner ifrån Po-
len, ſkulle ſom Rikets förrädare ſtraffas
till lifvet, och allt deras gods vara för-
fallet under Sveriges Krona, om man
med

a) Jfr. Guſt. Ad. *Svar* på Härt. Johans ſkrifv. *Stockh.* 8 *Apr. R.* 366. Örebro *Riksdags-Beſl.* 1617. *Art.* 1.

med ſådant haft Konungens och Rikets
1617. ſkada till affigt; men ſtraffas med landsförvisning för all ſin tid, om det endaſt angått enſkildta ärenden, och godſet tillfalla närmaſte arfvingarne; den ſom på ſtod ſig ovetande hafva fått ett ſådant bref, ſkulle värja ſig med ed; den ſom kring landet utſpridde oſanna ryckten ſkulle ſtraffas antingen till lifvet, eller ſtupan *a*), eller förvifas landet; den fader eller förmyndare, ſom ſkickade ſin ſon eller myndling till Polen, eller annorſtädes till Catholiſka och Jeſuitiſka läreſtälen att ſtudera, eller underſtödde honom om han på eget bevåg företog en ſådan reſa, ſkulle förvifas landet och hans jord- gods tillfalla näſta fränder; den ſom dylikt ärende reſte på eget bevåg ſtraffades på ſamma ſätt; den ſom afföll från den Lutheriſka läran till den Catholiſka ſkulle aldrig äga hemvift, eller njuta några rättigheter innom Sveriges gränſer; och de Papiſter, ſom redan bodde i Sverige, befalltes förfoga ſig ur Riket innom trenne månader, eller ſtraffas ſom Riksförrädare: Denna Stadga ſkulle gälla ſom Lag, till deſs oenigheterne med Konungen i Polen blifvit fullkomligen bilagde, och brott däremot afdömmas vid Konungens Hof, äfven om de

voro

a) Det är ſlita ſpö eller ris.

voro begångna i Förſtendömen; men i ſenare fallet ſkulle om en del brott ran- 1617.
ſakningen ſke i Förſtendömen. Genom denna ſtadga förordnades jämväl att öfver förbrytelſer emot Arf-Förſtarnes perſoner och betjäning ſkulle ranſakas och dömmas i Förſtendömmen då förbrytelſen där ſkett; men om den ſkett i Konungadömmet, endaſt ranſakas i Förſtendömmen; dock kunde både i deſſa och alla andra mål vädjas till Konungen; öfver förräderi emot Konungen och Kronan ſkulle ej ranſakas eller dom ſke i Förſtendömmen, fullkomligt brottet där blifvit föröfvadt *a*).

Följande dagen voro Konungen och 28 Februar.
Ständerna åter tillſamman på Riksſalen, då Stadgan och Riksdags-Beſlutet upplädes af Johan Skytte. Riksdags-Beſlutet innehöll nya förſäkringar af Ständerna emot Konung Sigismunds ſtämplingar, ſamt att ej låta förleda ſig från de beſlut och arfföreningar, ſom på Riksdagarne i Linköping 1600, i Norrköping 1604 och i Nyköping 1611, voro ingångne; att efter all förmåga biſtå Konungen i krig emot Polen, ſå framt en fördelaktig fred ej kunde ärhållas; i anſeende till detta krig ſkulle Konungen pålyſa trenne Bönedagar

a) Kongl. Maj:ts *Stadga* gjord på Riksdagen uti Örebro d. 27 Febr. 1617. Tryckt hos Ignat. Meurer, och Schmedeman, *Juſt. W. ſ.* 167.

[redacted]dagar *a*), och Ständerna beviljade u
1617. den gärd, som höften förut var påbud
skulle oafkortad utgå samt dessutom
ny skeppsgärd; i alla städer skulle u
skrifvas hvar tionde man till Båtsmä
och jämte de gamle Båtsmännerne förs
jas af Konungen så länge de voro i Kr
nans tjänst, men af deras medborgar
så snart de hemförlofvades, hvarem
städerne förskontes från den månadshjä
som på Norrköpings Riksdag blifvit b
viljad; Enke-Drottningen och Förstar
lofvade hålla krigstjänsten vid magt bå
till häst och fot, och Adlen utfäste sig
tre veckor efter Riksdagens slut instäl
sig i Stockholm, väl beväpnade med h
star, folk och alla nödtorfter; Stadg
emot Konung Sigismund och Catholik
ne bekräftades; allt hvad som återst
af bevillningen till Elfsborgs lösen, l
vade Ständerne innom trenne måna
efter Riksdagen utbetala; till Konunge
kröning, som utsattes till den 22 Juni
beviljades en lika kröningsgärd, som t
Carl IX:s kröning, och Gustaf Adolf u
gaf äfven genast befallning om samm
gärds skyndsamma infordrande *b*); Ha
del

a) D. 11 April, 20 Junii och 20 Augusti.

b) *Bref* till alle Ståthållarne och undersåterne
ver hela Riket. *Örebro* 26 *Febr.* *Enköpi*
13 *Mars.* *R.* 187, 252, 254.

dels-ordinantien gillades, med den ändring, 1617.
at ſjöſtäderna eller, ſom de nu kallas,
apelſtäderna, fingo handla fritt och ſälja
ina varor på uppſtädernes marknader,
amt af uppſtäderne uppköpa järn i ſkep-
und och läſttals, till näſta Riksdag, och
ill deſs ſkulle äfven Skjutsfärds-ordnin-
en af år 1615 gälla, då bägge deſſa
enden ſkulle vidare öfvervägas; ſlutli-
en förklarade Ständerne, *att de för god,*
icklig och zirlig befunnit den Ordning
ch Proceſs, Konungen brukat på denna
iksdag uti ſammankomſter, propoſitioner
ch ſvar, anhållandes att Konungen ville
enſamma utgifva till framgen efterlefnad.

Konungen höll därefter ſitt afſkeds-
, hvari han tackade Förſtarne och
tänderne för den vänſkap och underdå-
iga lydnad de på denna Riksdag å daga
gt, varnade för Konung Sigismunds och
ſuiternes ſtämplingar, och förſäkrade
t ſom han förut ej undandragit ſig
in perſonligt deltagande i förefallande
rligheter, ville han ock i tillſtundande
ommar våga allt till fäderneslandets bä-
a. När Konungen ſlutit ſitt tal fram-
ädde Härtig Johan och tackade Konun-
en för hans ſtora förſorg och vakſamhet
öfver Rikets fördelar, ſom nedan förvärf-
at honom ett odödligt namn: Därefter
öll Carl Oxenſtjerna ett tackſägelſe-tal
på

på Adlens och krigsbefälets vägnar, oc
1617. Arke-Biſkopen på Präſterſkapets, Borge
ſkapets och Allmogens vägnar. Siſt g
Konungen Ständerna hemlof, med p
minnelſe att de ej ville gå ifrån Rik
ſalen, förän de underſkrifvit och beſegl
Riksdags-Beſlutet *a*).

I anledning af Präſterſkapets Rik
dagsbeſvär utgaf Konungen några dag
förrän han ſlöt Riksdagen en Tionde-fö
ordning, hvarigenom förra dylika Fö
ordningar upplifvades allt ifrån Wäſter
Receſs af år 1528 *b*).

Med

a) *Riksdags-Beſlut.* Dat. Örebro 27 Febr. 161
Stjernman, I. 714. Widekindi, *G. A. H.*
361 - 389.

b) Tionde ſkulle gifvas af rog, korn, hvet
hafra, ärter, bönor, rofvor, lin, hampa, hun
la, ſmör, gris, gås, kalfvar, får, getter, fi
lekar, ſkälfiſke, notdrägter, foglar och ann
Patent om Tionden. *Örebro* 24 *Febr. R.* 17
Adlen var ock ſkyldig betala Präſt-tiond
af ſina ſäterien, och har Winſtorps ſäteri, t
exempel, i Elfsborgs län, Redvegs härad, Bl
bergs gäld och Dalhems ſocken, för hvem
betalt ſamma tionde, ſom inhämtas af Wäſt
göthlands hithörande handlingar i Kam. Colle
Archiv, för åren 1572 - 1596.
Carl IX:s „Tionde-Fogde fullmagt för Pe
„Larsſon, af Wåsby gård dat. 9 Sept. 160
— — „Och ſkall han vara förplichtad att ha
„va ett flitigt och troget inſeende med all tio
„den och uti rättan tid hänne inmana af all

Medan Örebro Riksdag påſtod, är- 1617.
ll Guſtaf Adolf underrättelſe om lyck- Fred med
framgång af fredsunderhandlingarne Ryſsland.
d Ryſsland, och ſkref till De la Gar-
att denna underrättelſe tillſkyndade
nom ſå mycket ſtörre fägnad, ſom
oungen i Polen hade farliga anlägg-
gar och ſtundom förſökte förleda hans
erſåter från deras trohet *a*). Sedan
eriges Fullmägtige ſlutligen öfverens-
mmit med Ängelſka Sändebudet om
dsvilkoren, hade fyra utſkickade från
ardera ſidan ſammanträdt uti Byn
olbowa, ſamt under ed och korſskyſs-
g afgjort, att bägge Rikens Fullmäg-
e ſkulle mötas i ſamma by, från hvart-
ra Riket med ett hundra femtio man
häſt och två hundra man till fot, be-
ningen härunder begripen, ſamt att
under ditreſan, viſtandet på ſtället och
rreſan ſkulle vara trygge för allt ſlags
ld, antingen man kunde blifva enſe

„ſom hemman bruka eller någon ſåd bekomma,
„antingen på åker eller ſvedjeland, och ingen
„vara därföre fri, utan Adlen utaf deras egne
„ſätesgårdar allena, ſå mycket de två delar till-
„komme i kyrkohärberget bör utgöras; men den
„treding (nämligen till Präſten) ſkall hvar och
„en af Adel utaf ſine ſätesgårdar utgifva". Rikes-Arch. *Regiſtr.* 1607. *f.* 105. *Litt. V. V.*

a) *Bref och Inſtruction* till Jac. Pontuſſ. *Örebro* 23 *Januar.* R. 72.

om freden eller ej. I anledning här
1617. möttes bägge Rikens Fullmägtige a
Ryſſarne gjorde i början påminnelſe em
de Svenſkes fullmagt, emedan däri v
utſatt Konungens hela och endaſt Ste
Förſtens korrta titel; Ryſſarnes var ſtäl
ſom ett lyckt criditiv med Konunge
och Stor-Förſtens korrta titel: Den
tviſt bilade Ängelſka Sändebudet på d
ſättet, att han emottog bägges fullmagt
och förklarade dem vara tillräckligen g
I Januarii månad. lande, hvarpå Sändebuden hade åtſkilli
muntliga ſamtal; ty hvarken Ryſſarne el
Änglandaren ville gärna inlåta ſig i ſkri
liga öfverläggningar. Under deſſa ſam
påſtodo både Ängelsmannen och Ryſſ
ne, att de orter Sverige borde återlämn
till Ryſsland, ſkulle ſå ſnart freden v
ſluten och de tjugu tuſen Rubler blif
betalte, ſtrax afträdas innan någon b
kräftelſe följt på freden, och förrän
gången blifvit ſtadfäſt: Svenſkarne kun
med möda ärhålla att Nowgorod, Star
Ruſſa och Porkow ej ſkulle återſtäll
förrän fjorton dagar efter fredsſlutet, e
ligt hvad i Ladoga var aftaldt: Lado
påſtodo Ryſſarne icke kunna ſkiljas fr
Nowgorod, ej heller Somerſka länet fr
Stara

a) Mötet kunde ej ſke förrän den 31 Decemb
1616; ty Ängelſka Sändebudet var hindradt
båll och ſtygn.

raja Ruſſa, hvarunder det lydde, hva-
n Svenſkarne äfven biföllo deſſa orters 1617.
rſtällande; men Augdow med deſs län
behölls Sverige, till deſs freden och rå-
gen blifvit bekräftad: Svenſkarne for-
de en ſärſkild Affägelſe-ſkrift på de
er Ryſsland nu afſtod; men detta vä-
des af Ryſſarne och förklarades äfven
fredsmedlaren vara onödigt: Om ſättet
fredens bekräftande och korſskyſsnin-
s förrättande föreſlogs åtſkilligt på
ſe ſidor, innan man kunde komma öf-
ens: Om titlarne hade man ſtändigt
ſtat, och nu kommo Ryſſarne fram
d ett nytt påſtående, att det ordet
Oladatel i Stor-Förſtens titel, ſom man
ligen öfverſatte med *Herre och Re-*
nt, ſkulle förſvenſkas med *Öfvervinna-*
; ſom det ock i ſig ſjälft betyder: An-
ſka. Sändebudet föreſlog; och Svenſkar-
ſamtyckte, att om Ryſſarne kunde
viſa med någon Svenſk Konungs bref
t en Ryſk Stor-Förſte ärhållit ſådan ti-
l, och den nu varande Stor-Förſten vil
gifva Guſtaf Adolf titel af Herre till
ermanland, ſå ſkulle det ordet Obla-
tel öfverſättas efter deras åſkundan:
orrt därefter bekommo de från Moſkau
m Carl IX:s original-bref ſkrifna åren
607 och 1608, till Zar Waſſili Iwano-
witſch Suiſki, ſom däri kallades Öfver-

vinnare; men ehuru Ryſſarne ändock ic
1617. ke ville gifva Sveriges Konung titel
Herre till Ingermanland, förrän de därti
ärhållit tillſtånd från Zaren; kom ma
13 Februar. likväl öfverens att ſluta freden med bäg
ge Regenternes korrta titlar efter de
ſätt ſom ſkett i Teuſm, med förbehå
att om Stor-Förſten ville gifva Sverige
Konung den begärte titlen, ſkulle bägge
fullkomliga titlar- inſättas i originalet
fredsfördraget: Svenſkarne gjorde väl oc
något påſtående om titlen af Wotzſki P
thin, ſom Konung Johan III brukat; me
Ryſſarne viſte att de behöllo en ſtor d
af detta landſkap, att halfva Nowgoro
ſtad var där belägen, och att Iwangoro
med defs län icke hörde till Wotzſk
utan till Solomitki Päthin *a*): Vidare y
kade Svenſkarne att fredsfördraget ſkull
bekräftas af Konungen i Ängland; me
Ryſſarne viſte ſig därtill högſt obenägn
och Ängelſka Sändebudet fann ej helle
rådligt att underſtödja Svenſkarnes p
ſtående.

Ändtligen underſkrefvo bägge Ri
27 Februar. kens Fullmägtige fredsfördraget, beſtåen
de af tretiotre puncter och följande in
nehåll:

Guſta

a) *Päthin* af *Pät*, fem, är femtedelen af en kret
och ſvarar ungefärligen emot det Svenſka ordé
Härad.

Guſtaf Adolf afſtod evärldligen för
g, ſine efterkommande och Härtig Carl 1617.
hilip, all rätt till de i Ryſsland ärörade
tter, undantagna de, ſom nu afträddes
ll Sverige: Äfven qvarlämnades kyrke-
ydnader, klockor och allehanda ſlags
s ägendom, ſom icke enſkilldt tillhörde
venſke underſåter: Stora Nowgorod,
araja Ruſſa, Porkow med deras län
ch det Somerſka landſkapet ſkulle afträdas
ll Ryſke därtill förordnade Ämbetsmän
orton dagar, och Ladoga ſlott med deſs
n tre veckor, efter den dagen freden af
ägge Rikens Sändebud underſkrefs: Men
ugdow med deſs län och folk förblifva
nder Sverige till deſs freden blifvit
genhändigt underſkrifven af Sveriges
onung och Ryſslands Zar och bekräftad
f den förre med ed, af den ſenare med
orskyſsning, ſamt med bägge Rikens ſe-
et; äfven gränſerne rätt laggde och ut-
akade, och fjorton dagar efter ſedan
etta ſkett, ſkulle ſamma ſlott och län
med hvad därtill hörde afträdas till Ryſs-
land: Däremot afträddes evärldligen till
Sverige från Ryſka Riket och egentligen
från Stora Nowgorod de fyra fäſtningarne
wangorod, Jama, Koporie och Nöteborg
med alla därunder liggande land och lä-
genheter, efter deras rätta och vanliga
ndamären; dock att Sveriges Fullmägtige

ſkulle ſtrax ſända ſina Ombud till deſſ
1617. orter och offentligen gifva tillkänna
närvaro af en utſkickad från Johan M
rich, att de Munkar, Adelsmän och Bo
gare, ſom ej åſtundade blifva Svenſk
underſåter hade tillſtånd att innom ſjorto
dagars tid begifva ſig därifrån med a
hvad de ägde; men alle Sockne-Präſt
och Bönder ſkulle ſtadna qvar, och efte
de utſatte ſjorton dagarne, hade ej hell
några andre invånare tillſtånd att bor
flytta: De tjugu tuſen Rubler ſkulle
Merich nu ſtrax lämnas till Sveriges Fu
mägtige, i goda gångbara Silfver-Denni
gar; Kexholms län, ſom Zaren Waſſ
Iwanowitſch afträdt till Carl IX bekrä
tades ſåſom en evärldlig tillhörighet un
der Sveriges Krona: Den förſte Junii dett
år ſkulle tre Fullmägtige från hvartdera
Riket, *gode män af Adel och Secreta
rare*, infinna ſig emellan Nöteborg oc
Ladoga, där Lawoa å flyter i Ladog
ſjön, bygga en bro öfver ſamma å, mö
tas på denna bro, och när de uppviſt ſam
nöjaktige funnit hvarandras fullmagter
därifrån begynna rågången emellan d
till Sverige afträdde orter och det öfrig
Ryſsland: Där ſkulle ock vid ſamma ti
mötas Fullmägtige ifrån bägge Rike
med Konungens och Zarens bekräftelſe
bref på freden, dem öfverſe om de vor
veder

derbörligen ſtällda, och då begifva ſig,
e Ryſke till Konungen i Sverige och 1617.
e Svenſke till Zaren, att emottaga bägs edeliga, både mundtliga och ſkriftli bekräftelſe: Tre andre Fullmägtige in hvartdera Riket ſkulle vid ſamma d mötas på gränſen af Salmis-ſocken Kexholms län och Agnisma ſocken i owgorods län vid Ladoga ſjön och faſtilla bägge länens råmärken ſåſom de de varit af älder, hvilka råmärken ſen af Sveriges Konung och Ryſslands ar ſkulle bekräftas: Fredsfördragen vid euſin år 1595, och i Wiborg år 1609, kräftades, och emedan Zar Feodor wanowitſch genom det förra, ſamt Zar Waſſili Iwanowitſch genom det ſenare, ſlagt ſig all rätt till Liſland; ſå ſtadfäſte n Zar Michael Feodorowitſch ſamma afgelſe evärldligen för ſig och ſine efterommande, och ſkulle gifva Konungen i verige titel af Ingermanland och Karen; men om Sveriges Konung ſkulle i in titel införa Ingermanland och på Svenſka gifva Zaren titel af *Öfvervinnare*, kunde ej ännu afgöras förrän bägge Regenterne ſig därpå förklarat: Fri handel och vandel upprättades emellan bägge Riken, Sveriges Köpmän fingo hafva ett eget handelshus i ſtäderne Nowgorod, Moſkau och Pleſkow, och hemma i ſina

hus äga fri religions öfning, men ic
1017. bygga några kyrkor; Ryſke Köpm
hade ſamma frihet i Rewel, Stockhol
och Wiborg och fingo behålla en kyr
i Rewel, ſom tillhört dem af ålder: D
Svenſka Kronans eller Köpmäns farkoſt
ſtrandade i Ryſka farvatten, ſkulle Sve
ſkarne utan hinder få borttöra det go
de kunde bärja, och Ryſke underſåter ä
ſamma rätt i Sverige: Fångarne lösgåfv
å bägge ſidor utan betalning: Förrym
miſsgärningsmän ſkulle återlefverera
Skogsröfvare och våldsverkare på grä
ſerne med gemenſam åtgärd utrota
Bägge Rikens underſåter på gränſer
fredas med lag och rätt, och icke någ
hvarken hemlig eller uppenbar anläggni
tillåtas från någondera ſidan: När en
Regent tillträdde regeringen i ettdera R
ket, ſkulle den förſt genom Sändeb
beſöka den andra och ärbjuda hono
vänſkap, ſom med Sändebud ſedan a
den andre ſkulle beſvaras: Då bägge Ri
ken ſkickade Fullmägtige till hvarjehanda
ärendens afgörande, ſkulle de mötas på
gränſen emellan Iwangorod och Augdow,
eller emellan Nöteborg och Ladoga
Ingendera Magten ſkulle emot hvarandra
biträda Konungen och Kronan Polen,
hvarken omedelbarligen eller genom andra
Magter; men bägges Sändebud befullmäg-
tigas;

ägas, att då fredsfördraget bekräftades, sluta ett förbund emot Konung Sigismund och Polen med sådana vilkor, som å bägge sidor funnos tjänligast *a*). 1617.

Denna fred underskrefs å Sveriges sida af Riks-Råden Jacob De la Gardie och Henrick Horn, Ståthållaren Arved Tönnesson Wildman, och Secreteraren Måns Mårtensson. På Ryska sidan underskrefvo Danila Iwanowitsch Mesetschkoi, Olekséy Iwanowitsch Susin, Mikohy Nikititsch Newekséenoy, och Dobrina Semenow. Den förste kallade sig *Knás* eller *Knjas*, en titel, som tillhörer Rysslands högste Adel och gemenligen öfversättes med Förste eller Prins; de ämbetstitlar han vid underskrifningen nyttjade, voro hans Zarska Höghets *Okolnitschei* och *Namáſtnik* öfver Susdal, det förra var ett Hofämbete, som nu icke brukas i Ryssland, och kunde jämnföras med Hof-Cancellers ämbetet i Sverige *b*); det senare är Ståthållare; den andre kallade sig hans Zarska Höghets *Dworánin*,

a) *Fredsfördrag* emellan Sverige och Ryssland. Skrifvit i Stolbowa d. 23 Febr. 1617. *Stockh.* tryckt hos Keyser. Widekindi, *Ryska Kr. H. fid.* 830. På Tyska i P. Petreji Muschkow. Kronik. *Leips.* 1620, 4:o, *p.* 489. Schmauss *Einleit. zur Staats-Wiſſenſch. T. II. p.* 55.

b) Jfrnf. Fiſcher, *Sibiriſcher Geſchichte*, *ſ.* 830.

(ſom gemenligen öfverſättes med Adels-
1617. man) ſamt *Namåſtnik*, eller Stathållare öfver Satſke; de tvänne ſiſte kallade ſig hans Zarſke Höghets *Diaker*, det är, Secreterare. I Ryſka freds-inſtrumentet kallades jämväl Ängelſka Sändebudet *Knäs* Iwan Ulianowitſch Merich *a*).

Guſtaf Adolf gaf tvänne månader därefter ſin bekräftelſe på freden, och om titlarne kom man ändtligen på det ſättet öfverens, att Konungen af Sverige ſkulle ſkrifva ſig *Herre öfver Ingermanland;* de tvänne Ryſka orden *Samoderſchets* och *Oblad* i Zarens titel icke öfverſättas, utan i Svenſka bref införas på Ryſka: Guſtaf Adolf ändrade därföre ſin förra titel, uteſlöt därifrån Härtig af Wäſtmanland, och kallade ſig i bekräftelſen på fredsfördraget: *Vi ſtormägtigſte Herre Guſtaf Adolf med Guds nåde, Sveriges, Götheo och Wändes Konung, Storförſte till Finland, Härtig uti Eſtland och Karelen, Herre öfver Ingermanland b*). Af de tjugu

a) Ryſke Commiſſariernes Inſtrument öfver freden. *Dat. Stolbow* 27 *Febr.* 1617. Mſcr. Riks-Arch.

b). Stor-Förſten gaf han denna titel: „Med Guds „nåde ſtore Herren, Zaren och Stor-Förſte „Michaila Feodorowitſch *Samoderſchets* öfver „alla Ryſſar, Wladimerſchi, Moſkowſki, Now„gorodſki, Tſar Kaſanſki, Tſar Aſtrakanſki

tjugutuſen Rubler, ſom Ryſsland betalte, tillät Konungen att Fältherren fick efter 1617.
ſin begäran taga tretuſen i afbetalning på hvad han till Kronan förſträckt, och ſkänkte honom deſsutom ett tuſen femhundra, Henrik Horn och Arved Tönnesſon fingo hvardera ett tuſen, och Måns Mårtensſon femhundra af deſſe Rubler, tio tuſen ſkulle oförryckte ſkickas till Åbo, där Johan Skytte ſkulle möta och betala det främmande krigsfolket deſs ſold, hvilket krigsfolk De la Gardie ſkulle ſjälf dit beledſaga. Det öfriga af ſumman användes till underhåll för det qvarblifvande krigsfolket; ty af fruktan för Polens krigsrörelſer kunde icke allt afſkedas. Den af utländſkt krigsfolk beſtående Svenſka beſättningen i Nowgorod betaltes dels af deſſe Ryſka penningar, dels af fyra tuſen tunnor ſpanmål, ſom blifvit

„Tſar Sibirſki, Herre till Pleſkow, Stor-Förſte „till Smolenſkow, Twerſki, Jugorſki, Permſki, „Wåtſki, Bulgarſki och flere, Herre och Stor„Förſte till Nowgorod uti de nedrige (det är „*lågländte*) länder, ſamt Zernigowſki, Reſan„ſki, Roſtowſki, Jeroslawſki, Belooſerſki, Udor„ſki, Obdorſki, Kondinſki, och alle norre ſi„dans Påbjudare, och Herre öfver de Iwerſki „lands, Tſerkaſſers och Gorſki Förſtars, och „många andra Herrſkaps Herre och Oblåda„re". Guſt. Ad. *Bekräftelſe* på freden. *Stockh.* 1 *Maji* 1617. Widek. *R. Kr. H. ſ.* 830.

vit ditſände från Sverige; ty De la Gar-
1617. die måſte i Ladoga lofva Angelſka Sän-
debudet, att Nowgorods Borgare ſkulle
därmed förſkonas. Det Svenſka krigs-
folket var förſt ärnadt att förläggas i de
Ryſke fäſtningar, ſom afträddes till Sve-
rige; men blid vinter och öppet vatten,
gaf tillfälle att öfverſkicka det till Sve-
rige och det Finſka förlades i deſſa fäſt-
ningar *a*). Fältmarſkalken Gyllenhjelm
förordnades till *Ståthållare* på Narwa
*och Landshöfding eller General-Ståthåll-
lare* öfver Iwangorod, Jama och Kopo-
rie fäſtningar och län, ſamt öfver Aug-
dow län, ſå länge det lydde under Sve-
rige, och hade han öfverinſeende öfver
Ståthållarne på deſſa fäſtningar *b*). Han
återſtälde på De la Gardies anmodan
Now-

a) *Bref och Inſtruction* till Jacob Pontusſon och Commiſſarierne i Ryſsland. *Örebro* 23 *Januar.* *R.* 72 - - 78. *Svar* på Fältherrens ſkrifvelſe. *Stockh.* 18 *Mars.* *R.* 270. Widekindi, *Ryſka Kr. H. ſ.* 863.

b) *General-Ståthållare Fullmagt* för Carl Carlſ. *Stockh.* 5 *April.* *R.* 352.
Under honom voro andre Ståthållare och Commendanter på deſſa fäſtningar, ſåſom Nils Hansſon Rechenberg och Daniel Falk i Narwa, Anders Göranſon i Koporie, Anders Eriksſon, Richard Roſenkrants och Claes Galle i Iwangorod, med flere ſom uppräknas hos Widekindi, *Ryſka Krigs-Hiſt. ſ.* 864.

Nowgorod och de öfrige orter till Ryſsland efter fredsfördraget. Ryſka Regeringen lofvade ſine underſåter på gränſen eftergift af all ſkatt, att dymedelſt förmå invånarne i de till Sverige afträdde landſkap öfvergifva ſina hemviſt och gifva ſig under Ryſsland; men Guſtaf Adolf befallte ock ſine Ståthållare i deſſa landſkap eftergifva deſſa nya underſåter all ſkatt *a*); de ärhöllo jämväl förſträckning af Kronan i ſpanmål och annat, och Svenſka krigsfolket ſkyndades därifrån, att icke vara dem till tunga; Ryſke Munkarne fingo behålla ſina gods orubbade, ſå framt de ej ville lämna några ifrån ſig godvilligt *b*). 1617.

Nu

a) *Bref* till Borgerſkapet i Koporie, till Iwan Carlemo, Ståthållarne på Ryſka befäſtningarne. Svar på Anders Jonſſons ſkrifv. *Bref* till Clas Galle och Hans Jonſſon, med fl. *Stockh.* 18, 19, 29 *Mars*, 17 *Maji*. *R.* 268 - 289, 319, 323, 481 - 485.

b) Gyllenhjelm föreſlog att Kronan ſkulle låta ſälja öl i Narwa; Konungen ſvarade att detta förſlag borde verkſtällas, ſå vida det icke var emot ſtadens rättigheter och om det lände Kronan till vinſt. *Bref* till Fältherren. *Stockh.* 29 *Mars*. *R.* 323. *Svar* på C. Gyllenhjelms och Cl. Galles ſkrifvelſe. *Reſolution* på Carl Carlſons *Memorial*. Stockh. 15, 16 Auguſti. *R.* 706, 712 - 721.

Nu hade Guſtaf Adolf vunnit ſlut på
1617. tvänne af ſina ärfda krig, och i ſynnerhet ett ärefullt ſlut på det Ryſka; men
Riksdag i Stockholm. Guſt. Ad. kröning och författningar om åtſkilliga inrikes ärenden. det tredje nämligen med Polen, hotade däremot att utbriſta med ſtörre häftighet än tillförne, och ſom ändemålet därmed å Polens ſida var att beſtrida honom hans rättighet till Svenſka thronen; ärnade han till ſtyrka för denna ſin rättighet låta ſin kröning förrättas, hvarmedelſt han tillika uppfyllde en önſkan, ſom hans moder, Härtigen af Öſtergöthland och Ständerne hade yttrat vid flera tillfällen.

I denna affigt och äfven att öfverlägga om ſkatter ſamt andra inhemſka ärenden, ſammankallade han Rikets Ständer till Stockholm, dit både Enke-Drottningen och Härtig Carl Philip ſig infunno, men Härtig Johan urſäktade ſig med ſin och ſin Gemåls ſjuklighet; och befullmägtigade i ſitt ſtälle ſina Råd, Gabriel Oxenſtjerna och Lindorm Ribbing. Ständerne kallades att infinna ſig i Stockholm till den ſiſte Junii, och ſedan vara Konungen följaktige till Upſala, där kröningen ſkulle förrättas, Landt-Rådet i Eſtland, ſamt Borgmäſtare och Råd i Rewel ſkulle jämväl ſkicka ſine Fullmägtige; Ståthållaren Johan De la Gardie befallte tillhålla Finſka Ständerna infinna ſig, och

icke,

icke, ſom var vanligt, komma för få och ofſent *a*). Stockholms Borgerſkap för- 1617.
mantes akta ſig att icke härbergera obe-
höriga gäſter, utan ſtrax gifva deras namn
tillkänna, emedan man förmodade många
kunde infinna ſig, ſom icke voro ſtadde
i rätta ärenden, utan att utforſka hvad
vid kröningen föreföll *b*).

Konungen öppnade Riksdagen med 26 Auguſti.
ett vidlyftigt tal, om freden med Ryſs-
land och de förmoner Sverige därigenom
vunnit; att Sveriges gränſer dymedelſt
blifvit utvidgade, och ſäkrare än förut
för anfall, emedan ſtora ſjöar, moras
och ſtrömmar nu hindrade Ryſſen, *ſedan han måſt ſläppa det roſbus*, ſom orden
lydde, hvarifrån han förut ſkadat Sverige;
att de fem fäſtningar, ſom till Sverige
blifvit afſtådde, och ibland dem ſärdeles

Kex-

a) Efter vanligheten kallades till Riksdagen alle myndige af Adlen; hvar Biſkop och Superintendent med tvänne af Dom Capitlet och en Präſt af hvart härad; hvar Öfverſte med ſine Höfvidsmän, det är Capitener, och två af underbefälet vid hvar fänika; hvar Ryttmäſtare med två af ſitt underbefäl; en Borgmäſtare, en Rådman och två Borgare af hvar ſtad, och två Bönder af hvart härad. *Bref* till Ståndern. Till Landt-Rådet i Eſtland. *Stockh.* 20, 25 *April. R.* 402, 420.

b) *Stockholms Stads Tänkebok* d. 21 Julii 1617. *Mſcr.* i Svea Hof-Rätt.

Kexholm och Nöteborg voro Finlan
1617. förmur, äfven ſom Narwa och Iwang
rod, Eſtlands; ſamt Öſterſjön, ſjöar
Peipus och Ladoga, Ingermanlands värn
att Sverige genom deſſa ſjöar och One
ſjön, ſamt Nyenſka, (*Newa*), Seweri
(*Swir*), och Narwiſka ſtrömmarne kun
långt lättare än förut bekriga Ryſslan
i fall nöden få fordrade; att handlen me
Ryſsland dymedelſt blifvit beqvämligar
att de tillvundna landſkapen ökte Kr
nans inkomſter, och gåfvo underſåter
ſtörre utrymme till nya uppodlingar;
J af Adel, ſade Konungen, *och J andr
ſom fria gods begåren, hvarföre trå
gens J hår och tråten om Edra rå o
rör och fågårdar, dragen dit till de
land, rödjen Eder ſå ſtora gods, ſo
Eder ſjälf lyſter, och hvars och e
magt tillåter; jag ſkall Eder med pr
vilegier och friheter förſörja, och a
gunſt beviſa.* Genom freden med Ryſ
land anſåg ock Konungen ſig vara i ſtå
att innom Sverige lindra Allmogens ſto
utlagor, och bättre handhafva lag och rät
Han förmante därföre ſlutligen Ständern
att tacka Gud för ſin godhet, ſom und
femtiofyra års krig uppehållit Sverige,
och nu omſider förlänt en fördelaktig
fred; han tackade Ständerna i allmänhet
och krigsfolket i ſynnerhet för troget
biſtånd

länd och utmärkt tapperhet under kri-
, med löfte om belöning efter hvars 1614.
h ens förtjänſter, hvarefter han läſt
edsfördraget föreläſas *a*).

Efter deſs ſlut ſteg en fram af hvart
ind, betygande ſin underdåniga tack-
het och fägnad öfver ſin Konungs ära
h välgång, hvarefter de äfven tackade
Herrar och Män, ſom ſå tappert och
figtigt bragt detta långvariga krig till
önſkligt ſlut. Andra dagen voro åter 27 Auguſt.
ottningen och Ständerne kallade och
nlade på Riksſalen, då Konungen höll
tal om orſakerne, hvarföre han nu be-
it låta kröna ſig, nämligen af kärlek
fäderneslandet, ſom genom naturen
vit honom inplantad, och hvartill han
r Guds och världſlig Lag vore för-
nden; af ſkyldighet att ſöka ſin egen
färd och ſäkerhet; af ſine företrädares
empel; af ſin arfsrätt och Ständernas
nhälliga beſlut, under hvilket tal han
plysningsvis åberopade ſig de föregå-
nde arffföreningar och åtſkillige af ſine
rfäders bedrifter ifrån Guſtaf den förſte;
ackade Härtigarne och Ständerne för
eras trofaſthet att hålla honom Riket
ilhanda, hvarigenom ſiändernes oſannin-

a) Det hade förut blifvit uppläſt och tackſägelſe
därföre gjord i alla kyrkor. *Bref* till Biſko-
parne. *Stockh.* 29 *Mart.* R. 315.

gar förföllo, att han med våld ſkulle tr
1617. gat ſig till Sveriges krona. Han lät dä
på uppläſa förſlag till de eder både ha
ſjälf och Arf-Förſtarne, ſamt hvart oc
ett af Rikets Ståndborde aflägga.

Emot deſſa eds-förſlag ingåfvos ſe
dan ſkriftligen åtſkilliga påminnelſe
Konungens moder på Carl Philips vä
nar och Härtig Johans Sändebud på ſi
Herres vägnar, ville att den ed ſkul
hälldre tagas till grund, ſom Härtigarn
aflaggt vid Sigismunds, än vid Carl IX
Kröning. Härpå ſvarade Konungen, a
ſom han i allt ville undvika anledni
till ovilja, hade han ſå låtit förfat
eden, att den icke i det ringaſte kund
viſas ſtrida mot Sveriges Lag och för
gångna afhandlingar; men ſom flera öf
verenskommelſer lagligen ſkett ſedan S
gismunds kröning, kunde den ed, ſo
då blifvit aflaggd, ingalunda tagas t
rätteſnöre, ſaſom nu mera ofullſtändi
I allt öfrigt var den ed Konungen
fordrade lika med den åberopade, hv
ket Konungen punct för punct geno
jämnförelſe beviſte. Men i de påminnel
ſer, ſom nu gjordes på Arf-Förſtarne
vägnar emot den för dem och Adlen f
reflagne ed, var äfven en betydlig punc
ſom ſtridde emot alla föregående afhand
lingar, och jämväl emot den ed, ſon
af

lades vid Sigismunds kröning, nämli-
en att Adlen i Härtigdömmen icke ſkul- 1617.
e göra ſin rufttjänſt omedelbarligen un-
er Konungen och Kronan, utan under
Härtigarne, ſom var ett ej mindre olag-
et än obilligt påſtående, och Konungen
rde ſin moder ſamt Härtig Johans
llmägtige till ſinnes, att rufttjänſten all-
d varit en Konungen och Kronan allena
rbehållen tillhörighet, hvilket Härtig
ohan ſjälf i Örebro måſt tillſtå, och
t då Konungen å ſin ſida förpliktade
g efterlefva Lag och öfverenskommelſer;
åſſe det i akt tagas af Härtigarne och
e underſåter, annars vore Konungens
likor *värre och argare*, än Arf-Förſtar-
es eller andre Rikets Ständers *a*).

Drottningen och Sändebuden förnya-
e likväl ſina påſtående med anförande
f Guſtaf I:s Teſtamente, af ordens ly-
elſe i Gåfvobrefven på Härtigdömmen
ch af öfverenskommelſe emellan Konung
ohan och Härtig Carls Sändebud år 1586,
varaf ſyntes att deras begäran icke var
ågon nyhet, och hvad Ridderſkapets
de-form vid Carl IX:s kröning angick, få
oro Arf-Förſtarne då minderårige och

a) *Replica* på det betänkande Hännes M. Drott-
ningen och H. F. N. till Öſtergöthland på K.
M:s och Arf-Förſt. Ed gjort haſva. *Actum*
Stockh. 27 Auguſt. R. 742. e.

under ſin faders förmynderſkap, att di
1617. ej behöfde nämnas: De utförde vidare vidlyftigt huru ringa magt Arf-Förſtarne hade öfver Adlen i ſina Förſtendömmen, om vapentjänſten ſkulle blifva dem ifrån tagen, att deſs utom Konungen ej ſakna de något till Rikets värn därigenom at Adlen i Förſtendömmen gjorde ſin ruſt tjänſt under Härtigarnes fana: Slutlige påſtods att i Konungens ed åtminſton måtte införas de orden: *Så vill jag ſty ra och regera mitt Rike med Sverige Rikes Arf-Förſtars, ſå ock mitt Råds råd efter Konung Guſtafs Teſtamentes lyde ſe;* och uti ſjunde punkten, „at Konunge „ville hålla Riks Arf-Förſtarne vid fi „faderfaders teſtamente, ſamt deras läne „bref och donationer“. Detta beviljade Konungen, „önſkandes angående Adlen „ruſttjänſt i Förſtendömmen, det ſake „vore, ſå beſkaffad, att han däruti kunde „vara Arf-Förſtarne till nöjes; men efte „Riket icke kunde förblifva i ſitt välſtånd „med mindre Konungen ſina höghet „rättigheter utan andras förfång för „ſvarade och behöll; och detta va „en ſådan Konungens rättighet, ſom „alldrig af någon Sveriges Konung fann „vara afſtådd till Arf-Förſtarne, hvar „ken i teſtamentet eller donationerne „ſå kunde ingen, den där icke va

al

„af affecter betagen, förtänka honom, „om han ſin och Rikets rätt ville för- 1617.
„ſvara. Om ej Adlens ruſttjänſt hörde „omedelbarligen under Konungen, för „hvad orſak hade då Adlen vid alla krö„ningar gjort Konungen därpå ſin ed, „utan Arf-Förſtarnes ihogkommelſe; fär„deles vid Konung Sigismunds kröning, „där Konungens Herr Fader ſjälf var till„ſtädes och det utan proteſtation tillät, „hvilken var hvarken omyndig, ej hel„ler ſå klenmodig, att han icke tordes „tala på ſin rätt? Carl IX hade ock ſjälf „vid ſin kröning tagit en lika ed af Ad„len och ändock man nu bjuder till att „däremot invända om Arf-Förſtarnes „då varande minderårighet; hade likväl „Härtig Johan ſitt Förſtendömme redan i „händer, och Carl Philip vår utnämnd „till Härtig i Södermanland, Nerike och „Wermeland, att om Carl IX:s mening „hade varit, att Adlen i Förſtendömmen „ſkulle varit Arf-Förſtarne förbunden till „ruſttjänſt, då hade ju ſådant ſkolat blif„va i eden intagit“.

Påſtåendet var ſå mycket orimligare, ſom man fordrade, att den Adelsman, ſom bodde i Härtigdömmen, ſkulle göra ſin ruſttjänſt under ſin Härtig, äfven för de gods, ſom låga innom Konungadömmet, ſå att man ville förneka Ko-

nungen den magt innom Härtigdömmen
1617. ſom man tillägnade Härtigarne innom
Konungadömmet. Konungen föreſtälld
vidare att Adlens vilkor och privilegier
ej heller tillåto att ruſttjänſten kunde
ſkiljas åt, i det näpligen någon fanns af
förmögenhet, hvilken icke hade någo
gods i Konungadömmet och hvart För
ſtendömme, och likväl mäſtendels ick
mer än en häſt, ſamt en del näpliger
den, ſå att om de ſkulle göra ſin ruſt
tjänſt till alle dem de hade gods under
ſkedde icke allenaſt deras privilegier för
när, utan de blefvo ock alldeles fördärf
vade. Man ville beſtyrka detta påſtåe
det, att Adlen ſkulle göra ſin ruſttjänſt
icke under Konungen, utan under Härti
garne, med hvad brukligt var i främman
de land; men Konungen lät ſvara, at
utrikes ſedvanor ej alltid voro tjänliga
Sverige, och deſsutan funnos äfven exem
pel, ſom beſtyrkte Konungens ſatts, i
fall något dymedelſt kunde beviſas *a*).

I alla Ständernes namn gjordes den
anmärkning emot Konungens ed, att
däri borde närmare utſtakas kyrkans rätt
och religionens beſkydd, och Konungen
ſvara

a) Kon. *Förklaring* på det *Betänkande*, ſom H. M. Drottningen, ſå ock Hårt, Johans Sändebud om Edsformerne, den 31 Auguſti gifvit hafve. *Actum Stockh.* 3 *Septemb. R. f.* 813. *Litt. a.*

varade, att ehuru han hade ſkäl att häri
motſäga Ständerne och vägra att träda 1617.
ån den edsform, ſom på ſiſta kröning
r i akt tagen, tillät han likväl den än-
ring de åſtundade, på det Ständerne
dligen måtte ſe, att han både ſjälf är-
de blifva vid den ſanna läran och
rvid beſkydda ſine underſåter. Då
dlen och krigsbefälet begärte för-
ring öfver *kyrkans rått*, ſvarade Ko-
ngen att han därunder förſtod den
kliga och ſamtyckta Kyrke-Ordningen,
at att han ärkände ſig färdeles ſkyldig
uppehålla kyrkor och ſcholar till
ds ära och förſamlingens förkofring.
t Ständerne begärt, det ur eden ſkulle
lutas den omſtändigheten, att Konun-
n kunde i ſin tjänſt antaga främmande,
m därtill funnos nyttige, därpå ſvarade
nungen, att ſom Ständerne af hans Fa-
r och företrädare emottagit en dylik
; förmodade han häröfver icke kunna
ed ſkäl anföras beſvär, hällt eden var
inſkränkt, *att det med ſamtycke aller*
lmoge ſke ſkulle. Det är med alle
ndernes ſamtycke. Adlens begäran,
tt Grefvar och Friherrar måtte i eden
ämnas tillika med Riddare och Svenner,
beviljades; äfven ſom att i ſtället för
gammalt frälſe, hvarvid Konungen lof-
vade dem bibehålla, måtte ockſå nytt

frälſe och nya privilegier förſtås, och
1617. ſtället införas *alt frälſe, fribet och pri*
legier a).

Adlen och krigsfolket betygade
underdåniga tackſamhet öfver detta K
nungens ſvar på deras påminnelſer, m
ytterligare anhållan, att han ville kor
gen lata ſin i Nyköping gifna förſäkran
fl ta i Konunga-eden, *icke af någon pli*
eller för något miſstroende ſkull, ut
efterkommanderne till efterdömmelſe o
ſin höga Konungsliga gunſt och benåge
het till ſine trogne underſåters hön o
trägna ödmjuka begäran, därmed öfv
ſtödeligen bete och ſkina låta. Men
gående den punften i eden, att Kon
gen kunde taga främmande i ſin tjä
och ſitt Råd, påmindes, att den var ſt
dande emot Sveriges Lag och Konunge
på Nyköpings Riksdag gifna *handfäſtni*
och förſäkring; därföre anhöll Adlen o
krigsfolket att den ur eden måtte utſl
tas; den öfverläggning, ſom ſkedt vi
Carl IX:s kröning angående några fä
ſkildte utländningar, hoppades de ick
ſkull

a) Kongl. Maj:ts *Replica* på Ståndernes betänkand
öfver deſs och deras eder. *Stockh. d. - Auguſt*
R. 742. *L. l.* Kon. *Förklaring* på det *Betän*
kande, Rikſens Ständer om Edsformerne den
Septemb. gifvit hafva. *Act. Stockh.* 4 *Sept*
R. 813. *Litt. b.*

kulle lända i detta affeende till följd; =
medan Carl IX:s ed icke blifvit hem- 1617.
fälld till Ständernes granſkning, utan en-
aſt efter kröningen något därom öfver-
lagdt, „och om än ſamma punct hade
då af Ständerne blifvit bejakad följde
icke däraf att det äfven nu ſke måſte,
alldenſtund Konungen hade ſjälf uteſlu-
it ſamma punct ur handfäſtningen“ *a*).
enna tilläggning blef då alldeles borrt-
gen och Konungen förklarade att ſom
an ej härtills nyttjat, ärnade han ej
ller härefter nyttja några främmande i
t Råd eller i höga ämbeten, ſå länge
an fann ibland infödde Svenſke män
om, ſom hade vilja och förſtånd att tjäna
onungen och fäderneslandet. Präſterſka-
et och Borgerſkapet, ſom begärt privi-
gier, fingo förſäkran att han ville vara
om till nöjes i allt, ſom kunde förenas
ed deras och fäderneslandets bäſta *b*).

Enke-Drottningen och Härtig Johans
ndebud funno väl af Konungens ſvar obil-
heten af deras påſtående om ruſttjän-

 ſten

a) Ridderſkapets, Adlens och Krigsfolkets *Svar* på Kongl. Maj:ts Replica. *Stockh.* 1 *Sept. R.* 813.

b) Kon. *Förklaring* på det *Betänkande* Rikſens Ständer om Edsformerne den 1 Septemb. gifvit hafva. *Actum Stockh.* 4 *Septemb. R. f.* 813. *Litt. b.*

[illegible]sten innom Härtigdömmen; men försök
1617. dock en ny utväg att vinna sina afsigter
De förklarade „att de just icke ville be
„strida Konungen hans rätt i detta mål
„utan Enke-Drottningen af moderlig re
„spectu och Härtigen af ödmjuk affectio
„gifva ett sådant förslag, att efter all
„nykrönte Konungar plägade i deras krö
„ning gärna gratificera sine undersåte
„med äretitlar, digniteter och andra ny
„tigheter; att Konungen fördenskull n
„ville låta skina sin kärlek emot Ar
„Förstarne och efterlåta dem rusttjänste
„af de Adelsmän, som ägde sina mäs
„gods i Förstendömmen“. Såsom sk
härtill anfördes de orden i Konungs-ed
nti Landslagen, att Konungen lofvade d
artiklar, som i densamma innehöllos, *ingen måtto bryta, utan heller med all godo öka.* Konungen svarade att han ö
skat det detta förslag varit sådant att d
utan Rikets stora skada kunnat bevilja
men det var stridande emot alla afhan
lingar, och rusttjänsten var en Konunge
och Kronans tillhörighet, som icke fic
afsöndras; om hvar Konung skulle vid si
kröning skilja från sig och Riket en
sina höghets rättigheter, skulle däraf om
sider följa Rikets undergång, och sådan
var desutom stridande emot femte artik
len i Konungs-eden, som innehöll, a
Ko

Konungen icke ſkulle minſka Rikets in-
komſter för efterkommande Konungar. 1617.
Dock tillät Konungen, att för de gods,
om nyligen blifvit länsvis borrtgifne in-
om Förſtendömmen, måtte ruſttjänſten
utgöras till Härtigarne, ſå vida de voro
beräknade i den ruſttjänſt Härtigarne
ſelfve ſkulle göra till Konungen; men
icke vidare. Han förmodade att Enke-
Drottningen och Härtig Johans Sändebud
kulle finna billigheten häraf, *om de ville*
ſidо ſättja alla affecter a).

Härtig Johans Sändebud togo det-
till föredragande hos ſin Herre, men
det kröningen ej mätte hindras af
tta tviſtämnet, föreſlog Enke-Drottnin-
n, att det enligt Guſtaf I:s Teſtamente
ätte underkaſtas några gode Herrars
mäns ompröfvande, ſamt att Konun-
n ville både nämna perſonerne och ut-
n tiden till deſs afgörande. Lindorm
bbing reſte hem att göra Härtigen be-
telſe om Riksdagens förlopp, och Ko-
ngen ſkickade med honom ett bref,
i han önſkade att den föreſlagne rätte-
gen kunde undvikas, ſamt att Enke-
Drott-

a) K. M:ts *Vidare Betänkande* på det Svar, ſom H. M. Drottningen och H. Johans Sändebud gifvit hofva d. 4 Sept. om Adlens ruſttjänſt inom Förſtendömmen. Actum Stockholm d. 14 ſamma månad. *Reg. f.* 813. *f. verſo*, 813. *g.*

Drottningen och Härtigen ville ſjälfv
1617. lämna ſitt ogrundade påſtående: *Vi för*
ſe Oſs, fortfor Konungen, *till Ede*
Kårligbet, ſåſom Vår kåre broder oc
ſvåger den dår ock alltid hafver ſig för
klarat vara benågen till ſämja och kår
lek, och det ſkål och råttviſan hafve
varit likmätigt, att E. K. ſig bårutin
nan ock varder betänkande, och icke yt
terligare på Oſs trångande, eller Oſ
anmodandes det Oſs år i Vår Konungs
liga högbet förnår, och länder i framti
den, ſom lått år att dömma, fåderne
landet till fördårf och undergång a).

Imedlertid blefvo ändtligen ederna faſtſtälda. Konungen lofvade genom ſin ed, ſom beſtod af ſju puncter: Att älſka Gud och hans Chriſtliga kyrka, hålla och handhafva alle Rikets Ständer vid Gud rena ord efter ſin förſäkring i Nyköpin år 1611, ſamt ſtyrka kyrkans rätt oſkadd all Konungens, Kronans och a Sveriges Allmoges, det är, alle Ständer nes, rätt: Att både med Lag och ſin Konungſliga magt ſkydda ſanning och rättviſa, nedertrycka oſanning och vrång viſa: Att vara trogen emot alle ſine un derſåter, ingen fattig fördärfva till lif el ler lem, utan han *ſee*, det är, *varde* lagligen förvunnen och dömd efte

Sve

a) *Bref* till H. Johan. *Stockh.* 2 Oct. *R.* 819.

Sveriges beſkrifna Lag; ej heller utan ef-
ter Lag och dom låta afhända någon 1617.
dess gods faſt eller löſt: Att regera ſitt
Rike med Arf-Förſtarnes och ſitt Råds
råd, med infödde Svenſke män och ej
inga utrikes födde män hvarken i ſitt
Råd, eller till ſtyresmän öfver fäſtningar
och land, ej heller öfver Upſala öde,
eller få gamla Krongods att ingen min-
nes eller efter ſann berättelſe veſte huru
de förſt kommit under Kronan: Att vår-
da ſlott och land med deras årliga ingäl-
der och ländamären, att intet däraf min-
kades för den Konung, ſom efterkom:
att lefva vid Upſala öde, Kronans gods
och årliga laga utſkyllder, ſamt ingen ny
inga lägga på ſitt land, utan ur de ſkäl,
att utländſk här ville härja landet, eller
någon inländſk ſatte ſig upp emot Ko-
ungen, eller att hans barn ſkulle träda
i ägtenſkap, eller han ſkulle rida ſin
riksgata, eller han tarfvade till ſlotts-
byggnad eller annan Kronans byggnad;
i ſådana fall ſkulle han bruka Lagmän-
nerne af hvarje lagſaga, med Biſkoparne
och ſex Hofmän, ſamt ſex af Allmogen,
hvilke borde gemenſamt öfverväga hvad
hjälp måtte drägligaſt utgöras: Att hålla
Rikets Arf-Förſtar vid ſin Farfaders Te-
ſtamente och deras län; Grefvar, Friher-
rar, Riddare och Svenner, Lärde och
Lekte

Lekte *a*), vid allt frälſe, friheter oc
1617. privilegier; icke indraga någon utländ
Lag i Riket eller gifva *Allmogen*, d
är Ständerne, någon ny Lag, utan dera
ja och goda vilja, ſamt att i ſynnerh
ſtyrka Kyrkefred, Tingsfred, Qvinnefre
och Hemfred.

Arf-Förſtarne lofvade genom ſin e
viſa Konungen den undergifvenhet de e
ter arfföreningen af år 1604 voro honon
ſkylldige; men om ruſttjänſten blef ick
något infördt.

Riks-Råden lofvade detſamma, oc
utom den underſåtliga tillgifvenhet d
voro Konungen och Konungahuſet ſkyl
dige, enligt arfföreningen, i hvilke
punct alla ederna voro af enahanda me
ning, utfäſte Rådet ſig att beviſa Konu
gen ſin trogna tjänſt, och färdeles me
härfärd till Rikets värn vara honom ti
landamäret följaktige: Att ſtyrka all ſkat
ſkyldig Allmoge att utgöra deſs laga u
ſkylder enligt deſs och Konungens rätt
Att råda Konungen det de veſte vara ho
nom och Riket nyttigt: Att med all ſi
magt ſtyrka Konungen fullgöra hvad ha
lofvat och Allmogen hvad den lofva
hvilket ock Riks-Råden ſjälfve underk
ſtade ſig att i akt taga, nämligen me
All

a) *Lekt* eller *Lekman* kallas hvar och en, ſom i
ke hörer till Präſteſtåndet.

Allmogen mentes här ſamtlige underſå-
terne: Slutligen utfäſte ſig Riks-Rådden 1617.
att hålla hemligt allt hvad Konungen ic-
ke ville hafva uppenbaradt, ſamt i rätte-
gångsſaker icke för några ſlags affigter
vika från Lag och rättviſa.

Adels-Ståndet förpliktade ſig att hålla
billbörlig ruſttjänſt, när den påfordrades
antingen till vapenſyn eller Rikets värn:
öfrigt lofvade Adlen med ſamma ord-
ett ſom Rådet att beviſa Konungen
kyldig tjänſt, färdeles med härfärd till
ikets landamäre, ſamt att ſtyrka all
kattſkylldig Allmoge att utgöra ſina lag-
iga utſkyllder; och den tilläggning i Rå-
dets ed, att det äfven underkaſtade ſig
ſjälf att fullgöra hvad *Allmogen* lofvat
onungen, ſtod icke i Adels-Ståndets
d, få att då Allmoge i Rådets ed be-
ydde alla underſåterne och Rådet ett
Medlare-Stånd emellan dem och Konun-
gen; ſå betydde Allmoge i Adels-Stån-
dets ed endaſt Bonde-Ståndet och hela
Adels-Ståndet var enligt ſamma ed att
anſe ſom ett Medlare-Stånd emellan Ko-
ungen och den ſkattſkylldige Allmogen
eller Bönderne. Denna följd är oſtridig
af edernas bokſtafliga innehåll; men om
de få blifvit ſtällda med uppſåt, eller
medelſt mindre noggrann uppmärkſamhet
på verkliga meningen, kan vara oviſſt.

Sam-

Samma ord ſtodo i Präſte-Ståndet
1617. ed, att det ſkulle ſtyrka all ſkattſkyldig
Allmoge utgifva ſina årliga utſkylder
Deſsutom förmana ſina åhörare till under
ſåtlig lydnad, den Präſterne ock ſjälfva
lofvade beviſa, jämte det de ſkulle en
ligt Kyrko-författningarne i allt annat
fullgöra ſitt Lärare-ämbete. Borgare-Stån
dets och Bonde-Ståndets eder innehöll
allmänna förpliktelſer att beviſa Konun
gen underſåtlig trohet, och blefvo de
trenne Ofrälſe Ståndens eder oförändrade
ſådane, ſom Konungen dem föreſlagit,
endaſt att på Borgerſkapets anhållan, i
deſs ed inſattes, att det ſkulle utgöra ſin
tull och ſkatt utan *treſka* i ſtället för utan
ſvek a).

De öfriga ärenden Konungen hem-
ſtällde till Ständernas ompröfvande an-
gingo Handels-Ordningen, ſamt medel
till krigets utförande emot Polen, och till
fredens bibehållande med Danmark.

Utom den allmänna Handels-Ord-
ningen utgåfvos deſſa åren några ſärſkilda
hithörande Författningar, till en del
ſyftande på ſkogars fredande och Kro-
nans då brukliga egna hushålls inrättnin-
gar i Riket; till en del på nya näringars
be-

a) Ederna finnas hos Widekindi, *C. A. H. ſid.* 415 - 418, 437 - 444.

fordrande *a*). I Norrland och Finland

 ſökte 1617.

a) En Skogvaktare tillſattes i norra och ſödra Möre ſamt på Öland. Den ſom ſköt en hjort ſkulle plikta 3 par oxar, för ett rådjur plikta des 3 oxar, för en hare en oxe; men harar i norra och ſödra Möre hade Adlen tillſtånd att ſkjuta på en mil ifrån ſlottet. Skogvaktaren ſkulle ock hafva uppſigt att på ekeſkogarne ej ſick något träd huggas. *Fullmagt* för Olof Nilsſon. *Stockh.* 19 *Maji. R.* 361. År 1615.

Med Kronans Fårvaktare öfver hela Riket gjordes det contract, att den Fårvaktare, ſom hade 500 får ſkulle bekomma för hvart hundra årta tunnor (*Spannmål*) till årligt underhåll, två drängar med 10 dalers årlig lön hvardera; för hvart lamb, ſom årligen tillöktes, 1 mark penningar; till utfordring för en häſt och några kor 20 laſs hö, ſamt ett ſtycke åker; deſſutom 3 tunnor och 2 fjärdingar rog ſamt något lagerbär för hvart hundra lam, ſom årligen tillöktes; men Fårvakteren och hans drängar ſkulle ej ſom förut tillſtädjes hafva egna får ibland Kronans. För hvart hundra får ſkulle han årligen leſverera till Konungens behof ſmör en tunna, goda oſtar en tunna, ſyltad mjölk en tunna, hvartill han ſkulle bekomma två tunnor ſalt. Ullen ſkulle Fogden i orten uppbära och därföre göra räkning, ſom för annan uppbörd. *Contract* med Fårevakterne. *Stockh.* 4 *Maji. R.* 329. År 1615.

En Bonde i Wärmdö ſocken uppſökte på Konungens befallning en ny ſegelled, där ſkepp kunde ſtyras genom ſkärgården med ett enda väder, att man undvek den krokiga leden genom Djurehamn; Bonden fick därföre ſitt hemman fritt till behaglig tid för alla årliga viſſa

ſökte Konungen förebygga olaglighet
1617. handel medelſt deſs inſkränkande till vi
tid, viſſa orter och hamnar, i hvilket a
ſeende äfven en ny ſtad, med namn
Nyſtad, anlades vid byn Mäehälä i N
kyrke ſocken och norra Finland *a*).

Enk

viſſa utlagor, och en dräng fri för utſkrifnin
med vilkor att han ſkulle ſtyra Kronans ſke
och farkoſter ſamma led, når han därtill
fordrades. Guſt. Ad. *Bref* för Jöns Olofſ
i Solnekroka. *Stockh.* 7 *Junii* 1616. I 16
års *Räkenſkap* för Wärmdön, i Kam. Colleg

Tvänne Borgare i Stockholm fingo tillſ
att på Södermalm inrätta måltnings- och bry
hus efter Dantzigſkt ſätt, och århöllo fem
frikallelſe från all ſkatt, ſamt viſs tullfri
Öppet Bref för Joh. och Reinh. Bökman. *U*
ſala 10 *Febr. år* 1615. *R.* 180, 183.
annan århöll dylika Privilegier, att på No
malm upprätta brygghus och málthus på
gelſkt ſätt. *Öppet Bref* för Jacob Giliuſ
Stockh. 26 *Junii år* 1615. *R.* 529.

a) Wiborgs ſtad fick lördagen i hvar vecka t
torgdag, då Allmogen ſkulle införa ſina var
och dem förſälja; men om några varor and
dagar infördes att ſäljas, voro de förbrutna oc
tillfölle ſtaden. De ſom hade förlåningar fr
icke neka ſina Bönder att då införa ſina varo
till förekommande af landthandel. *Patent* o
Torgdagar uti Wiborg. *Helſingf.* 7 *Febr.*
43. *v.*

Uleå Borgerſkap klagade att Borgare från Fin
ſke ſtäder dreſvo landthandel emellan Carleby oc
Kemi ſocknar, och att de ſom hade förlåninga
där i landet, äfven dreſvo landthandel på de

Enke-Drottningen befordrade närin
r i Carl Philips Förstendömme och i 1617.

sättet, att när deras Fogdar uppburit räntan af förläningen, uppköpte de ej allenast de varor Bönderne vidare hade att afläta; utan ock förbödo Bönderne att sälja sina varor till Köpmännerne. Konungen stadgade därföre, att icke några andre städer, än Uleå och Wasa fingo handla med Allmogen i Österbotten, men Stockholms, Åbo, Raumo och Björneborgs Borgare tillåtos tvänne fria marknader i Österbotten, den ene i Persjö (Pedersöre) hamn och socken, den andre i Salo hamn och socken, hvilke marknader skulle bägge stå på en tid och räcka i fjorton dagar. Alle Fogdar och Uppbördsmän, äfven Köpmän förbödos strängligen att idka landthandel med Allmogen. En gång i veckan hade marknad varit hållen i Nykyrke socken; men den blef nu i stället flyttad till Raumo stad att hållas alla lördagar. Vissa socknar i Finska skärgården fingo tillstånd att fortsätta sin handel på utrikes orter med allehanda träkäril, och uppköpa salt till eget behof; men icke handla med Köpmans varor. Wasa och Uleå stad fingo tillstånd att endast år 1616 med egna skepp göra en resa åt Tyskland att handla och betala eller infordra skulder; men sedan icke mer; utan rätta sig framgent efter Handels-Ordningen. För Borgo och Helsingfors utfärdades frihet år 1616 att utländningar måtte där handla i tvänne års tid, efter desse städer ej ännu voro i stånd att med egna skepp besöka utrikes orter. Stockholms *Köpmans drängar*, samt Rewels och Åbo Köpmän förbödos göra Ekenäs Borgerskap inträng genom landthandel och fiskande i deras fiskvatten. Till Nystads anläg-

Nyköping var både ett mäſſingsbruk och
1617. ett *Vandtmakeri* eller klädes fabrik i full
gång; men både hon och en del af Stän-
derne gjorde ännu nya påminnelſer emot
Handels-Ordningen, ehuru Konungen lät
öfverſe denſamma och lämpat hänne ef-
ter de däremot gjorda anmärkningar
Enke-Drottningen fordrade att Nyköpin
och Södertelje måtte fritt få ſegla t
alla hamnar och ſtäder i Sverige, Finlan
Liſland och Ingermanland; att i uppſt
derna måtte gifvas full tull för kopp
och järn, ſom därſtädes köptes, o
ägaren ſedan hafva frihet att ſkeppa d
hvart han ville; att Gefle måtte gifvas
handel med kopparberget uti Hedemor
och uttryckligare utfättas, att om någe
af Öfverhetens eller Adlens tjänare, ha
hus i ſtäderna och idkade borgerlig näri
el

gande var förſt Mennäs by i Töffala ſocken
ſedd; men han byggdes ſedan på det anfö
ſtället i Nykyrke ſocken; Bönderne dä
kring, ſom ville idka utrikes ſjöfart, ſk
dit inflytta och blifva Borgare; endaſt Bön
ne i Töffala ſocken fingo ſegla till Sverige
förbyta ſina egna fiſkvaror emot ſpanmål.

Patent om Torgdagar i Wiborg. *Afſked*
Uleå med ſt. ſtåd. *Patent* och *Privilegier*
Nyſtad. Dat. *Helſingf.* 7 *och* 8 *Febr.*
4 *Mars och* 17 *Maji*, år 1616. R. 43 - 26
Stockh. 19 *Apr. och* 27 *Aug.* år 1617.
437, 742. *Litt. c.*

eller handtverk, ſkulle den vara ſtadens tunga undergifven. I denna ſiſta omſtän- 1617.
digheten inſtämde äfven Härtig Johans Sändebud, och anhöllo deſsutom att Åländningar och Finnar icke måtte förbjudas att handla i Förſtendömmets ſtäder och hamnar; ſamt att Härtigen måtte få upphandla koppar till ſitt behof. Riddersſkapet och Adlen yttrade ſin frukan att Handels-Ordningen ſtridde emot deras Privilegier. Präſterſkapet och Allmogen gillade hänne till alla delar; dock anſago de ej tiden tjenlig att utfärda hänne till fullkomlig efterlefnad, förrän kriget blifvit ſlutet, och Riket kommit till ſörre rolighet.

Men Borgerſkapet hade mäſt att därvid påminna: Det påſtod att hon ſtridde emot ſtädernes handels frihet i allmänhet, och i ſynnerhet anhöll det att Hudviksvald och *andre olaglige Norrlands ſtäder* måtte förbjudas idka utrikes handel, att den nyligen anlagda ſtaden Nyſtad, ſom var Åbo till förfång, måtte afſkaffas; att ſtäderna måtte obehindrade få handla på fria marknaderna i Norrland; ſmåſtäderne, ſom för ſin fattigdom ſkull icke kunde hålla källare, begärte någon eftergift på acciſen, och att blifva förſkonte med brygghus; en del ſtäder beſvärade ſig öfver landthandel och annat

handels intrång och mäſt alla öfver hof-
1617. vets och Adlens tjänare.

Konungen, miſsnöjd att deſſa beſvär gåfvo anledning till Riksdagens förlängande, ſvarade: Att ſedan han i det hufvudſakligaſte lämpat Handels-Ordningen efter Ständernas däröfver gjorda anmärkningar, hade han förmodat att man ſkulle haft mer affeende på det allmänna bäſta än några få perſoners egennytta, och antingen varit nöjd med ſamma ordning, eller vederlagt hänne med ſkäl och icke med klagan, ſamt ſåſom uppå Riksmöten ſkeer bör, i ſtället gifvit bättre förſlag: Man påſtod tiden vara obeqvämlig till någon ordning i handlen, för krigets oroligheter och underſåtarnes fattigdom ſkull; men affigten med Handels-Ordningen var juſt att afhjälpa alla oredor ſamt med detſamma gifva underſåterne tillfälle att tilltaga i välmåga, och Konungen anſåg nödvändigaſt att juſt under krig, ſom naturligen ledde till oredor, arbeta på ordnings bibehållande i alla förrättningar: Han kände icke någon *olaglig ſtad* i Norrland, emedan de af hans fader och faderbroder blifvit på goda ſkäl anlagde, och Hudviksvalls ſegelfart var ſå inſkränkt att den i det mäſta måſte ſke på Stockholm; men i anſeende till ſtadens goda belägenhet, kunde deſs utrikes handel icke

all-

deles förbjudas: Nystad i Finland hade
Konungen låtit anlägga för den orsaken 1617.
skull, att de som bodde i tre däromkring
belägna socknar, hade af ålder seglat
både inländes och utländes med deras
tåkäril och därunder drifvit stor landt-
handel, Kronan utan nytta och de andre
städerna till skada; men samma segelfart
kunde icke afskaffas med mindre alla tre
socknarne, som sig därmed närde, skulle
beläggas, hvarföre det var så godt att
där låg en stad, hvilken Konungen förden-
skull icke kunde afskaffa: Borgerskapet
ärmente marknads plattser i de gamle
Norrländske hamnarne vara de andre
Norrländske städerna till fördärf; men
som landet var vidlyftigt, att all Allmo-
gen ej kunde besöka Norrländska städer-
na, hade i alla socknar uppehållit sig nå-
gre Lands-Köpmän och Birkekarlar, som
vid kring bygden och handlat, och sålen-
des orätt idkat både lands- och stads-nä-
ring; men hvarken landets vidd eller
Allmogens förmon tillät att drifva alla
dessa in i de få Norrländske städer, och
ej heller kunde dem deras landthandel
tillstädjas, så att Konungen icke fann skäl
att i den delen ändra sin mening: Hamnen
vid Norrtelje, där Stockholms Borgare
klägade att Skärgårds-karlar idkade landt-
handel, kunde Konungen ej afskaffa utan

Allmogens olägenhet; men Stockholms
1617. Borgare hade ſjälfve rättighet att tillſe
det ej något miſsbruk med handel där
föröfvades: Att endaſt uppſtäderne och ej
ſtapelſtäderne ſingo handla i Bergslagen,
påſtodo de ſenare vara ſtridande emot
en nödvändig frihet i handel; men Ko-
nungen ſvarade att då ſjöſtäderne eller
ſtapelſtäderne ej allenaſt enſamme ägde
utrikes handlen, utan ock tillſtånd att
beſöka många inrikes marknader, var dem
ingen ſkälig frihet betagen; men ſkulle
ingen ordning i handel äga rum, då
borde äfven ſtäderne alldeles afſkaffas,
att lämna hvar och en både inländſk och
utländſk frihet att handla efter behag.
Deſsutom var handlen i Bergslagen på
ett olagligt ſätt ej längeſedan uppkom-
men, och begynd af dem, ſom fått in-
viſningsbref till Bergslagen att där ärhålla
betalning för ſina fordringar, och hade
denna olagliga handel mäſt blifvit drifven
af utländningar till Svenſka Borgerſkapets
fördärf, hvadan ingen annan utväg var
till deſs förekommande än att förbjuda
ſjöſtäderna all handel i Bergslagen. Cal-
mare Borgerſkaps påminnelſer att ſtäder-
ne och Allmogen i Småland och Wäſter-
götland ej borde få handla med Danſke
ſtäder och underſåter, fann Konungen
vara

vara väl grundad, och lofvade vara be-
änkt på medel, att få mycket möjligt 1617.
ar, undanrödja både deſſa och andra
ordningar, ſom voro inkomne i land-
kapen vid Danſka gränſen. Han gaf
ock korrt därpå Calmare Borgerſkap till-
ånd att till en tid hålla utliggare i ham-
arne och på landet, att förekomma dy-
k handel, ſamt anſlog Konungs ſakören
f några härad till hjälp för ſtadens kyr-
as uppbyggande. Emot tretonde pun-
en i Handels-Ordningen, där främman-
e Köpmän förbödos handla vid Adlens
ärdar, gjordes påminnelſe af Adlen, att
ärmedelſt ſkedde intrång i Privilegier-
a; men Konungen ſvarade att påminnel-
en var obehörig, då här endaſt förböds
laglig landthandel af främmande Köp-
män. Borgerſkapets begäran, att i ſtä-
derne få hafva viſſa *Vederläggnings-Svenner*, eller *Köp-Svenner*, ſom ej voro
ordentlige Köpmän, beviljade Konungen
ti vida, att ingen borde blifva Veder-
läggnings- eller Köpſven med mindre han
tjänt i ſex år, därefter ſkulle honom til-
låtas hafva *ſina vederläggningar* i fyra
år, efter hvilkas förlopp han antingen
borde vinna burſkap eller vika ſtaden;
men alle andre *Skottmän*, ſom för en
ringa vinſt ſkull plägade i ſtäderne anta-

gas och förſvaras, ſkulle alldeles vä
1617. förbudne *a*).

Deſſa och några mindre betydlig invändningar emot Handels-Ordninge vittna huru mycken möda fordras att af ſkaffa inritade ovanor, emedan äfve de, för hvilkas nytta de ſkola afſkaffas ifrigt arbeta för deras bibehållande. Me ändtligen blef Handels-Ordningen åte utgifven, grundad på den ſom blifvi faſtſtälld i Örebro 1614, och den däröf ver året därpå utkomna förklaring. Hä tillades Helſingfors och Borgo ibland d ſtäder, hvilke utländſke ſkepp fingo fö handel ſkull beſöka; dock endaſt till nå gon tid. Ibland de ſtäder, ſom utom deſs fingo med egna ſkepp ſegla utrikes och handla, tillades Raumo, Nyſtad, Nar wa, Iwangorod, Jama, Koporie, Kexholm Nöteborg, Paitala, och den ſtaden Konun gen ärnade låta bygga vid Björkön; äfve Hudviksvald, dock att ſkeppen både vo ro deſs egne, och åtminſtone beſtyckad med ſex järn-canoner, ſamt ſjöfolket in ländſkt; men Hernöſand, Uleåborg och Waſa blefvo alldeles förbudne att ſegl utrikes, däremot fingo alle ſtäder tillſtånd att

a) Kon. *Genſvar* på R. Ständers *Betänkande* öfve den proponerade Handels-Ordningen. *Stockh.* 24 *Sept. R. f.* 813 *Litt. i.* Reſolution på Calmare Borgerſkaps beſvåringar. *Upſ.* 26 *Oct. R.* 831.

att ej allenast segla till inrikes stads ham-
nar, utan uppmuntrades i synnerhet att 1617.
genom Narwa och Nyen. a) handla på
Ryssland; Finnarnes och Ålandsboernes
handels rättighet utvidgades ock till In-
germanländska och Esthländska städerna.

De smärste städerne fingo väl till-
hånd att icke hålla stadskällare; dock
skulle Gästgifvarne i dylika städer vara
försedde med vin till resandes nödtorft:
att städerne icke ville hålla brygghus,
därtill svarade Konungen att honom väl
icke tillkom att bekymra sig om sådana
ringa ärenden; men till förebyggande att
i många städer måtte afbrinna, som för-
de ofta skett, var ej oskäligt att brygg-
hus på tjänliga ställen anlades; ty för
den, som hade mycket att brygga kunde
det beqvämligare ske i stora därtill in-
rättade hus; men den som hade litet att
brygga, hade och litet att klaga öfver;
och vet Kongl. Maj:t icke heller, lydde
orden vidare, *hvartill sådane Borgare*
nyttige äro i städerne, som hvarken haf-
ta lärt ett redligt ämbete (handtverk),
därmed de sig nära kunde, ej heller för-
må bruka köpenskap, utan vore väl af
nöden, att städernes förmån hade där-
med en uppsyn, att heller afskaffa sådane
fattige Borgare, antingen till tjänst på
lan-

a) Nu en del af Petersburg.

fyra årens bevillning kunnat lika utg
1617. ſom det förſta; men ſom hvart år mindr
och mindre influtit, att tredje årets upp
börd icke var halfparten ſå ſtor ſom d
förſta, dels för fattigdom ſkull, dels fö
andra orſaker; ſå var denna uppbör
icke tillräcklig till Elfsborgs igenlöſande
ſom Konungen ock gifvit Ständerna til
känna på ſiſta Riksdagen i Örebro: Fö
denſkull föreſlog han ſåſom det enda m
del han hunnit upptänka, att denna b
villning ännu ett år måtte förlängas, oc
allt hvad ännu inneſtod utfordras, ſam
att denna uppbörd måtte ſkyndſamt i
flyta, på det man i tid kunde vänd
penningarne i koppar, och ſedan förytt
kopparen för Riksdaler *a*). Ehuru Stän
derne i början häremot anförde ſin fattig
dom, jämväl befvärade ſig att denna u
laga blifvit använd till andra behof, ä
hvartill den varit beviljad; efterkomm
de dock ſlutligen Konungens åſtundan
äfven i denna delen *b*). Enſkildt med
Enke-Drottningen och Härtig Johan
28 Sept. Fullmägtige öfverlade Konungen om ha
borde ingå i närmare förbindelſe med
Danmark, hvars Konung därom gjort an
bud;

a) Konungens *Tredje Propoſition*. *Reg.* 1617. *f.* 813. *Litt. c.*

b) *Fullmagt* för Elfsborgs löſens Commiſſ. *Upſala* 16 *Octob.* *R.* 829.

hen Präſterſkapet i Sverige beſvärade ſig
ſver förſten, och begärte i ſtället få be- 1617.
la med penningar; Präſterne i Finland
höllo att antingen alldeles blifva för-
ônte, i anſeende till ſin ſtora fattigdom,
ller ock att få utgöra en lindrig gärd,
ed förbehåll att Fogdarne ej måtte,
m förut ſkett, fordra dem för halfva
mman lika ſom för hela. Konungen för- 6 Septemb.
dnade några, ſom härom med Stän-
rne öfverlade, hvarefter en anſenlig
ndtogs gärd beviljades af Allmogen,
ch en penning utgift af Präſterſkapet *a*).

En föreſtällning till Ständerna om 9 Septemb.
dvändigheten af en varaktig fred med
nmark och att Elfsborg med deſs län
er måtte ärhållas under Sveriges Krona,
r ockſå beledſagad af ett förſlag om
ra utlagor. Konungen medgaf väl att
villningen till Elfsborgs återlöſande i
t närmaſte varit tillräckelig, när han
de därtill ſin koppartull, ſå framt alla
fyra

a) Af ſexton fullſutne Krone- och Skatte-bönder och tretio två Frälſebönder 24 tunnor ſpannmål, 4 lispund ſmör, 24 lispund kött och fläſk, 2 lispund humle, en oxe, fyra får och åtta laſs hö, med vilkor att då om höſten föra det dit det behöfdes. Präſterne utfäſte ſig, att för hvarje ſextiofyra fullſutne Bönder i deras gäld betala ſexton daler penningar. *Gårdebref* till kröningen. *Stockh.* 15 *Sept.* *Upſala* 16 *Oct.* R. 765, 826.

hemtat träkannor, träſkålar, träfallrickat
1617. och dylikt att nyttjas vid krönings högtiden; ty alle, jämväl ringare betjäning ſkulle vid ſådana tillfällen för Hofvets räkning rundligen undfägnas *a*).

Ko-

a) „Belangande ölet Präſterſkapet till krönings hög„tiden utgöra ſkola, ſå alldenſtund Vi väl tänka „kunna, att om det ſkulle föras hit, ſkulle det „ſurna och af detta varma vädret förvärras; kan „du fördenſkull taga af dem för hvar tunna „herre öl och humlan därtill 1 ¼ tunna god„malt, däruppå du ock de andre perſedlarne, „ſom utgöras ſkola, ſkall med flit drifva, att „de varde dig i tid lefvererade, och du ſedan „utan någon förſummelſe, begifver dig med „dem hit, ſom dig befaldt är; men oxarne, „ſom Präſterſkapet på landsbyggden till ſamma „gård utgöra ſkola, må nu ſtrax drifvas hit; „efter nu Gud ſke lof, ſå mycket gräs på jor„den är, att de kunna blifva framfordrade.“ *Svar* på Fogdens Knut Hanſſons ſkrifv. *Stockholm* 10 *Maji*. *R*. 458.

Ordning på Krönings gården.

Af hvart Mantal.

2 ½ fr. ſpannemål, à 9 m:rk t:n	22. 12.
1 fjärd. foderkorn à 4 ½ m:rk t:n	4. 12.
½ mark humla à 6 m:rk lisp:d	1. 4 ½.
1 ¼ mark ſmör à 6 ½ mark lisp:d	3. 6.
5 m:rk kött à 4 m:rk lisp:d	8.
2 mark torrfiſk à 3 m:rk lisp:d	2. 9 ½.
1 ¼ m:rk talg à 6 m:rk lisp:d	3.
½ får à 3 m:rk ſt.	6.
¼ gås à 1 ½ m:rk ſt.	3.
1 höns à 3 öre	3.
5 ägg 20 à 3 öre	18.

Konungen afreſte från Stockholm, 4 *Band.* R r be- 1617. 19 Octobr.

1 hvalm hö å 4 öre	- - - -	4.
1 kärfva halm å ½ öre	- - - - -	12.
		1. 30. 2½.

Präſternes bevillning för hvarje 64 mantal.

2 tunnor ſkrädt bröd å 2 daler	- -	4.
1 lisp:d ſmör å 6 ½ mark	- - - -	1 20.

För hvarje 80 mantal 1 ſt. oxe - 10.

Efter 1617 års räkningar finnes kröningsgården bemälte år hafva räntat:

Upland, Södermanland, Öſtergöthland, Småland och Wärgöthland - - - - - -	43,000 Sv. dal.
Nerike, Wärmeland, Weſtmanland, Bergslagerne och Dalarne, med Norrlanden - - - -	27,000.
Finland och Åland - - -	18,000.
	88,200 Sv. dal.

Denna förtekning finnes i Riks-Archivet. Jämför om rätta värdet häraf efter Sveriges nuvarande mynt II. B. ſ. 529.

Ståthållaren i Åbo befalltes låta till kröningen brygga 200 tunnor öl af 300 tun. malt; men i en ſedel, ſom ſedan inlades i brefvet ſtod, att till ölet ej ſkulle tagas för mycket malt, utan deſs mer humla, att det icke måtte blifva för mycket *magſtarkt och motſtåndigt*. Lappfogdarne befalltes ſkaffa renar; från Torneå lappmark 100, från Luleå 80 och från Piteå 60, ſom ſkulle ſläppas ut på öarne, *på det de måge blifva något vål till paſs, ſå att Vi af dem kunne ſlagta låta till Vår kröning*. Bref till Johan Pontusſon. *Örebro* 26 *Febr.* Till Lappfogdarne. *Ulfſund* 7 *Mart.* R. 187, 234.

beledſagad af ſitt Hof och ett ſtort antal af
1617.

Till förtäring vid Konungens kröningshögtid i Upſala anordnades af gården på Åland ſkrådt bröd 25 tunnor, mjöl och malt 253 tunnor, m. m. *Anordning* till kröningen. *Stockh.* 17 *April. R.* 395.

År 1620, fick Fru Brita på Engsö afqvittning för hvad ännu hos hänne inneſtod af Elfsborgs löſen, emedan vid Konungens kröning högtid i Upſala hade förkommit *något godt husgeråd, ſom hon både ſjälf hade dit lånt, ſå ock något ſom hon af andra hade tagit till låns. Bref* till Sven Claesſon, Elfsborgs löſens Commiſſ. *D. Stockh. 6 Mars* 1620. *f.* 65. *v.*

Jämnf. *Bref* „till Fru Eliſabeth Oxenſtjerna „om tenfat, talricker, borddukar, bijleggier, „ſångar och ſparlakan, till H. K. M:ts kröning, af Stockh. d. 8 Auguſt". *R.* 703. „Mutatis „mutandis till H. Nils Bjelke, Bror Andersſon, „Erland Björnsſon, Fru Margaretha till Bolle„ſta. Till Fru Brita att komma till H. K. Maj:ts „kröning och hafva beſtälla med fatburen, och „elljeſt låna därtill kläder och annat behör".

I Ihres Gloſſar. Sv. T. II. p. 855, ſäges att *biläggare* eller *biliggare* är det ſamma ſom *tallrick*; men dermed menas utan tvifvel ſmärre dukar eller ſervietter, hvilka ſtundom voro utſydda med ſilke: I ett *Fataburs Regiſter* öfver Orreholms kongsgård år 1557 upptages 5 *biläggare ſydda med blått och ſvart ſilke, hvar om* 1 ½ *alnar och* 2 *af bredden; item brunt ſilke och Kongl. Maj:ts vapen.*

„Till Chriſtopher von Wernſtedt att han ta„ger 150 daler af Elfsborgs löſens penningar „och delar dem emellan Ämbetsmännerne, ſom „där arbeta till H. K. M:ts kröning. Stockh. „20 Apr." *R. f.* 722.

ſ alla Sveriges Ständer *a*). På ſjälfva

 1617.

„Fullmagt för Erik Ribbing och Jöran Claesſon, att *förrera* (det är reſa förut och beſtälla) nattläger emellan Stockholm och Upſala till H. K. Maj:t och H. K. Maj:ts medföljeſ. Stockh. 25 Aug.“. *R.* 728.

„Till Borgmäſtare och Råd i Stockholm och andre uppſtåder att de upptaga några tenfat, tallricker, ſtakar, pannor, kettlar, borddukar, handkläde och annat till låns och ſkicka dem ſedan till Upſala att leſvereras Stellan Mörner D. 17 Sept“. *R.* 780.

„Bref till Fruerne här i Sverige att de förfoga ſig till kröningen den 8 Octob. af Stockh. d. 18 Sept“. *R.* 782.

Bref till Hans Hindersſon och Bengt Arfvedsſon, att till Konungens kröning ſkaffa i Finland *några hundra ſtycken kannor, vårſlop, hankeſlop, enekannor, fat, tallricke-knippor, flora ſkålar och köke tallrickar.* Stockh. 22 Junii. Reg. 566, 567.

a) Stockholms norre förſtad, ſom då utgjorde en egen ſtad, lät anſtälla en högtidlig ſång och muſik på Norrmalms torg, när Konungen reſte där förbi till kröningen. I deſs räkenſkap för detta år upptages: „År gifvet för ſångeſtolen ſom byggdes uppå torget när Hans Kgl. Maj:t afreſte här ifrån och till kröningstiden, för ſtockar, bråder, ſpik och arbetslön, penningar 5 ½ daler“. Vidare: „Gifvit ſlottsens Timmermän ſom byggde och förbättrade norrebro, till kröningens afreſa, penningar 6 mark. År gifvet tvänne Trummeſlagare, ſom gjorde tjänſt, då Hans K. M:t afreſte till kröningen, penningar 10 mark. Till Spelemän, ſom ſpelte på ſångeſtolen och till ſkolens klädning,

kröningsdagen ſamlades all Adlen kläck
1617. 7 om morgonen på Upſala ſlott; m
12 Octobr. de andre Ständerne i Domkyrkan. Sed
Konungen jämväl begifvit ſig till kyrk
och kröningen blifvit förrättad med vanl
högtidlighet ſamt Konungen aflaggt
ed; emottogo Carl Philip och Hårtig J
hans Fullmägtige förläning af deras Fö
ſtendömmen, hvarefter Riks-Råden ſl
ligen gjorde ſin ed, och återfarten ſke
de till ſlottet, där högtidligheten och c
remonierne fullföljdes *a*).

Någ

„penningar 5 ¾ daler, kläde 11 ¼ alnar. T
„tvänne Trumſlagre, då Drottningen kom fr
„Nyköping, penningar 2 daler. Till tvänn
„Trumſlagare ſom gjorde tjänſt då Drottninge
„kom hit tillbaka igen ifrån Upſala, penning
„10 mark. Till Åkare för det de körde ſan
„och fyllde några orena och ſumpiga platſer
„torget, penningar 10 mark.“

a) Konungens, Enke-Drottningens, Hårtigarn
och Adlens Ryttare och därnäſt Uplands far
voro uppſtållde på bägge ſidor om vägen em
lan ſlottet och kyrkan och närmaſt ſlottet Dr
banterne ſå långt de räckte. När Konunge
var tillreds att gå i kyrkan, gingo två Hårold
främſt, därefter ſex Trumpetare, ſedan Ho
marſkalken, åtföljd af Adlen tre och tre
bredd, därpå åter två Hårolder, ſå ſex Trum
petare med ett par hårpukor, vidare Henri
Horn med Marſkalks-ſtafven och efter honom
två och två af Riks-Råden, nämligen Phili
Scheding och Abraham Leyonhufvud, Erlan
Björnsſon (Båt) och Nils Andersſon (Liljehök

Några dagar efter kröningen aflade

Nils Bjelke och Hans Åkesſon (Soop), Grefve Abraham Brahe och Grefve Jacob De la Gardie. Därnäſt Arke-Biſkopen med hornet, ſedan de fem höga ämbeten med regalierne, nämligen Riks-Skattmäſtaren med nyckelen och kjortelen, Cancelleren med äpplet, Amiralen med ſpiran, Marſken med ſvärdet, Drotzen med kronan, därpå följde Konungen till häſt under en himmel, ſom uppbars af fyra Adelsmän. Efter Konungen följde förſt Hårtig Carl Philip och Hårtig Johans Sändebud, och näſt efter dem Konungens och Förſtarnes Lifdrängar och Lifknektar; därpå Enke-Drottningens Hofmarſkalk, och ſedan ſex led af Adlen tre och tre i bredd, ſå Enke-Drottningen åkandes i en vagn; hon leddes i och ur vagnen af Brehmiſka Sändebudet och Pfaltz-Grefven, hvilke jämväl redo näſt framför vagnen. Efter Drottningen åkte Pfaltz-Grefvinnan, ſom leddes i och ur vagnen af Hårtigen af Saxen och Grefven af Mansfeld, och ſiſt Drottningens, Pfaltz-Grefvinnans ſamt de öfriga fruntimren. Vid kyrkodörren ſtodo Biſkoparne i Linköping, Skara, Strengnäs, Wåſterås, Wexiö, Åbo och Wiborg, ſamt Superintendenterne i Calmar, Marieſtad och Sköfde: När Konungen kom till dörren ſade Biſkopen i Linköping: *Välſignad vare han ſom kommer i Herrans namn;* därpå läſte Biſkopen i Skara en bön, efter hvars ſlut Biſkoparne och Superintendenterne trådde två och två in i kyrkan och fram åt choret näſt för Riks-Råden: Biſkoparne i Linköping och Skara ſtego ſedan på hvar ſin ſida om altaret; Arke-Biſkopen och de ſom buro regalierne gingo fram till altaret och nedſatte där regalierne, och Konungen ſteg i ſin

Ständerne huldhets-eden och underſkref
1617. Rik

bänk, När Arke-Biſkopen hållit ett korrt
på prädikſtolen, ſamt Apoſtoliſka Tron blif
ſjungen och Lithanien läſen, gingo Marſkalk
ne Henrik Horn och Clas Horn att ſtå för K
nungens bänk, och ſedan framför Konungen
altaret, men Drotzen och Cancelleren på h
ſin ſida om Konungen; då tog Arke-Biſkop
mantelen och lade den om Konungen m
tillhjälp af två Riks-Råd, ſedan föllo de o
Konungen på knä och gjorde ſin bön för al
ret, hvarefter Arke-Biſkopen tog hornet o
ſmorde Konungen i pannan och på handlede
na, hvarunder han läſte en bön, efter hvars f
eden föreſtafvades Konungen af Riks-Canc
leren. Sedan ſtod Konungen upp och ſatte
på en ſtol för altaret, då Arke-Biſkopen åfv
under bön ſatte kronan på hans hufvud, hv
vid tvänne ſtyckeſkott loſſades ifrån ſlottet o
krigsfolket till häſt och fot gaf en ſalva af han
gevären: Därefter öfverlämnade Arke-Biſkop
de öfrige regalierne åt Konungen, ett däraf
fänder, under en ſärſkildt bön för hvartder
När detta ſkett utropade tvänne Härolder; N
är Konung Guſtaf Adolf krönter Konung öfv
Svea och Götha landom, han och ingen anna
Då ropade förſamlingen, „Gud gifve Hans M
„jeſtät länge lif och lycka"! Sedan återlämnad
Konungen regalierna åt dem ſom burit de
förut, utom kronan ſom han hade på hufvud
och ſpiran, ſom han bar i handen, och ſteg
ſin bänk, under det en Pſalm ſjöngs. När Pſal
men var ſjungen trädde Konungen uppå thro
nen, åtföljd af bägge Marſkalkarne och de fe
Rikets högſte Ämbetsmän. När Konungen ſat
ſig på thronen uppbars af Fältherren förſt Riket

Rikesdags beſlutet, hvarefter ärendet om

hufvud baner, ſedan Södermanlands, och ſiſt Öſtergöthlands vapen: Då ropade en Härold „Högborne Förſte Herr Carl Philip, Härtig till „Södermanland, Nerike och Wermeland, kom„men upp att anamma lån af Hans Konglig „Majeſtät". När Härtigen kom upp öfverlämnade förſt Fältherren hufvud baneret åt Konungen, hvilket Konungen höll i handen, ſedan gick Carl Philip fram och tog Konungen i hand, ſamt fattade om ſkaftet af hufvud baneret tillika med Konungen; därpå tog Konungen Södermanlands fanan och gaf den i Härtigens vänſtra hand under det Härtigen med den högra höll om hufvud baneret. På ſamma ſätt framropades Härtig Johans Sändebud, och emottog Öſtgöthiſka fanan. När detta ſkett gick förſt Fältherren ned ifrån thronen med Rikets hufvudbaner och ſtälde ſig på högra ſidan om trappan, därnäſt Carl Philip, ſom tillika med Härtig Johans Sändebud ſtälde ſig på vänſtra ſidan. Därefter ropade en Härold „J gode Herrar af Rik„ſens Råd träden fram att göra Hans Konglig „Maj:t Eder ed"; då ſteg Drotzen förſt fram och föll på knä och ſtafvade Cancelleren för honom eden, därnäſt Marſken, ſå Amiralen, ſedan ſtafvade en annan af Riks-Råden eden för Cancelleren; åter ſtafvade Cancelleren eden för Skattmäſtaren och för hvar och en af de öfrige Riks-Råden, ſå fort hvar och en hade gjort ſin ed tog Konungen honom i hand, och därpå trädde han åter på ſitt ſtälle igen. Slutligen ſedan Pſalmen *O Gud vi lofve dig*, eller *Te Deum* var ſjungen under muſik, ſkedde utgången af kyrkan och återfarten till ſlottet, på ſamma ſätt ſom förut ifrån ſlottet till kyrkan. När Konungen

ruſttjänſten af Härtigdömmen och enſkil-
1617. ta Riksdags beſvär företogos. Om ruſt-
tjänſten gaf Konungen den förklaring att
efter Enke-Drottningen och Härtig Johans
Sändebud begärte det denna tviſt måtte
afdömmas efter Guſtaf I:s Teſtamentes
föreſkrift; „ſå ändock Konungen faſt onö-
„digt ſåg att ſådana rättegångar emellan
„honom och Arf-Förſtarne hållas ſkulle,
„ville dem ock på ſin ſida, ſå mycket
„möjligt var gärna undfly; likväl efter
„ſådant nu icke kunde ſke, lät han ſig
„väl behaga den proceſs, ſom föreſkrif-
„ven var, nämligen att några de förnäm-
„ſte Rikets Ledamöter därtill utnämndes,
„ſom ſaken antingen tydligen förlika el-
„ler ändtligen med rättegång åtſkilja ſkul-
„le; och ärnade Konungen därtil förordna
„alla Rikets Råd och Biſkopar, ſamt en
„af Adel af hvart landſkap *a*), och tvänne
Borg-

kommit på ſlottet, ſtadnade Adlen i ſtora ſalen, men de ſom buro regalierne, följde tillika med de öfrige Riks-Råden, Konungen in i kammaren, och regalierne lades på ett bord, där de låga till deſs Konungen ſedan gick uti ſalen att ſpiſa, då de lades på ett bord i ſalen, utom ſvärdet, ſom hölls för Konungen medan han ſpiſade.

a) Nämligen af Upland Svante Baner, af Wäſtergöthland Peder Jöransſon (*Roſenhane*), af Småland Olof Stråle, af Södermanland Matthias Soop, af Öſtergöthland Gabriel Oxenſtjerna och

Borgmästare från Stockholm, Norrköping och Nyköping, hvilke skulle komma tillsammans Fastlags-söndagen nästa år, i Wästerås eller Ulfsund. 1617.

Efter kröningen skref Härtig Johan till Konungen en lyckönskan, och ärböd sig att bekräfta hvad Ständerna på denne Riksdag beslutit. Att frågan om Adlens rusttjänst innom Härtidömmen måtte genom vänlig öfverenskommelse afgöras, önskade Härtigen, äfven som Konungen, hälldre än den skulle komma till formlig rättegång *a*).

Enke-Drottningen begärte uppskof med den till Fastlags-söndagen utsatte rättegång, ur de skäl, att ej Härtig Carl Philip måtte framdeles säga Enke-Drottningen hafva beviljat något stridande emot hans rätt, och att samma rättegång skulle medföra mycken vidlyftighet om edsformerne, så att icke någon på Drottningens sida skulle finnas, som ville åtaga sig denna sak. Konungen svarade att han alltid haft obehag för denna rättegång, och den endast förordnat efter Enke-Drottningens och Härtig Johans

 obe-

af Finland Johan Pontusson (De la Gardie). *Förklaring* till Enke-Drottn. och Härt. Johans Sändeb. *Upsala* 23 *Octob.* *R.* 834.

a) *Svar* på H. Johans skrifv. *Stockh.* 3 *Decemb.* *R.* 919.

obevekliga påfordran, önſkade ock ännu
1617. hälft att ſaken i vänlighet måtte förlikas; men om ej detta kunde ſke var bättre att den ſlutligen likmätigt Lag och Konung Guſtafs Teſtamente afgjordes, än att genom längre uppſkjutande ſkulle gifvas anledning till framdeles vidlyftighet: Han ville icke förmoda att Enke-Drottningen hade att frukta någon förevitelſe af Härtig Carl Philip i framtiden; ſå vidt hvar och en hade hog till rättviſan och ej ville ſöka fåfänga nyheter, kunde lätt all vidlyftighet om edsformerne och annat ſlikt undvikas, i hvilket fall de ock väl kunde finnas, ſom voro ſkyldige att ſig ſådant åtaga *a*). Pfalts-Grefvens Johan Caſimirs fordran åtog ſig Enke-Drottningen att betala, hvarom Konungen med hänne öfverenskom på det ſätt, att hon för 21,000 Riksdaler in ſpecie till Pfalts-Grefven ſkulle ärhålla ſin betalning i koppar innom tvänne år, hvart ſkeppund räknadt till 41 Riksdaler. Pfalts-Grefven och hans gemål reſte därpå till Tyſkland *b*).

Härtig

a) *Svar* på Drottn. ſkrifv. *Stockh.* 22 *Decemb.* *R.* 995.

b) *Contract* med Enke-Drottn. *Upſala* 27 *Oct.* *Paſſ* för två Drabanter att förſkaffa fordenſkap för Pfalts-Grefven. *Upſala* 13 *Novemb.* *Bref* till Kon. i Danmark om Pfalts-Gref, reſa

Härtig Johans enſkildta ärenden, angående några hemman och landtägendommar, om de ſkulle räknas för Härtigens egne arfgods eller för Kronegods, ville Konungen ſkulle afdömmas tillika med tviſten om ruſttjänſten, och yttrade ſig att Härtigen *måtte gärna vinna antingen till arf eller Krone, hvilket honom hälſt täcktes.* På Härtigens anhållan genom Sändebuden, att få behålla landtogsgärderne af ſitt Härtigdömme, ſå ofta de pålades, och därföre antingen hålla 88 Ryttare eller 200 Knektar på ſin egen omkoſtnad, ſvarade Konungen, att det vanliga ſättet var bäſt och för bägge parterne tryggaſt, hvadan det därvid måſte förblifva; dock att Härtigen måtte ſe Konungens benägenhet, tillät han, att Härtigen denna gången fick behålla en del af gärden, ſom *en välvillig gratification;* men ſom icke ſkulle leda till följd framdeles: En del af gärden afräknades på Härtiginnans hemgift; men med betalningen af det öfriga begärte Konungen anſtånd. Vid bytet af arfgodſen i Öſtergöthland emellan Härtigarne Johan och Carl Philip ville Konungen *gärna låta bruka ſig för en medlare.* Huru mycket i vadpenningar ſkulle ärläggas då 1617.

genom hans land. *Stockh.* 18 *Novemb. R.* 842, 862, 869.

då någon vädjade från Härtigen under
1617. Konungen var icke utſatt i donations brefven på Härtidömmen, hvadan Härtigen därom gjorde förfrågan, och Konungen förklarade, att då man från Härads höfding vädjade under Lagman med tre mark, från Lagman under Härtigen med ſex mark; ſå ſkulle vädjas från Härtiger under Konungen med tolf mark. Härtigen yrkade på ſtränga ſtraff emot okyſkhet, och Konungen lofvade därom framdeles utfärda en förordning. Några *tull*-friheter, ſom Härtigen obilligen begärte för ſina underſåter, kunde Konungen ej annat än afſlå; emedan ſamma tull var pålaggd innan Konungen kom till regeringen, och betaltes af underſåterne i Konungadömmet. Härtigen begärte ſlutligen att all irring och räkning dem emellan måtte af gode män afſlutas, och Konungen lofvade framdeles därtill nämna ort och perſoner *a*).

Ridderſkapet och Adlen anhöll att den adliga enka eller jungfru, ſom lefde otuktigt, måtte alldeles förklaras arflös, och deſs närmaſte anförvandter hafva tillſtånd att hålla en ſådan fängſlig, eller för-

a) *Reſolution* på Hårt. Johans genom ſina Sändebud proponerade puncter. *Upſala* 23 *Octob.* R. 850. *Lit. i. Svar* på H. Johans ſkrifv. *Stockh.* 22 *Decemb.* R. 1000.

förviſa hänne landet, om hon ej lät förmärka någon ſynnerlig bättring, eller genom giftermål någorlunda kom till äran igen; dock att hon icke kunde ärhålla något arf eller jordgods; att lägersmannen ockſå måtte tillbörligen ſtraffas; att förlofvade perſoner ſom före vigſlen förſågo ſig genom lägersmål, måtte gifvas någon *minnesbetta;* och jämväl de ſtraffas, ſom gifte ſig emot deras föräldrars eller förmyndares ſamtycke. Adlen anhöll vidare om afſkaffande af de brukliga ſtora omkoſtningar vid deras bröllop, barnsöl och begrafningar, ſom dock af ingen voro befallta; om förbud emot ſtörre än lagliga morgongåfvor; om igenlefverande af jordbref; om utſtrykning ur Kronans jordböcker af de gods, ſom nyligen voro ſkänkte eller utbytte från Kronan till Adlen; om frikallelſe för Adlens Bönder från utgiften för Konungs häſtar; om fri byggning i en by där Krone, Frälſe och Skatte voro tillſamman; och om tillſtånd att fattige Adelsmän måtte blifva flere om en häſt i ruſttjänſten. Adlen i Finland i ſynnerhet anhöll att återfå ſina gamla privilegier, ſom de njutit förrän ſkiljaktigheten uppkom i Konung Carls tid emellen dem och de andre Rikets Ständer, färdeles angående gärden och ſkjutsfärden, genom hvilka 1617.

de

de i det Ryſka kriget voro mycket af
1617. ſig komne, efter de måſte låta bruka ſina frälſegods mäſt länsvis eller till hälften för Landtböndernes fattigdom ſkull, och emedan jämväl miſsväxt och boſkapsdöd ofta inföll. Krigsbefälet begärte viſst underhåll i fällt och underſtöd för Krigsfolkets enkor, då männerne ſtupat emot fiänden. I anledning af deſſa anſökningar blef en och annan författning framdeles vidtagen; för det närvarande bekräftades Adliga Privilegierna af år 1611, med någon ändring efter Ståndets önſkan, och hvilken ändring nu af Riks-Råden och Adlens Fullmägtige underſkrefs och ſamtycktes *a*).

Präſterſkapet yrkade att deſs Ständ måtte hållas i vördnad, Kyrko-ordningen öfverſes, lön och underhåll bekräftas för Biſkoparne, ſamt de och Conſiſtorierne bibehållas vid deras myndighet, Präſter dömmas af vederbörlig domſtol, Academien förbättras, under-ſcholor vid magt hållas och nya inrättas färdeles i Lappland, att hvad ſom varit anſlaget till Hoſpitalens underhåll, men ſedan blifvit användt till annat, måtte återkomma, vin

a) R. Råds och Adlens *Revers*. Stockh. 8 Jul. år 1619. R. f. 205.
Ändringen angick i fynnerhet 7, 9, 17 och 19 Punkterne jämnf. de tryckta Privileg.

vin och byggningsſäd anſlås till kyrkorna, Konungens Fogde med Lagläſaren vara tillſtädes på Proſtetingen för tiondens riktighet ſkull, Fogdarnes Räkningsting med Allmogen icke hållas på Högtidsdagarne, inſeende hafvas med ſkrifters aftryckande; Präſte-boſtällen bibehållas och frikallas för ſkatt, gäſtning, mönſtringar och andra möten, Präſterna äga tullfrihet på hvad de köpte till egna hushåll, att utom nådår fattige Präſtenkor äfven måtte få förläning af kyrkegods i ſin lifstid, icke utlagor tagas af Präſterne för ödeshemman, löfjeri och trolldom afböjas, Präſternes arfſkiften ſke efter Stadslagen och Konung Johans Privilegier, och att Präſterne måtte äga frihet på nödige drängar vid Präſtebolen. Academien anhöll om en Canceller af de förnämſte Rikets Herrar, om egen domsrätt, om friheter för Profeſſorerne och de Studerande, och om några Privilegier för Theologiæ-Doctorer *a*). Biſkoparne föreſlogo 1617.

a) Näſt för kröningen promoverades till Theologiæ-Doctorer Arke-Biſkopen Kenicius, Biſkop Paulinus i Strengnäs, Konungens Hof-Prädikanter Johannes Botvidi och Johannes Rudbeckius. Widekindi *C. A. H. ſ.* 447. Konungens tredje Hof-Prädikant Herr Håkan Haquini förordnades till Kyrkoherde vid Kloſterkyrkan i Stockholm, *Bref* för Kongl. Majts Hof-Prädikanter, *Stockh.* 22, 26 *Mars. R.* 302, 308. Några

ſlogo Biſkopar till Skara och Wiborg
1617. ſamt Superintendent till Rewel: Konungen förklarade ſig nöjd med de tvänne förre, men lofvade framdeles ſvar angående Superintendenten *a*). Till befordran af Lapparnes omvändelſe verk, ſom var begynt af Carl IX, ärhöll Kyrkoherden Herr Nils i Piteå all behållen tionde i ſin ſocken, för det han förnyat Lappſka A B C Boken, författat hela Mäſſan med några gamla Pſalmer på Lappſka, ſom han ville låta trycka, lofvat öfverſätta hela Catecheſen och lära Lapparnes barn läſa både Svenſka och Latin *b*). På Präſternes och Academiens öfriga anſökningar ſvarade Konungen framdeles.

Borgerſkapets enſkildte beſvär beſvarades genom den nya Handels-Ordningen. Städerne Calmar, Wiborg, Åbo, Helſingforſs, Pernau, Narwa och Iwangorod ärhöllo nya eller bekräftelſe på deras förra Privilegier. Allmogens enſkildta beſvär angingo förläningars återkallande, ſärdeles af de perſoner, ſom voro utom Rådet, emedan Bönderne icke för-

Studenter blevo ock promoverade till Magiſtrar. *Bref* till Pet. Kenicius. 24 *Junii*. *R.* 571.

a) *Svar* på Biſkoparnes ſupplication. *Stockh.* 9 *Oct.* *R.* 824.

b) *Bref* för Herr Nils i Pite. *Stockh.* 24 *Sept.* 793.

rmådde uthärda den tunga som förlä-
ings-innehafvarne dem tillfogade genom 1617.
ästning, skjutsning och Herre-arbete:
Vidare att tjänstefolket icke måtte tillå-
s draga sig undan både Allmogen och
ronan in på Adlens gods innom freds-
ilen, ej heller så många små torpställen
pptagas till skada för Kronan och bol-
yarne. Besvären om förläningarne voro
e betydligaste; missbruken därmed fort-
oro, oaktade Konungens många förbud *a*),

J Grefve Abraham, som var Ledamot i Rikets högsta Domstol och således bort föregå andra med exempel i rättvisa, fick af Konungen denna förebråelse: „Vi vilje Eder härmed Grefve Abra„ham icke förhålla, att brefvisaren och skatt„dragaren Nils i Weda i Riala socken, hafver „varit här för Oss och sig beklagat, att J tagen „af honom och andre Bönder, som Vi Eder „nådigst förlänt hafve, hjälpeveden, som elljest „hit till slottet förordnad är, och att Vår Fogde „hafver ock tagit af honom för samma ved 10 „mark penningar, så att han hafver måst göra „honom två gånger ut, och blifver således med „de andre, som detsamma skedt är, därigenom „fördärfvad; så är Eder väl vitterligt, att Vi „Eder Bönderna på vissa persedlar allenast för„länt hafve, och icke på de ovisse; hvarföre „vilje Vi Eder nådligen härmed förmant hafva, „såsom ock befalle, att J betale honom för ve„den, och härefter hafven fördrag, att taga nå„gra ovissa persedlar, af de Bönder, som Eder „förlänte äro, så framt Vi icke skole blifva för„orsakade, att kalla förläningen igen". *Bref* till Grefve Abraham. *Stockh.* 16 *Maji.* R. 477.

och förläningar borttgåfvos äfven Konu
1617 gen oåtſpordt; men åtſkilliga igenkallad
detta året färdeles på Öland, i Småla
och Wäſtergöthland *a*). Bönderne
Öland anhöllo genom ſine Riksdagsmä
att få någon hjälp till klockor, ſom
Danſke under kriget borrtfört; Konung
lofvade därtill anſlå viſs koppar och de
med förſta lägenhet tillſtälla: Han bevi
jade dem ock några andra förmoner

X

En Ryttare klagade, att oaktadt han i 14
gjort ruſttjänſt för ſitt hemman, fordrades lik
utlagorna af honom utaf Måns Stjerna, ſ
hade fått i förläning ſocknen där hemmanet
beläget; Konungen förklarade därföre, att
Ryttare, ſom hade tjänt och nu tjänte för ſi
hemman, förrän förläningar ſkett, ſkulle beh
dem fria för utlagorna. *Bref* till N. Stjernſkö
Jönköp. 6 *Januar.* *R.* 15.

a) Till exempel: 75 ⅛ förlänta hemman igenkall
des från Grefve Claes Sture, 45 ¼ från Lin
Stråle, 88 ¼ från Peder Hammarſköld, 25
från Olof Stråle, utom många ſmärre förlän
gar.

Bref till Herm. Wrangel och N. Stjernſköld
Jönköp. 8 *Januar.* *R.* 51, 52.

„Till Nils Stjernſköld, att vederkännas unde
„Pernous befäſtning igen de gods, ſom ha
„bortförlånt hafver, Hans Kongl. M:t ovetter
„ligen, ſå fromt han vill undvika H. K. M:t
„ogunſt. Dat. Stockh. 16 December 1617
R. 968.

b) De fingo hafva två Skräddare och Skomakar
i hvart Fögderi frie för utſkrifning, tillika med

XX. Capitlet.

1617.

Nytt utbrott af kriget emellan Sverige och Polen. — Sveriges beſkickning till Danmark, Nederländerna och Ängland. — Hertig Carl Philips utrikes reſa. — Hertig Johans och hans Förſtinnas död. — Fredsbekräftelſen och Gränsförrättningen med Ryſſland ſamt ſtilleſtånd med Polen.

Förrän Konungens krönings högtid anſtäldes, hade kriget med Polen redan utbrutit, och på Krönings-Riksdagen hemföllde Guſtaf Adolf till Ständerne huru Konung Sigismund äfven under ſtilleſtånds tiden fortſatt ſin fiändſkap emot

Nytt utbrott af Kriget emellan Sverige och Polen.

den dräng; af de 16 laſs murſten, ſom dem blifvit ålagde att framſköffa till Calmar, eftergafs halfparten, med vilkor att de i ſtället ſkulle uppränſa grafven vid Borgholms ſlott.

Svar på Böndernes klagomål på Öland. *Stockh.* 16, 19 *Sept. R. f.* 767, 813. *Litt. h.* Mot ſlutet af förra året, då Guſtaf Adolf viſtades i Calmar, hade han meddelt frihet för Allmogen i Före ſocken på Öland att ſegla på utrikes orter med ſten, träverke och tjära, ſedan de förut hembudit deſſa varor åt Calmar ſtad, och deſs Borgare ej innom tvåne dygn köpt dem för gångbart pris. *Placat*, dat. Calmar 27 Novemb. 1616. Stjernman, *Com. Förordn.* I. 684.

Sverige, med förolämpande ſkrifter både
1617. innom och utom Riket; att han värfvat
ett ſtort antal främmande krigsfolk, hvar-
till han på en Riksdag i Warſchau för-
mått Polſke Ständerne bevilja tredubbl
utlagor; att han genom ſkrifvelſer oc
Sändebud ſökt öfvertala Hanſeſtäderne
att afbryta all handel med Sverige, oc
emot ſtora handels förmoner undſätta ho
nom med ſkepp och ſjöfolk; i ſynnerhet
begärt att ſtaden Dantzig ville qvarhåll
alla där varande Svenſkar med deras G
ror; *låtit genom ſina ſpyflugor*, ſom Ko
nungens ord lydde, utſprida att flör
delen af Sveriges invånare voro hono
tillgifne; genom bref och utſkickade ſö
förleda Härtig Johan af Öſtergöthland p
ſin ſida; icke velat förnya ſtilleſtånde
utan endaſt genom ſina Fullmägtige vi
underhandlingarne därom, ärbudit e
ſtilleſtånd i Liſland; men icke i Sver
eller Polen, och det allenaſt emellan bå
ge Ständerne, men icke emellan Konun
garne: Då ſåledes ett Polſkt anfall emo
ſjälfva Sverige föreſtod, hade Konunge
funnit nödvändigt att till deſs afböjand
vända kriget åt Polſka Liſland; han a
förde hvad framgång Svenſka vapnen r
dan haft, och ärhöll en anſenlig landtog
gär

ed till fullföljande af ett krig, ſom han
kyldigt iråkat *a*). 1617.

Guſtaf Adolf hade nämligen, ſedan
ns Fullmägtige i Lifland mäſt ett helt
varit från Polen uppehållne med två-
diga löften om ſtilleſtånd, funnit ſig
dſakad afbryta deſſa underhandlingar
h begynna ordentliga krigsrörelſer emot
len *b*).

Att Konung Sigismund med allt
jligt eftertryck ſökte förſäckta både
Sons, Prins Vladislaws rätt till Ryſka
ket, och ſin egen till det Svenſka,
nt att frucktan för hans anfall emot
lfva Sverige var grundad, är alldeles
ridigt; få att Guſtaf Adolf inför ſitt
kes Ständer icke föreſtälde denna ſaken
norlunda än den ſig verkligen förhöll:
y i anledning af ſin påſtådda rätt till
yſsland lät Konung Sigismund hos Stor-
rſten anföra jäf emot de till Sverige
rädda land och fäſtningar, och Prins
adislaw aftogade i ſlutet af April må-
d med en krigshär åt Ryſsland: En

a) Kgl. M:ts Andra *Propoſition*, till Enke-Drottningen, Hårt. Johans Sändebud och de andre Ständerne. *Actum Stockh.* 29 *Aug.* R. 742. Litt. g.

b) *Bref* till Enke-Drottn. Hårt. Joh. Commiſſar. i Liſl. och Gabr. Oxenſtj. *Örebro* 30 *Januar. Stockh.* 6 *Jun.* R. 87, 89, 93, 594.

Öſterrikiſk Grefve von Althan lofvade
1617. Konung Sigismund att i Tyſkland värfva på ſin egen koſtnad en Armée af minſt femtio tuſen man, ſamt från Preuſſen öfverſkeppa denſamma emot Sverige; men oroligheter, ſom korrt därpå uppkommo i Böhmen, tjänte Grefven till urſäkt, att hans löfte icke gick i verkſtällighet: Regeringen i Spanſka Nederländerna lofvade att till Polens tjänſt utruſta en flotta från Dynkirken och därmed bekriga Sverige *a*). I ſamma affigt ſkedde värfningar och krigsbevillningar i Polſka Preuſſen: Polſke Ståthållaren på Pernau utſkickade ſkärbåtar att hindra farten emellan Dünamünde och Stockholm, och man fruktade i Sverige att fiändtlige kapare ſkulle göra farten oſäker på hela Öſterſjön *b*).

Sådant bodade ett alfvarſamt krig och fordrade eftertryckliga förſvars anſtallter: Guſtaf Adolf förböd därföre ſina underſåter vid lifsſtraff att ſegla på Riga eller andre orter i Polſka Liſland *c*), dro

a) Gottfr. Lengnich *Geſchichte der Lande Preuſſen.* T. *V. ſ.* 117. Slange och Schlegel, Geſchichte Chriſt. IV. B. III. f. 72.

b) Guſt. Ad. *Bref* till Ståthåll. i Liſl. *Memorial* för Alex. Forath. *Djurehamn* 10 *Jul. Stockh.* 3 *Auguſt. R.* 642, 696.

c) *Bref* till Joh. Pontusſon med fl. *Stockh.* 20 *Mars. R.* 294.

og tidig förſorg om Ingermanländſke
ch Liflandſke fäſtningarnes ſäkerhet, 1617.
n affärdade i Februarii månad Riks-
ådet Stjernſköld till Förenta Nederlän-
rna, där Sveriges ſtändigt varande
mbud, Doctor Dyk, förut fått befall-
g att värfva krigsfolk: Stjernſköld,
n medförde Guſtaf Adolfs föreſkrifter
l Grefve Maurits och General-Staterne,
lle underſtödja värfningen, därtill an-
a betydlige enſkildte perſoner i Hol-
d, noga underrätta ſig om Polſke Ko-
ngens förehafvande, och i ſynnerhet
verka att Holländſka ſkepp näſta ſom-
r icke fingo beſöka Dantzig, Riga el-
Königsberg med krigsförråd, att tjugu
epp, ſom ſades utruſtas i Dynkerken
Spanien till Polens tjänſt, måtte hin-
as att framkomma, och Sveriges värf-
ng ſå mycket mer befordras, ſom Ko-
egen i Polen var nära förbunden och
rde gemenſam ſak med Spanien, Ge-
ral-Staternes fiände: Af Konungen i
nmark begärtes fri fart genom Öreſund
r två tuſen man; men ſom man i Sve-
ge mycket miſstänkte Danmarks affig-
r, ſkulle Stjernſköld, i fall fria farten
enom ſundet vägrades, anhålla hos Här-
gen af Mechlenburg och Biſkopen af
remen om fritt genomtåg öfver deras
nd; deſſe, ſamt Öſt-Friſland, Embden

och flera ſmå Magter anmodades jämväl
1617. underſtödja värfningen *a*).

Stjernſköld återkom i början af Maji månad och för Sveriges värfvade krigsfolk tillſtaddes fri fart genom Öreſund, utan minſta hinder från Danmark: Han öfverſändes i början af Julii månad till Lifland, då flottan tillika affeglade under Riks-Amiralen Gyllenſtjerna, och affigten var att intaga fäſtningarne vid Dynaſtrömmen, ſamt börja med Pernau, ſom Li-

tauen.

a) Doctor Dyk, ſom kallas Sveriges *Ordinarie Ambaſſadeur i Haag*, hade fått befallning att värfva 6 Compagnien Soldater, 300 Båtsmän och 10 Styrmän; hvart Compagnie ſkulle beſtå af 200 man och för hvar man gifvas 8 Riksdaler i *anlopp* eller värfnings-penningar; men hållſt ſåg Konungen att Stjernſköld ſjälf uppköpte gevären, och afräknade dem i värfningspenningarne, på det allas bevåring måtte blifva lika; till de 300 man ſjöfolkes värfvande ſkulle han ſkaffa trenne *Skepps-Capitener*, ſom ſkulle åthålla 800 Riksdaler i värfnings-penningar; allt detta folket ſkulle ſiſt i början af Maji vara i Stockholms ſkåren och öfverföras af Stjernſköld; men kunde det ej till dels blifva ſammanbragt, ſkulle Stjernſköld hemreſa förut; till öfverförſlen ſkulle han frakta ſkepp, tjänlige till krigsſkepp om ſå behöfdes, åtminſtone om 100 läſter, förſedda med några *Götlingar* (järnkanoner), hvilka ſkepp antingen ſkulle köpas eller förhyras på några månader. *Inſtruction* för Nils Stjernſköld, uppſatt af Riks-Cancellieren. *Skara* 13 *Januar*. *R*. 62.

uiſke Fältherren Chodkiewitz hade i
Carl IX:s tid äröfrat, ſedan han med en 1617.
mma penningar förmått några Ängelſke
män att uppbränna en del af Svenſka
ttan; men ſå länge denna fäſtning in-
ehades af Polen, var Svenſka Liſland,
rdeles landſkapet Wijk, blottſtälldt för
ndig oſäkerhet *a*). Jämte det Polen
r ſyſſloſatt med ſina öfriga grannar,
cktes äfven Sveriges affigter befordras
f miſsnöje i Polſka Preuſſen och i ſyn-
erhet af miſshällighet emellan Konungen
i Polen och Härtigen af Curland.

I Polſka Preuſſen voro ſtörſta delen af
vånarne Lutheraner, och åtſkilliga hin-
er förſöktes af Polſka Regeringen emot
eras Religions frihet, ſom icke hade god
erkan: Emellan Cujawiſke Adlen och ſta-
en Thorn uppkom en bitter oenighet i an-
dning däraf, att Rådet i Thorn lät hals-
gga en Adelsman vid namn Bialochow-
i, ſom öfvade ſtråtröfveri omkring deras
ad; Adlen gjorde detta till en Ståndsſak
ch hotade Borgarne med hämd, för det
e utgutit Adligt blod; men den aflifvade

a) Zeilleri *Poſterior deſcriptio Regni Polon.* In Laur. Mizleri De Kolof, *Hiſtor. Polon. ſcriptor. Collectione Magna. T. II. p.* 534. *Varſaviæ* 1761. *fol.* *Inſtruction* för Jöran Gyllenſtjerna. *Bref* till Gabr. Oxenſtjerna. *Stockh.* 5 *Julii. R.* 609, 613.

fanns ſkyldig, och tvänne år därefter ut-
1617. föll Konungens dom till ſtadens fördel *a*).
Ett miſsnöje emellan Curlands Adel och
deſs Härtig föranledde till betydligare
följder och i någon mon till befordrande
af Sveriges affigter emot Polen.

Härtigdömmet Curland hade på det
ſättet blifvit ett Polſkt län, att Liflän-
darne, ſom i början af fjortonde århun-
dradet intagit ſamma landſkap från Li-
tauerne, hade anlitat Polſke Konungen
Sigismund II Auguſt om hjälp emot
Ryſsland, hvarmedelſt honom gafs anled-
ning att år 1561 förordna den ſiſte Härmä-
ſtaren för Tyſke Korsherrarne i Lifland,
Gotthard Kettler von Neſſelrot, till Härtig
af Curland och Semgallen, under Polſk
öfverherrſkap. Denne efterträddes vid ſin
död år 1587 af ſine ſöner Fredrik och
Wilhelm, af hvilke den ſenare lät år
1616 aflifva tvänne Curländſke Adelsmän
med namnet Nolda, ſom han påſtod vil-
emot honom uppreta Curlands Adel.
Som den ene af dem var förſedd med
Polſke Konungens fullmagt, att ſåſom
kans Ombud reſa till Riga, anklagades
Härtig Wilhelm på en Polſk Riksdag
ſamma år att hafva förgripit ſig emot
Polſke Konungens och icke ſin egen un-
derſåte; blef därföre ſtämd till Riksdagen
att

a) Lengnich, *anf. ſt. ſ.* 119, 120.

att ſlå till rätta; men vägrade att infinna
ſig, och blef aſſatt från ſitt Härtigdöm- 1617.
me, hvartill äfven ibland ſkälen åberopa-
des att han underhållit brefväxling och
godt förſtånd med Härtig Guſtaf af Sö-
dermanland, Konungens och Republikens
fiende. Brodren Härtig Fredrik under-
gick ej ſamma öde, utan fick behålla ſin
andel af Curland; ty han undſkyllade ſig
från all delaktighet i Noldernes dråp,
inſtälde ſig på Riksdagen och i en lång
klaga upprepade ſina och ſin faders
tjänſter emot Polen, och att han ſjälf
deltagit i alla faror under kriget emot
Sverige, ſnarare ſom en gemen ſoldat,
än en förſtlig perſon *a*).

Härtig Wilhems Fältherre, Wolmar Farensbach, lät hemligen anmäla hos Konungen i Sverige ſin åſtundan att gå i hans tjänſt, hvadan Guſtaf Adolf ſkickade till honom en af ſina Tyſka Secreterare, vid namn Helfreich, att härom med honom öfverlägga. Till denne lemnade Farensbach en minnesſkrift om vilkoren,

a) Zeilleri *Poſterior Deſcriptio Regni Polon.* De Kolof, *Hiſtor. Polon. Scriptorum Collectio magna. T. II. p.* 543. Decretum Privationis, *D. Warſoviæ feria 4:ta poſt feſtum inventionis S. Crucis.* 1616. Tryckt i flera Polſka Samlingar och äfven i Widekindis Guſt. Ad. Hiſt. Jämnf. *Handlingar* till Guſt. Ad. Hiſtor. S. I. ſ. 131.

koren, af innehåll att Konungen i Polen
1617. ingalunda var ſinnad till fred med Sverige, hvadan Farensbach ſtyrkte Guſtaf Adolf till fred med Ryſsland på hvad vilkor ſom hälſt, och att ej till ſin egen ſkada förlänga ſtilleſtåndet med Polen; han ville ſjälf begynna fiändtligheterna emot Polen, begärte därtill ſnar undſättning af krigsfolk, krigsförråd och penningar från Sverige; krigsfolket ſkulle hemligen öfverſättas till Nyen likſom på köpmansſkepp utan flaggor; anſlaget endaſt upptäckas för en trogen Officerare, och Farensbach efter deſs verkſtällande blifva befordrad till General-Fält-Öfverſte, få behålla ſina arfgods och ſin fria Catholſka Religions öfning; till ſäkerhet för den begärta undſättningen från Sverige ville han pantſätta ſitt artillerie i Dynamynde, tillika med annan ägendom, och afträda Dynamynde fäſtning till Sverige emot två tuſen Riksdalers årlig ränta, ſin lifstid utaf Finland. I en ſkog en fjärdedels mil från Farensbachs arfgods Karckhaus hade Farensbach och Schraffer härom förſt öfverläggningar, och ſedan efter träffad öfverenskommelſe, reſte Hertig Wilhelm till Sverige, där han ärhöll i förläning till ſin hofhållning Orreholms gård i Wäſtergöthland, med hela Wartofta härad och Falköpings ſtad, att däraf

upp-

uppbära all Kronans årliga ränta i sin
tiftid, så framt han ej kunde återkomma 1617.
till sitt Härtigdömme a). Med biträde
af Svenskt krigsfolk började Farensbach
sina fiändtligheter emot Polen; på Dyna-
mynde inlades Svensk besättning i Junii
månad under en Capitaine vid namn
Donavay, hvarefter Farensbach begaf sig
in i Curland, med det Svenska folk,
som var till hands, särdeles det som an-
fördes af en Fransysk Officerare De la
Chapelle, hvilken i denna tidens skrifter
gemenligen kallas *Laskepelle;* med detta
folk besatte han de små städerne Goldin-
gen och Grobin b).

När Stjernsköld öfversändes till Fa-
rensbachs vidare understödjande, fick han
i befallning att se sig väl före, och så
vidt icke skadligt var, beqväma sig efter
Farensbachs sinne, samt synas följa hans
råd; men hålla sträng hand däröfver, att
icke minsta våldsamhet tillfogades Cur-
ländske och Lifländske undersåter, som
icke röjde fiändtlighet emot Svenskar-
ne

a) *Förldningsbref* för Kurländske Förstten. *Stock-
holm* 13 *Jul.* 1618. *R.* 254. *Öppen Fullm.*
för Förstens Fogde af Kurland. *Stockh.* 29
Jul. 1619. *R.* 278.

b) Gust. Ad. *Bref* till Gabr. Oxenstj. *Stockh.*
5 *Jul.* 1617. *R.* 618.

ej enſamme kunde yttra ſig, utan vil
1617. förfråga ſig hos Lands-Ständerne, o
imedlertid vara vänner efter lägenhet
Invånarne voro få förfarade, att d
Stjernſköld ſtrax med magt anſatt ſtade
hade de förmodligen gifvit ſig und
Sverige, åtminſtone var detta ett allmä
tal, och anfördes ofta i enſkildtas bre
men hufvudafſigten var ſtälld på Perna
hvadan Riga lämnades i fred. På ſk
ſen vid Riga förordnades Öfverſte-Li
tenanten Anders van der Maa till Befä
häfvare, och under honom en Capit
Johan Henriksſon med fyra eller ſe
hundra man, att hålla Dynaſtrömmen f
i Goldingen hade De la Chapelle befäl
och på Dynamynde var Richard Rol
crants Ståthållare, med några Compag
en under en Hopman vid namn Ande
ſon. Åt Farensbach uppdrog Konung
befäl öfver allt krigsfolket i Curland o
Liſland, dock endaſt i fält; men ic
öfver beſättningar på några fäſtning
Stjernſköld ſkref om honom till Kon
gen, att han hade ett underligt hufvu
och frucktade att han ſkulle draga m
ga till ſig, både Officerare och gemen
genom ſina ſtora löften och det fria
de hade att vänta både hos vän o
ovän. Han anhöll därföre att Konung
ville tillfredsſtälla hans begärelſer, o
ma

skulle vänta något godt af honom; 1617.
utlät sig, *att han var en god Fält-*
rre; där man med allehanda ridande
kte någon entreprise att göra, men
något lofligt läger dugde han intet.
ensbach hade redan gjort ett försök
ot Pernau; men ej annat därmed ut-
at, än gifvit Polska besättningen dess
re anledning att vara på sin vakt; an-
mer folk och förstärka fästningsver-

I sällskap med honom och Monier
ade Stjernsköld från Dynamynde att
lla ett nytt försök emot Pernau; och
gringen började; sedan landstignin-
blifvit verkställd; ej utan betydligt 31 Julii.
stånd från fästningen. Stjernsköld lät
ast uppkasta ett batteri med tre ca-
er; men han hade endast Tyskt folk
hands, som illa förfärdigade skants-
garne; och när de från staden; mor-
en därpå, sköto på batteriet blef nå-
folk skadadt, samt Monier så illa
ad af skrot, att han nästan förlorade
ge händerna. Svenskt folk ankom
ma dag, hvilket gjorde bättre skants-
gar, och slog ett batteri med fem styc-
; med hvilka en hel dag sköts breche,
natten därefter hötades de belägrade
d minerande; hvadan de följande dä- 8 Augusti.
n låto genom Farensbach öfvertala sig

att uppgifva fäſtningen. Svenſkarne,
1617. ſom ej förlorat mer än 60 man, fingo
ett anſenligt förråd af ſköna canoner af
koppar och järn, utom annat byte; men
näſtan intet lifsförråd, hvaraf likväl Fa-
rensbach ſkaffade nödig tillgång ifrån ſitt
landtgods Karkhus, till deſs mer genom
tillförſel hann ankomma. Fäſtningen Sa-
lis blef vid ſamma tid intagen af Farens-
bachs folk, och Svenſk beſättning där
inlagd; men ſkanſen vid Riga däremot
åter förlorad.

Under-Fältherren i Litauen, Raziwil,
ankom för Riga med 2000 man och be-
lägrade ſkanſen, där von der Maa nyli-
gen blifvit död och ſtörre delen af hans
Svenſka ſoldater voro ſjuke, eller ſlagne
eller fångne borttförde af fiänden, ſå att
ej mer än tre compagnien af Fältherren
och ett Donaways voro att ſätta emot
fiänden. Invånarne i Riga låto ſig för-
ljuda, att om man denne gången kunde
förjaga Radziwil, hade de icke vidare
förtroende för Polen. Stjernſköld gjorde
tidiga påminnelſer om undſättning; men
allt kom förſent. Landtfolket kunde ic-
ke biträda; ty det måſte förſvara grän-
ſen, för anfall ifrån Dorpt. På Faren-
bach kunde man icke förlita ſig; ty fol-
ket hos honom hade blifvit motvilligt,
och deſsutom hade han tagit det Svenſka
folket

folket ifrån Dünamünde fäſtning och där
fäſtet inlaggt ſina Dragoner. Fiändens 1617.
uppſåt ſyntes annars mer vara att med
mord och brand föröda landet, allt intill
Rewel, än att angripa fäſtningarne vid
Düna och i Curland. Stjernſköld ſom
under ſina åtſkilliga krigstog blifvit få illa
kuten i ſina fötter att han varit nödſa-
kad gå på krycka, kunde för ſin ſjuklig-
het ſkull icke ſjälf gå i fält emot fiänden
till lands; utan lämnade Pernau åt Mo-
nier och Aſſersſon, och gick med folk
och ſkepp åt Düna, att undſätta ſkan-
ſen; men blef en hel vecka hindrad af
en ſvår ſtorm, under hvilken han var i
ſtor fara att förlora både lif och ſkepp.
Innan han kunde nå redden, var ſkanſen
redan öfvergången till fiänden, och af 5 Septemb.
Wolmar Farensbachs bror, Johan Farens-
bach, ſom intog ſkanſen, hade man
knappt kunnat tigga lifvet för det föga
Svenſka krigsfolk, där då befanns. På
ſtan i ſjön mötte Stjernſköld Svenſka
Skeppet Draken, ſom blifvet ſkickadt
ſkanſen till undſättning, och då kom
ifrån Düna: Folket därpå berättade, att
det haft med ſig en ſumma penningar,
ſom Capitenen varit förbuden att lämna
åt någon annan än Stjernſköld, och då
Farensbach förgäfves fordrat ſamma pen-
ningar, hade han blifvit färdeles förtörnad

öfver Capitenens vägrande att dem aflämna, hvadan han tagit tvänne Officerare, Polidor och Duwall med ett antal krigsfolk ifrån ſkanſen och begifvit ſig åt Curland. Hans Dragoner, ſom han lämnat på Dünamünde, hade, ſedan han afryckt, kommit med ſin befälhafvare till ſkeppet, uttagit matvaror och kuntor, och, när de ej jämväl fingo penningarne, ihjälſlagit Capitenen, Skepparen och Styrmannen; ſårat flere perſoner, och däribland Kammarſkrifvaren, ſom blifvit ſkickad med penningarne; uppbrutit kajute-dörren, borttagit penningarne, röfvat folkets kläder, ſönderhuggit deſs kiſtor och lås-tunnor, ſamt därefter åter begifvit ſig på fäſtningen *a*). När Stjernſköld kom på redden och fordrade dem ut, åtlydde de icke hans befallning: Han ſökte då genom ett vänligt bref vinna den nu mera vankelmodige Farensbach, förſäkrande honom om all Konungslig nåd och belöning; men denne hade redan gjort ſig till menedare emot Konungen i Sverige, och gått öfver till Fältherren i Litauen, ſom ock varit förnämſta orſaken till Svenſkarnes miſsöden *b*).

1617.

Stjern-

a) Widekindi, ſ. 397 efter Stjernſköld bref till Konungen, d. under Runnöö d. 11 Sept. 1617.

b) Lengnich, *anf. ſt. ſ.* 122. Guſt. Ad. *Bref* och *Memorial* för Gabr. Oxenſtjerna och fl. *Stockh.* 24 *och* 28 *Sept.* R. 791, 796 - 805.

Stjernſköld blef öfver deſſa miſs-
ljden ſå förtretad, att han begärte blifva 1617.
ntledigad från allt befäl i Liſland, och
ndrog denna begäran på ett ſå obetänk-
ſamt ſätt, att han därföre fick en ſkarp
krebräelſe: *Oſs förundrar icke litet, Nils
Stjernſköld*, lydde Konungens ſvar, *att J
ti Eder ſkrifvelſe och memorial förmå-
n att dår J icke blifven affordrad och
förloſſad innan åtta eller tolf veckor, då
ilja J likväl begifva Eder dådan,
rutan flera obetänkta ord och tillbud;
vilje Vi icke förmoda, att J tagen
åder det oråd före, emot Vår befallning
ch inſtruction, ſå framt J annorlunda
ären, då mågen J ſtå Edert eget åf-
ntyr; ty Vi behöfve inga Öfverſtar al-
na därföre, att de mönſtra och rida
ing i landsändarne, utan de dår hafva
ſ att låta ſig bruka emot fiänderne,
e ej heller till ſinnes att lida ſådana
d, ſedan* (än mindre) *gårningar utaf
åre tjänare, hålſt medan Vi Eder in-
t annat att göra befallt hafve, ån det
på åmbets vågnar pliktige åren, och
afven ſatt Oſs tjänſt före, och tagen
in före; om J ock med ſådana ſkrifvel-
r kunnen förtjäna några gods af Oſs,
t låte Vi Eder ſjelf dömma om:
Vi tro Eder faſt mera till, att J rätten
åder efter Vår befallning, och gören*

1617. *Eder flit att uppebålla och förſvara det I där vunnit och undfått hafven, och i ſå måtto med villig tjänſt något tänken af Oſs förvärfva och icke Oſs att aftruga, det Vi hvarken af Eder eller någon annan tänke till att lida a).* Han ärhöll förnyad underrättelſe om ſina och de öfrige befälhafvarnes göromål och befallning att hafva noga uppſigt med krigsfolket att det icke plundrade Bönder och Borgare, hvarken de ſom voro Svenſke eller fiändens underſåter; med de Rigiſke kunde han hålla ſtilleſtånd ſå framt de icke tillfogade Svenſkarne något fiändtligt. Han och Gabriel Oxenſtjerna befalltes gemenſamt arbeta till Sveriges fördel i Liſland „och icke anſe ſig hvarken haf„va att lyda eller befalla hvarandra“. Han reſte ock till Pernau att ſtärka beſättningen och fäſtningsverket; pålade gärder i Karkhus och Felins landſkap till krigsfolkets underhåll; men Bönderne ſlucko ſig mäſt undan i ſkogarne; ty rycktet gick att landet ſkulle ofelbart anfallas utaf Radziwil och Farensbach, hvilke då äfven ärnade belägra Pernau. Stjernſköld anhöll därföre träget hos Konungen om undſättning ifrån Sverige, och ſkickade förſlag huru mycket kunde be-

a) *Svar* på N. Stjernſköld ſkrifv. *Staekh.* 14 *Sept.* 754.

behöfvas, ſamt därjämte en ritning hu- 1617.
ru han ärnade ſlå bolverk omkring Per-
nau. Han anhöll ock att Konungen ville
bekräfta de privilegier, ſom Borgarne
därſtädes af Carl IX ärhållit. Guſtaf
Adolf både bekräftade Pernaus, Narwas
och Iwangorods privilegier *a*), och gjorde

a) Staden Narwa hade fått Privilegier af Konungarne Johan III och Sigismund, hvilka nu bekräftades, med åtſkillig tillökning i anledning af Iwangorods tillkomſt. Narwa ſkulle ſtyras efter Sveriges Lag och ſtadgar, alla dommar och all brefväxling med Konungen och hans Ämbetsmän ſkulle ſke på Svenſka, hvadan ſtaden alltid borde hafva en Svenſk Secreterare. Alle främmande Köpmän, ſamt Finſke och Eſthniſke *Landſåter* ſkulle lägga i hamn vid Narwa och där betala ſin tull; men ſedan ſkulle Iwangorods Borgare äga lika frihet ſom Narwas att med dem köpſlaga. Landfolkets handel i Svenſka landſkapen Eſthland och Ingermanland, ſamt Ryſſarnes handel från landſidan ſkulle vara lika fri och gemenſam för bägge ſtäderne; men Ryſſarne ſkulle med ſina lodjor lägga till lands vid Iwangorod. Invånarne i Iwangorod ſkulle bibehålla ſin fria religions-öfning, äfven ſom alle Ryſſar, ſom ville där ſätta ſig ned. I Iwangorod ſkulle vara en Svenſk och en Ingermanländſk Ståthållare. Iwangorodſke Borgarne fingo ock det privilegium, att om några af dem *kunde hafva druckit* på den Narwiſka ſidan och kommo öfver till Iwangorod, ſkulle för förſta gången icke tilltalas. Pernau ſtad fick förnyelſe och förbättring af ſina privilegier, innehållande eftergift i tull att till ſtadens byggnad

jämväl ſin högſta flit att ſkaffa Stjer-
1617. ſköld undſättning både från Finland och
Sverige, till hvilket behof han också an-
vände penningar ſom uppburos till Elf-
borgs löſen, hvilke annars endaſt ſkul-
nyttjas till ſitt enſkildta ändemål. A
man måtte hafva Svenſk beſättning
Pernaus fäſtning, öfverſkickade Konunge
ſina Drabanter beſtående af omkring tv
hundra man, förſörjde med lifsförråd f
tre månader. Riks-Cancelleren, Rik
Skattmäſtaren och Riks-Rådet Horn gj
de förſkott af flera hundra tunnor ſpa
mål från deras gods i Liſland. Förſvar
anſtalterne vid Pernau hade ock den ve
kan, att hiänden, ſom var omkring t
tuſen man ſtark, låg ſtilla i ſtäder
Wenden, Wolmar och Burtnick, och
Polens Freds-Fullmägtige, ſom voro i
Dorpt,

användas; alle Adelshus i ſtaden ſkulle på ſam-
ma ſätt ſom Borgarnes vara Rådets Domſtol
undergifne; ingen af Pernaus Borgare ſkulle
föras till Sverige att dömmas, förrän han blif-
vit dömd i ſtaden; alle penninge-ſaker, då ſum-
man var under 500 daler i Svenſkt mynt,
ſkulle afgöras efter Borgmäſtare och Råds dom
i Pernau, och därom icke få vädjas till Konun-
gen; deſutom åthöll ſtaden åtſkillige fiſkeri-
rättigheter, ſamt andra enſkildta handels för-
moner. *Confirmation* på Narwas och Pernaus
Privilegier. Iwangorodſke Hakelverks *Privile-
gier. Stockh.* 28 *Nov. R.* 886 - 911, 921.

Dorpt, ſkickade till Sveriges Fullmägtige i Rewel, Gyllenhjelm, Gabriel Oxenſtjerna och Adam Schraffer, ett förſlag till ſtilleſtånd, ſom icke ſkulle faſtſtällas till viſs tid, utan räcka ſå länge endera Magten behagade, med förbehåll, att den ſom ämnade bryta det, ſkulle gifva ſådant tilkänna tre eller flera månader förut; att bägge Rikens Fullmägtige ſkulle ſammanträda till ett ſådant ſtilleſtånds ingående innom ſex veckor; att Svenſkarne då ſkulle afträda Pernau, med krigsförråd och allt hvad annat därpå fanns; att fullkomlig vapenhvila måtte ibehållas under deſſa ſex veckor, och ſammankomſten icke längre uppſkjutas *a*). 1617.

Då Gyllenhjelm härom underrättade ſin Konung, ärhöll han det ſvar, att Schraffer ſkulle enſam på förſök förehafva deſſa underhandlingar; men Pernau ärnade

Sveriges beſkickning till Danmark, Nederländerna och Ängland.

a) Guſt. Ad. *Bref* till N. Stjernſk. *Stockh.* 28 *Auguſt.* 732. *Memorial* för N. Stjernſköld. *Stockh.* 14 *Sept. Reſolution* på G. Oxenſtjernas *Memorial. Stockh.* 15 *Sept. R.* 755, 762. *Bref* till Gabr. Oxenſtj. *D.* 28 *Septemb. R.* 672. N. Stjernſköld och G. Oxenſtj. *Bref* till Konungen. Dat. 7 Decemb. 1617.

Fundamenta, quibus Tractatus Induciarum inter Magnificos D. Commiſſarios Regnorum Poloniæ & Sveciæ ſuſcipiendus eſt. Actum Dorpati 26 Novemb. 1617. Widek. ſ. 399.

ärnade icke Guſtaf Adolf afträda i e
1617. fred och än mindre för ett ſtilleſtånd, hv
dan man ej af bedrägliga förſlag bord
låta förleda ſig till obehörig ſäkerhet
Han gaf likväl Schraffer tillſtånd, att o
Polſke Ständerne på en Riksdag utnämnd
fullmyndiga Ombud, då gifva dem hop
om Pernaus återſtällande *a*); Dock ſo
man i Polen alldrig ville höra talas hva
ken om fred eller ſtilleſtånd med and
vilkor än att beſtrida Guſtaf Adolf ha
rätt till Svenſka kronan; voro alla unde
handlingar hufvudſakligen fruktlöſa, tjä
nande till intet annat, än att endaſt vin
na tiden; men äfven detta ändemå
troddes för det närvarande böra ſökas a
Sverige; ty man miſstänkte att medan
deſs ſtyrka nu måſte vändas emot Polen,
ſkulle Chriſtian IV ſöka tillfälle till ett
fredsbrott. Han gjorde ſtora krigsruſt-
ningar både i Danmark och Norrige,
till ſjöſs och lands, hvaröfver man hade
åtſkilliga giſsningar; han företog flere
reſor i Skåne, Halland och Blekingen;
mönſtrade ſjälf Adlens ruſttjänſt; beſåg
gränsfäſtningarne emot Sverige; drog i
ſynnerhet förſorg om Chriſtianſtads upp-
byggande och befäſtande, hvarmed han
låtit

a) *Svar* på C. Gyllenhj. ſkrifv. *Bref* till Stjern-
ſköld och Schraffer. *Stockh.* 20, 21, 30 *De-
cemb.* *R.* 990, 994, 995, 1011.

låtit göra början år 1614, i ſtälſet för den under kriget afbrända ſtaden Wä, 1617.
ſom förvandlades till en bondby; han viſte väl tillika all vänſkap emot Guſtaf Adolf, och en del i ſjälfva Danmark trodde att krigsruſtningarne ämnades till hans hjälp emot Sigismund *a*); ſjälf påſtod han efteråt att hans ſjöruſtningar detta år ſkett till förekommande, att ej Sverige ſkulle tillfogas något ondt på Danſka farvattnen *b*); han lät ock märka mycken åſtundan att till Sveriges fördel vilja medla fred med Polen; men under det man härom började underhandlingar, gaf en händelſe i Blekingen anledning till mindre behagliga ſkriftväxlingar, ſom mycket ſtärkte Sveriges miſstankar om Danſka vänſkapens opälitlighet. Danſke Häfdeteknares berättelſe härom förleder att endaſt kaſta all ſkuld på Sverige och deſs Konung; att därföre meddela Läſaren den kännedom häraf, ſom både tjänar att öfvertyga honom om rätta ſammanhanget, och att betaga honom all fruktan för enſidighet i berättelſen; måſte deſſa ſkriftväxlingar anföras med den vidd, ſom annars icke varit nödvändig.

Innan

a) Wormius, *Epiſt. XII.* Schlegel öfver Slange. *III.* 69.

b) Chriſtian IV:s *Bref* till Guſtaf Adolf. Dat. *Köpenhamn d.* 17 *Mars* 1624. Mſcr. Dan.

Innan krigsrörelſerna började emel-
1617. lan Sverige och Polen, hade Guſtaf Adolf ärhållit varningar från Konungen i Änglands att man måſte vara uppmärkſam på Catholikernes ſärdeles Jeſuiternes företagande, ſom ſökte genom krig och tvädrägt hemligen befrämja ſina gudlöſa Religionens affigter *a*): På Riks-Canoellerens tillſtyrkan hade han därföre under ſitt ſenare fälttog i Ryſsland vid ſlutet af år 1616 ſkrifvit från Narwa både till Änglands och Danmarks Konungar, med föreſtällningar att Catholikerne hade ſtämplingar emot Proteſtanterne i allmänhet, och icke endaſt emot Sverige, genom Polſke Konungens påſtådde rätt till Svenſka Kronan *b*).

Han ärhöll jämväl varningar från ſjälfva Danmark om faran af Polſke Konungens anläggningar, och Breide Ranzou lät genom Drottning Chriſtinas Köpman påminna honom att näſta ſommar vara

a) Jeſuitæ enim, qui ſunt Pontificiæ religionis anteſignani & Romanæ Eccleſiæ coryphæi, quid aliud ſpirant, quam cædem & ſanguinem? aut quid aliud meditantur aut moliuntur quam Chriſtianum orbem diſſidiis & diſſentionibus diſcindere & lacerare? *Litteræ* Regis Jacobi ad Guſt. Adolph. D. *ex aula Neomarchiana*, V. *Martii* 1615. Mſcr.

b) Widek, G. A. H. ſ. 322.

vara beredd emot ett Polskt anfall *a*): Efter hemkomsten från Ryska toget, 1617.
skref han därföre å nyo till Konungen i Danmark, att han förmodade honom redan vara underrättad om Konung Sigismunds tillrustningar, och att desse tillrustningar voro ämnade emot Sverige; hvadan Gustaf Adolf, att vara beredd till motvärn, ville från Holland hemta sexton eller tjugu skepp, med därtill hörande besättning, att vid första öppet vatten öfverföras till Sverige, och begärte för dem fri fart genom sundet *b*).

Härpå kom ett vänskaps fullt svar från Konung Christian, med försäkran om all benägenhet, samt tillstånd för Sveriges skepp och krigsfolk, att obehindrade föras

a) Gust. Ad. *Bref* till Br. Rantzou. *D. Wårnamo* 15 *Decemb.* 1616. *R.* 579.

b) *Bref* till Kon. i Danm. *Calmar* 29 *Novemb.* 1616. *R.* 550.

En Dansk Präst, Måster Olaus Coccius, kom till Gustaf Adolf och beklagade sig att han blifvit drifven i landsflyckt för det han *taxerat en errorem* som en Theologiæ Doctor i Köpenhamn vid namn Resenius kommit på banen. Sedan Gustaf Adolf förgäfves bemödat sig att återskaffa honom hans förra lägenhet i Danmark; befallte han Arke-Biskopen i Upsala förse honom med en lägenhet i sitt stift; dock att han förut granneligen undersökte, *om han var af rätta ullen* i Religions-saker. *Bref* till Arke-Bisk. *Stockh.* 23 *Junii år* 1616. *R.* 259.

föras genom Öreſund. Guſtaf Adolf to-
1617. ſig häraf anledning, att jämte betyga tackſamhet för den ärbudna vänſkapen begära att tjugu krigsſkepp, ſom ſade utruſtas i Dynkerken till Polens tjänſt icke måtte tillſtädjas fri fart genom Sundet, ej heller utvikne Svenſkar, ſom höllo Polſke Konungens parti, äga tillſtånd att viſtas i Danmark och vid gränſerna, färdeles icke under marknadstider utſprida allehanda oſanningar ibland Sveriges Allmoge *a*). När Stjernſköld reſte till Holland att beſörja om värfningen, tog han vägen genom Danmark och hade i befallning att ytterligare utföra deſſa ärenden mundtligen, och då han hade
12 och 15 Februar. företräde på Skanderborgs ſlott i Jutland förklarade Chriſtian IV, med utmärkt vänſkaps betygelſe, ſig icke vara obenägen att göra Guſtaf Adolf biſtånd emot Konungen i Polen, hvars obillighet han ärkände; men efter Danmarks Rike och underſåter dymedelſt måſte föras i en uppenbar fejd, ville han förut vara förſäkrad om behörig ärſättning; han lofvade ock utdrifva de Svenſkar, ſom uppehöllo ſig innom Danſka gränſen och ofredade Svenſke underſåter. Det var om denna ärſättnings fråga ſom Stjernſköld gjorde

a) *Bref* till Kon. i Danm. *Marieholm* 15 *Jan.* 1617. *R.* 67.

gjorde berättelſe, och ſom under öf-
verläggningarne på Krönings-Riksdagen 1617.
väckte den farhågan att Konungen i Dan-
mark torde vilja behålla Elfsborg. Till
mycken ſtyrka för miſstankarne anmältes
i detſamma af Ståthållaren på Calmar,
Herman Wrangel, att Danſke *Länsman-*
nen, det är Ståthållaren på Chriſtianopel,
Falk Lycke a), *både utan all orſak* låtit
halshugga en Svenſk Ryttare, ſatt hans
hufvud på ſtegel och låtit begrafva krop-
pen under galgen; att Ryttarens ſlägtin-
gar, innom Svenſka gränſen i Småland,
både ſedan gått in i Blekingen, fört den
aflifvades kropp till deras ſocken-kyrka
och honom där begrafvit; att ſamme
ſlägtingar hade ſammanſatt ſig och ville
på ihjäl alla Danſkar ſom kommo innom
Svenſka gränſen, och att Falk Lycke
anſlått det Svenſke Bönderne ſkulle föra
den döda kroppen tillbaka: Wrangel för-
frågade ſig huru han borde förhålla ſig i
detta mål, och fick till ſvar, att han af
Danſke Ståthållaren ſkulle begära ranſak-
ningen och dommen öfver den aflifvade
Ryttaren, ſedan i tid gifva Konungen till-
känna ſakens beſkaffenhet, och ej lefve-
rera den döda kroppen tillbaka, förrän
han

a) *Länsman* var i Guſtaf Adolfs tid det ſamma ſom i ſenare tider, i Sverige; men i Danmark det ſamma ſom *Ståthållare*.

[redacted] han därom ärhöll vidare befallning: Me
1617. Bönderne skulle han förmana att hålla si
stilla, med tillsägelse, att om det blef be
vist, att Ryttaren oskylldigt var aflifvad
ville Konungen så begå hos Konungen
Danmark, att dem skulle vederfaras rätt
om Danske Ståthållaren besvärade sig där
öfver att Svenske Knektar blifvit igen
tagne innom Danska gränsen, skull
Svenske Ståthållaren svara, att så snar
den Danske Ståthållaren gifvit tillfreds
ställelse för de Knektar, han förut had
på samma sätt tagit innom Calmare län,
skulle han ock få rätt på desse *a*). Gu
staf Adolf svarade imedlertid på Dansk
Konungens vänskapsfulla bref, utan att
besvära sig öfver Danske Ambetsmannen
våldsamheter, och tackade Christian IV
på förbindligaste sätt för hans löften, be
gärte att han nogare ville utsätta hva
försäkran han åstundade, och med hva
vilkor en närmare förening kunde ingå
emellan bägge Riken *b*). Men Ståthålla
ren på Calmar fick befallning, att ransa
ka och dömma öfver de klagemål, som
Danske undersåter i Blekingen kunde
hafva

a) *Svar* på Wrangels skrifv. *Stockh.* 21 *April.* *f.* 409.

b) Gust. Ad. *Svar.* *Dat.* *Stockh.* 2 *Maji.* *R.* 442, 523, på Christian IV:s *Bref.* *D.* *Skanderborg den* 15 *Februar.*

hafva att anföra emot Svenſkar, ſamt ſkicka dommen till Konungen; jämväl begära lika rättviſa af Danſke Ämbetsmän, när Svenſkar klagade öfver Dankar *a*). 1617.

Fjorton dagar efter ärhållandet af Guſtaf Adolfs bref, inſkickade Chriſtian IV Palle Pedersſon, Ståthållare på Wordingburg, till Stockholm med ett nytt bref *b*), icke innehållande minſta ſvar på Guſtaf Adolfs, utan endaſt klagemål därföfver att Svenſke Bönder öfvat våld emot Danſke underſåter i Blekingen, egentligen att en aflifvad miſsgärningsman blifvit från rätteplattſen borttförd och begrafven, begärandes fördenſkull att ſådane orolige människjor måtte ſtraffas och miſsgärningsmannen föras tillbaka. Dagen förrän detta brefvet uppſattes, hade Stjernſköld under ſin återreſa från Nederländerna företräde hos Konung Chriſtian, ſom därom anteknat i ſin Kalender, att Stjernſköld beklagat ſig öfver Holländarnes obenägenhet att göra Svenſke biſtånd, och att han på långt när ej kunnat värfva det föreſatta antal af 2000 man fotfolk *c*). En vecka däreſter har Chriſtian IV anteknat att ett nytt

a) *Svar* på Wrangels ſkrifv. St. 6 Maji. R. 445.
b) Dat. Köpenhamn d. 21 Maji.
c) Schlegel öfver Slange, III. 74.

Sändebud *a*) ankommit från Guſtaf Adolf
1617. och ſamma dag föreſlog han genom e
nytt bref *b*) en underhandling vid Kn
röd emellan Danſke och Svenſke Fu
mägtige. Guſtaf Adolf ſvarade på för
brefvet, angående oroligheterna vid Bl
kingſka gränſen, „att honom var allt
„les ovetterligt ſå ock miſshagligt, a
„hans underſåter i någon måtta anno
„lunda än väl och naboeligen ſkulle fö
„hålla ſig emot Danſke Konungens u
„derſåter; han hade fördenſkull nu ſin
„tilliſkrifvit ſin Ståthållare på Calma
„att ſå ſnart antingen Danſke Konunge
„Fullmägtige ankommo, eller ock t
„ſom öfver våldet klaga, ſkulle han t
„dra Svenſke underſåterne till rätta, t
„ſtälla om klagemålen en noga och lag
„ranſakning och däröfver fälla en rätt
„dom“. *Vi tvifle intet*, fortfor han, *a
där Våre underſåter något kunna bef
ſig till att beſvära öfver Eder Kärl
hets Länsman på Chriſtianopel, det bl
den fattige karlen oſkylldigt hafver ſ
ſtificera* (afrätta) *låtit, att E. K. lät
dem ock emot honom vederfaras hv
rätt är; ty ſåſom Vi icke till ſinnes ä
att lida någon under Oſs, ſom med ſk
öfvertygas kan, att oſörrätta någon o
E. K*

a) Vid namn Åke Axelſon.

b) Dat. Köpenhamn d. 28 Maji.

E: K:s undersåter, och så mycket bos honom är, att förspilla eller förminska det goda förtroende Oss är emellan; altså lefve Vi ock i den naboeliga tillförsigt, att E. K. icke heller varder tillrådjandes, att de Våre någon orätt må tillfogas; och vilje Vi i alla måtto, därmed E. K. sker till naboelig vilja och välbehag, Oss alltid låta finna redebogde a). 1617.

Efter ärhållandet af detta bref, skref Christian IV till Cançelleren Friis: „Jag sänder dig härmed Gustafs svar på det bref Palle till honom öfverbragte. Jag finner det författadt på Svenskt maner, då han nämligen först säger, att han icke veste af saken, och likväl sluter att den afrättade har af Länsmannen skett orätt, och då han slutligen vill förvisa

a) *Svar* till K. Christ. i Danm. *Stockh.* 21 *Jun.* f. 559.

Att *justificera* betyder *afrätta* i denna tidens skrifter, därpå förekomme exempel öfverallt. I ett Konungens bref till Ståthållaren på Kroneberg står om åtskillige förrymde missgärningsmän: *Alle dem i nu kunnen gripa låta, öfver dem skolen J strax hålla rättegång, och så många, som hafva tillförne varit, eller nu blifva för offentlig missgärning till lifvet dömde, utan vidare förklaring ifrån Hof-Rätten, efter fälldan dom genast justificera låta.* Bref till Erik Jöransson (Ulfsparre). Stockh. 24 April 1624. Registr. f. 199.

„Oſs till en oändlig proceſs med några
1617. „liderliga ſällar, hvilket varder fallande
„mig och detta Riket till ſtörſta olägen-
„het. Därföre ſkall ſamme Palle på nytt
„reſa dit med ett bref till Guſtaf, af in-
„nehåll, att man icke är ſinnad vidlyftigt
„procedera i ſaken, då ſaken ſå manifeſt
„och uppenbart emot rätt och billighet
„ſkedd är, och då de ſjälfve icke neka
„factum, i det de ju ſäga att dem af
„Länsmannen är ſkedt orätt. Man be-
„gär ytterligare, att miſsdådaren åter
„varder laggd på det ſtälle, hvarifrån
„han af dem är vorden borttförd. Om
„ſedan ſkulle befinnas att Länsmannen
„eller hvilken ſom hälſt, orättmätigt
„emot honom förfarit, ſå ſkola de behö-
„rigen varda ſtraffade. Härvid kan bifo-
„gas; man tillförſer ſig, att de icke äro
„ſinnade förſvara dem, ſom emellan Ri-
„ken vilja ſtifta orolighet *a*)".

Guſtaf Adolf hade likväl på ärligt Svenſkt maner, icke anfört annat till Konungen i Danmark, än hvad ſanningen var likmätigt; ty från ſin Ståthållare på Calmar hade han ej ärhållit underrättelſe om annat Svenſkt öfvervåld, än att Bönderne borttagit den döda kroppen, utan tvärtom att ſjälfve Danſke Ståthållaren varit den ſom förſt öfvat våld, både med

a) Schlegel anmärkn. öfver Slange. III. 76.

med en oſkyldig perſons aflifvande, och Danſke Knektars igentagande innom Svenſka gränſen. Detta beſtyrkes än mer af Guſtaf Adolfs ſkriftväxling med Ståthållaren Wrangel på Calmar: Ty då Wrangel anmälte, at han på Danſke Ståthållarens begäran hade hållit Ting och ranſakning, jämt fällt dödsdom öfver dem ſom föröfvat våldsverkan innom Blekingſka gränſen, lämnandes dommens verkſtällande till Konungens godtfinnande, och förfrågandes ſig huru därmed borde vidare förfaras; ſå ſvarade Guſtaf Adolf, att Konungen i Danmark hade ock ſjälf genom ſin ſkrifvelſe beſökt honom därom, *och är det underligt*, utlät han ſig vidare, *att Våre underſåter ſkulle ſig ſådan driſtighet uppåtaga, i den ſtaden de Oſs beldre om hjälp och biſtånd ſkulle påkalla, och Vi väl hade funnit lagliga och ſkäliga medel att hjälpa dem till rätta*: Han befallte därföre Ståthållaren ſtrax låta fängſla alla dem ſom blifvit dömde, „på det Konungen i Danmark måtte ſe „att Sveriges Konung ville ſkaffa hans „underſåter rätt, och icke bifalla en ſå„dan otillbörlighet“. Dommen ſkulle han ſkicka till Ståthållaren på Chriſtianopel, uteſlutande hemſtället till Konungen; förbjuda ſig att låta den gå i verkſtällighet på ſå många af de brottſlige ſom 1617.

Danſke Ståthållaren begärte; „dock ſom
1617. „Danſkar på ſamma ſätt hade gjort in-
„fall öfver Svenſka gränſen, ſkulle de
„äfven ſtraffas, och en Svenſk Fullmäg-
„tig inſkickas att dem anklaga *a*)“.
Ståthållaren i Calmar tillika med den
aflifvades moder ſkulle ock anföra beſvär
öfver de olagligheter Danſke Domman
och Ämbetsmän begått, *förſt att de
hade utan råttmätig ſak fångſlat bonom,
och icke ſökt rätten på denna ſidan,
dår dem borde och gårningen var gjord;
ſedan voro ock ſå många år förlupne,
att det billigt bort vara dödt, och ti
det tredje ſå befinnes det ock icke helle
vara ſant och bevisligt, att han ſådan
begångit hafver, ſamt hvad J vidare ef
ter ſakens orättfärdigheter kunnen fö
fara till ſaken råttligt vara.* Om d
Danſkarne låto Svenſke underſåterne v
derfaras rättvisa, ſkulle Svenſke Ståthåll
rens dom verkſtällas; dock borde m
arbeta därpå, att icke alle, efter de vo
ro många, utan endaſt hufvudmännerne
blefvo

a) Konungen föreſlog till Fullmägtig en Lagläſare, ſom hette Peder Andersſon. Han var Lagläſare, eller Vice-Häradshöfding i Sevede, Asbolands och Hanbörds härad. Ordentlige Häradshöfdingen hette Erik Ribbing, ſom ſes af ſockeres längder och räkenſkaper ibland Smålands Handl. för 1617. N. 2 i Kam. Colleg. Arch.

lefvo afrättade; men ville ej Danſkarne
även ſkaffa de förfördelade Svenſkar 1617.
itt, då ſkulle de dömde tills vidare qvar-
ållas i fängelſet *a*).

Danſke Konungens bref *b*), hvilket
ancelleren Friis fått befallning att upp-
itta, ankom kort därefter *c*) till Guſtaf
dolf, ſom ſvarade, att han ſtrax efter
hållandet af förra brefvet befallt Ståt-
llaren på Calmar ranſaka om den öf-
erklagade våldsverkan och tillhålla de
venſke underſåterne, ſom borttagit den
öda kroppen, att föra denſamma tillba-
a, dock att de ej innom Danſka grän-
en fängſlades eller ſtraffades, utan läm-
ades tillbaka, då både de och andre
venſke våldsverkare ſkulle ſtraffas. *Och
ſſom Vi*, lydde orden vidare, *hvarken
ärutinnan eller elljeſt något vilje på
Vår ſida tillſtådja, eller förſvara Våre
nderſåter uti det de ſig otillbörligen
örbålla, alltſå förmode Vi och begåre
ånligen, at Eder Kårlighet ville i lika
åtto låta taga ſina underſåter i till-
örligt ſtraff, ſom bafva Våra underſå-
ter oförrättat, och en part med fiändt-*

 ligt

a) *Svar* på Ståthållarens ſkrifv. på Calm. *Djure-hamn* 8 *Jul. f.* 633.
b) Dat. d. 3 Julii.
c) Den 20 Julii.

ligt och våldſamt infall öfver Vår
1617. *gränſer i Calmare län, efter ſom Vå*
Ståthållare därſammaſtädes ſig för O
beklagat, och vidare utförandes varder, p
ſamma ſätt ſom Våre förhållit hafva; p
det den goda naboeliga correſpondentz o
vänſkap på båda ſidor må blifva ſtyrkt
och underſåterne ifrån ſådana yppiga oc
fiändtliga gårningar ſkrämde, och allt
undvikas all orſak och tillfälle till ovi
ja och miſsförſtånd: Det Vi alltid gör
och E. K. all naboelig vilje och välb
hag att beviſa Oſs redebogne och godvi
lige till, finna låte a). Samma dag a
gick ock befallning till Ståthållaren Wra
gel, att låta verkſtälla hvad Konungen
Danmark påſlått; men förut taga förſä
ran af Ståthållaren på Chriſtianopel,
de ſom afförde den döda kroppen
ſkulle innom Danſka gränſen fängſla
utan ſå ſnart Danſke underſåterne, ſo
infallit innom Svenſka gränſen, äfven bl
vit dömde, ſkulle de på en dag fr
bägge ſidor afrättas vid gränſen, de mi
dre brottſlige kunde ſtraffas med penni
ge böter, om man därom kom öfveren
dock ſå att de Danſke icke måtte klag
det dem rätten förvägrades. Den afli
vades moder ſkulle ſöka ſin rätt em
Danſk

a) *Svar* på Kon. *Bref* i Danm. *Stockh.* 21 *Ju*
f. 647.

Danſke Dommaren, ſom ſå olagligen förfarit med hännes ſon, och Guſtaf Adolf nedſkickade Hof-Rätts Advocat-Fiſcalen Anders Berg, att på Kronans bekoſtnad utföra hännes ſak inför Konung Chriſtian ſjälf, ſom perſonligen var tillekingen *a*). 1617.

Icke något tvifvelsmål kan väl fåles äga rum om Guſtaf Adolfs beredvillighet att i denna ſaken ſöka och handhafva rättviſan; den döda kroppen återfördes innom Danſka gränſen till afrättsplattſen; men å Danſka ſidan anſtälldes icke någon rättegång öfver de våldsverkare, ſom infallit öfver Svenſka gränſen, hvadan ſkäligen kunde förmodas att hela äfventyret var ämnadt att gifva anledning till miſsförſtånd. Svenſkarne ſtraffades därföre icke heller; men höllos i fängelſe, och Johan Skytte affärdades till Danmark att arbeta på vänſkapens bibehållande, fullfölja Chriſtian IV:s förſlag om en underhandling emellan Fullmägtige från bägge Riken, hvarmed Guſtaf Adolf begärt uppſkof till deſs hans kröning var öfverſtånden, och om Konungen i Danmark lät märka att han förmodat ſig blifva buden till kröningen; ſkulle Skytten ſvara, att om våren då man

a) *Bref* till Herm. Wrangel. *Stockh.* 21 *och* 25 *Jul. R.* 651, 662.

ämnat låta denſamma förrättas, var ſå all-
1617. mänt ryckte om anfall från Polen, att Konungen i Sverige icke ville bemöda någon af ſine vänner med ſin krönings bivi-ſtande. Skytten ſkulle både i Danmark, Lübeck, Nederländerna och Ängland arbeta emot Sigismunds anläggningar och föreſtälla obilligheten af hans påſtående om Svenſka Kronan *a*).

22 Septemb. Då Skytten kom till Helſingör viſtades Konung Chriſtian på Kroneborg och anſtällde dagen därefter en hjortjagt, hvari Skytten äfven deltog. Han fick
26 Septemb. ſedan företräde på Fredriksborg i någras af Danſke Riks-Rådens närvaro och gjorde en vidlyftig föreſtällning huru Konungen i Sverige detta året blifvit tvungen att gripa till vapen emot Konungen i Polen, och anhöll att Konungen i Danmark ville efter ſitt redan ſkriftligen gjorda anbud låta Konungen i Sverige ſtrax efter krönings högtiden veta när ett möte kunde hållas om närmare förbund dem emellan emot Polens och Catholikernes anläggningar. Cancelleren Friis ſvarade i Konung Chriſtians närvaro, att ändock hans Konung tyckte illa om blodsutgjutelſe; anſåg han dock Konungen i Sverige hafva fullkomligen giltiga orſaker till ſitt krig

a) *Bref* till Kon. i Danm. *Memorial* för J. Skytte. *Stockh.* 30 *Auguſti*. *R.* 742. *Litt. k.*

krig emot Polen, och ville ſända Full-
mägtige till Svenſka gränſen när Konun- 1617.
gen i Sverige behagade, utfätta tid till den föreſlagne ſammankomſten. Detta ſvar lämnades äfven ſkriftligt till Skytten, och han blef ſamma dag buden till Konungens taffel, ſamt begåfvad med Chriſtian IV:s porträt. Han afreſte dagen därpå genom Rœſkild åt Lybeck, och i anledning af Danſke Konungens ſvar på hans värf, utſatte Guſtaf Adolf näſta Nyårsdag till det föreſlagna mötet emellan Ulfsbeck och Knäröd, dit han ville ſkicka trenne Riks-Råd ſåſom Fulmägtige från Sverige: Han begärte ock att hans broder måtte blifva bemött med benägenhet under en reſa han ärnade företaga till Tyſkland genom Danmark *a*).

Vid ſamma tid, ſom Skytten afreſte från Danmark, ditkom en ganſka ſtor Polſk beſkickning *b*), att förmå Konungen

a) Guſt. Ad. *Bref* till Kon. i Danm. *Upſala* 28 *Octob.* *R.* 844: 845.

b) Widek. *C. A. H ſ.* 400, berättar efter Skyttens relationer att den beſtod af 200 perſoner; äfven att Chriſt. Somme, ſom förrådt Calmar, kom flyktande till Danmark från Holſten, där han hade ſtucket en Adelsman, vid namn Borcholt i holſen, och denne hade tvänne ſöner, ſom ſlogo efter Sommen, att han hemligen begaf ſig på ett ſkepp till Lübeck. Chriſtian IV, har anteknat i ſin Almanacka, att Polſka Sände-

gen i Danmark ärkänna Sigismund för
1617. Sveriges rättmätige Konung, gifva honom i ſina bref den Svenſka Konungatitlen, på intet ſätt biträda Guſtaf Adolf; utan tvärtom tillåta de fartyg och det främmande krigsfolk, ſom ſkickades till Polens hjälp, fri fart genom Danmarks farvatten och länder, hvaremot Sigismund, ſåſom Sveriges Konung ville till Danmark evärldligen afträda Elfsborg och deſs län. En Agent från Holländarne hade redan begärt fri genomfart i ſunden för ſex örlogsſkepp, ſom de ville ſkicka till Sveriges tjänſt; ett Sändebud från Kur-Förſten Johan Sigismund i Brandenburg, och ett annat från Härtig Chriſtian af Lüneburg anmodade däremot Chriſtian IV att medla fred emellan Polen och Sverige; Danſka Rådet var af den meningen, att Svenſke Konunga titlen väl kunde gifvas både Guſtaf Adolf och Sigismund, dock med förord att man ej därmed ville öfverträda de emellan Danmark och Sverige varande förbund, i ſynnerhet det Stettinſka; att Konungen i Danmark ej kunde ärkänna för Sveriges Konung någon annan, än den ſom beſatt deſs

budet, ſom hette Weier, och var Woivode af Marienburg, kom till Köpenhamn d. 30 Sept., reſte därifrån d. 31 Octob. ſedan han haft åtſkilliga företräden. Schlegel öfver Slange. III. 72.

deſs thron; att han, om Konungen i Polen anföll Sverige både till lands och 1617.
ſjöſs, ſvårligen kunde ſom en ſtillaſittande åſkådare tillåta Holländarne och Hanſeſtäderne, i följe af deras ſlutne förſvarsförbund, göra Sverige all undſättning, och ſamme däraf tillägna ſig både äran och fördelarne; att Danmark icke borde önſka Sigismund till Konung i Sverige; att om han nu biträdde honom, hade man att vänta framgen hämnd från Sverige och även af Förenta Nederländerna, hvilkas öppenbara Fiänder de voro, ſom ſkulle underſtödja Konungen i Polen; att Spanska partiet och Polens förbund var redan bland Proteſtanterne en förhatlig ſak, hvadan man billigen borde därföre hafva ſky; att en närmare vänſkap med Holländarne var högſt nyttig för Danmark, och till deſs den kommit till fullkomlig ſtadga, kunde det af Guſtaf Adolf föreſagna mötet uppſkjutas; ty ſedan blef för Danmark lättare att underhandla med Sverige, när deſs fördelar mindre förfäcktades af Holländarne.

Polens beſkickning kunde ſåledes icke utverka ſådant ſvar i Danmark, ſom förſtundades: Chriſtian IV ſtyrkte till fred och erböd ſin bemedling; tillſtadde Holländarna undſättningen till Sverige fri fart genom ſundet, med vilkor att ſkeppen ſkulle komma

Skyttens beſkickning; ty ſå länge Elfs-
1617. borgs fäſtning med däromkring liggande land ännu var i Danſke Konungens våld, hade ſiſta freden med Danmark icke gått i fullkomlig verkſtällighet, och ju närmare det led åt tiden då denna pant borde återſtällas, ju mer trodde man ſig i Sverige finna anledningar att frukta ett Danſkt fredsbrott, hvarigenom både pantten och de för deſs återlöſande afbetalda dryga ſummor ſkulle plöttſligen gå förlorade. Andra fjärdedelen af denna betalning hade Sverige låtit ärlägga vid årets början på Elfsborgs fäſtning genom Gustaf Stenbock, ſom befalltes därvid haft noga inſeende, *att icke något blef bortråknadt eller förſnilladt a*); man hade hunnit utverka Ängelſke Konungens förſkrift till Chriſtian IV om anſtånd med den återſtående hälften af ſumman; men detta förord hade dock icke kunnat gälla *b*), utan tredje afbetalningen ſkulle ſke i början af näſta år, och penningarne ſärdeles egentliga Riksdaler, ſom endaſt emottogos, voro ſvåre att anſkaffa. Gemenligen anſågs för beqvämligare att för det Svenſka ſmåmyntet och för varor uppväxla gamla Riksdaler än mynta nya hvadan

a) *Memorial och Fullmagt* för G. Stenbock. *Jönköp. 7 och 8 Januar. R.* 35, 50.

b) Schlegel öfver Slange. III. 69.

ndan Riks-Cancelleren och Kammar- 1617.
ådet Bror Rålamb ſkickades i landsor-
ne att påſkynda uppbörden af Elfs-
rgs löſen, förväxla i Riksdaler, hvad
n inflöt i Svenſkt mynt, och betala
l och med ſju mark Svenſka penningar
r en Riksdaler, om tillräcklig ſumma
annars kunde uppväxlas; det hade
l icke varit förmonligare att ommynta
Svenſka penningarne; deſsutom läret
ntverket ej varit i färdeles god ord-
g, ſom kan jämväl ſlutas däraf, att Här-
Johan anmodades låta ſin Myntmäſtare
nta Riksdaler, och om han ej därtill
de ſtämplar, kunde han nyttja fyra
rks ſtämplarne till den ena ſidan och
ödfall låta den andra vara alldeles
t *a*). De af Adlen, ſom ville lämna
ksdaler till låns emot pant af hemman
go ränta efter ſex för hundradet. Kro-
ſålde ſin koppar för fyrtio Riksda-
ſkeppundet inrikes, då egentlige
ksdaler därföre betaltes *b*), och ſkicka-
några tuſen ſkeppund till Lübeck att
ckſå föryttras emot egentlige Riksda-

a) *Bref* till H. Johan. *Stockh.* 27 *Dec. f.* 1010. *Memorial* för Bror Anderſon. *Svar* på Bror Anderſons ſkrifv. *Fullmagt* för R. Cancelle-ren. *Contract* med Erik Larſon. *Stockh.* 14 och 25 *Novemb.* 26 *Decemb.* *R.* 863, 879, 1007, 1009.

ler *a*). Men när Johan Skytte anko
1617. till Lübeck, underrättades han, att ko
4 October. par blifvit hemligen ditförd från Sveri
af andre, än dem Kronan därtill föror
nat, färdeles från Hudviksvald och Geſ
hvilken senare ſtad lydde under Enk
Drottningen, hvadan han icke kunde
Lübeck föryttra Kronans koppar till d
pris han förmodat, eller därifrån anſk
ſa penningar.

Han fortſatte ſin reſa till Nede
länderna, och höll vid ſitt företrä
27 October. hos General-Staterne ett Latinſkt tal o
Polens ſtämplingar emot Sverige, ſa
Spaniens emot Proteſtanterne i allmänh
anhållande att General-Staterne ej vi
tillåta Konung Sigismund värfva krigsfo
i Nederländerna, eller låta ſkepp gå
Preuſſen med krigsförråd. Han gaf f
dan in en ſkrift om anſtånd med bet
ningen af ett hundra femtio tuſen Ri
daler, ſom General-Staterne lånt Sveri
året förut, och en annan om ett till
nadt förbund emellan Sverige och Da
mark, hvarom likväl Sverige icke vil
tag

a) Kronan gjorde contract med Johan Skyt
bror Lars Bengtsſon, ſom var Aſſeſſor i Ho
Rätten, och en Borgare i Stockholm Peter Kr
ſe, att de ſkulle föryttra fyra tuſen ſkeppund
koppar i Lübeck till det högſta pris ſom ſ
kunde, och för ſitt beſvär få en Riksdaler fö
ſkeppundet. *Dat. Stockh. 21 Junii. f. 563.*

r något beſlut utan med General-Sta-
nes goda minne. Genom bearbetande 1617.
Sveriges Ombud i Nederländerna,
k och Rutgers, hade Guſtaf Adolf
et förut fått låna de nämnda 150,000
ksdaler, och genom det Skytten nu
ſin Konungs vägnar dels utdelte Rid-
e värdigheter, dels ſkänker till betyd-
Holländare, förmådde han vinna an-
d med betalningen. Holländarne ha-
tådt Guſtaf Adolf biträda Härtigen af
land emot Polen, och häraf ſkulle
tten taga ſig ſkäl att begära vidare
erſtöd, ſamt äfven begära att Hollän-
ne ville förmå ſtaden Riga hvarken
l med Sverige eller Polen *a*). Men
igtens oenigheter och andra tviſter
ſöndrat Holländarne i tvänne partie-
att Skytten ej fann tjänligt framſtälla
förnämſta ärende, ſom angick att
e lån jämväl erhålla verkligt under-
; dock förnam han dem vara nog be-
e emot Sverige; och förmante dem
från inbördes oenighet. En rik
man i Amſterdam vid namn Louis
Geer och andre rike Holländare, bi-
dde med vidare lån. Franſke Ambas-
uren i Haag erböd ock ſin Konungs

a) *Bref* till Cancellie-Förvandten Johan Forthe-
lius, *Jönköp. 7 Januar.* *Bref* till J. Skytte,
Stockh. 15 Novemb. R. 17, 914.

ej heller kunde Konung Jacob förmå
1617. att göra något verkligt ſteg till Sverige
förmon; utan Skytten återreſte inn
årets ſlut till Holland, hvarifrån h
hemſkickade Rutgers med fördelaktiga
underrättelſer om Holländarnes goda b
jelſer för Sverige. Guſtaf Adolf återſä
de ſtrax Rutgers att fullfölja Skyttens u
derhandlingar i Holland, i ſynnerhet
i tid uppbringa ett lån af två hund
femtio tuſen Riksdaler, till den fjär
och ſiſta betalningen till Danmark
Elfsborgs löſen: Han yttrade ſig i
bref till Skytten, att han ändtligen h
nit anſkaffa tredje afbetalningen, *m*
ſju ſorger, och därföre bekommit Kon
gens i Danmark qvittens, med hvad
ſvår och fara kunne Vi icke nogſa
ſkrifva om a).

T

a) Bref till Joh. Skytte. *Jönköp.* 17 *Januari*
4 *Februar.* 1618. *R.* 15, 38. Widekind
G. A. H. ſ. 401.

Bref till Tullnären i Stockholm Lars Bengt
ſon, att låta Borgerſkapet i Stockholm af kor
uti tullen det ſilfver de förſträckt till tredje te
minen af Elfsborgs löſen, räknandes 30 rund
ſtycken på lodet. *Stockh.* 19 *Maji* 1618. *ſ.*
182. *Förſäkring* för R. Rådet Phil. Skeding
om betalning i koppar för 20,000 Riksdaler
ſom han i egit namn lånt i Lübeck till Elf
borgs löſen. *Stockh.* 22 *Octob.* 1618. *ſ.* 363.

Till en utrikes reſa, ſom Härtig Carl Philip ville företaga genom Danmark, begärte Guſtaf Adolf Chriſtian IV:s lejd, och då han denſamma ärhöll, fruktade han ſig däri finna ett nytt bevis på Danſka vänſkapens bedräglighet: Han yttrade ſig i ett bref till Enke-Drottningen, att ſamma lejd *med flit var ſtälld på ofvar*, emedan den väl innehöll, att Härtigen ſkulle fri och ſäker reſa genom Danmark; men med den tilläggning: *Förſtndandes att Hans Kärlighet med hans medbafvande Comitat geleigdeligen ſig förhåller.* Guſtaf Adolf förde ſin moder till ſinnes, att då Danſka lejder förut icke blifvit hållna, ehuru de varit kraftigare ſtällda, och utan ſådana undanflykter, ſom denna; borde man i tid vara omtänkt, att icke Carl Philip måtte tillfogas någon ſkymf i Danmark; ty om han där ville bemöta honom med annat än vänſkap, kunde det *gelejgdeliga förhållande* tydas huru man behagade. Härtigen hade redan afreſt, innan Danſka lejden kom, och Guſtaf Adolf beledſagat honom från Nyköping till Wadſtena; men när Konungen återkom till Stockholm och fann lejdbrefvets innehåll, bad han ſin moder varna Carl Philip, om han ej kommit öfver gränſen, att i Danmark icke för mycket ſätta tro till goda ord,

1617. Härtig Carl Philips utrikes reſa.

2 Decemb.

utan reſa därigenom med mycken för-
1617. ſigtighet *a*). Härtigen kunde icke ärhålla en ſådan varning, emedan han reſte öfver gränſen ſamma dag, ſom Guſtaf Adolf ſkref detta bref; men han bekom vid gränſen Danſke Konungens lejd, och blef emottagen med utmärkta vänſkaps betygelſer. Han reſte med ett fälliſkap af öfver tjugu perſoner, beledſagades genom Skåne och öfver Sundet af Ståthållarne på Helſingborg, Landscrona och Laholm, och af Härtig Ernſt af Saxen från Helſingör till Kroneborg, där Chriſtian IV emottog honom och lät anſtälla präktiga måltider med tre anrättningar och tjugu fyra rätter i hvar anrättning, ſamt ſlutligen tretio ſex ſkålar confect; under måltiderne uppfördes präktig muſik med många förändringar; ett fyrverkeri anſtälldes, ſom ſkall koſtat öfver tu tuſen Riksdaler, Cancelleren Friis ſkänkte Härtigen i Danſke Konungens namn ett *klenod*, ſom ſkattades till fem hundra Riksdaler, hans Marſkalk Matthias Soop, Hofmäſtaren Didrik Falkenberg och hans öfrige Herrar fingo guldkädjor med Ko-
26 Decemb. nungens bild. Vid afreſan från Köpenhamn beledſagades han med tvänne Kongl. vagnar öfver hela Seland, och Ståthållarne med

a) Guſt. Ad. *Bref* till Enke-Drottn. *Stockh.* 15 *Decemb.*

med flere Danſke Herrar gjorde honom
ſällſkap, hvar genom ſitt län. I Tyſkland 1618.
mottogs han med lika heders bevisning,
rådet i Lübeck ſkänkte honom en ſtor 8 Januarii.
förgyld pocal, en fet oxe, fyra hamlar,
åm vin, en korg med fiſk och två
nnor Hamburger öl; Råder i Hamburg 11 Januar.
känkte honom ett ſtort förgyldt kredens,
ugu fyra kannor vin, ſamt fiſk och
fra; då han inreſte i Hamburg höllo
treme perſoner vid hans vagn, hvil-
för förbrytelſer blifvit drifne ur
aden, och på Härtigens förord ärhöll
en ene tillſtånd att blifva qvar i ſtaden,
en andre att få återkomma efter viſs
d; men den tredje kunde icke någon
ndring beviljas. Hos ſin morbroder
rke-Biſkopen Johan Fredrik af Brehmen 15-18 Jan.
höjde han fyra dagar på ſlottet Vörde;
rke-Biſkopen ſkänkte honom två häſtar
ch hans Herrar guldkädjor. Rådet i 20 Januar.
Brehmen ſkänkte honom vin, hafra och
n ſtor förgyld pokal. Rådet i Braun- 24 Januar.
ſchweig ſkänkte honom ockſå vin och
hafra. Hos Land-Grefven Wilhelm af 29 Januar.
Heſſen-Caſſel tillbragte han en vecka och
blef emottagen med mycken högtidlighet;
äfven ſå af Landt-Grefven Philip i Darm-
ſtadt, af Kur-Förſten Fredrik V i Pfaltz
och andre Tyſke Förſtar. Från Zwey- 21 Februar.
brücken gjorde han en reſa till Paris

[redacted] med några perſoner af ſitt ſällſkap, de
1618. öfrige ſämnades qvar i Tyſkland och
11 Mars. mötte honom i Baden vid hans återreſa
från Frankrike, under hvilken han i Pa-
ris hade företräde hos Konung Ludvig
XIII och i Nancy hos Härtigen af Lo-
thringen.

17-22 Mars. Hos Mark-Grefven Georg Fredrik i
Durlach och Härtig Johan Fredrik i Stut-
gardt förnöjdes han med jagande. Råde
i Nürnberg ſkänkte honom ett förgylt
kredents, tretiotvå kannor vin och några
ſiſkvaror. Påſkhelgen tillbragte han
4-9 April. Dresden, där Kur-Förſtliga hofvet vi-
honom mycken aktning. Fäſtningsverk
roſtkamrar och hvarjehanda förekomman
de märkvärdigheter beſåg Prinſen öfver
allt med granſkning under denna ſin reſa
Guſtaf Adolf betygade till hans Kamma
herre Axel Baner, genom ett handbref
ſom ankom under viſtandet i Dresden
mycken fägnad däröfver att Prinſen bl
på alla ſtällen väl emottagen, och anmo
dade Baner förmå honom välja ſig e
Prinſeſſa af Evangeliſka Religionen, elle
ſom Konungens ord lydde, *en dygderik
Fröken, ſom vore af vår tro, efter ty
Vi nu äre faſt få vordne a)*; ty Guſta
Adolf ſkref detta från Wadſtena där
Härtig

a) Brefvet dat. Wadſtena 20 Martii, i Lœnbom
Upſyſningar i Sv. Hiſtor. D. III. ſ. 13.

Härtig Johan nyligen afſidit utan lagliga
ſvingar; men Carl Philip fann icke un- 1618.
der ſin reſa anledning att fullgöra denna
Konungens åſtundan.

Konungen önſkade jämväl Härtigens
ſyndſamma hemreſa; ty då den tviſt,
ſom på Krönings-Riksdagen var väckt om
Adlens ruſttjänſt innom Förſtendömmen
ulle afdömmas, och Konungen därtill
nämnt viſſa perſoner ſamt utſatt tiden
ill Faſtlags-ſöndagen detta år; hade Här-
ig Johan genom tvänne bref till Konun-
gen förnyat ſin önſkan att denna ſaken
måtte biläggas genom en broderlig af-
handling, och icke genom rättegång; i
ſynnerhet begärt att därmed måtte uppſkju-
as till Carl Philips hemkomſt *a*); Enke-
Drottningen begärte ock Guſtaf Adolfs
ytterligare utlåtande härom, yttrande ſig
att det lika ſmärtade hänne i hvilket fin-
ger hon ſkar ſig, och att hon hade få
tjänare, ſom kunde råda hänne i ſvåra ſaker.
Guſtaf Adolf föreſtällde hänne då genom
ett egenhändigt bref, på Tyſka, att det
icke kunde ſmärta hänne lika antingen
han eller hans bror ſkulle gifva efter i
en ſak ſom ſå nära rörde Rikets ſjälf-
ſtändighet, hvilken ſkulle förfalla, om Ad-

a) Härt. Johans *Bref, dat. Wadſtena* 19 *Jan.* 8 *Febr. I Svenſka Archivum T. I. ſ.* 213, 216.

len, ſåſom Rikets förnämſta Stånd, droge
1618. undan Konungens lydnad; att om en af hännes föner lämnade världen, hade hon ju arbetat till den efterlefvandes ſkada och det deſsutom uppenbarligen orättviſt, då han likväl var öfvertygad att det icke kunde vara hänne likgilltigt om hon befordrade det ſom var rätt, eller det ſom var orätt: Han anſåg Drottningen vara tämligen väl förſedd med tjänare; men han önſkade att hon hade troge tjänare, på hvilka nu förtiden var ſtor brift landet; han anhöll att hon ej ville vända ifrån honom ſitt moderliga hjärta, eller anmoda honom om ſådant ſom var orätt, och hvartill han ingalunda kunde ſamtycka *a*). Genom ett nytt bref *b*), och för en annan orſak ſkull, nämligen att Polackarne infallit i Liſland, begärte han att hon ville hemkalla Carl Philip och hafva krigsfolket i beredſkap. Carl Philip, underrättad både om denna Konungens åſtundan, och om Härtig Johans död, fortſatte ſin återreſa, och gick till
1 Maji. ſjöſs i Roſtock, där Rådet ſkänkte honom en åm Rhenſkt vin och en läſt Ro-
3 Maji. ſtocker öl; han lade i land vid Trelleborg i Skåne, för ſtorm och motväder ſom

a) Copia af H. K. M:ts eget *Concept* till H. M. Drottningen. *Svartſjö* 3 *Mars*. *R. f.* 81.

b) Dat. d. 4 Mars. R.

ſom hindrade honom fara ſjöledes till Nyköping, dit han därföre ankom landvägen *a*). 1618. 12 Maji.

Hela Hofvet reſte ſedan till Wadſtena att biviſta Härtig Johans begrafning, ſom ſkedde med anſenlig pragt *b*). Liket fördes till Linköping och begrofs i Domkyrkan. Härtig Johan affomnade i ſin bäſta ålder, nämligen innan han fullkomligen hunnit fylla tretio år. Han har gjort ſig känd för mycken foglighet; men be- Härtig Johans och hans Förſtinnas död.

a) Lænboms *Berättelſe* om Carl Philips lefverne och reſor. *Stockh.* 1772 8:o. Med en *Dagbok*, af Joh. Richter, ſom var Härtigens Läkare under reſan.

b) Konungen lät från Wadſtena gifva Kammar-Rådet Rålamb befallning att till begrafningen upptaga ſvart kläde i Stockholm, emedan icke något fanns i Öſtergöthland; efter där ej heller fanns vin, ſkulle från Stockholm nedſkickas utom Franſkt vin, femtio åmar Rhenſkt, på trenne vägar genom Nyköping och Örebro, att Allmogen ej för mycket måtte beſväras med ſkjutsningen. All Adlen af Härtigdömmet uppbådades med ſin ruſttjänſt, Biſkopen med allt Präſterſkapet ſammankallades. Biſkoparne i Wexiö och Strengnäs befalltes äfven komma till begrafningen. Liket bars af 24 Adelsmän. *Bref* till Kam. R. Bror Andersſ. Till Rådet i Öſtergöthland. Till M. Joen Kylandrum, Ped. Jonæ och Lars Paulinus. *Wadſtena* 18 *Mart. Stockh.* 2, 15, 16, 19 *Maji.*

beviſte likväl under kriget med Danmar
1618. att han var en duglig krigsman, blot ſtälde ſig oförſkräckt för alla faror; åda galade tapperhet och krigskunſkap både genom ſitt anförande och ſina ſkriftliga förſlag till Guſtaf Adolf under krigsröre fernas tillſtälland *a*).

På ſitt ſextonde år hade han varit ombetrodd att deltaga i Riksſtyrelſen under Carl IX:s frånvaro i Liſland, ſom tyckes bevisa att denne ſkarpſynte och om Rikets välfärd nitälſkande Konunge icke funnit honom oſkicklig till regerings ärenden; men ſtyrelſen af hans eget Här tigdömme blef likväl oſkickligen förval tad. Tärd af ſorg öfver ſitt olyckliga giftermål, och ofta plågad af ſjukdom förföll han mer och mer till hoglöshet. Han säger ſjelf att han haft ſvag hälſa allt ifrån ſin ungdom, och att ſjukdom ofta haſtigt öfverföll honom, hvadan han alldrig gjort räkning på lång lifstid *b*). Hans långſamma ſjuklighet mot ſlutet af hans lefnad förorſakade i ſynnerhet att all ordning i hans Förſtendömme näſtan helt och hållet förföll; hvarom hans Rådsher

far

a) Jämnf. I. Bandet, och ett hans bref tryckt i Gjörwells *Svenſka Archivum*, för år 1792.

b) H. Johans *Teſtamenten.* Lœnboms *Svenſke Archiv.* I. 187.

ar *a*). gjorde honom föreſtällning, att om [redacted] i regeringen bättre förvaltades; *ſkulle* 1618.
Härtigens ſaker ſnart taga en kräftgång, underſåterne i grund fördärfvas, hans namn förklenas, hans Råd föraktas och hofſyllas icke hafva fullgjort hvad deras ämbete tillhörde. Ehuru Öſtergöthland är genom ſin fruktbarhet af naturen ansedt att vara en af Sveriges förmögnaſte landsorter, var där dock nu en allmän fattigdom. Härtigen hade med ſynnerlig iver begynt bygga en fäſtning vid Norrköping, den han gaf namn af Johansborg, genom hvilken byggnad Allmogen mycket tyngdes både med körslor och en, utom de vanliga utlagorna, därtill pålagd ſkatt under namn af Norrköpings hjälpen. Härtigen hade förlänt ſakören för brottmål till ſina Herrar och Ämbetsmän, hvilke för alla förbryteliſer utpräſſade penningar af Allmogen, ſom också räknades ibland orſakerna till fattigdommen. Med Härtigdömmets räkenſkaper hades ingen tillſyn; Ämbetsmän fullgjorde inga deras ſina ſkyldigheter, hela ſtyrelſe-verket var utan drift och redighet *l*). Ibland de

a) De voro Gabriel Oxenſtjerna Guſtafsſon, Lindorm Ribbing, Carl Oxenſtjerna Eriksſon och Erik Jöransſon Uliſparre.

b) *Rådſlag* till H. Johan 1618. Lœnboms *Sv. Arch. I.* 239.

de tidsfördrif, med hvilka Härtig
1618. fyſſelſatte ſig då han var friſk, voro ja
och fiſkande *a*).

Med ſjuklighet följer gemenlig
Gudlighet, ſådan nämligen ſom myck
beſtår i noggrannt i akt tagande af t
värtes andagts öfningar; dylik fanns oc
i Härtig Johans Gudsfruktan: Han b
klagade ſig på fotfängen för ſina Ho
Prädikanter, att han ej mägtade ſtj
upp och falla på knä då han gjorde ſi
bön, ſom han förut varit van *b*). Vi
hans Hof ſkulle noga tagas i akt att vi
måltiderne läſtes till och från bords, o
efteråt ſöngs en Pſalm. Hans Hoffol
ſom utan förfall förſummade Gudstjänſt
ſtraffades med tjänſtens förluſt *c*). H
lämnade efter ſig en naturlig ſon, Han
Johansſon, hvilken han teſtamenterad
något ſilfver; men med ſin gemål Ma
Eliſabeth hade han icke några barn.

D. 7 Aug. Hon affomnade innom ett halft å
efter hans död, på ſitt tjugu tredje ålder
år, och hade under ſin mäſta giftermå
tid varit plågad af en bedröflig ſjuklighet
ſom

a) Ped. Månsſon Utters *Bref*, år 1613 i *Hand lingar till Guſt. Ad. Hiſtor.* I. 57.

b) Sylveſt. Phrygii *Likpräddik.* öfver H. Johan Tryckt i Stockh. 1618, 4:o.

c) Hårt. Joh. *Hofartiklar* af år 1618. Lœnbo *anf. ſt. ſ.* 217.

Om ökte Härtigens ſmärta och påſkyn-
dde hans hälſas aftynande; ty hännes 1618.
nnes ſvaghet angrep hänne ofta med
dan häftighet, att hon på det nogaſte
åſte bevakas; Härtigen lät anſtälla all-
änna förböner för hänne öfver hela För-
ndömmet; Konungen ſkickade ſin egen
kare att rådgöra med Härtigens, om
kdommens botande, hvarom man ſtun-
m hade godt hopp; hon återvann väl
kſå emellan åt ſin hälſa, och ſkriftväx-
de då med Konungen ſamt de andre
nglige perſonerne; men föll åter till-
ka i ſin förra ſvaghet *a*). Under ſin
pväxt hade hon viſt mycken hog för
ning; Johan Skytte hade brefväxlat
d hänne på Latin, då hon var vid
0 års ålder, och under ſina utländſka
or köpt hänne en bokſamling *b*). Hon
omnade på Bråborgs ſlott i Öſtergöth-

a) I ett *Bref* af år 1614, R. f. 1235, beklagar Guſtaf Adolf, *att Gud allsmägtig hade ſå hårdt riſat och krånkt Hännes Kärlighet Härtigtinnan.* Jämnf. *Reg.* för år 1614. f. 1106, 1235, 1328, 1333; för år 1616 på flera ſtällen; för år 1617, d. 9 Julii, 3 Auguſti, 24 Septemb. R. 637, 698, 789. Sylveſt. Phrygii *Perſonalier och Likpredikan* öfver Hårt. Johan. Stockh. 1620, 4.

b) *Litteræ* Joh. Skytte ad Princ. Mar. Eliſabeth. *Dat. Lubecæ d.* 9 *Maji* 1610. Uti Ol. Celſii *Monumenta Pol. Eccl. p.* 168.

land och blef begrafven i Linköping
1618. Domkyrka *a*); men med begrafningen
dröjdes öfver ett halft år efter hänne
död, innan man kunde anſkaffa hvad til
deſs högtidlighet anſågs nödvändigt *b*).
Hoffolket var redan några månader förut
nedſkickadt till Öſtergöthland, och Ko
nungens Marſkalk Clas Horn befallte
ſe till huru de dår fålades fram, och
hålla dem i ſpåkt, att inga klagemål
kommo öfver dem c). När Guſtaf Adol
reſte till begrafningen från Nyköping,
dår han under Julhelgen uppehållit ſig
hos ſin moder, råkade han i yttерſta lif
fara på Bråviken; ty hans häſt kom un
der iſen och blef borrta; men med mö
förmådde Konungen rädda ſig ſjälf ifrå
att drunkna *d*).

Genom Härtig Johans dödsfall för
ſvann en del af tviſten om ruſttjänſten
eme

a) Den 20 Januarii 1619.

b) Konungen ſkref till ſin moder, att begra
ningen ej kunde ſke vid den utſatte tiden,
emedan ej var till fångs ſå mycket ſvart kläde
ſom behöfdes till kyrkans och ſalarnes beklä
ning, ej heller vax till ljus och facklor, för
ſådant blifvit inſkaffadt från Tyſkland. *Dat*
Stockh. 4 *Sept. R.* 313.

c) *Bref* till Cl. Horn. *Dat. Löfåſen* 17 *Novemb*
f. 414.

d) Detta ſkedde den 8 Januarii 1619. Abraha
Brahes *Tidebok, f.* 195.

edan det ena Härtigdömmet nu åter-
omedelbarligen under Kronan, endaſt 1618.
några nya ſkriftväxlingar uppkommo
arfsrätten till det aflidna Förſtliga
rets qvarlåtenſkap, hvarom man dock
m vänligen öfverens *a*). Till afböjande

Yy 2 af

Härtig Johans egna arfgods delres lika emellan Guſtaf Adolf och Carl Philip genom lottning, hvarvid ingen ſvårighet yppades. Men då Konungen i Mars månad reſte ifrån ſödra orterna opp till Stockholm och viſtades något öfver fjorton dagar i Nyköping, lät Enke-Drottningen till honom öfverlämna några puncter om ina rättigheter till detta arf: Hon påſtod ſig böra ärfva hälften af Härtiginnans brudſkatt, och begärte att därföre blifva nöjaktigt tillfredsſtälld; vidare påſtod hon ſin andel af 24,000 daler för arfvegodſen, af 10,000 daler morgongifva penningar, ſom enligt giftermåls-contracten tillkom den aflidna Härtiginnan; af 4000 daler ſpelpenningar; af ſpannmål, Häſtar, husgeråd och boſkap; af de tolf halfva cartogerne ſom ſtodo på Johansborg och voro den aflidna Förſtinnan teſtamenterade; ſamt af huſet i Stockholm och ſtallgården på Norremalm. Härpå ſvarade Konungen efter ſin återkomſt till Stockholm, att han ſå väl häruti ſom i allt annat ville vara ſin Fru moder till viljes; men ſom brudſkatten ej ännu af Ståndorne kunnat inläggas, hverken till Härtiginnan af Öſtergöthland, ej heller till Pfaltz-Grefvinnan, ehuru bägge dolar bort, enligt Sveriges Lag och Konung Guſtafs Teſtamente, länge ſedan voro utbetalte; ſå vore det Enke-Drottningen nogſamt bekant, huru Ståndorne både med Elfsborgs

af allt missförstånd i anledning af ru
1618. tjä

lösen och andra utlagor så blifvit betungade, a
det var betänkligt, så hastigt pålägga dem fle
utgifter; af de 24,000 daler utaf arfvegodsen
ville Konungen med det första tillställa Enk
Drottningen sin andel; men med de 10,00
daler morgongåfvo penningar, begärte han e
eller tvänne års uppskof, i anseende till si
många andra utgifter; för de 4000 dal
spelpenningar hade den afledna Härtiginna
innehaft Norby och dess län, så att hvark
Härtiginnan själf om hon lefvat eller hänn
arfvingar kunde därpå göra vidare talan; o
spanmål och lifsmedel hade varit ringa förråd
och om Konungen ville, som han borde, rä
na begrafnings omkostnaden, hade han i det
afseendet mer att fordra än betala; af hästar, hu
geråd och boskap var ringa förråd, och ej mer
hvad som funnits vid gårdarne då den afledna Här
tiginnan dem tillträdt; till de tolf halfva carto
gerne var kopparen köpt för Elfsborgs lösen a
arfvegodsen i Upland, hvadan de tillkommo Ko
nungen och Kronan, dessutom var klart af
Härtig Johans Testamente, att desse tolf styc
ken voro gifne Härtiginnan tillika med Norr
köpings fästning, hvilken enligt samma Testa
mente, borde med allt hvad därtill hörde, efter
Härtiginnans död tillfalla Kronan; efter ingen
ting var nämndt i samma Testamente eller i
Ägtenskaps-Contractet om huset i Stockholm
och stallgården på Norremalm, vore säkrast att
därom rätta sig efter allmänna Stadslagen, och
att hvar och en af arfvingarne dess andel däraf
tillfölk. Slutligen påminte Konungen Hännes
Maj:t *sonligen och kärligen*, att den afledna
Härtiginnans gäld icke måtte blifva förgäten

ſtaſten, fogade ſig och ſlutligen Guſtaf Adolf efter ſin mors vilja och tvänne år 1618.
härefter kommo bägge bröderne på det ſättet öfverens, att Carl Philip lofvade uphålla Adlen innom ſitt Förſtendömme, att utgöra ruſttjänſten efter Lag, och ſkulle, då han tillträdde regeringen, göra Konungen ſin ed därpå, hvarom han och Enke-Drottningen underſkrefvo en förbindelſe; ehuru ingen utan Konungen allena ägde befalla öfver Adlens ruſttjänſt, ändtväl i Förſtendömmen, tilläts dock Carl Philip uppbåda ſitt Härtigdömmes adel till mönſtring och krigstjänſt, förordna till Corporal öfver dem hvilken han behagade, äfven uppfördra till ruſttjänſt alle utom Härtigdömmet, ſom

utan af oſkiftadt bo betalas, och vore Konungen benägen att kalla borgenärerne till ſig och dem betala, ſom ſedan kunde afqvittas i den andel han till Enke-Drottningen borde årligga.

Arfſkiftet förrättades af Enke-Drottningen i Nyköping, hvarvid Kamereraren Bo Wernesſon var närvarande på Konungens vägnar, jordeböcker upprättades öfver arfvegodſen, hvilke af Fullmägtige på både Konungens och Härtig Carl Philips vägnar ſyntes och värderades. Guſt. Adolfs *Puncter*, *Bref* och *Reſolution* till Enke-Drottn. *Linköping* 4 *Junii* 1618. *Reg.* 208. *Stockh.* 10 *och* 31 *Maji* 1619. *R.* 145, 162. *Dat.* 28 *Januar.* 1620. *Reg.* 31. *Bytesbref* emellan Kon. och Carl Philip. *Dat.* 31 *Julii* 1619. *R.* 318.

tjänte honom för Råd, i Hofvet el
1618. Land-regeringen, faſtän de hade ſi
ſtamgods i Konungadömmet: Dock
ruſttjänſten ſkulle fullt utgöras af Förſte
dömmet; Adlens ruſttjänſt icke förbl
das med den Härtigen ſjälf var ſkyldi
att hålla; att Adlen i Härtigdömm
ſkulle på lika ſätt utgöra ſin ruſttjän
ſom i Konungadömmet; att de ſom v
ro Konungen och Kronan med färſk
tjänſt förbundne i Råd, Land-regerin
Hof, Krigstjänſt eller dylikt, icke ſku
af Härtigen uppbådas till krigstjän
utan omedelbarligen af Konungen, faſt
de hade ſina ſtamgods innom Förſte
dömmet; och att de ſom hade ſtora l
ſåſom Grefvedömmen eller Friherrſk
af Kronan, ſkulle omedelbarligen gö
Konungen ſin ruſttjänſt, faſtän de voro
färſkilld tjänſt hos Härtigen *a*).

Carl Philips hemreſa hade Guſt
Adolf påſkyndat i anſeende till krig
nya utbrott med Polen; ty att icke fö
törna Konungen i Danmark gaf han fi
Fullmägtige i Lifland befallning att upp
höra med alla underhandlingar om fr
eller ſtilleſtånd, till deſs man fick ſe u
gången af den ärbudna Danſka bemedlin
ge

a) Kongl. Majts *Ceſſion* på Ruſttjänſten. *Stockh*
24 *Mars* 1620. *R.* 82.

en *a*); Johan Skytte hade ock under
s återreſa genom Danmark i Februarii 1618.
ånad nytt företräde för Chriſtian IV *b*),
t arbeta på denna bemedling ſamt vän-
apens befäſtande emellan Sverige och
anmark; ty när ett Spanſkt Sändebud
on Francisco de Medina i början af
et kom till Danmark med förſlag till
hriſtian IV, att deltaga i Catholikernas
i Tyſkland ingångna förening, eller ſå
llade Liga, och i ſynnerhet ſluta ett
rmare förbund med Spanien både emot
ederländerna och emot Sverige gemen-
mt med Polen; ſå väcktes ny farhåga,
vilken ſtyrktes än mer af det ſvar Chri-
ian IV gaf Holländarne, då de genom
n beſkickning till Danmark några må-
ader efter Spanſka Sändebudets afreſa,
egärte biſtånd, när det emellan dem
ch Spanien varande ſtilleſtånd ſnart gick
ll ſlut; ty Chriſtian IV ſvarade dem,
tt hvarken Spanien eller någon af Öſter-
ikiſka huſet gifvit honom anledning att
ryta en vänſkap, ſom varit bibehållen
i ſin helgd ſnärt i åttatio år; men
an förebrådde Holländarne deras för-
bund med Hanſeſtäderne och i ſynnerhet

a) Guſt. Ad. *Bref* till N. Stjernſköld. *Svart-ſjö 6 Mars. f.* 92.

b) Chriſtian IV:s *Bref* till Guſt. Ad. *Köpenh.* 26 *Febr.* Mſcr.

med Sverige, påſtående att de dymedel-
1618. gifvit honom ſkäl till mycket miſsnöje
lofvandes dem likväl, i händelſe af kr
med Spanien, mer vänſkap än de i a
ſeende till ſamma förbund borde vänt
och ſåſom ett prof däraf gaf han dem
afſkedsbrefvet *a*) till deras Sändebud
tel af *Höge och Mågtige Herrar Sta*
af Förenta Nederländerna b), i ſtäll
för *Ädle och Mågtige c*), ſom han allt
kallat dem förut; när Fullmägtige fr
Hanſeſtäderne, ſom ſtodo i förbund m
Sverige, androgo åtſkilliga handels ärn
den för Danſke Konungens Cancell
fingo de det korrta ſvar, att tiden
icke tillät deras afgörande; ett Svenſ
ſkepp, ſom för Konungens räkning v
laſtadt med koppar, blef qvarhållet i ſo
det; och då Johan Skytte begärte att
Chriſtian IV icke ville gifva Konungen i
Polen Svenſka Konunga titlen; äfven att
vid fredsmedlingen nödvändigt måſte läg
gas till grund det villkor, att Sigismund
affade ſig all rätt till Svenſka kronan,
och att ett närmare förbund emellan
Sverige och Danmark måtte ingås genom
ett gränsmöte af bägge Rikens Fullmäg-
tige;

a) *Dat.* 20 *Junii* 1618.

b) *Hohe und Mögende Herren Staten der Ver-*
einigten Niederlande.

c) *Edle und Mögende.*

lige; få ſvarade Chriſtian IV, att han icke kunde neka Konungen af Polen 1618.
Svenſka Konunga-titlen, efter den gafs honom af alla Chriſtenhetens Magter, att han ville hos honom anmäla med hvilka vilkor Guſtaf Adolf föreſlog fred, och att ätſkilliga beſvär ſom både Danmarks Konung och underſåter hade att anföra emot Sverige borde förſt afgöras innan något gränsmöte företogs. Då Johan Skytte därpå öfverlämnade ett ſin Konungs bref med anbud af bemedling emellan Konung Chriſtian och Härtig Johan Fredrik, Arke-Biſkop af Brehmen, blef Chriſtian IV däröfver miſslynt; ty han efterſträfvade att få ſin ſon Fredrik utvald af Dom-Capitlet i Brehmen till Arke-Biſkopens Medhjälpare och ſedan efterträdare, i hvilken affigt han, ehuru förgäfves, lät utdela penningar ibland Dom-Capitlets Ledamöter, och allt deltagande häri af Guſtaf Adolf, ſom var Arke-Biſkopens köttslige fyſterſon, föreföll honom miſstänkt, hvadan han undanbad ſig den föreſlagna bemedlingen. De beſvärs-puncter han påſtod böra förſt afgöras, innan någon vidare underhandling kunde företagas emellan Sverige och Danmark, lämnade han till Johan Skytte och uppſände dem ſedan till Stockholm

med Ståthållaren på Malmöhus, Sigvard
1618. Grubbe.

De innehöllo, att några böcker, ſärdeles Petri Petrei Krönika blifvit i Sverige utgifna, förgripliga emot Danmarks Konung och Rike, att alle fångar på ön Öfel ej ännu, enligt Sjöredſka fredsfördraget, voro återlämnade, att den tull Konungen i Sverige pålade ſine Köpmän, ſom handlade med Danſke underſåter, ſtridde emot den genom fredsfördrag öfverenskomna tullfrihet emellan bägge Riken; emedan Svenſkarne fördenſkull fälde ſina varor dyrare, och Danſkarne på det ſättet nödgades betala tull; att Konungen i Sverige genom ſin Handels-Ordning inſkränkt Svenſka handlen till tolf ſtäder, oacktadt fredsfördraget innehöll att den borde vara fri emellan Svenſkar och Danſkar; vidare yrkades att handlande från Flensburg måtte äga lika handels friheter i Sverige, ſom andre Danſke underſåter; att det våld, ſom var begånget innom Blekingſka gränſen måtte ſtraffas efter Stettinſka fördraget och efter den öfver dem fälde dom, ſamt äfven de ſtraffas, ſom uppehållit dommens verkſtällighet; att Svenſka ſkepp på Danmarks farvatten under Pommern ſkutit efter en ſjöfarande man, ſom var förgripligt emot Danſka Rikets höghet;

att

att Danske undersåter måtte obehindrade refa genom Sverige; att då Svenska undersåter förde varor genom Öresund, skulle de styrka med beedigade bevis att samma varor voro dem tillhöriga, köpta för deras penningar, och gingo för deras äfventyr; att Svenskar af Adel, som låto besitta gods oskiftade i Danmark särdeles på Fyn, måtte tillhållas att dem skifta, på det Danske undersåter måtte bibehållas vid den rätt, de därtill kunde påstå, och Konungen i Danmark veta, hvilke under honom voro rätte ägare till sådane gods; att till Danmark måtte aflämnas den afhandling emellan Sverige och Rysland, hvarmedelst Rysland afstått till Sverige den andel af Lappland, som Sverige sedan afträdde till Danmark genom Sjöredska fredsfördraget; titel af Sveriges Konung påstod Christian IV sig icke kunna neka Sigismund, emedan den gafs honom af alle Christne Magter; dock utan att han därmed ville någon i dess rätt förfördela; och den koppar, som blifvit qvarhållen i Öresund, hade han lösgifvit, sedan han blifvit underrättad att den tillhörde Konungen i Sverige a). 1618.

Några

a) Christian IV:s *Bref* till Gust. Ad. *Dat. Köpenh.* 26 *Febr.* 30 *Maji och* 19 *Sept.* 1618. *Beswäringer, som först bör at afskaffis, for*

Några af Sveriges Rådsherrar ſam-
1618. manträdde med Sigvard Grubbe, att ut-reda beſkaffenheten af de från Danmark anförda beſvär, och då han efter några veckors förlopp återreſte, ärhöll han där öfver ſkriftlig förklaring, jämte flere ſkänker och mycket beröm öfver ſitt välförhållande. Man förſäkrade från Sveriges ſida, att ſom man hade högſt miſshag för ſmädeſkrifter, ſkulle de, ſom ſådana författade, tillbörligen ſtraffas, ſå framt detſamma ſkedde i Danmark, och ſå ſnart författarne, ſamt det förgripliga deras arbeten, ordentligen utmärktes och åklagades. Angående Öſelſke Bönderne påſtods väl i början från Sverige, att ſom de voro lifegne, var ingen ſkyldig att dem återſtälla; men när från Danmark åberopades fredsfördraget, att fångarne af alla ſtånd ſkulle lösgifvas *a*); gaf Guſtaf Adolf genaſt befallning till Landshöfdingen i Ethland, att när Danſke Ståthållaren på Arensberg återfordrade deſſe Bönder; ſkulle han tillika med Landt-Rådet

end man ſig udi widere tractation inlader. Mſcr. Dan.

a) *Gravamina hworower Hans Kongl. Majt af Danmark, Chriſt. IV hafwer haft ſig at beſwærge*, ſkickade till Konungen i England med And. Sinkler och J. Carliſo. *Mſcr.* på Kgl. Biblioth. i Köpenh.

rådet afskilja dem, som tillhört Danske underfåter, och ändtligen dem från de- 1618.
ras Svenske husbönder *a*). Till klagemålen öfver tull och inskränkning i handel hade man i Sverige icke gifvit skälig anledning med förordningar; men om någon klagade öfver orätt af Svenske underfåter, skulle sådant straffas. Flensborgske Köpmän skulle äga lika rätt i Sverige som andra Danskar, så framt handlande från Rewel åtnjöto samma rätt i Danmark, som andre Svenskar. Att de som öfvat våld innom Blekingska gränsen icke blifvit straffade, kom däraf, att de Danskar, som våldförtt Svenske underfåter, ännu voro ostraffade. Att de Svenska skepps bevis, som i Sundet företeddes, blefvo beedigade, och att på samma sätt förhölls med Danska varor, som fördes innom Svenska gränsen, kunde medföra någon nytta; men som sådant var en för handlande betvärlig nyhet, ansågs bäst att förblifva vid Stettinska Fördraget och gammal sedvänja. Om Ryfslands afsägelse af en del af Lappland fanns icke något infördt i de sifte freds articlarne, och när de afhandlades meddeltes Danmarks Fullmägtige all den underrättelse härom,

a) Gust. Ad. *Bref* till Gabr. Oxenstj. *Stockh.* 25 *Octob.* 1617.

härom, som var att tillgå. Hvad man
1618. vidare från Danmark påminnt, härrörde
antingen af orätt uttydning af Svenska
författningar, eller hade skett emot Svenska Regeringens vilja och vettskap, och
till dess vidare afgörande yrkade Gustaf
Adolf verkställighet af förslaget om ett
vänligt sammanträde emellan bägge Rikens Fullmägtige på gränsen af Småland
och Halland; föreställde nödvändighet
af en förbindelse att afböja Catholikernas
anläggningar emot Protestanterne, begäte Konung Christians råd emot Polen och
förmodade att de öfversände besvärspuncter, såsom obetydliga och sådana
som lätt kunde uppkomma emellan grannskaps Riken, ingalunda skulle hindra
vänskapens befästande *a*).

Freds-bekräftelsen och Gränsförrättningen med Rysland, samt stillestånd med Polen.

Enligt sitt löfte anmälte Christian hos Konung Sigismund sitt uppsåt att
stifta fred emellan Polen och Sverige
med de vilkor Gustaf Adolf föreskrifvit
men Sigismund svarade, att han ick
ville begynna freds underhandlingar, utan
med förbehåll af sin fulla rätt till Sverige
kron

a) *Bref* till Joh. Skytte. *Alingsås* 29 *Januar*
Till Kon. i Danmark. *Linköping* 7 *Junii* o
Bornshyttan 30 *Novemb.* 1618. *R.* 27, 21
435. *Resolution* på Kon. i Danm. Besvärings
puncter. *Stockh.* 25 *Octob. f.* 370.

kom, af hvilket ſvar Chriſtian IV fände ſjelfva hufvudſkriften till Guſtaf Adolf *a*). 1618. ſtrax om vintren gjorde jämväl Polackarne ett oförmodadt infall i Svenſka Liſland med mördande och brännande, ſärdeles i Wittenſtens län, tagande ſin väg genom Häringen in i landſkapet Wyk; ehuru de likväl icke förmådde åſtadkomma följa några ſammanhängande krigsrörelſer, eller qvarhålla ſig innom Svenſka gränſen, utan drogo ſig ſjelfve tillbaka efter förrättadt ſtröfvande. Till våren trodde de ärna belägra Narwa eller Pernau; Jacob De la Gardie, ſom var befälhafvande på förra ſtället, och Stjernſköld på det ſenare, befalltes därföre vara beredde deremot; ſärdeles fick Stjernſköld ſkarpa tillrebråelſer för det hans krigsfolk med plundringar påckat på ſin ſold: *Oſs förundrar ock litet*, utlät ſig Konungen, *att Capitainerne ſig en ſådan driſtighet företaga, uti hvi J ſådant tillſtådjen, ſom öfver oſs commendera ſkolen; hvarföre befalle Wi att J dem förehållen det de med ſådant härefter afſtå, och hafve Wi icke af Eder dit för någon hvitkåpp utan att commendera krigsfolket.* Honom ordnades en ny Ståthållare *b*) till bi-

träde

a) *Bref* till Gubernatoren i Eſtland och Adam Schraffer. *Linköp.* 7 *Junii. f.* 214.

b) Han hette Evert von Brehmen. Guſtaf Adolf

träde på fäſtningen, då Stjernſköld ſkul-
1618. le ſjelf gå i fället emot fiänden; ty han
ärnade anfalla Polackarne, ſom lågo ſtilla
innom ſin gräns; Guſtaf Adolf ſkickade
Riks-Skattmäſtaren Jeſper Matthſon öf-
ver till Finland att under vintren ſkaffa
därifrån ſkyndſam undſättning till Liflan
och vid förſta öppet vatten kom me
från Sverige; men briſten var dock ſå
ſtor att kunna anſtälla något ordentlig
krigståg, och annat ville Guſtaf Ad
icke tillåta; han ſamtyckte att Stjernſkö
borde angripa fiänden; men icke att
ter fiändens exempel draga ut på ſtröfv
ri, utan om tillfället ſå medgaf, anfal
någon fäſtning; men under tågand
handtera det värnlöſa folket i fiände
land, med ſamma ſkonſamhet, ſom Sv
riges egne underſåter, och vid högſ
onåd icke tillåta minſta ſtröfvande;
Vi hafve icke ärnat, yttrar ſig Gu
Adolf, *föra krig emot Bonden, den V
bäldre ſe bebållen än platt fördärfvad*
Han föreſatte ſig att ſjelf vid förſta öp
pet vatten öfverkomma, och perſonlig
utföra kriget emot Polen, hvadan h
befallte Stjernſköld förſtärka Liffanan,
han vid ſin ankomſt kunde hafva ett p
litligt Compagnie, och förböd all under
hand

yttrade ſig att han anſåg honom *för en beſlä-
lande och förſtändig karl.*

handling om stillestånd; emedan Polac- 1618.
karne så tydligen å daga laggt att de
därmed endast hade bedrägliga afsigter *a*).

När likväl nya anbud gjordes om
stillestånd särdeles från Dorpt och Riga,
lät Gustaf Adolf åter beveka sig att sam-
mycka till underhandlingar därom, *på det*,
som han utlät sig i ett bref till Gyllen-
hjelm, *alle måtte förnimma att han icke
hed efter något krig, om fred och still-
det var till att nå, och att det arma
tillstånd icke i grund på båda sidor måtte
gifva fördårfvadt:* Chodkiewitsch skulle
som Polska Kronans Fullmägtig bekräfta
samma stillestånd, och gifva försäkran att
icke något fiändtligt därunder tillfogades
Svenskarne, hvilke imedlertid borde be-
hålla hvad de innehade *b*). Konungen
misstänkte dock lika mycket som förut
dessa Polska förslag att därmed endast
vektes tids utdrägt, medan Polen kunde

a) *Bref* till Ad. Schraffer. *Lidköping* 14 *Febr.* Till Ståthåll. på Nöteborg. *Svartsjö* 24 *Febr.* *Svar* på Adam Schraffers skrifv. *Svartsjö* 5 *Mars.* *Bref* till N. Stjernsköld. *Svartsjö* 6 *Mars och* 6 *April.* *Stockh.* 12 *April.* *Svar* på A. Schraffers skrifv. *Bref* till Jesp. Matthss. *Stockh.* 11 *Apr.* *R.* 49 - 130.

b) *Bref* till Fältmarskalken Gyllenhj. *Stockh.* 13 *Mars.* *Upsala* 19 *Apr.* *Stockh.* 14 *Maji.* *R.* 96, 135, 205. Till Gabriel Oxenstjerna och Ad. Schraffer. *Linköp.* 5 *Junii.* *R.* 209.

[redacted]ſätta ſig i tillräckligt förſvarsſtånd. Han
1618. öfvertygades härom än mer af Polſke Ko-
nungens bref till Konungen i Danmark,
och gaf ſine befälhafvare i Lifland nyt
varningar, att icke tillſtädja någon ge-
menſkap emellan Svenſke och Polſke
underſåter; icke förſt begynna med Po-
lackerne någon ſkriftväxling, utan om de
ärbödo freds förſlag, ſkicka dem affkrift
af brefvet till Konungen i Danmark,
med föreſtällning att de vilkor Konung
Sigismund däri lagt till grund, innehöll
ett rent affſlag af alla freds anbud. Om
våren och ſommaren öfverſändes till Lif-
land nytt krigsfolk till beſättning på fäſt-
ningarne och lifsmedel till deſs under-
håll *a*); ett ſkepp utſkickades att kryſſa
på

a) Finſka fotfolket deltes i tvänne Regementen, det Finſka och Karelſka; till alla beſättningar på fäſtningarne i Liffland togs af det Finſka, men i Ingermanland och Finland af det Karelſka. Alle nyſkrifne Öſterbottens Knektar lade på Rewel, Wittenſten, Hapſal, Lode och Pe-dis; deras Anförare hette Nils Dobblare, Erik Brännare och Simon Larsſon; Capitenerne på Pernau hette Hans Rechenberg, Erik Thomas-ſon och Daniel Hansſon; på Narwa och Iwan-gorod Matths Olofsſon, Hans Strålman, Erik Jönsſon och Olof Brynielsſon; på Augdow Lars Urbansſon; på Koporie och Jama Matths Lars-ſon; på Nöteborg Mårten Eriksſon; på Wiborg Hans Rot. Af Lars Jöransſons fänika 200 man på Kexholm, och 30 på Nyſlott. Hvar

på Dantzigſka redden och ſkaffa under-
rättelſer från Polen *a*); Sveriges Fullmäg- 1618.
tige i Lifland förbödos ſkriftväxla med Wolmár Farensbach, eller rätta ſig efter hans förſlag *b*); på Skånſke marknader voro vanligen Polſke utſkickade, hvilke ſökte afvända Svenſka Allmogen från Guſtaf Adolf, hvadan Ståthållaren på Calmar befalltes vara däröfver uppmärkſam *c*); Svenſke underſåter, ſom befunnos mindre pålitlige, eller ock Polen öppenbarligen tillgifne dels hotades, dels ſkaffades *d*).

Z z 2 Men

ſánika beſtod af 284 man. *Bref* till Skattmäſtaren. *Stockh.* 6 *och* 8 *Maji.* *R.* 151, 159. Till Carl Gyllenhjelm, N. Stjernſköld, Gabr. Oxenſtj. och Ad. Schraffer. *Stockh.* 6 *och* 7 *Maji.* *Reg.* 153 - - 156. *Linköping* 4 *och* 7 *Junii.* *R.* 201, 208, 214. Till Ståthållaren Oſtanſtång Erik Jöransſ. *Stockh.* 19 *Jun.* *R.* 224. *Fullmagt* för Vår *Trotjänare och Kö-
mdſkare* Stellan Mörner till Tuna. *Stockh.* 30 *Apr.* *R.* 143.

b) *Memorial* för Alexander Forath. *Stockh.* 19 *Maji.* *R.* 182.

b) *Bref* till Commiſſarierne i Lifland. *Stockh.* 14 *Maji.* *R.* 172.

c) *Inſtruction* för Sven Månſon (Eketrä). *Stockh.* 14 *Apr.* *R.* 145.

d) Johan Henriksſon och Chriſtopher Aſſersſon, Höfvidsmän, det är, Capitener, för tvänne Compagnie Knektar på Pernaus fäſtning varnades att *akta halsbenet*, och hvarken ſjälfve viſa

1618. Men ſom invånarne i Dorpt och på landet däromkring fortforo att anhålla om ſtilleſtånd, måſte Adam Schraffer lofva dem att ſjälf reſa öfver till Sverige, och hos Konungen arbeta därpå efter all förmåga: Schraffer kom till Stockholm och ärhöll Konungens tillſtånd att ärbjuda ett eller tvänne års ſtilleſtånd; men ſom Konungen tillika förklarade „att han an„ſåg hela ſaken miſstänkt, emedan han „från främmande orter dagligen underrät„tades om Sigismunds ſtämplingar; ſå „ville han tydligen gifva tillkänna med „hvad vilkor han beviljade ſtilleſtånd, „nämligen att det med ära och redlighet „ſkulle efterlefvas; Pernau förblifva i „Svenſke Konungens händer, och i öfrigt „hvar behålla hvad han redan innehade“ *a*). Korrt därpå kommo underrät-

telſer

obehörigt miſsnöje eller uppſtudſa andre. Stjernſköld, Richard Roſencrants och Edvard v. Bremen, ſom voro Ståthållare på Pernau kunde ſvårligen komma öfverens. *Bref* till N. Stjernſköld, Joh. Henriksſ. och Chr. Aſſersſ. *Stockh.* 8, 10 *Jul. R.* 239, 243, 248.

En ſom kallades Rörby Laſſen förlorade ett ſtenhus i Stockholm, för ſin tillgifvenhet för Konungen i Polen, och Guſtaf Adolf ſkänkte huſet till ſin Fäktmäſtare Vallentin. *Öpp. Bref* för Thom. Vallentin. *Stockh.* 14 *Maji. R.* 200.

a) *Reſolution*, gifven Ad. Schroff. *Stockh.* 7 *Jul. R.* 232.

ulfer från Liſland att fiänden ſamlades och förſtärkte ſig vid Salis: Mer krigs- 1618.
folk, krigsförråd och lifsmedel öfverſkyndades då från Sverige *a*): Krigsruſtningarne, ſom ſtrax efter Krönings-Riksdagen voro begynte, fortſattes med allt eftertryck: Utſkrifning förrättades efter vanligheten i landsorterne, med den ſtränghet att icke någon hade tillſtånd att leja karl i ſitt ſtälle; men vid mönſtringen kunde de nyſs utſkrifne, ſom voro ålderſtigne få tillſtånd att leja yngre, och de ſom fiänt öfver tjugu år ärhålla afſked; de ſom förut blifvit afſkedade måſte åter infinna ſig vid mönſtringar att uppviſa ſina paſs, då antingen förra afſkedet ſtadfäſtes, eller inſkrefvos de å nyo till Knektar om Mönſterherrarne, eller ſom de kallades *Commiſſarierne*, ſå funno ſkäligt; de ſom icke infunno ſig vid mönſtringen lyſtes biltoge, och deras gods kändes under Kronan; vid mönſtringen underſöktes om olagligheter föregått vid utſkrifningen; om ſkullden fanns hos Nämnden,

Zz 3 måſte

a) *Svar* på Ad. Schraffers Poſtulatis. *Stockh.* 7 *Jul.* På Sven Månſſons ſkrifv. Stockh. 10 Jul. *Bref* till Enke-Drottn. *Stockh.* 15 *Jul.* Till Kammar-Råd. *Calmar* 29 *Jul.* Till Carl Philip och Jeſp. Matthſſ. *Stockh.* 2 *och* 3 *Sept.* Till Åke Oxenſtjerna och flere att uppfordra det inhemſka krigsfölket. *Upſala* 15 *Septemb.*

måſte den ſkaffa karl i ſtället för den
1618. ſom orätt blifvit utſkrifven; brottſlige Officerare hade Mönſterherrarne rätt att affätta; för gröfre förbrytelſer ſtälldes de under Krigsrätt, och måſte en Capiten tillika med hans Lieutenant och Fändrik gå till döden för det de våldſamt förrättat utſkrifning i Småland, ſamt tillåtit de utſkrifne leja andra i ſitt ſtälle; men de legde, ſom undergått mönſtring, behöllos i tjänſten och de ſom legt finge för den gången vara frie *a*).

Utſkrifningen tillgick annars på det vanliga ſättet, att Ståthållaren eller någon annan hög Ämbetsman tillika med Lagmannen och Häradshöfdingen, eller i deras ſtälle Under-Lagmannen och Lagläſaren med Nämnden möttes på utſatta dagar, att förſt ranſaka efter alla förr utſkrifne Knektar eller Båtsmän, hvilke vid lifsſtraff ſkulle infinna ſig till näſta mönſtring, oacktadt hvad förſvar de ſig åberopade; Präſterſkapet ſkulle afgifva mantalslängd på alla mansperſoner och tillika med Kron-Fogdarne vara anſvarige att ingen undandölgdes; hvars och ens hemman och näring beſkrifvas, och mantalslängden bekräftas af Länsmannen, hvarefter Ståthållaren, tillika med Lagmannen och

a) *Bref* till Herman Wrangel och Capiten Peter Kock. *Stockh.* 14 *Maji.* *R.* 162.

och Häradshöfdingen, eller i deras frånvaro, Under-Lagmannen och Lagläfaren, 1618.
skulle utfluta alla dem, som voro under femton år och öfver sextio år: Alla däremellan skulle roteras tillsamman: En rote utgjordes af tio särskildt bebodde hemmansdelar eller rökar af Krone- och Skatte-Böndер, och tjugu Frälse-Bönder, utom frihetsmilen, med deras föner och tjänstefolk, äfven om en sådan hemmansdel brukades af en enka, som hvarken hade man eller dräng, eller af dem, hvars män och föner voro ute i kriget, eller af sådane som korrt förut legt karl i sitt ställe: Af hvar rote skulle uttagas en varaktig karl från dem, som hade mäst manshjälp till sitt hemman eller dem som brukade minsta hemmansdelen, hälft ogifte dräggar, som icke voro under 18 eller öfver 40, eller 45 år, icke behäftade med någon smittosam sjuka, *särdeles spetälska*, *fallande sjuka*, *likmask*, eller slikt, utan friske och modige, på det krigshären icke måtte *såsom förut skett*, med krymplingar och ofärdigt *folk uppfylld varda:* Uppenbara ogärningsmän skulle ej utskrifvas, förrän deras saker lagligen blifvit förfonta: Den som på detta sättet blef utskrifven med Härads Nämndens samtycke, skulle ej Ståthållaren, Fogden, Capitenen, eller någon Ämbets-

man, hafva magt att lösgifva, ej helle
1618. tillſtaddes honom leja en annan karl
ſitt ſtälle; men vid mönſtringen kund
han anföra klagemål, om han anſåg ſi
därtill befogad då Mönſterherren had
magt att lösgifva den ſom blifvit ora
utſkrifven: De Bönderne ſom icke blef
utſkrifne ſkulle icke tvingas att beta
några penningar till de utſkrifne: Eft
utſkrifningen, ſkulle Capitenen i hvar
taga de utſkrifne under ſitt befäl till d
mönſtringen ſkedde, och Ståthållar
ſkicka utſkrifnings rullarne till Konunge
Deſutom utſkrefvos alle löskarlar, ſo
icke voro bofaſte män eller hade v
tjänſt *a*). Mönſtringen förrättades af någ
högre Ämbetsmän, hvilke *Mönſter-Co*
miſſarier ſtrax låto tilldela hvar gem
Knekt en daler (32 ſkillingar, nu för
den

a) *Fullmagt* för Phil. Scheding. *Stockh.* 1 *F*
R. f. 1. *Memorial*, huru ſåſom Chriſtop
Wulfsdorff och Sten Claſſon (*Bölja*) ſig uti
ſkrifningen förhålla ſkole. *R. f.* 2. *Memor*
för Ståthållaren på Åbo Johan Pontusſ. *J*
köp. 1 *Febr. f.* 32. För Knut Claſſon,
utſkrifningen i Nylands och Tawaſtehus l
Jönköp. 4 *Febr. f.* 41. *Fullmagt och Me*
rial för Grefve Abraham (Brahe) och Jeſ
Andersſon (Crus) att hålla utſkrifning i Da
ne. *Wadſtena* 22 *Mars. f.* 102. *Reſoluti*
på Grefve Abrahams Frågan. *Stockk.* 10 *Jul.*
Memorial för Lindorm Ribbing. *Ulffund* 20
Decemb. *R.* 242, 449.

den), och Officerarne ett halft års lön; af mönſter-rullarne ſkulle Öfverſten be- 1618.
ſtälla en, och en ſändas till Kronans Räkne-Kammare *a*).

Ryttare fanor ſammanſlogos: Till exempel af tvänne fanor, ſom förut varit i Småland, utvaldes de bäſta Ryttare att utgöra en fana, beſtående af tvåhundra ſextio man, öfver hvilken Mönſter-Commiſſarierne tillſatte Ryttmäſtare, Lieutenant och Fändrik, och ſedan af bägge fanornes Officerare uttogo dem, ſom längſt hade tjänt, hvilke de förordnade till underbefäl vid den nya fanan; alle öfrige både Officerare och gemene afſkedades; deras hemman och förläningar indrogos ſtrax, att däraf ſkulle göras ſkatt till Kronan; endaſt att de mäſt ålderſtigne förunnades ett års ſkattfrihet för deras hemman; men om de ville beſitta dem längre, ſkulle de därföre betala ſkatt. Vid Ryttare mönſtringen ſkulle efterſes karlens mandom och frägd, ſedan att han i egen perſon beſatt ſitt hemman,

a) *Memorial* för R. Cancelleren, Kammar-Rådet Bror Andersſon och Ståthåll. på Calmar Herm. Wrangel att förrätta mönſtring i Småland. *Jönköp.* 4 *Febr.* *Miſſif, Fullmagt och Memorial* för R. Rådet Abraham Leyonhufvud att med Öfverſten Wrangel mönſtra i Calmar län och på Öland. *Svartſjö* 5 *Mars.* R. 34, 87.

för hvilket han ville ruſta, att han hade
1618. en dugtig häſt till viſs ſtorlek *a*), ett ſkottfritt vapen till det ringaſte för bröſt och rygg, två goda piſtoler *b*), två goda ſidevärjor, ſadel och tyg: Alle Ryttare, ſom hade ſina hemman nära intill fäſtningar ſkulle afſkedas, och Officerarne ej heller få förläningar af hemman ſom behöfdes till fäſtningar; förlänings hemman borde tillordnas både Officerarne och Ryttarne af Mönſterrarne och icke af Ståthållarne eller Fogdarne, Officerarne vara anſvarige att Kronotlagor, utom ordentliga räntan ſkulle af ſådane hemman utgå; men om förläningen ej var tillräcklig, då ärſattes briſten genom Kron-Fogdarne af deras uppbörd efter ordningen om krigsfolkets underhåll: Ingen Ryttmäſtare hade tillſtånd att afſkeda eller antaga någon ny Ryttare, utan ſådant ſkulle endaſt ſke vid mönſtringarne: Ryttmäſtaren ägde rätt att få förläning och göra ruſttjänſt med fyra häſtar, Lieutenanten och Fändriken med tre hvardera, Präſten och Skrifvaren med en hvardera, en Adelsman med en häſt; men Fogdar, Skrifvare, Borgare och Bön-

a) Häſten ſkulle vara emellan 12 och 13 tvärhänder hög.

b) Stundom utſattes att piſtolerne ſkulle vara med *fintelås*, ſom ock kallas *hjul-lås*.

Bönder, fingo ej göra ruſttjänſt annorlun-
da, än att hvar ock en i egen perſon 1618.
beſatt ſin häſt, annars ſkulle de vid mönſtringen afviſas och ſkatta för ſina hemman *a*). Officerarne fingo för inneſtående ſold, dels någon afbetalning, dels ſå kallade *Reſtſedlar*, eller förſkrifning på framgen betalning, dels hemman i pant, att däraf uppbära och afräkna räntan *b*). Om ſine liftroppar till häſt

yttra-

a) *Memorial* för Cancelleren, Bror Andersſ. och H. Wrangel. *Jönköping* 4 *Febr.* För Jeſper Matthsſon, Lindorm Ribbing och Bo Wernersſon. *Svartſjö* 4 *Mars och* 6 *April. R.* 86, 114. *Bref* till Ståthållaren på Jönköping Bengt Kaſle. *Svartſjö* 4 *Mars. R.* 84.

b) Inländſka Rytteriet fick i årlig lön och beſoldning når de voro hemma, ſom följer:

Ryttmåſtaren fyra beſoldnings häſtar, på hvar häſt tretio daler, gjorde om året 120 daler, fordelspenningar 240 daler. Lieutenanten tre häſtar, 90 daler, fordelspen. 120 dal. Fendriken tre häſtar, 90 dal. fordelspen. 120 daler. Fem Corporaler, hvardera två beſoldningshäſtar, 60 dal. fordelspen. 40 dal. Mönſterſkrifvaren 1 häſt, 30 dal: fordelspen. 40 daler. Föraren och Profoſſen, hvardera två häſtar, 60 daler, fordelspen. 15 dal. Två Trometare, hvardera en häſt, 30 dal. fordelspenningar 15 dal. Predikanten och Barberaren, hvardera 30 daler och medan de hemma äro ingen fordel. Hvar gemen Ryttare en häſt, och på hvardera 30 dal. „Och vilje Vi icke beſtå någon gemen Ryttare „mer än ett hemman, ſom han bor uppå, och

yttrade ſig Guſtaf Adolf, att han i ſyn-
1618. nerhet ville hafva dem pålitlige, och därtill ſkulle värfvas de afſkedade Ryttarne i Småland och Wäſtergöthland. En Tyſk Grefve, Philip af Mansfeldt, förordnades till Öfverſte öfver famma troppar, ſamt tillika öfver ſex compagnien fotfolk. Skottſke Öfverſten Patrik Ruderfort, Capitenerne De la Chapelle, Sitton, (*Seaton*) och andre utländningar fingo förnyade fullmagter och tillſtånd att värfva Svenſkt manſkap, ſamt därtill låta omſlå med trummor i ſtäderna *a*).

Gevär

„det ſkall han med viſſa och oviſſa perſedlar, „gåſtningar och ſkjutsfärder fritt njuta, ſom „ſkall afräknas i hans beſoldning".

Under tåg emot fiänden fingo de ſom följer: Ryttmåſtaren 40 daler i månaden, Lieutenanten 20 daler, Fändriken 20 dal. hvar Corporal 12 dal. Predikanten 8, Mönſterſkrifvaren 8, Föraren 6, Profoſſen 6, Barberaren 6, hvar Trumpetare 3, och hvar gemen 4 daler. Deras hemmans ränta, och hvad de annars bekommo i proviant eller kläde med mera, ſkulle afdragas i deras beſoldning.

Ryttmåſtare Fullmagt för Clas Chriſtersſon Horn, Hans Munk, Otto Grothuſen och Andreas Pauli. Svartſjö 3 Mars. f. 77. 79.

Då någon af Svenſka krigsfolket rymde drogs förlånings hemmanet in under Kronan. (*Bref* till Henr. Flemming. *Svartſjö* 4 *Mars. f.* 84. Bengt Kaſle. Stockh. 10 Jul. R. 243.

a) Grefven af Mansfeldt fick i månadtlig ſold 150 Svenſka daler, fri utſpisning för ſig ſjälf

Gevär tillverkades vid Kronans fa-
ctorien, 1618.

tjugonde och utfordring för tolf häſtar, då han var heunma; men under krig 300 daler i måneden. *Memorial och Biafſked* för Jeſper Matthiſon. *Bref* till Olof Stake och Bo Wernerſ. *Fullmagt* för La Chapelle. *Beſtallning* för Grefven von Mansfeldt. *Svartſjö* 4 *Mars*. *Wadſtena* 22 *Mars*. *Stockh.* 12 *Apr.* 2 *Novemb.* R. 86, 102, 125, 144 - 159, 395.

Patrik Ruderfort förordnades till Öfverſte öfver 8 compagnier och fick i årlig lön 2000 *Svenſka daler* efter 32 öre (*ſkillingar Banco nu för tiden*) på dalern, hans Öfverſte-Lieutenant 1000 daler, Öfverſte-Vaktmäſtaren och Qvartermäſtaren hvardera 30 tunnor ſpanmål, 30 daler penningar, fint Engelſkt (kläde) 12 alner och en gård om 14 eller 16 dalers ränta ſkattfri. Regements-Predikanten ett gåld fritt för taxan och andra utlagor, 10 tunnor ſpanmål, 20 daler penningar och något kläde. Tre andra Predikanter, Mönſterſkrifvaren, Rättegångsſkrifvaren och Rättegångs-Våbelen, hvardera 8 tunnor ſpanmål, 12 dal. pengar, ſju alner Engelſkt och en gård om 8 dalers årlig ränta ſkattfri. En Regements-Barberare ſamt tre andre Barberare med ſine Måſterſvenner, 8 tunnor ſpanmål, 12 daler, penningar, 7 alnar Engelſkt och en gård om 8 dalers årlig ränta ſkattfri. En Regements-Gevaldiger, ſamt andre Profoſſer med ſine *Clauditer*, lika mycket. På hvar fänika knektar om 142 man till årslön: Höfvidsmannen 32 tunnor ſpanmål, 30 daler penningar, 12 alnar fint Engelſkt och en ſkattfri gård om 14 eller 16 dalers årlig ränta: Mönſterſkrifvaren och två Vaktmäſtare hvardera 5 tunnor ſpanm. 8 dal. penn. 6 aln. Engelſkt

storien, och af de ſå kallade *Rörſmeder-*
1618. *ne*,

och en ſkattfri gård om 6 dalers årlig ränta: Fändriks-Lieutenanten och Föraren ſamt Ruſtmåſtaren, hvardera 4 tun. ſpanm. 8 dal. peng. *Piuk*, (ett ſlags kläde), ſex alnar och en ſkattfri gård om 5 dalers årlig ränta. 6 Qvartermåſtare, hvardera tre tunnor ſpannmål, ſex dalers penningar, piuk fem alnar, en gård om 4 dal. årlig ränta fjärdedelen fri både i viſſa och oviſſa utlagor. Två Trumſlagare och en Pipare, hvardera ſpannmål 2 tunnor, penningar 4 daler, piuk 4 alnar, och en gård om tre dalers årlig ränta fri för fjärdedelen af utlagorna. 130 gemena, hvardera 2 dal. penn. ſaltvedels (kläde) 6 aln. eller 4 aln. piuk, en gård om en dalers ränta fri för hela viſſa och årliga ränton och en åttondel af oviſſa utlagor. Hvad de gårdar ſom dem tilldeltes högre räntade, ſkulle afdragas i deras andra lön.

När de brukades på tåg emot fiänden eller i fäſtningar, ſkulle de få månads ſold, nämligen Öfverſte-Vaktmåſtaren 24 daler, Öfverſte-Qvartermåſtaren 24, Mönſterſkrifvaren åtta, Regements-Predikanten 16, de andre tre Predikanterne hvardera 8, Regements-Barberaren 12, hvar af de andre Barberarne 8 dal. På hvart compagnie, Höfvidsmannen 40 dal. Qvartermåſtaren 24, Fändriken 24, Mönſterſkrifvaren 8, hvar Vaktmåſtare 8, Ruſtmåſtaren 8, Fändriks-Lieutenanten 8, hvar Qvartermåſtare 5, hvar Trumſlagare 4 och hvar gemen 3 ½ daler i månaden hvar månad räknad till 31 dagar. Öfverſten och Öfverſte-Lieutenanten hade lika både hemma och i fält. Men under tåget ſkulle krigsfolket låta ſig nöja om det ej till fullo kunde utbekomma ſin ſold för hvar månad, och då efter

n, det är böſſeſmeder, ſom voro Bön- der 1618.

tägets ſlut få hvad ſom återſtod. *Fullmagt* för Patr. Ruderfort. *Stockh.* 30 *Junii.* 227.

För hvarje femtio Ryttare ſkulle ej vara mer än en Corporal, och för 48 Muſketerare af fotfolket en Qvartermäſtare, en Vaktmäſtare och en *Landspoſſat*, (Profoſs förmodligen); men för mindre antal icke deſſe Under-Officerare beſtås.

Berndt Taube var Ryttmäſtare öfver *Landsſäterne* i Liſland; deras ſold ökтes, och var i månaden: För Ryttmäſtaren, fordelspenningar 100 daler och 40 dal. beſoldning för fyra häſtar, Lieutenanten fordelspenn. 40 dal. och beſoldn. för tre häſtar 30 dal. Fändriken 30 dal. och för tre häſtar 30 daler, fyra Corporaler, hvardera fordelspenn. 20 dal. och beſoldn. för 2 häſtar 20 daler, Foreraren 20 dal. och för 2 häſtar 20 dal. Barberaren, Profoſſen och Hofſmeden hvardera fordelspenn. 8 dal. beſoldning för en häſt 10 daler, tre Trumpetare, hvardera ford. penn. 6 dal. beſoldn. för en häſt 10 dal. Mönſterſkrifvaren 12 daler och för en häſt 10 daler, hvar gemen Ryttare 10 daler. Men när de icke brukades i fält fick Ryttmäſtaren i månaden: Fordelspenn. 48 daler, Lieutenanten 28 dal. Fändriken 20 dal. hvar Corporal 14 daler, Foreraren 7 daler, Mönſterſkrifvaren 8 daler, Barberaren, Profoſſen och Hofſmeden, hvardera 5 daler, hvar Trummeter 4 daler, hvar gemen uppå häſten 8 daler, och i fält ſkulle alle Landſäterne ſom gjorde ruſttjänſt, få lika beſoldning med beſoldnings Ryttarne. *Beſtallning* för Landſäterne i Liſland. *Stockh.* 15 *Jul.* R. 260, v. Jämnf. *Bref* till Skattmäſt. Herr Jeſp. Matthaſ. och Kamereraren Hans Henrikſon att inrymma

der i landsorterne och ſutto på hemman,
1618. af hvilka ſkatten afräknades i deras arbetslön. En Fransman, vid namn Anton Monieur antogs till *Öfverſte-Lieutenant* öfver

Ryttmäſtaren Lorens Wagner, gods i Finland, hvaraf räntan ſkall afdragas på hans inneſtående ſold. *Dat.* 10 *Mart. f.* 93. Öppet Bref för Berndt Taube, att bekomma några gods i Finland, ſom icke ligga för när fäſtningarne, hvilke han ſkall behålla ſå länge hans reſt, n. 300 daler, blifver af deſs ränta betalt. *Stockh.* 15 *Jul. f.* 262. Till Kamereraren Hans Eriksſon om förlåningar i Finland för Lieutenanten Olof Yxkull, Fändrik Berndt Liwe och Corporalerne Chriſtopher Kurſel, Fabian Wrangel och Reinhold Anrep, nämligen Lieutenanten och Fändriken 200 daler, och hvar Corporal 120 daler i ränta i viſſa perſedlar, till deſs de däraf utbekommit ſin inneſtående ſold. *Stockh.* 15 *Jul. f.* 263.

Pantebref för Capten Påfvel Wulf, på några gods i Liſland, att uppbära räntan för den reſt han har att fordra af Kronan. *Djurehamn* 19 *Jul.* 270. *Beſtallning* för Hedde Horn, Regements-Qvartermäſtare under Gr. Philip af Mansfeldt, att bekomma på ſig och ſin mönſterdräng, när han brukas i fält 60 daler om månaden; men ej mer än 28 daler på ſig och ſin hakeſkytte när han brukades i garnizon. *Stockh.* 3 *Nov. f.* 402. *Öppet Bref* för Jacob De la Gardie att behålla gården af ſitt Greffſkap Lechö och alla ſina förlåningsgods, dock att den ſkulle honom afräknas i de fyra tuſen daler, ſom beſtods honom af Kronan i årlig beſoldning. *Stockh.* 20 *Oct. f.* 360.

öfver Rikets arkiie och *Tillſiare*, eller Uppſyningsman öfver alla fäſtningar *a*). 1618.

4 *Band.* A a a a Flot-

a) *Contract* med A. Monieur. *Lidköp.* 15 *Febr.* *R.* 52. *Bref* till Factoren i Helſingland, Carl Olsſon, att *Spettſeſmederne* ſkulle förfärdiga 50 goda *gaffar*, med väl gjorda *aſpeſtakar*, och väl härda *ſpettſuddarne*, att de kunna bita på harneſk. *Svartſjö* 2 *Mars.* *R.* 75. Till Lars Torſtensſon, att låta på Dal tillhugga och tillhyfſa 200 *ſpettsſtakar*. *Lidköping* 14 *Febr.* 51. Till Fogden i Helſingland om 1000 ſtycken *handelarer* och 1000 ſtycken *gaffar* ſom Factoren i Helſingland ſkulle låta förfärdiga. *Svartſjö* 2 *Mars.* 76. Till Fogden i Öſtra Härad att låta förfärdiga en hop *ſpettsſtakar af aſk*, och lefverera Factoren i Jönköping. *Stockh.* 22 *Julii.* 276. Under ſitt viſtande i Dalarne mot ſlutet af året öfverenskom Konungen ſjelf med tre *Rörſmeder* i Lekſand ſocken att de ſkulle hvardera förfärdiga 40 *muſketer*. *D.* 1 *Decemb.* 347. Fogden på Ulfveſund befalltes låta Rörſmederne i Fellingsbro ſocken förſkonas för Elfsborgs löſen, emot afräkning i deras arbetslön. *D.* 22 *Decemb.* 454. En Rörſmed i Upland fick en gård fri för utlagor, med vilkor att årligen lefverera i Kronans ruſtkammare femtio två goda muſketer, för räntan af ſamma gård, hvad han mer lefvererade ſkulle honom betalas. *Öppet Bref* för Anders Marcuſson i Ullbro och Tillinge ſocken. *Stockh.* 15 *Octob.* 355. Ruſtmäſtaren Sylveſt. Sylveſtersſon befullmägtigades att reſa till Factorien i Upland, Weſtmanland, Småland, Weſtergöthland, Öſtergöthland och Helſingland, och hafva inſeende med alla Smeder, att de gjorde goda *muſketer*. *Stockh.* 27 *Oct.* 378. „Bref till Carl Olsſon Factoren

Flottan fattes i ſtånd och ſkeppsbygg-
1618. riet fulliföljdes med all ſkyndſamhet *).

Til

„i Helſingland, att hafva flitigt uppſeende me
„Rörſmederne, det de göra goda och varaktig
„*muſketer*, ſå framt de vilja bekomma betalnin
„för deras lefvevering, och låta göra goda *hak*
„*ſkrufvar*, *kraſſar*, *tooformar*, *handvärk* oc
„*gafflar* därtill. Till Linnar Ribbing att lå
„*Trumbemakaren* i Tjelmo ſocken årligen gör
„ſextio ſtycken *trumbeſkommar*, att låta Fogde
„därſtädes förnöja honom däröfver, och förſkick
„dem hit upp till ruſtkammaren". *Upſala* 15
Septemb. f. 320. „Till Jöns Jonsſon att fö
„hvar fullſutten Bonde i Wärmdön, utgöra et
„*ſkeffrum* ved till Dufvenäs *kolbotten* (et ſtäl
„där kol brändes) och en half tunna hafre
„på hvar Bonde till *krutbruket* i Nacka oc
„ſamteligen 400 ſtocker om 9 alnars längd, ti
„dammar och rännor därſammaſtädes". *Upſala*
15 *Sept. f.* 320. „Till Samuel Påfvelſon, a
„låta uppſätta två verkſtäder i Arboga på Ör
„tuna tomter, för tvänne *Lådemakare*, ſom dä
„arbeta ſkola". *l. c.* „Till Fogderne i Stock
„holms ſlotts län, att låta hvar hel Skatte- oc
„Kronobonde, ſå förkänt, ſom oförlåtet, utgöra
„ett ſtafrum ved till Seiſes *kolbotten*. Och de
„i Ryd ſocken utgöra 60 läſter kol till *arbie*
„*ſmidjan* i Stockholm". *Upſala* 15 *Sept.* 320
„Till Johan Perſſon att fördela ut kolningen a
„ſin befallning, och 500 timmerſtockar til
„dammar och rännor vid Nacka qvärnar, oc
„låta dem utgöra 24 läſs hö och ſex tunno
„foderhorn till verkhäſtarne därſammaſtädes".
Upſ. 15 *Sept. l. c.* „Till Tollinkron öfver Stoc
„ſeflotten, Staffan Göfsſon att lefvera Matth
„Perſſon två åhmar tran till *ſyrvarbet*, til

Till krigshjälp emot Polen pålades [redacted]
A a a 2 en 1618.

„krutbruket tio hastesåll och 4 hårsigt. Item „till byssegården 8 såar och 8 ämbar". *Stockh.* 26 *Sept.* 340. Till Plåtslagaren i Norrköping om 200 *harnesk bröststycken*, och dártill hörande *kattar, breseller, lårskenor och bårder.* f. 203.

Med Amiralen Richard Clerk förnyades följande contract: Han skulle årligen af tullen i Stockholm bekomma 8500 daler Svenska penningar; honom skulle lefvereras 25 skepp, nämligen Rikskronan, Riksfvärdet, R. Septer, R. Nyckelen, R. Wasan, Tre Kronor, Elephanten, Svarta Hunden, Samson, Mercurius, Hollands Ängelen, Hollands Falken, Mars, Spegelen, Leoparden, Jägaren, Nyckelen, Oranienbom, Stjernan, Hannibal, Blommen, Orphæus, Draken, Östgötha Leyonet och Jupiter; dártill 14 prämar, 3 jakter och en smacka, näml. Salvator, Stålnäbben, Förgylte Gabriel, Romulus, Remus, Hangvads Pinatsen, Helsinge Leyonet, Basiliskus, Wästerviks Prämen, Björneborgs Prämen, Wästerås Pinkan; jämvál tre prämar från Wästervik, tre jakter och en smack. Dessa skulle lämnas honom med takel och tyg samt allt tillbehör, utaf Riks-Amiralen. På de första sex skeppen skulle han hålla fyra goda tåg af godt Hollands uppstående och löpande vant, skönevalds segel, af godt Fransyskt buldan, marsesegel, af den bästa Dantziger duk, bramsegel af vurmsduk, och därjämte på alla märsar flaggor och bulsaner på rånäckorne af gul och blå hårduk, samt hålla godt espings takel, tyg och segel och att intet fattades af hampa, segel och hårduk, som borde vara på ett örlogsskepp. På de nitton skeppen skulle

en landtogsgärd öfver hela Riket, hvar-
1618. om

han på hvardera hålla tre goda tåg af godt Hollands uppſtående och löpande vant, ſkönevallen af god Franſyſk buldan, märſeſegel af den båſta Dantziger duk, fem flaggor på hvart ſkepp och tre bulſaner af gul och blå härduk, ſå ock eſpings takel, tåg och ſegel. På de åtton ſkeppen, ſom kallades prämar, jakter och ſmack, ſkulle han hålla tvänne goda tåg af den båſta Königsbergare hampa, ſkönevalds- topp- och möſſans-ſegel af den båſta Lübſka duk, på Salvator och Stålnäbben hvartdera två flaggor, på förgylta galleyan och rodde jakten hvardera fem flaggor och tre bulſaner, på hvar präm en flagga med deras tillhörige eſpingar. Han ſkulle alltid hafva i beredſkap hvad till ſkeppen behöfdes. När något nytt ſkepp byggdes ſkulle han få två daler för hvar läſt ſkeppet bar. Tjära ſkulle lefvereras honom af ſkeppsholmen, och Norrmalms repbana, med deſs arbetare, ſamt Segelſömmare och Flaggmakare, ſom hade viſs lön af Kronan för det de arbetade, ſtodo under hans befäl. Riks-Amiralen och Holm-Amiralen ſkulle hafva uppſigt att han efterlefde detta ſin tract. *Contract* med Klärch. *Stockh.* 3 *Nov. f.* 400.

Han ſkulle vid förſta öppet vatten ſkaffa från Holland 11 ankartåg, af hvilka ſex ſkulle vara 12 tum, 5, ellofva tum tjocka och 115 famnar långa, för hvart ſkulle han hafva 42 daler. *Bref* för Richard Klerk. *Stockh.* 5 *Nov.* 40.

Capitenen Hans Forath fick befallning att vid utſkrifningen på Åland vara närvarande, upptekna ſjöfolket ſom utſkrefs och däröfver vara Capiten. *Memorial* för Hans Forath. Lidköp

om Konungen öfverenskom med ſin mo-

13 Februarii. Reg. f. 47. Svartſjö 4 Mars. f. 79

„Till Skeppsbyggmäſtaren i Wäſtervik att låta bygga 3 eller 4 prämar och förfärdiga de andre där äro till näſta vårdag". Svartſjö 24 Febr. f. 60.

„Till Joſt Mårtensſon Fogden i Norrlanden, att han ſkall lefverera till Stockholms ſkeppsgård 763 ½ tunna ſpanmål eller 1524 tunnor tjära". Svartſjö 6 Mars. f. 90.

„Till Fogden i Törn Johan Perſon, att han låter Allmogen i ſin befallning framköra det ekeverket ſom tillhugget är till Wårby viken". l. cit.

„Till Fogden på Svartſjö, att hvad ſmått ekeverke, ſom tillhuggit är, ſkall han låta framköra till Lådemakare gården, och det andra till ſjöſidan, ſamt kolveden till kolebron". l. c.

Ståderne befalltes brygga öl till ſkeppens behof, *efter till Vår ſkeppsflottas utredning behöfves en ganſka hop med öl*, ſkref Konungen till Stockholm, *därföre hafve Vi låtit göra en förordning uppå alla ſtäder om bryggning, och belöper ſig på Stockholm cajute-öl* 400 *tunnor och gement ſkeppsöl* 1200 *tunnor*. Bref till alla uppſtäder i Upland. Svartſjö 11 Mars. f. 95. Skepps-Byggmäſtaren Mäſter Thomas befalltes förhöja tre prämar ſom han byggt, och uppſätta den 4:de till 40 alnars köl. *f.* 99. Sjöfolket ſamlades om våren; Fullmägtige utſkickades att ſammanſöka dem och ledſaga dem till Stockholm. *Wadſt.* 23 *Mars. f.* 106. Skepps-Byggmäſtaren Iſebrandt fullföljde ſkeppsbyggnåden vid Harbovik. *fol.* 178. *verſo.* „Öppet „Bref för Bönderne i Söder Hargs by uti Harg

[redacted]der i Wadstena vid Härtig Johans be-
1618. grafning. Riks-Råden styrkte jämväl till samma gärd, och genom utskickade Ambetsmän, som föreställde Rikets fara, öfvertaltes undersåterne att åtaga sig den samma, hvilken dock något minskades af Konungen efter hans återkomst till Stockholm, hvarom han skref till Enke-Drottningen, *att han haft mera afseende på undersåternes oförmögenhet än Rikets tarf a)*. Allt liknade sig till ett nytt fälltog, och en comet, som syntes i November månad detta året, fruktades vara ett förebud till mycket ondt, förklarades i särskildta länder hafva särskild betydelse, ansågs äfven i Sverige för ett förfärligt vedermäle af vår Herres grymhet.

„facken, att af Fogden därsammastädes bekom-„ma, den ene åtta lass och den andre sexton „lass hö till vederlag för den skada de lida up-„på deras ängar, af skeppsbyggningen vid Har-„bovik". Öppet Bref för Harg socken i Roden (Roslagen) „att vara fri för utskrifningar, så „länge skeppsbyggningen vid Harbovik påstår". *Stockh.* 8 *Sept. f.* 316.

a) På 16 Krone- och Skattehemman lades 20 tunnor spannmål, 2 tunnor foderkorn, 4 lisp:d. smör, 20 lisp:d. kött och fläsk, en oxe, 8 fäs och 8 lass hö; hälften af Frälsehemman, och fjärdedelen så mycket af Prästerskapet för 64 mantal i deras gäld. *Gårdebref* öfver hela Sver. *Bref* till Enke-Drottn. *Stockh.* 11 *Jul. R.* 245.

ket, och närvarande krigiska utsigt med Polen ökte förskräckelsen a). Gustaf Adolf befallte imedlertid sine Ombud i Finland trösta undersåterne och krigsfolket därmed att han i egen person ville komma till deras undsättning; allt krigsfolket skulle samlas vid Hapsal under Stjernskölds befäl; men han förklarade mycket missnöje däröfver att de vid nya underhandlingar om stillestånd gifvit Polackarne något hopp om Pernaus återlämnande; de skulle i stället låta Polens Fullmägtige veta, att de från Sveriges Konung ärhållit det besked, *att han icke tänkte dem för detta stillestånd en fotsmån afträda;* i annat fall ville han sam- 1618.

a) Superintendenten i Sköfde Sylvester Phrygius, i sin Likpredikan öfver Härtig Johan af Östergöthland, sluter Dedicationen till Kon. Gustaf Adolf och Härtig Carl Philip på detta sätt:

„Signatum Lincopiæ A. Christiano 1618, „in Novembri, på hwilken tid wi, som tå thär „förwänte V. V. Serenitates, till V V. S. S. „(Vestrarum Serenitatum) mycket älskelige Sy„sters, höghorne Förstinnes, F. Mariæ Elisa„beths begrafning, blefwe med förskräckelse „warse på det himmelska firmamentet ett för„färligt Guds nalkande grymhets tecken, n. ett „brinnande eldsbloss och klart lysande Comet„stjerna, dragandes efter sig en stor förskräck„lig qwast och stjärt. Helgonens Konung af„wände ifrån wårt K. Fädernes Rike, (eller ock „förminske) allt wälförtjänt Judastraff".

tycka till tvänne års ſtilleſtånd, hvaro
1618. man öfverenskommit; dock att de Sve
ſke ej låto bedraga ſig genom otydlig
uttryck, ſåſom att i ſtället för *quaten*
(ſå vida), ſom de på ett ſtälle nyttjat
fördraget, ſkulle ſättas *quoad* (till deſs
alldenſtund man af det ordet quaten
kunde ſkära hvad kappa man ville; h
ſåg häldre att de uppſköto ſaken nå
månader, på det han i ſtället för
bedrägligt ſtilleſtånd, måtte kunna nyt
närvarande goda tillfälle att med va
förſöka ſin lycka emot Polen *a*).

Som tidningar tillika inlupo att P
lackerne i ſitt krig emot Ryſsland h
mycken framgång, fruktade Guſtaf Ad
att Stor-Förſten ſkulle för mycket förſ
gas, och att taga tidiga mått däremot,
ſändes Fältherren De la Gardie till F
land med ny beſättning till de angel
naſte fäſtningarne; en Kamererare m
följde att tillika med Riks-Skattmäſtar
ſom var där förut, indrifva uppbörd
till krigsfolkets underhåll; Gyllenhje
fick en ſkarp förebråelſe för det han
tillfredsſtällt beſättningen på Narwa, hv
till han likväl ärhållit tillräckliga m

a) *Bref* till Schraffer, Gyllenhjelm, Stjernſköld
Gabr. Oxenſtj. och Jeſp. Matthsſ. *Stockh.* 1
Sept. 6 *Oct.* *R. f.* 322 - 324, 347.

del e); det Svenska och främmande krigsfolket skulle hållas i beredskap; men det Finska, som ej redan var i Lifland, hade tillstånd att vara hemma, med tillsägelse att vid påfordran rycka upp; om Stor-Försten hade öfverhand emot Polackerne skulle Fältherren hålla sig stilla i Wiborg, på allt sätt uppföra sig vänligen både emot Ryssarne i allmänhet, och emot de i Wiborg varande Ryska Sändebuden, som skulle resa till Stockholm, att emottaga Gustaf Adolfs bekräftelse på freden; på det Ryssland måtte öfvertygas om uppriktig vänskap ifrån Sverige; men om Stor-Försten belägrades i Moskau, och Polackerne ströfvade i landet, då skulle han ärbjuda Ryska Sändebuden hjälp ifrån Sverige; de hade förut begärt att Sverige skulle göra infall i Lifland, och om de nu yrkade detta vidare, skulle Fältherren det afslå, om stillestånd var slutet emellan Sverige och Polen i Lifland, hvilket måste hållas; men däremot ville Sverige skicka Ryssen hjälptroppar emot Polen, utan att begära annan ärsättning därföre, 1618.

e) Han befalltes ock återställa till Ståthållaren på Augdow von Kahlen en by, som var honom pantsatt för en summa penningar, och som Gyllenhjelm vederkänts ifrån dem för en träta skull, som varit dem emellan. *Bref* till Carl Gyllenhj. *Stockh.* 8 *Octob. f.* 352, 353.

än att Svenſka hjälptropparne blefve på
1618. Ryſslands bekoſtnad underhållne, få läna
ge de voro där i landet, hvarom Fält
herren kunde ockſå ſkriftväxla med ſine
mägtiga Herrar i Ryſsland, jämte de
Ryſka Sändebuden i Wiborg däröm
ſkrefvo till Stor-Förſten ock andre Ryſſ
Herrar. Om Polackerne anföllo Ryſsland
vid Pleſkow eller Nowgorod, ſkulle Fält
herren, om Ryſke Woiwoderne därſtädes
ſå åſtundade, ſamla krigsfolket och läg
ga ſig vid Augdow, men ej begära nå
got af Ryſſarne, utom uppehälle för be
talning, ej heller tillfoga dem minſta
oförrätt. Om han märkte några krigs
ruſtningar från Polen där vid gränſen,
ſkulle han ſkriftligen gifva Polſke Befäl
hafvaren tillkänna, att Konungen i Sve
rige tagit Pleſkows och Nowgorods län
i ſitt beſkydd, och afſtyra infallet; men
om Ryſſarne ej åſtundade detta biträde,
endaſt förſvara Sveriges länder, dock
utan att bryta ſtilleſtåndet: Han ſkulle
på allt fätt ſtyrka Ryſſarne att blifva
trogne emot ſin en gång valde Stor-Förſte, eller om han blef öfvervunnen och
fången, välja en annan Ryſk Herre;
men icke ärkänna Prins Uladislaus eller
någon annan Polack för ſin Stor-Förſte;
utan heldre Konungen i Sverige eller Här
tig Carl Philip: I ſynnerhet ſkulle Fält
herren

ſaven i ſådan händelſe beflita ſig att bringa Nowgorod och Pleſkow under Konungens lydnad: Till den ändan ſkulle han ſöka förmå de tre Ryſka Sändebuden, ſom voro i Wiborg, att gå på Svenſke Konungens ſida, lofva dem ſtora gods och ärftliga län i Ryſsland och att blifva befordrade till ſtora Herrar om de något godt kunde uträtta till Konungens förmån: Han ſkulle med ſina ſkrifvelſer beſöka dem han kände i Ryſsland, och med ſtora löften draga dem på Konungens ſida, hvartill han utom Sändebuden, kunde nyttja Feodor Aminoff och andre Ryſke Herrar, ſamt ſöka ſjälf att komma till tals med Wojwoderne på Nowgorod och Pleſkow; förſigtigt föreſtälla dem att antingen gifva ſig under Sverige, eller ock blifva Förſtar öfver Nowgorod och Pleſkow, och antaga Konungen i Sverige till Skyddsherre; men om de i ſtället gåfvo ſig under Polen, ſkulle han fiändtligen anfalla dem, dock icke förrän de uttryckligen förklarat ſig för Polen. 1618.

Om ſtilleſtåndet i Liſland ej var ſlutet, ſkulle Fältherren hafva ſin uppmärkſamhet därpå att Polackerne ej härjade Sveriges länder därſtädes; han ſkulle ock då ſjälf begifva ſig till Rewel, taga med ſig all uppbörd af Finland, både penningar och varor, både af Elfsborgs löfens upp-

uppbörd och annan: Vid Pernau eller
1618. Hapſal, ſkulle han ſamla krigsfolket och landsſåterne i Liſland, förſvara Svenſke gränſerna, göra Polackerne allt afbräck och äfven under ſitt viſtande i Liſland hafva ett vakſamt öga på Ryſsland *a*).

Ty de många tviſter, ſom väckte från Ryſka ſidan om fredens verkſtällande och gränſernes utſtakande emellan Sverige och Ryſsland, väckte äfven hos Guſtaf Adolf mycken miſstanka om pålitligheten af Ryſslands vänſkap.

Han hade ſtrax efter fredsſlutet utnämnt Riks-Rådet Guſtaf Stenbock, Hofs Rätts Aſſeſſoren Jacob Båt och Secreterare

a) *Memorial och Bi-Inſtruction* för Fältherren Grefve Jacob De la Gardie. *Stockh.* 30 Oct. *f.* 380 - - 385. *Bref och Fullmagt* till Carl Carlſon. *Stockh.* 9 *och* 19 *Decemb. R.* 939 988.

Richert Roſencrants förordnades till Ståthållare på Pernow ſamt Öfverſte för ett Finſkt Regemente fotfolk, och fick ſåſom lön 99 hemman uti Finland i förlåning, hvilka räntade 1000 daler. Beſtållning för Rich. Roſencrants. *Stockh.* 3 *Nov. f.* 399.

Johan Wainiken beklagade ſig att de gods, ſom varit honom förlånta uti Liſland, blifvit om vintren af fiänden afbrände och Bönderna ſkôflade, han förſkontes därföre från borgläger på ſamma förlånte gods, men ruſttjänſten ſkulle han underhålla. *Bref* till Gabriel Oxenſtjerna. Stockh. 4 Nov. 403.

ren Måns Mårtensſon, att reſa till Moſkau och emottaga Zarens bekräftelſe på freden; af hvilka den ſiſtnämnde arbetade mycket vid underhandlingarne och verkade äfven hos Ryſſarne med ſin vältalighet *a*). Fullmägtige förordnades ock att faſtſtälla rågången emellan Sverige och Ryſsland; men med bägge deſſa förrättningar drog länge ut på tiden. De ſom ſkulle utväxla bekräftelſe-brefven hade bort mötas den förſte Junii 1617 på gränſen emellan Nöteborg och Ladoga; men de Svenſke kommo ej till Nöteborg förrän i ſlutet af ſamma månad, och då de därifrån affärdade en utſkickad *b*) till Ståthållaren på Ladoga att förnimma om Ryſslands Fullmägtige ankommit; gick mer än en månad förbi innan de ärhöllo ſvar; när detta ſvar ändtligen ankom underrättades de däraf att Ryſſarne ännu icke hunnit fram; men voro på vägen. Ryſſarne föregåfvo elakt väglag vara orſak till dröjsmålet; men man trodde att de ville dölja rätta ordſaken, 1619.

a) *Cujus barbaricis viguit facundia terris,*
Qui potuit lituos inter & arma loqui;
Sarmatici Phœbus Martis Pacisque ſequeſter,
Tunc ibi cum Svedi bella tremenda gerunt.
Widekindi, *In Effigiem* Magni Martineſon, *totius belli Secretarii Conſiliariique.*

b) Han hette Göran Bernhard.

Sändebud anmärkte emot Svenſka bo
1618. kräftelſe-brefvet, att deras Zar ej da
fått få vidlyftig titel, ſom Zar Waſſi
uti det Wiborgſka fördraget, att Guſta
Adolf brukat en annan titel än de för
Sveriges Konungar, nämligen *Store He*
re, hvilken alltid varit Stor-Förſtens titel
och att Konungen enligt Stolbowiſka fö
draget ſkulle kalla ſig Stormägtig; ma
uppſatte deſſa och andra än mindre b
tydliga anmärkningar ſkriftligen å öm
ſidor, bekräftelſe-brefven med de lån
titlarne återtogos och utbyttes emot de
med de korrtare, hvarefter Sändebude
åtſkildes med löfte att ſtadna qvar i ne
den af Lawa å, till deſs nya bekräftelſe
bref, rättade efter de gjorda anmärkni
garne, ankommo från Ryſke Zaren o
Konungen i Sverige. Guſtaf Adolf yttr
de mycken förtrytelſe däröfver, att ha
Sändebud ſå länge förgäfves väntat på d
Ryſka, och att Stor-Förſten hvarken vi
le ordentligen bekräfta freden eller ſ
gången på ſine efterträdares och Ryſſ
Rikets vägnar; han befallte, ſine Fullmä
tige tillſäga de Ryſke, att om de
ſkaffade en laglig bekräftelſe, ämnade h
efterlefva fredsfördraget och behålla d
orter han innehade *a*).

Medan

a) *Bref* till Sändebudet åt Ryſsland G. Stenbock
Stockh. 9 Decemb. R. 927. År 1617.

Medan Ryſka och Svenſka Sände-
buden lågo en half mil från hvarandra 1618.
id Lawoa å och väntade på ſvar, kom
Bojar med bref från de Ryſka, att
tor-Förſten befallt dem gifva de Svenſke
llkänna Polſke Prinſens infall i Ryſs-
nd och att Dogorobuſch redan vat in-
gen, hvarefter, ſom fångarne berätta-
, han ärnade ſig till Moſkau; att han
rifvit förſmädelſer emot Konungen i
verige, och att Stor-Förſten därföre be-
rte Sveriges biſtånd; men Svenſka Sän-
buden ſvarade att härom borde Stor-
rſten vända ſig till Sveriges Konung.
e Ryſke gåfvo ſedan tillkänna att
tor-Förſtens förklaring ankommit öfver
e vid förra ſammanträdet gjorda an-
märkningar, hvarefter nya ſammankomſter
edde i tältet på bron öfvet. Lawa ån *a*);
en ſom Stor-Förſten endaſt lofvat öfver-
nda en nöjaktig och fullkomlig bekräf-
lſe på freden, och den ännu icke uppvi-
es, ej heller de Svenſke Sändebuden ännu
hållit ſvar från ſin Konung; ſå tillbrag-
s deſſa ſammankomſter endaſt med nå-
a ſamtal om Polackens infall i Ryſsland,
ch Ryſſarne påſtodo att ehuru Dogoro-
uſch och Wjasma voro intagne, hade dock
yſsland en tillräckligen ſtor krigsmagt att

a) Den 10, 12 och 14 December år 1617.

utdrifva Polackarne, efter hvilka ſamtal
1618. Ryſka Sändebuden reſte till Ladoga och de Svenſka till Nöteborg. Till denne ſiſtnämnde orten ankom korrt därpå en Ryſk beſkickning af ellofva perſoner, ärnad till Danmark, Ångland och Holland; de berättade att vägen till Moſkau var nog ſäker och de ärhöllo paſs genom Sverige; Ängelſke Secreteraren Smith, ſom var i deras ſällſkap, omtalte dem ärende vara att begära hjälp emot Polen ſom blifvit Ryſsland ärbuden både från Danmark och Holland; men Ängelſke Sändebudet vid fredsbemedlingen hade ej kunnat för ſitt Rike ärhålla de handels förmoner han i Ryſsland åſtundat, hvadan icke någon hjälp ſkulle vara att förmoda från Ångland *a*). Sedan Svenſke Sändebuden ärhållit ſin Konungs ſvar på de från Ryſka ſidan gjorda anmärkningar ſkedde ett ſammanträde på bro
29 Januarii. då man omſider kom öfverens; Svenſke ne påſtodo att rågången emellan bägge Rike

a) Johan Merich reſte ſjöledes från Archang till Ångland. Widekindi ſäger att han fick förärring af Stor-Förſten en kjortel (*Röck*) gyllenſtycken fodrad med bäſta ſobelſkin v 500 Rubler, en hög ſvart räfſkins möſſa, ſ timmer fina ſobelſkin, 5000 gråverk, en guldkä om 600 kronor, och en ſkål af guld med i fattade rubiner och ſaphirer om 500 gylle *Ryſka Krigs Hiſt. f.* 88.

Riken borde förſt faſtſtällas innan man
feſte att begära Konungens och Zarens 1618.
bekräftelſe på freden, ſom icke kunde
fattligen bekräftas förrän han fullkomligen
hade i verkſtällighet; men Ryſſarne ſvara-
de att härmed ſkulle för länge dragas ut
på tiden, och Sändebuden afreſte. De
Svenſke till ett antal af ſjutio fyra per-
ſoner togo vägen från Lawa genom ſtä- 15 Februar.
derne Tichwin, Uſſisma, Romanowa,
Jaroslawl, Roſſowa, Pereslawe, Trois
och Bratesina, under hvilken reſa de njö-
to ſlät förplägning och ſågo åtſkilliga
vedermälen af Polackernes härjande.
Utom Moſkau möttes de af flere Boja-
rer då de lämnade ſlädorna och ſtego
till häſt; längre fram möttes de af en
Stor-Förſtens Duoränin och Diak, åtföljde
af ett ſtort antal Bojarer, och här be-
gyntes mycket gräl om ceremonier, ſamt
påſtådd förmonsrätt från Ryſka ſidan.
Af Dworänen ſom var Ordförande till-
lades Svenſkarne att ſtiga af häſtarne,
medan de åhörde hvad Stor-Förſten
hade att anmäla: Svenſkarne vägrade
detta, påſtående att enligt fredsfördraget
skulle bägge Rikens Sändebud emottagas
med tillbörlig heder: Efter några invänd-
ningar å ömſe ſidor, kom man öfverens
att både Ryſſarne och Svenſkarne ſkulle
ſtiga: När detta ſkett och den Ryſke

Herren lyckönſkat och hälſat de Svenſke
1618. ſteg han haſtigt till häſt, innan de Sven-
ſke hunnit ſvara, ſökandes därmed nå-
gon höghet och ville tillika med Diaken
rida på högra ſidan: Då detta åter be-
ſtriddes af Svenſkarne, kom man öfver-
ens att de tre Svenſke Herrarne ſkulle
rida midt emellan de Ryſke: På detta
ſättet beledſagades de omſider in i den
18 Mars. innerſta delen af Moſkau, kallad Kittei,
ej långt från ſlottet: När de kommit in
i rummet ſatte den Ryſke Herren ſig
ſtrax i högſätet och lät de Svenſke ſitta
på golfvet tillika med Diaken: Svenſkarne
godtgjorde detta därmed, att de ej följde
de honom till dörren vid borrtgåendet.

Innan Svenſka Sändebuden kunde få
företräde för Zaren måſte åter många
ceremonie angelägenheter afgöras. Hvar-
ken tilläts dem ſjälfve ej heller deras
betjäning gå ut i ſtaden eller tala vid
andre än de Ryſſar, ſom voro dem för-
ordnade till *Preſtaver* eller beledſagare.
De ſände därföre med deſſe Preſtaver
25 Mars. en ſkrift till Ryſka Rådet, med begäran
att ſnart få företräde, och, att när de
hälſade Zaren, han emottog hälsningen
med blottadt hufvud, att när de ſtående
hade uppnämnt Zarens och Konungens
titlar, de måtte ſittande fullfölja ſitt tal
på Svenſka, ſjälfve lämna creditivet till

Stor-

Stor-Förſten, ſamt att dem måtte tillåtas
tillbörlig frihet, äfven ſom Ryſke Sän- 1618.
debuden den ärhöllo i Sverige. Här-
till ſvarades, dels att Påſkhelgen hindra-
de företrädet, dels briſt på en Svenſk
Tolk, hvadan man föreſlog Svenſkarne
att hålla ſitt tal på tyſka, hvartill de ock
ämtyckte, då de fingo höra att en förrymd
Diſsgärningsman ſkulle nyttjas till Tolk.
Ändtligen fingo de företräde, ſom ſkedde
på en Söndag: Ryſke Preſtaverne kommo D. 3 Maji.
med tretio Stor-Förſtens häſtar till de
Svenſke Sändebudens härberge, föreſkref-
ne ceremonierne och påſtodo länge högra
ſidan; men måſte omſider tillåta, på ſam-
ma ſätt, ſom när intoget i ſtaden ſkedde,
att en red på den högra och den andre på
vänſtra ſidan om de tre Svenſke Herrarne:
femtio Bojarer utom mindre perſoner ſamt
betjäning utgjorde ett långt tog: På bäg-
ge ſidor om gatan voro ett tuſen femhundra
Muſketer uppſtällde: Man ſteg ej af hä-
ſtarne förrän man kommit in på borg-
ården: Vid dörren af Stor-Förſtens rum
mottogos de af en Stor-Förſtens Dwo-
rianin och en Diak: Stor-Förſtens *Okol-
niſchei* tilltalte Sändebuden vid deras
ankomſt i Stor-Förſtens rum och anmo-
dade dem att framträda: De ſtälldes ett
litet ſtycke ifrån Stor-Förſten och midt
mot honom, då de förſt togo af ſig

ſina hattar: Därpå begynte Guſtaf Sten-
1618. bock ſitt tal med upprepande af alla ſin Konungs och Ryſke Zarens titlar, tillönſkande Zaren på ſin Konungs vä nar, ſåſom deſs granne och gode vän lyckſam regering och all välgång; Zaren böjde därvid ſitt hufvud, ſteg till hä upp ur ſin ſtol och frågade huru Konun gen, hans gode vän och broder ſig be fann, på hvilken fråga Sändebuden ſva rade med tackſägelſe och ſade att Ko nungen mådde väl: Stenbocken öfverlä nade ſedan Creditivet, ſom Cancellere emottog och lade på ett ſtycke gyllent i fönſtret; hvarefter Jacob Jacobsſon B och Måns Mårtensſon talte, och eft ſlutet af deras tal lät Stor-Förſten geno Okolnitſchein fråga huru Sändebud mådde och tillſäga dem framträda a betyga Zaren deras vördnad: Detta ſked de; men de kyſte ej Zarens hand, fruktan att dymedelſt gifva honom någ tecken till företräde för Konungen i Sv rigé; ty Ryſſarne i akt togo de minſ tillfällen att påſtå ett ſådant företräde Efter aflaggd vördnads betygelſe öfver lämnade Stenbocken ſin Konungs bekrä telſe på freden, ſom ock af Cancellere emottogs och lades bredvid Konungen bref: Imedlertid framſattes en ſtol elle bänk, på hvilken Stenbock, Båt och Mån

Mår-

Mårtensſon ſatte ſig efter Zarens begäran genom Okolnitſchein och betäckte ſina 1618.
hufvuden: Därefter ſtego deras Cancellie-Förvandter och öfriga ämbets betjäning fram, betygade Zaren ſin vördnad och kyſte hans hand: Slutligen frågade Svenſke Sändebuden när Zaren ville förrätta korskyſsningen, ſom Cancelleren ſvarade ſkulle ſnart ſke och en viſs dag därtill utſättas: Zaren lät tillſäga dem att han ville förſe dem med mat och dricka, och ſedan de därföre yttrat ſin tackſägelſe, blefvo de beledſagade till ſitt härbärge, på ſamma ſätt, ſom vid uppreſan till ſlottet *a*). En ſtund därefter kommo

a) Sändebuden funno Zaren till ſin perſon vara af medelmåttig ſtorlek och vackert utſeende, något fetlagd och underſättſig. Han hade på hufvudet en mößa med litet uppſlag af ſobelſkinn och därpå en trekantig ofvantill ſluten krona, prydd med ädla ſtenar. Råcken var af gyllentyg med röda ſammetsblommor, löfverksvis öfverſatt med perlor och ſtickad ett qvarter bredt framför händerna med ſtörre pärlor och ädla ſtenar, ſamt en af guld virkad med ſtora ädelſtenar beſatt krage, lik en harneſk-krage. På bröſtet hade han hängandes ett guldkorſs ett qvarter långt och två finger bredt. På fingrarna hade han flera dyrbara ringar. Stöflorne voro beſatte med pärlor. I handen höll han ſceptren, ſom var af guld vid puſs en aln lång, beſatt med ſtora diamanter. Stolen eller thronen var upphögd tre trappſteg, öfverſt tillyckt och åf-

Preſtaverne till dem, och ur en ſkrif-
1618. uppläſte att Ryſke Rådsherrarne förundra
de ſig däröfver, att Sändebuden ej had
kyſt Zarens hand, ſom vanligen ſkedd
af alla Magters Sändebud, att de ej helle
kunde förebära ſig vara okunnige om
detta bruk, emedan Måns Mårtensſo
hade några år förut tillika med Fältherre
De la Gardie varit i Moſkau, då de kyſ
Stor-Förſtens Waſſili Iwanowitſchs hand
att nu varande Stor-Förſten hade därför
få

vanpå en förgyld örn med utſträckta vinga
På högra ſidan på en förgyld fyrkantig upp
höjning låg Riksäpplet, prydt med ädla ſten
och dårofvanpå ett kors. Bredvid ſtod ett ſtor
förgyldt handfat med en tvättkanna och e
handduk. Framföre Stor-Förſten ſtodo fy
hans *Spalniker* eller Kammarherrar, två p
hvardera ſidan, med hvita ſilfvertygskläder, hö
ga möſſor med hvitt foder och uppſlag ſam
däribland ſvarta fläckar; äfven hvita ſtöflor oc
guldkådjor med en omgång korsvis uppå ſig
och hade alla fyra på axlarne ſilfveryxor, lik
en halfmåne, med ſtora förgyldta knappar på ån
dan. På Zarens vänſtra ſida ſutto hans förnäm
ſta Rådsperſoner och ſnedt emot honom åt dörren
hans Okolnitſcheir, prydde med gyllentygs klä
der och höga ſvarta räfſkinns möſſor. Ryſke
Herrarne ſtego upp endaſt medan Zarens och
Svenſke Konungens titlar framſades. Salen va
hvälfd och målad; bänkar och golf öfverkläddа
med tapeter. I ſalen hängde en förgyld ljus-
krona, i hvilken var ett urverk, ſom ſlog nä
Sändebuden inkommo.

sådant icke väl upptagit, utan befallt sitt Råd göra dem en höflig förebråelse, med förmaning att de ville bevisa Stor-Förſten, såsom Herrans Smorde, tillbörlig ära, och kyſſa hans hand. 1618.

Häröfver, och om Stor-Förſtens titel samt andra ceremonier, som skulle i akt tagas vid korskyſsningen, yppades åter mycken stridighet, och då Svenska Sändebuden nästa gång hade företräde hos Stor-Förſten, hänvistes de till Ryſke Rådsherrarne, att härom anställa öfverläggningar. Svenskarne aflämnade skriftliga besvär öfver Ryſslands Fullmägtige vid gräns-utstakningen; fordrade Stor-Förſtens bref om handelshusens inrymmande i Moskau, Nowgorod och Pleskow; om 250 fångars och 34 öfverlöpares utlefverande; om återlämnande af sycken och andra arkli perſedlar, som Ryſſar borrttagit i skanſen vid Pleskow, samt af 11 lodjor, som blifvit qvarhållne vid Nowgorod och Ladoga; om afskaffande af alt smädande emot de Ryſſar, som bodde i de till Sverige afträdda landskap; att Ryſke Präſterne i dessa landskap måtte såvigas af Metropoliten i Nowgorod, och att Stor-Förſtens korskyſsning snart måtte ske. Ryſſarne svarade med anförande af andra besvär emot Sveriges Fullmägtige vid gräns-förrättningen, och föreslogo

19 Maji.

20 Maji.

27 Maji.

lottkaſtning i fall man ej annars kund
1618. komma öfverens; de frågade vidare o
de Svenſke Sändebuden ej hade i befal
ning att andraga flera ärenden hos Sto
Förſten, innan korskyſsningen förrättad
18 Maji. i anledning hvaraf Svenſkarne aflämnad
förſlag till ett förbund emot Konungen
Polen, att ingendera ſkulle med hono
emot den andras vetſkap ſluta fred el
ſtilleſtånd, att Konungen i Sverige ſkul
biſtå Stor-Förſten med femtuſen man,
af den ſenare beſoldas, ſå ſnart de ko
mit öfver gränſen, ſamt att ingen g
menſkap ſkulle vara emellan de Pleſko
ſke Ryſſarne och de Polſke Lifländer
Härom hade man åtſkilliga ſammanträd
och ſkriftväxlingar. Sedan man ändtlig
hunnit få vida förenas, att korskyſsning
13 Junii. ſkriften ſkulle jämnföras med det v
Lawa å uppſatta förſlag, påminde Sve
ſke Sändebuden att man i ſamma förſl
gifvit Sveriges Konung titel af *Dur*
leuchtigſte, men att detta ordet nu v
uteſlutet i den af Ryſſarne företed
korskyſsnings-ſkriften, eller det exempl
ret af fredsfördraget, ſom nu ſkulle ny
tjas vid korskyſsnings ceremonien. H
till ſvarades att detta ord hade em
Stor-Förſtens vilja af hans Sändebud bl
vit infördt, och när Sveriges Sändeb
beviſte att det äfven ſtod i Stor-Förſte
be

bekräftelſe på freden, ſamt kunde ſåle-
des icke emot hans vilja vara ditſatt; ſå 1618.
påſtods ändock att Stor-Förſten icke kun-
de eller ville gifva Sveriges Konung högre
titel än den hans företrädare förut ärhål-
it af Ryſsl̊ands Stor-Förſtar, ſärdeles ſom
uſtaf Adolf ej ſjälf gifvit ſig denna ti-
l i ſin bekräftelſe på freden. Detta
rklarade Svenſkarne hafva därföre ſkett,
medan ordet Durchleuchtigſt ej kunde
å Svenſka öfverſättas; men att det på
yſka och andra ſpråk både brukades
Konungen ſjälf och äfven gafs honom
alla Chriſtna Magter. På Ryſſarnes
idare förebärande och fråga på hvad
tt Konungen i Sverige ville förbättra
tor-Förſtens titel, ſåſom fullgilltigt emot
et ordet Durchleuchtigſte, ſvarades att
Konungen hade öfver ſina förfäders bruk
i det upprättade fredsfördraget gifvit
onom titel af *Obladatel och Majeſtät* i
ället för *Högbet*, ſamt att om han
ſtundat högre titel, hade ſådant under
reds öfverläggningarne vid Lawa å bort
nmälas, på det man därom kunnat in-
ämta ſvar från Konungen i Sverige.
Ryſſarne påſtodo att denna titel var gif-
en Zaren ſåſom ärſättning för Ingerman-
nds titelen, och för det Zaren äfven
ifvit Guſtaf Adolf titel af Stor-Förſte till
inland, hvilken Sveriges Konungar, i

ſynner-

ſynnerhet Carl IX, förut icke nyttjat
1618. Härtill ſvarade Svenſkarne att Ingerman-
lands titlen var en följd af landets afträ-
dande; dock begärte de veta hvad är
titel Stor-Förſten vidare åſtundade, a
de därom kunde underrätta ſin Konun
Ryſſarne upptäckte då att om Zare
ſkulle kalla Konungen i Sverige Durch
leuchtigſte, borde Konungen däremo
kalla honom *den högſte Herren i he
Chriſtenheten*. De anmärkte vidare ſåſo
förſeelſe, att Guſtaf Adolf kallat Zare
Du, och nyttjat det Tyſka ordet *Vo*
ſom var i Ryſsland ſå föraktligt, a
detta ſkriffätt vanligen brukades af Sto
Förſten till underſåter och af Herrar t
tjänare. Svenſkarne undſkyllade ſig a
de icke hade i befallning anſtälla unde
handlingar om nya titlar; men påminde
att om det ordet *Von* var i Ryſsland
föraktligt ſom påſtods, hade både de
nu varande och förre Stor-Förſtar begå
ett ſtort fel, ſom nyttjat ſamma ord
ſkrifvelſer både till Sveriges och andr
Rikens Konungar, öfver hvilken anmärk-
ning Ryſſarne i början ſtudſade, och
medgåfvo att ſådant ſkriffätt af Ryſs
lands förre Stor-Förſtar väl icke utvi
någon ſynnerlig vänſkap emot Sverige
Konungar; men att den nu varande Za
ren icke ville ſkrifva på ſamma ſätt, ſå

framt

ſamt Konungen i Sverige ej gaf honom
orſak därtill. 1618.

Till vidare ſtyrka för ſina titel-på-
ienden uppviſte Ryſſarne ett bref från 14 Junii.
ejſar Maximilian I, till Stor-Förſten
Waſſili Iwanowitſch af år 1514, i hvil-
et Kejſaren begärte att Stor-Förſten ville
ändtligen angripa Konung Sigismund i
olen, ſamt gaf däruti Ryſke Stor-För-
en titel af *Kejſare och Beherrſkare öf-
er alla Ryſſar a)*: Nu ville fördenſkull
Zaren att Konungen i Sverige ſkulle
alla honom *den aldradurchleuchtigſte
ögborne Förſte och Herre, och den hö-
a ſtols Beſittare b)*, hvadan Ryſke
ädsherrarne anmodade Sveriges Sände-
ud om ſkriftlig förbindelſe att deras Ko-
ung ſkulle gifva honom denna titel, hvar-
ot Zaren ville i korskyſsnings-brefvet
alla Konungen Durchleuchtigſte. Sven-
arne ſvarade att de lämnade Kejſar
aximilians bref i ſitt värde; men efter
eriges Konungar alltid kallat Ryſslands
egenter *Zarer och Stor-Förſtar*, och
det

a) *Wir geben zu wiſſen unſern Brudern Waſilli Iwanowitz von Gottes Gnaden, Käyſer und Herrſcher aller Reuſſen.*
Secretet under brefvet var helt och hållet af guld.

b) *Den allerdurchleuchtigſten hochgebornen Für-ſten und Herren, und hohen ſtuel Beſitzer.*

det ordet *Zar* både i den helga Skr
1618. och annars alltid var ſvarande emot K
ning; ſå kunde de icke gifva någ
ſådan förbindelſe, utan att därom
ta underſtällning till ſin Konung; m
hoppades att Zaren i korskyſsnin
brefvet ville gifva Konungen ſamma ti
ſom i freds bekräftelſen, att undvika
anſeende af ovänſkap och miſsfirman
föreſtående, att det ordet Durchleucht
ke kunde utlämnas i det bref Stor-F
ken tillſkref Konungen till deſs Kon
gen ſig däröfver förklarat; men dock
fattas i korskyſsnings-brefvet: Lik
ſom Ryſſarne ej ſtodo att öfverſala;
fägo Sveriges Sändebud, ſåſom ſtadd
Stor-Förſtens våld, ſig nödſakade att
till ſamtycka, ſå framt korskyſsningen
annars kunde ſke; dock med vederbö
ligt förord att detta ſamtycke hvarke
ſkedde frivilligt, eller ſkulle lända Sve
ges Konung till någon förklening. Ry
ſarne gingo att berätta ſin Zar detta y
trande, och anförde vid ſin återkom
en ſådan hans förklaring, att efter h
hade ſå vänligen tillſkrifvit Konungen
men han däremot näſtan ſkrifvit ovän
gen, enligt Ryſſarnes nämnde anmär
ningar; ſå kunde Stor-Förſten nu ic
gifva Konungen titel af Durchleuchtigſ
i korskyſsnings-brefvet, förrän Konunge

förklarat hvad äretitel han i ſtället ville
fva Stor-Förſten; dock att ſådant inga 1618.
nda ſkedde i ovänlig mening eller att
fvaga den upprättade freden. Sveriges
ndebud förnyade ſin förra förklaring,
t deras Konung på intet ſätt haft för
ligt att ſkrifva ohöfligt till Ryſke Za-
n; men med förbehåll af ſitt förra jäf
nnade i hans behag att utelluta det
tviſtade ordet, ſå framt ſaken ej an-
lunda kunde komma till ſlut.

Sändebuden fingo därpå företräde, 18 Junii.
ch ſedan de betygat Zaren ſin vördnad,
n frågat huru de mådde och de med
ckſägelſe därpå ſvarat; begynte Can-
lleren Iwan Curlatofſki Grammotin tala
detta innehåll: *Alldenſtund den 27 Februarii år 7125 a), uppå underhand-lings plattſen vid Stolbowa, af den ſtore Herrens Zar Michael Feodorowitſches, Monoderſchets öfver alla Ryſſar och många andra Herrſkaps Herre och Obla-dels ſtore Sändebud, med Grefve Jacob de la Gardie och hans medförordnade en evigvarande fred och vänſkap emellan deras Majeſtåter är upprättad och där-uti var beſlutet ibland annat, att bägge deras Majeſtåter ſkulle med bekräftelſe på ſamma evigvarande fred ſkicka till hvar-*

a) Namligen efter Ryſka ſättet, att räkna ifrån världens ſkapelſe.

hvarandra ſina Sändebud, hvilka ſkulle
1618. *och ſkriftligen undfå deras Majeſtäter korskyſsning och ed; hvaden hans Zar ſka Majeſtät hafver affärdat ſina Sänd bud Knäs Feodor Borätinſkoi, Oſip Ja coblewitſch Pronziſtow och Bogdan K ſkin till hans Kongl. Majeſtät i Sveri med hans Zariſka Majeſtäts bekräftelſe och hafver hans Zariſka Majeſtät hans Kongl. Majeſtäts Creditivbref fö nummit, att hans Kongl. Majeſtät hafv ſkickat till hans Zariſka Majeſtät de ſina Sändebud Herr Guſtaf Stenboc Jacob Jacobsſon Båt och Måns Mårten ſon, med Kongl. Majeſtäts bekräftelſ hvarföre hans Zariſka Majeſtät eft freds fördragets lydelſe nu uti Kong Majeſtäts Sändebuds närvarelſe vill gö ſin korskyſsning och den upprättade fr den yttermera ſtadfäſta.* Därpå tog Ca celleren korskyſsnings-ſkriften i han tillſade Svenſka Sändebuden och Ryſ Rådsherrarne uppſtå och träda närma intill Stor-Förſten att afhöra korskyſ nings-ſkriften, och ſedan den af Cance leren var uppläſen ſamt tolkad för Sv riges Sändebud ſkref han datum därp nämligen den 18 Junii. Därefter fra ſteg en af Ryſke Rådsherrarne, Knäs D niel Meſtetſkoi, hvilken varit den för nämſte af Ryſke Sändebuden vid freds

under-

nderhandlingen i Stolbowa, han tog ett
ort förgyldt fat, som stod på högra 1618.
anden om Stor-Försten, däri låg ett be-
ite, besatt med pärlor och ädelstenar,
ch däruppå ett qvarters långt kors
iordt af guld och ädelstenar, under hvil-
et kors Cancelleren lade freds-brefvet,
varefter tvänne de äldsta Rådsherrarne
näs Feodor Iwanowitsch Mistislofski
ch Knäs Iwan Michaelowitsch Woro-
inskoi gingo till fatet och med händerne
örde vid samma skrift, hvarmed skulle
ifvas tillkänna att samtlige Ryske Stän-
erne hade samtyckt korskyssningen.
ärnäst reste Stor-Försten själf sig upp i
n stol och sade: *Vi store Herre Zar
ch Stor-Förste, Samoderschets öfver
lla Ryssar och många andra Herrskaps
erre och Obladatel vilje obrottsligen
ålla och efterkomma allt det, som Våre
ändebud hafva uti Stolbowa afhandlat
ch beslutit med den Stormågtige Ko-
ungs Gustaf Adolfs till Sverige Vår
åre broders Sändebud, och sedermera af
ss är bekräftadt, enligt hvad i denna
Vår korskyssnings-skrift förmåles, samt
ill yttermera stadfästelse korset däruppå
ussa uti Eder Konungsliga Sändebuds
ustafs, Jacobs och Måns närvarelse:
Vi förse Oss däremot till Vår kåre bro-
er Konung Gustaf Adolf till Sverige,*

att han allt det, ſom Hans Kongl. Ma-
1618. *jeſtåts Sändebud med Vår Zariſka Ma-*
jeſtåts Sändebud uti Stolbowa hafva be-
ſlutit, varder obrottsligen hållandes,
enligt innehållet af Hans Kongl. Maj:ts
Oſs tillſända bekräftelſe, och däruppå
görandes ſin ed i Våre Sändebuds när-
varelſe ſamt Vår arffäſtning Augdom
igen lefvererandes. Då förmante Ryſk
Cancelleren Svenſka Sändebuden nog
tillſe huru korskyſsningen förrättades,
och därmed nedböjde Zaren ſitt hufvud,
lät den förre af de tvänne nyſsnämnd
Rådsherrarne taga af ſig kronan och län
nade ſceptern till den ſenare, ſteg ſeda
upp af ſin ſtol, trädde till fatet, korſad
ſig med handen på Ryſka viſet i panna
och på bröſtet, böjde ſitt hufvud inti
korſet, lade bägge ſidorne af anſigte
därpå och det ſlutligen kyſte, hvarvi
han betygade mycken andagt. Han ſte
ſedan till ſin ſtol, och ſtående ſade ti
Sveriges Sändebud: *Nu hafven J Ko-*
nungslige Sändebud ſett att Vi ſtor
Herre Zar och Stor-Förſte m. m. hafv
fördenſkull kyſt korſet, att obrotteligen
hålla allt hvad beſlutit är i det upprät-
tade Contractet emellan Oſs och Ed
Herre den Stormägtigſte Konung Guſta
Adolf till Sverige m. m. Vår kåre bro-
der

der. Han lät påſätta ſig kronan och 1613.
återantvarda ſig ſpiran af de tvänne Råds-
perſonerne, hvarefter han ſatte ſig igen
på ſin ſtol. Korskyfsnings-ſkriften och
Stor-Förſtens bref till Sveriges Konung
lög ſedan Cancelleren i handen, anmo-
lade Svenſke Sändebuden framſtiga att
dem emottaga, och när han dem öfver-
lämnat, bad han Sändebuden ſätta ſig.
Strax därpå uppreſte ſig Stor-Förſten nå-
got och tilltalte Sändebuden i denna me-
ning: *Guſtaf, Jacob och Måns, hälſen
Eder Våra, Vi ſtore Herre Zar och Stor-
Förſte m. m. vågnar, Vår kåre broder
den ſtormägtigſte Konung Guſtaf Adolf
till Sverige, dit Vi utan uppehållning
wilje Eder affärda.* Cancelleren ſade
därpå att Hans Zariſka Majeſtät ville vi-
ſa Sändebuden den nåden och tillſkicka
dem af ſin egen mat och drick. Sände-
buden talade ſlutligen, betygade ſin tack-
amhet emot Stor-Förſten, önſkade ho-
nom lång och lycklig regering, togo af-
ked af Rådsherrarne och Okolnitſcheir-
ne, ſom ſtego upp då de Svenſke tilltal-
te dem. De ſkildes från Stor-Förſten utan
att taga honom i hand. Dem tillſkicka-
des ſedan 120 rätter, beſtående mäſt af
ort fiſk och bakelſer med olja, ägg och
ukt; äfven Franſkt och Spanſkt vin,

ſamt öl och bränvin, utom andra fö
1618. äringar *a*).
21 Junii. De återreſte genaſt från Moſkau oc
efter mäſt fyra månaders reſa mötte p
12 Octob. bron öfver Lawå å de ſjorton Ryſſa
ſom kommo ifrån Sverige och had
emottagit Guſtaf Adolfs bekräftelſe p
freden.

Hufvudmän för deſſe voro de trenn
nämnde, Borotinſkoi, Prontziſtof oc
Koſkin. De hade reſt landvägen nor
omkring, och lågo någon tid ſtilla i Up
ſala, hvarifrån de hemtades med Konun
gens galleja och jakter, och hade e
6 Junii. högtidligt intåg i Stockholm *b*). Ifrå
Svar

a) Widekindi, *Ryſſka Krigs-Hiſt. B.* 10, efter
vid Beſkickningen hållna protocollen.

b) Förſt når de om morgonen hade fått ſig m
vid Långholmen och dem gafs tecken med e
ſtyckeſkott från Stockholms ſlott, bekant und
namnet Tre Kronor, lade de ut och komm
inemot klocken ett till ſtaden: När de kom
inemot Södermalm, afſköts två ſmå ſtycken
gallejan, och beſvarades med två ſtyckeſko
från Tre Kronor: Därefter loſſades tvånne ſtyck
ſkott på Riddarholmen, ſedan fyra emell
bägge ſödre portarne, och ſlutligen från årſki
lige ſkepp, ſom lågo öſtan till: När de la
till Järnbron (*vid Järntorget*), emottogos de
gallejan af Riks-Råden Liljehök och Skytt
hvarvid den ſenare förde ordet. De gingo t
fots emellan bägge Riks-Råden, och beledſagade
tillika af ett antal Adelsmän, från Järnbro

wartſjö inkom ſedan Guſtaf Adolf med
ör prakt till Stockholm, och dagen ef- 1618.
r hans inkomſt hade Sändebuden företrä- 20 Junii.
e, då de ock aflämnade åtſkilliga förärin-
ar beſtående af hvarjehanda pelsverk *a*).

Ccc 3 Eden

uppföre Bredgränden till Seved Ribbings hus, dår de fingo ſitt härbärge. Fem Konungens häſtar väl utprydde gingo löſa efteråt. Under gående loſſades ſtyckeſkott, och når de inkommo ſköts med handgevären utaf Borgerſkap och Soldater, ſom voro uppſtållde på bägge ſidor Bredgränden uppföre, från Järnbron till Sändebudens härbärge. De ſattes ſtrax till bords och undfägnades med confect och åtſkilliga ſlags vin. Når de uppſtodo från bordet låto de genom Tolken förſtå att de gärna åſtundat vid uppgående ſå många häſtar, ſom Bojarer voro i deras ſällſkap, ſåſom brukligt var vid Sändebuds mottagande i Ryſsland; men Skytten ſvarade att ſådant icke var Svenſkt bruk, ej heller vanligen hände Svenſka Sändebud annorſtädes, hvadan Svenſkarne ville förblifva vid ſin ſedvänja, och man anſåg tillräckligt att Sändebuden hade häſtar för ſine perſoner. Därmed böds farvål och två Bojarer följde Riks-Råden ned för trapporne på gården.

Vid företrädet hos Konungen beledſagades Ryſke Sändebuden af omkring 40 perſoner af Svenſke Adlen från deras härbärge till ſlottet, med ſju Konungens egne häſtar. De redo Svartmunke-gatan och öfver Stortorget: På båda ſidor ſtod Borgerſkapet af ſtaden och malmarne uppſtåldt i full ruſtning, och på båda ſidor om Storkyrken voro Soldater ſtållde i ſlagtordning tio man eller mera i bredd: På

1618. 22 Junii. Eden aflade Konungen i Storkyrkan med mycken ceremonie i närvaro af Sändebuden, hvilke därefter begåfvades med några vackra hästar och därtill hörande silfver beslagna ridtyg, äfven med förgyllda credentser och pocaler, med kläde och åtskilligt sidentyg, samt slutligen af några utaf Adlen beledsagades med väl utrustade örlogsskepp till Wiborg och därifrån landvägen till Ryska gränsen a). Till

bron öfver grafven, som den tiden var emellan staden och slottet, i porten; samt på lilla och stora borggården stodo den nyss afledne Härtig Johans Drabanter, och i slottstrapporne Konungens egne Drabanter med musquetter och brinnande luntor, samt en del med förgyllda hillebärdar, som voro ett slags stridsyxor på långt skaft, och hade någon likhet med senare tiden korsgevär: Tvänne styckeskott lossades af Tre Kronor: De Ryska af Adel, som gingo näst efter den Svenske Adlen buro föräringarne till Konungen, hvar och en något i handen, somlige en eller två sobelskin, somlige svarta räfskin eller andra skinvaror: Återfarten till hårbärget skedde lika som uppfarten, hvarunder ock lossades tvänne styckeskott från Tre Kronor.

a) Då eden aflades i Storkyrkan tillgick på de sättet: 1. Kläddes högchoret i Storkyrkan med tapeter och rödt kläde rundt omkring. 2. Insattes midt för altaret, strax vid nedersta trappan ett bord, och på högra sidan därom Konungens thron något upphöjd, samt på den vänstra och något längre från bordet en stol öfverdragen med gyllenduk. 3. Öfverdrogos med gyllenduk

Till gränſernes utſtakande emellan

 1618.

fyra de främſte ſtolarne i choret, två på hvardera ſidan, den ena på högra ſidan åt Konungen, den andra nedanföre åt Hårtig Carl Philip, och på vänſtra ſidan åt Sändebuden. På båda ſidor längre ned ſutto Riks-Råden. 4. På båda ſidor om altaret voro ſtolar ſatte på högra ſidan för Arke-Biſkopen och Biſkopen i Wiborg och på den vänſtra åt Hof-Predikanterne. 5. Muſicanterne voro på orgläktaren. 6. Borgerſkapet och Krigsfolket ſtälldes i ſamma ordning ſom förut emellan Ryſſarnes härbärge och ſlottet. 7. Sändebuden beledſagades ock på ſamma ſätt upp på ſlottet i Konungens förmak, där Konungen var för dem, och ſedan han tagit dem i hand, gick man till kyrkan i följande ordning. 8. Förſt gingo Trumpetare och Pukſlagare; därnäſt Marſkalkarne med ſina ſtafvar; därefter Adlen två i bredd; ſedan de Ryſke Dworåner eller Adelsmän, äfven två och två; efter dem Riks-Råden; därpå Hårtig Carl Philip; efter honom Ryſke Sändebuden; ſå de fyra af Rådet, ſom buro regalierne; omſider Konungen omgifven af ſina Drabanter; näſt honom hans Drängar eller *Pager*; ſlutligen de öfrige af hofvet, Secreterare, Kamererare och andre Ämbetsmän. 9. När de kommo innom kyrkedörren ſtälde de ſig på båda ſidor, medan Konungen och Ryſke Sändebuden gingo fram i choret; ſå ſnart Konungen hade ſatt ſig i ſin bänk, Sändebuden i ſin och därefter Hårtig Carl Philip i ſin, ſtego de fyra af Rådet fram, ſom buro regalierne, och lade dem på bordet; ſedan intogo Riks-Råden ſitt ſtälle i choret; Tolkarne viſte de Ryſke Dworånerne, till de två fruntimmersbänkarne utom choret och de andre af Ad-

Ingermanland och ſtora Nowgorods län
1618. hade

len in i Råds- och Adelsbånkarne. 10. Orgor
ne och muſiken ſpelade imedlertid. 11. Nä
allt var tyſt gick Arke-Biſkopen på prädikſto
len, höll ett korrt tal med några böner on
fred och rolighet, hvarpå ſöngs en pſalm. 12
När han förrättat gudstjänſten och läſit välſig
nelſen ſamt ſedan intagit ſin förra platts gic
muſiken: Hvarefter 13, Marſkalkarne framträd
de för Konungen, ſom ſteg ur ſin bånk oc
ſatte ſig på thronen; Härtig Carl Philip ſtållde ſi
på högra ſidan och Riks-Råden omkring thronen
ſedan gick Marſkalken till Sändebuden och ge
nom Tolkarne anmodade dem ſätta ſig på andr
bånken midt emot Konungen, hvarefter Riks
Cancelleren framträdde och ſade till Sändebu
den, att efter det afſked, ſom gjordt var, oc
deras muntliga begäran, ville Hans Kongli
Majeſtät nu aflägga ſin ed i deras närvaro oc
ſtadfäſta fredsfördraget, icke tviflandes att Han
Zariſka Majeſtät gjorde detſamma på ſin ſid
med korskyſsning; därpå upplåſte Cancellere
förſt fredsfördraget, ſedan eden den han lä
tolka, och hvilken lydde ſålunda:

„Vi ſtormägtige Herre, Guſtaf Adolf me
„Guds nåde, Konung uti Sverige, lofve oc
„ſvärje vid Gud och hans heliga Evangelium,
„att Vi vilje troligen och obrottsligen hålla
„efterkomma och fullborda utan all arg liſt oc
„genſago, alla de punčter och artiklar, ſom
„emellan Oſs och den ſtore Herren Zaren oc
„Stor-Förſten Michael Feodorowitſch, Samoder
„ſchets öfver alla Ryſſar, genom Våre ſtor
„Sändebud, Grefve Jacob De la Gardie, Her
„Henrik Horn, Arved Tönnesſon och Mån
„Mårtensſon; och den ſtore Herrens Zarens oc

lade imedlertid trenne Fullmägtige från
Ccc 5 hvart- 1618.

„Stor-Förſtens, Michael Feodorowitſches, Sa-
„moderſchets öfver alla Ryſſar, ſtore Sändebud,
„Okolnitſchein och Namäſtniken Knäs *Daniel*
„*Iwanowitſch Meſetſkoi* till Susdal, Dworänin och
„Namäſtnik öfver Satſke *Olexei Iwanowitſch*
„*Sufin*, Mikolai Nikititſch Newexenoi och Do-
„brina Semenow, närvarande Hans Kongl. Maj:ts
„af Stora Britannien ſtora Sändebud Herr Johan
„Merich vid Stålbowa d. 27 Februarii år 1617,
„förafſkedade, aftalte, beſlutne och ſtadfäſte
„åro, alldeles ſåſom den confirmation, den Vi
„däruppå hafve låtit författa och till Hans Zari-
„ſka Majeſtät förſkickat, ſå ock den confirma-
„tion Hans Zariſka Majeſtät Vår Kongl. Maj:t
„hafver låtit genom deſſe ſine ſtore Sändebud
„öfverantvarda och Vi anammat hafve, ord
„ifrån ord lyda, och Oſs förelåſen är. Till
„yttermera viſſo att denne ed af Oſs ſåledes
„gången är, hafve Vi ſtormägtige Herre Ko-
„nung Guſtaf Adolf i Sverige, befallt hånga
„Rikes ſtora ſecret här nedanföre och den öfver-
„antvarde Hans Zariſka Maj:ts ſtora Sändebud".

När denna ed var upplåſen tillſades Sändebu-
den att ſtiga upp, då äfven Konungen uppſteg,
lade ſin hand på boken och ſade *det vill jag*
efterkomma; ſå ſnart acten var underſkrifven,
öfverlämnades den af Cancelleren till Sändebu-
den, hvarefter både Konungen och de återſtego
i ſina bänkar. 14. Strax därpå blef ſjunget *Te*
Deum och därefter gick muſiken, ſtyckeſkott
loſſades och Soldaterne ſköto tre ſalvor, hvar-
under utgåendet ſkedde ur kyrkan. 15. När
Konungen kommit i ſitt förmak, lät han ge-
nom Marſkalken undſkylla ſig för Ryſke Sän-
debuden, att han gärna velat behålla dem till

hvartdera Riket mött hvarandra i La
1618. by, och ſyſſelſattes mäſt ett halft
därmed innan de ſlutligen kommo öfv
ens *a*). Man tviſtade länge om tvän
holmar i Ladoga ſjön vid namn Silen
och en öde by benämnd Kondoia, ſo
Ryſſarne ej ville afſtå, och Guſtaf Ad
gaf ſine Fullmägtige befallning att e
heller eftergifva Sverigés rätt; dock me
det tillägg: „Att om Ryſſarne hade bä
„tre ſkäl på ſin ſida, ſkulle Svenſkarn
„göra påſtående om mer, än hvartill d
„med godt ſamvete, veſte Sverige var
„berättigadt efter fredsfördragets lydel
„ſe *b*)“. Ändtligen gjordes det aftal
att Bönderne, ſom voro närvarande vi
gränsutſtakningen till upplysningars me
delande, ſkulle med ed ſtyrka att deſſ
hol

måltid; men efter han var hindrad, hade ha
befallt Riks-Råden blifva hos dem och den
undfägna, ſom ock ſkedde på bäſta ſätt i Sjö
debudens härbärge.

a) Fullmägtige från Sverige voro Johan Berend
till Strömsberg, Claes Eriksſon till Malhila oc
Secreteraren Henrik Jönsſon. Från Ryſsland
Dworänin Simon Iwanowitſch Serebshoff, Iwa
Boriſſowitſch Dernoſireff och *Diaken* Iwan Le
wantewitſch Logeffski från Ladoga. De mötte
den 10 Octob. 1617, och fulländade gränslägg
ningen den 30 Mars 1618.

b) *Bref* till Commiſſar. på Ryſka gränſen. *Jön
köp.* 5 *Febr. f.* 42.

dolmår af ålder tillhört Ingermanland, och då några Bönder ärbödo ſig att gå ed därpå, afſtodo Ryſſarne utan ed från ſitt anſpråk: Ödebyn tillſtadde Guſtaf Adolf ſine Fullmägtige att afträda; men om Ryſſarne voro obillige, ſkulle de hotas, att Konungen i Sverige ville behålla Augdow län, ſom han hade i pant, och i fall det icke verkade, rågångs underhandlingarne alldeles afbrytas *a*): På Böndernes ed afträdde Ryſſarne byns ägor; men ſtället där byn ſtått befanns höra till Ryfsland. Ingermanlands gränſer ville ock de Svenſke ſträcka öfver ån Plyſſe, ſom rinner i Narwa ſtrömmen; de påſtodo att Konung Johan III innehaft ſand på andra ſidan om denne å; men kunde ej erhålla andra vittnesbörd, än att invånarne på andra ſidan endaſt under fegdetiden blifvit tvungne betala utlagor både till Augdow ſom Ryſſarne innehade och till Iwangorod, ſom Konung Johan intagit; men under ſtilleſtåndstiden endaſt till Augdow; Ryſſarne påſtodo denna å vara en urminnes gräns, ej allenaſt emellan Augdows och Iwangorods län, utan ock emellan de tvänne ſtora Herrſkapen Nowgorod och Pleſkow; att underhandlingar i Johan III:s tid ſkett vid 1618.

a) Rågångs-Commiſſariernes ändtlige *Reſolution*, *Svartſjö 26 Febr. f. 68.*

vid denna å, ſåſom en gräns, och att
1618. Pontus De la Gardie vid ett ſådant tillfälle hade däri drunknat. Ryſſarne hotade att alldeles afbryta gränsläggningen, om Svenſkarne fullföljde detta påſtående, hvilket fördenſkull ej vidare yrkades.

Än ſtörre ſvårigheter uppkommo vid utſtakandet af gränſerna för Kexholms län, ſom förorſakade en tids utdrägt af mäſt fyra år, innan den hann bringas till fullkomligt ſlut *a*). Invånarnes utſagor på Svenſka och Ryſka ſidan voro ſtridande emot hvarandra, och då Svenſkarne föreſlogo att vittnesbörden ſkulle bekräftas med ed och korskyſsning, ville icke Ryſſarne ſamtycka därtill. Sveriges Fullmägtige funno ſig då befogade att öfvergifva gränsläggningen och reſte till Wiborg: Man kom likväl förut öfverens om gränſerne emellan Salmis och Agnisma, och en gränsſten uppreſtes vid allmänna

a) Rågångs utſtakningen emellan Kexholms län ſamt de Onegſka och Sumſka länen i Ryſsland började d. 25 Octob. 1617, vid Ladoga ſjön vid Waritzrikifou, och varade till den 3 Aug. 1621. Fullmägtige från Sverige voro Hans Munk till Fulkila, Gorgonius Henriksſon till Brunsholm (Gyllenankar) och Konungens Secreterare Anders Bureus; från Ryſsland: *Dworânin* Nikita Waſiliewitſch Uniſesloffzoff, *Diaken* Seſtark Melentrofflin Kopin och *Poddiaxei* Waſſilei Zarſtei.

männa vägen, ſom gick från Salmis po-
goſt (*Paſtorat*) i Kexholms län till Olon- 1618.
ze pogoſt i Nowgorods län: På ſtenen
uthöggs vapen och tre kronor med denna
påſkrift:

Huc regni poſuit fines Guſtavus Adolphus Rex Sveonum, fauſto Numine duret opus. Limites poſiti an. 1617. Eller, „att här „hade Sveriges Konung Guſtaf Adolf ſatt „ſitt Rikes gränſer år 1617, man önſkade „i en lycklig ſtund till framgent beſtånd".

Jämte Ryſſarnes ogenhet var ock brift på lifsuppehälle en orſak hvarföre Gräns-Commiſſarierne måſte reſa från Kexholm, hvadan Guſtaf Adolf förebrådde Ståthållaren på Wiborg, Henrik Flemming, ſom ej därom dragit bättre förſorg *a*). Commiſſarierne fingo befallning att komma öfver till Stockholm och meddela underrättelſe om ſin förrättning, hvarefter de återſändes till Finland, och ſkulle ſkriftligen anmoda Ryſslands Fullmägtige om arbetets fullföljande. Tviſten angick några byar, af hvilka väl icke någon ſynnerlig inkomſt för Svenſka Kronan var at förvänta; men ſom de af ålder tillhört Kexholms län, och vid dem i anſeende till moras och berg var en nog ſäker gräns emot Ryſsland; ville ej Guſtaf

a) *Bref* till Henr. Flemming. *Stockh.* 23 *Oct.* 367.

Guſtaf Adolf att de ſkulle afträdas *a*). I
1618. detſamma ankom ett Sändebud med bref
från Stor-Förſten *b*); och underrättelſe
att han i Svenſka Sändebudets närvaro
bekräftat fredsfördraget; han lät ock Ko-
nungen i Sverige veta att Turkar och Crim-
ſka Tartarer detta år förövat mycket
härjande i Polen, ſamt att Turkiſke Sul-
tanen var till ſinnes förbinda ſig med
Ryſsland; Stor-Förſten rådde Guſtaf
Adolf nyttja det goda tillfället att ock
göra infall i Polen, och begärte ſlutligen
att Augdows fäſtning måtte återſtällas till
vänſkapens befäſtande emellan bägge Ri-
ken. Härpå ſvarade Guſtaf Adolf, att
han äfven å ſin ſida bekräftadt freden;
att han anſett för rådligt företaga ett ſå-
dant anfall emot Polen, ſom Zaren till
ſtyrkte, om Zaren tillika härom vel-
ſluta förbund; men ſom hans Sändebud
ej haft fullmagt därtill och Konungen i
Polen ärbudit ſtilleſtånd, anſåg han ſig
därtill böra ſamtycka; dock ville han ic-
ke något företaga utan gemenſamt med
Stor-

a) Deſſe byar hette Unisjerwi, Repola och Pro-
jerſwi. Guſt. Ad. *Bref* till Gorgonius Henriks-
ſon. *Stockh.* 23 *Octob.* 367. *Andtlige Reſo-
lution* till Gräns-Commiſſarierne. *Stockh.* 31
Oct. 386.

b) Dateradt Moſkau den 15 Julii 1618. Sände-
budets namn var Iwan Dittkoff.

ſtor-Förſten; om Augdows afträdande
ar gifven befallning att det genaſt ſkulle 1618.
ke ſå ſnart rågången var faſtſtälld; men
an klagade öfver Ryſke Gräns-Commis-
ariernes obeſkedlighet, att emot allt
käl vilja afhända Sverige flera byar,
wadan de Svenſke Fullmägtige med
förrättade ärenden måſt reſa därifrån;
an begärte att Zaren ville ſträngligen
befalla ſine Fullmägtige handla rättrådlig-
en, och icke gifva anledning till miſs-
örſtånd *a*).

Imedlertid faſtſtälldes ſtilleſtåndet
mellan Sverige och Polen af bägge Ri-
ens Fullmägtige; det ſkulle räcka i
yänne år, från Michelsmäſſan 1618, till
amma tid 1620, och om man däreunder
oretog nya öfverläggningar antingen om
ed eller längre ſtilleſtånd, ſkulle alla fi-
ndtligheter upphöra, ſå länge deſſa un-
erhandlingar påſtodo och icke annorlun-
begynnas, än att den angripande
kulle gifva ſitt uppſåt tillkänna trenne
ånader förut *b*). Det af Guſtaf Adolf
ån-

a) *Bref* till Stor-Förſten i Ryſsland. *Stockh.* 29 *Octob. f.* 389.

b) *Tractatus Induciar.* Dat. Cardeway die $\frac{1}{3}$ Septemb. *Prorogatio armor.* inter Regnor Sveciæ & Polon. Commiſſar. *Dat. in Caſtris ad Karkus die* 5 *Novemb.* 1618. Mſcr.
Sveriges Fullmägtige voro Gabr. Oxenſtjerna,

anmärkta ordet *qvatenus*, blef icke alle
1618. naſt bibehållet, utan ock flera tvätydighe
ter nyttjade af Polackerne: Efter aft
ſkulle vapenhvilan vidare bekräftas
Svenſka ſidan af Gouverneuren i Eſthla
och på den Polſka af Fältherren i L
thauen ſamt öfver det Polſka krigsfolk
i Liſland, Chriſtopher Radziwil; d
Svenſka bekräftelſen följde ſtrax därp
men den Polſka uteblef alldeles, och
därom påmindes, ſvarades endaſt i
männa ordſätt, att man å Polſka ſi
ville efterlefva ſtilleſtåndet.

Men ſom högſt angeläget var
1619. komma till ſtörre ſäkerhet med Pole
lät Guſtaf Adolf författa några ſtilleſtån
villkor att läggas till grund för ytterli
re underhandlingar och dem genom G
verneuren i Eſthland tillſända Litthaui
Fältherren Johan Carl Chodkiewicz,
tillſtällas Konungen och Ständerne i P
len. Genom deſſa villkor påſtods ej
Konungen i Polen borde affäga ſig
förmenta rätt till Sveriges Krona, u
allenaſt utlofva att han och hans arfvin

Carl Gyllenhj. Ad. Schraffer. Polens, Bert
Hohſehuus, *Caſtellan. Drebatens. Prior.* P
tholomæus Watzniſchi, *Super. Camerarius D*
pat. Conrad Joh. Tiſenhuſen, Walter Plet
berg, *Staroſt auf Nzenhauſen.* Thomas Ra
Prætor Rigenſ.

under ſtilleſtånds tiden ſkulle företaga 1619.
ågot fiändtligt emot Sverige och deſs
derliggande landſkap; om med ſådan
rſäkran flera års pålitligt ſtilleſtånd kun-
e vinnas, var Konungen i Sverige benä-
en att afträda Pernau, oaktad den gam-
rättighet han därtill påſtod och den
luſt han ſig därigenom tillſkyndade.
ärom gjordes från Svenſka ſidan åtſkil-
a påminnelſer; men alla utan verkan,
än under ſtilleſtånds tiden tvänne Pol-
e Riksdagar föreföllo. Således ehuru
olen ej var i tillſtånd att uppenbarligen
yta ſtilleſtåndet, hölls man dock uti
erige i ſtändig oviſshet, och måſte jämt
ra beredd ej annorlunda än under up-
enbar fegd *a*). Tyngden och farligheten
raf ökтes ſå mycket mer, då man ej
ller med Ryſsland kunde komma till
kert ſlut.

Sveriges Fullmägtige vid Ryſka
räns förrättningen, reſte åter till Kex-
olm och därifrån till en by vid namn
enſko, hvarifrån de hela ſommaren

a) *Memorial och Bref* till Jac. De la Gard. Carl Gyllenhielm, Gabr. Oxenſtjerna, Ad. Schraffer, Jeſper Matthſon, Henr. Flemming. Åtſkilliga gånger utfärdade år 1619 och 1620. Jämnf. *Inſtruction* för Ståthållaren Gabriel Oxenſtjerna, hvad han ſkall hos Konungen i Danmark förrätta och andraga. *Dat. Stockh. d.* 18 *Mars år* 1621. *Reg. f.* 87. *verſo.*

ſkriftväxlade med Ryſslands Fullmägtige
1619. ſom uppehöllo ſig i en by vid nam
Kokisma. De förfogade ſig ſedan nä
mare hvarandra, Svenſkarne till byn P
rojerwi och Ryſſarne till en by, ſo
hette Wuſierwi, hvariſrån underhandli
garne genom Tolkar fåfängt fortſatt
hela höſten. Guſtaf Adolf var ganſ
miſsnöjd att man ej härmed kunde ko
ma till ſlut; befallte ſine Fullmägtige
det längſta foga ſig efter Ryſſarne, ſ
deles i ceremonier; ty man ſkriftväxla
åtſkilligt huru långt och till hvilka by
hvart Rikets Fullmägtige borde re
kunde man ej på annat ſätt blifva e
ſkulle ſlutligen det tviſtiga afgöras a
gen med ed och korskyſsning eller
lottning, ſåſom Stor-Förſten ſjälf h
begärt; dock ſkulle ej lottning nytt
förrän alla andra medel voro fruktlö
och då icke under Reppola bylag in
gripas något, ſom kunde beviſas h
till Kexholms län; ty Ryſſarne ville d
under räkna hela trakten öfver åt ga
Sawolax; men på allt ſätt ſkulle und
kas att gifva Ryſſarne anledning till mi
nöje *a*). Woewoden på Stora Now

a) *Bref* till Gräns-Commiſſar. och Svar på d
ſkrifvelſer. *Wadſtena* 22 *och* 26 *Mars. f.* 9
91. *Stockh.* 21 *och* 23 *Junii. f.* 189, 19
D. 1, 28 *Jul. f.* 209, 308. *D.* 9 *Dec.* 43

d Knäs Daniel Meſetſkoi, ſom förut
ade biviſtat ſjälfva fredstractaten, ſkrift- 1619.
ixlade vid årets ſlut om gränsförrättnin-
en med Jacob De la Gardie och Carl
yllenhjelm; men deſſa bref innehöllo ej
nnat än förebråelſer å ömſe ſidor, och
rättade icke något i hufvudſaken. Fjor-
n och ett halft års ſtilleſtånd, ſom ſlöts
mellan Polen och Ryſsland *a*), gjorde
yſſarne än motvilligare och de hotade
förmärkt att de ville förbinda ſig med
olen emot Sverige.

Guſtaf Adolf, att förebygga vänſka-
ens tilltagande emellan Polen och Ryſs-
nd, ſökte ſig anledning af de oroligheter, ſom för det närvarande ſatte Öſterikiſka Magten ur ſtånd att biſpringa konung Sigismund: Han påminde Zaren m oſäkerheten af ſtilleſtåndet med Polen ide för Sverige och Ryſsland, om Zaens förr yttrade åſtundan, att förbinda g med Sverige emot Polen, och att nu, l Sigismunds ſvåger Ferdinand blifvit drifven från Konungariket Böhmen, ar rätta tiden till ett ſådant förbund, hvilket äfven Turken och Tartarerne unde intagas: Han föreſlog att underandlingar därom kunde begynnas vid awa å, emellan bägge Rikens Full-

a) Från 3 Januar. 1619. till 3 Junii 1633.

mägtige *a*). Men härpå följde icke nå-
1619. gon verkſtällighet; utan Ryſſarne fortfor
att viſa mycken obenägenhet vid gräns-
förrättningen; ville med våld genom
krigsfolk drifva Sveriges Fullmägtige u
byn Purojerfwi; utſpridde bland gemen
man att tvänne helige män, aflidne någr
hundra år förut, hade nu uppſtått och p
Vår Herres vägnar lofvat Ryſſarne att d
ſkulle ſträcka ſin gräns ända till Åbo, om
man åter kom i krig med Sverige. Sve-
riges Fullmägtige måſte därföre åter öfver-
gifva ſin förrättning och reſte till Kexholm.
Guſtaf Adolf ſkickade då en Ryſk Tolk *b*)
med bref och föreſtällning till Stor-För-
ſten om de Ryſke Fullmägtiges obillighet,
ſamt om nödvändigheten af godt förſtånd
emellan bägge Riken, förandes Stor-För-
ſten till ſinnes Chriſtenhetens fara i all-
mänhet för Turkar och Tartarer och
deſſa bägge Rikens i ſynnerhet för Ca-
tholikernas ſtämplingar, ſamt att den ſto-
re cometen, ſom ſyntes år 1618, tyck-
tes vara en varning från himmelen; men
Stor-Förſten ſvarade att han ej kunde
bryta ſitt med Polen ingångna ſtilleſtånd;
utan beſkyllde Guſtaf Adolf öfverträda
freds-

a) *Bref* till Stor-Förſten i Ryſſl. med Axel Mår-
tensſon till Reutatoki, en Finſk Adelsman. D.
Calmar 17 *Auguſti* 1619. *R.* 334.

b) Han hette Bengt Nilsſon.

fredsfördraget, emedan han ej återlämnade Augdow, och Sveriges Fullmägtige att vara orſaken till dröjsmålet med gränsförrättningen. Guſtaf Adolf anförde däremot, att enligt fredsfördragets tydliga innehåll ſkulle Augdow förblifva i Sveriges våld, till deſs gränſen var fullkomligen utſtakad; att Ryſslands Fullmägtige detta hindrat; att de uttryckligen yttrat ſig, det Zaren icke ärnade hålla freden med Sverige; uppfört ſig ganſka oanſtändigt emot Sveriges Fullmägtige; *tagit upp ſina kläder; vändt baken till dem, och ſtällt ſig ſå, att ſkam var till att ſkrifva därom*, utom många af dem förövade verkliga fiändtligheter *a*). 1619.

Freden med Ryſsland tycktes ſåledes blifva allt mer och mer oſäker, jämte det ſtilleſtåndet med Polen alltid var opålitligt och nödgade Sverige vara i beredſkap emot uppenbart anfall därifrån. Men oroligheter emot Öſterrikiſka huſet uppkommo imedlertid i Böhmen af ſå vidt utſeende följder, att flera Magter ſnart funno ſig böra i dem deltaga, och ehuru de icke kunde tjäna Guſtaf Adolf till någon nytta, då han af dem tog an-

a) Guſt. Ad. *Bref* till Carl Gyllenhj. Gräns-Commiſſar. och Stor-Förſten i Ryſsl. År 1620. *R. f.* 91, 323, 551, 580. Widek. *Ryſka Krigs Hiſt. X. B. ſ.* 938.

ledning till närmare förbindelſe med
1619. Ryſsland; medförde de likväl för honom den förmon i anſeende till Polen, att han vågade afſkeda en del af ſitt krigsfolk i Lifland, att dymedelſt hemta någon ſtyrka till krigsruſtningar, och om nöden få fordrade, vid ſtilleſtåndets ſlut kunna företaga ett ordentligt krigstog, till förſvarande af ſin ſtändigt beſtridda rätt till Sveriges thron: Han anſåg för otvifvelaktigt, att Konungen i Polen, ſåſom på det närmaſte förbunden med Öſterrikiſka huſet, genom ſlägtſkap, Religion och Statsafſigter, nödvändigt ſkulle fäſta ſå mycken uppmärkſamhet på denne ſin mägtigaſte bundsförvandts närvarande miſsöden, att han icke kunde under ſtilleſtåndet få tillfälle att angripa Sverige, då ett häftigt krig utbruſtit i Polens granſkap, och ſamma krig mer och mer vidgade ſig, ſamt tycktes vilja blifva gemenſamt för Proteſtanter och Catholiker i allmänhet *a*).

XXI.

a) Guſt. Ad. *Bref* till Jac. De la Gardie att afdanka Liffaran och ſitt eget compagnie. *Dat. Stockh.* 25 *Apr.* 1620. *R.* 275.

XXI. Capitlet.

Krig i Tyſkland emellan Proteſtanterne och Catholikerne. — Underhandlingar emellan Sverige och Danmark, ſamt perſonligt ſammanträde emellan bägge Rikens Konungar. — Riksdag i Stockholm. — Nya pålagor och författningar emot miſsbruk vid Kronuppbörden. — Studiers och Religionens befordrande. — Städernes upphjälpande. — Förpantning af Kronans egendomar och inkomſter. — Konungens giftermål.

1619.

Krig i Tyſkland emellan Proteſtanterne och Catholikerne.

Böhmiſka oroligheterna voro ett nytt utbrott af de Religions ſtridigheter, ſom i ett hundra år hade ſöndrat Tyſkland, och inblandade med hvarjehanda andra ſtatsaffügter åſtadkommit flera krig, med därpå följande dels vapenhvilor, dels fredsfördrag, hvilka ſenare väl ofta kallades eviga; men varade ej längre än tillfälle ſaknades att bryta dem. Nu yppades åter ett dylikt tillfälle, och följden blef, ſom förut, ett utbloſſande af den eld, hvilken någon tid varit mer och mindre dold; men alldrig utſlocknad.

Matthias, ſon af Kejſar Maximilian II, vald till Konung i Ungern år 1608, i Böhmen 1611, och till Tyſk Kejſare 1612,

1612, var barnlös; hvadan öfverläg-
1619. ningar hade blifvit företagna om val af en Efterträdare. Konung Philip III i Spanien, ſom ock var en Prins af Öſterrikiſka huſet, arbetade för ſin ſyſling Ferdinand ſon af Arke-Härtigen Carl och brorſo till Käjſar Maximilian II. Han had därmed för ögnamärke Proteſtanterna förföljande; öfvertalte både Kejſar Mathias och tvänne häns bröder, Albert o Maximilian, att härtill ſamtycka; fö mådde ock ſkaffa bifall af Ständerne Böhmen, hvarefter Ferdinand krönte Prag år 1617, till Konung öfver Böhme och bekräftade underſåternes privilegi ſamt däribland Proteſtanternes fria R gions öfning. Proteſtanterne i Böhme och Sleſien voro gemenligen kände und namnet *Utraquiſter*, emedan hufvudträt med Catholikerne angick, om de ſkulle nyttja Nattvarden under både bröd o vin, ſom kallades *ſub utraque*, det är *under bägge delarna*. Förre Kejſare, ſynnerhet Rudolph II, hade genom öpp Påbud, eller ſå kalladt *Majeſtäts-Bref*, hvilket brodren och efterträdaren Matthias bekräftat, beviljat dem deras religions frihet, med tillſtånd, att bygga eg kyrkor *a*); men Catholikerne ſatte ſig emot verk-

a) Rudolphi II, *Majeſtäts-Brief. Dat. Prag 26 Auguſti* 1609. Matthiæ II, *Confirmatio Pri-*

verkställigheten af denna frihet, och tvänne kyrkor, som af Utraquisterne uppbyggdes, blefvo åter nedrifne. Utraquisterne blefvo häraf så uppretade, att de år 1618 den 23 Maji uppträdde på Kongliga slottet i Prag och kastade tvänne af Regerings-Herrarne, Baronerne Martinits och Slawata, samt Secreteraren Fabricius ut genom ett fenster, från en ansenlig höjd, dock utan deras skadande, att Secreteraren skall ägt nog munterhet att kunna skämta öfver händelsen och bedt den ena Baronen om ursäkt för det han råkade falla ofvanpå honom. Utraquisterne satte sig sedan vid styrelsen, erhöllo löften om biträde från Holland och Protestanterne i Tyskland, hvilke år 1610 hade ingått en förening i Hall uti Swaben emot Catholikerne. 1619.

Matthias sökte väl genom foglighet blidka de uppretade; men Holländarnes och Hallska Förbundets Sändebud gjorde hans bemödande om intet. Kur-Förstarne Fredrik V i Pfalts och Johan Sigismund i Brandenburg, bägge den Reformerta läran tillgifne, ingingo i en hemlig afhandling att skaffa den förre till Konung i Böhmen, och Hallska Förbundet skickade

vilegiorum nomine tenus Litterarum Majestatícar. D. Pratislaviæ 7 Octob. 1611. Lünigs Reichs-Arch. P. Spec. Contin. I. ſ. 407, 413.

Böhmiſke Proteſtanterne hjälptroppar
1619. med hvilka jämväl invånarne i Mähren
Sleſien och öfra Öſterrike ſig förent
Imedlertid valdes Ferdinand till Konu
i Ungern på en Riksdag i Presburg
1618; och man förſökte ſtilla orolighete
ne genom anſtällda underhandlingar
Egra; men Spanſka och Catholſka parti
et var endaſt benäget för våldſamma m
del; Förſte Miniſtren hos Kejſar Matth
as, en Cardinal och Biſkop i Wien v
namn Cleſel, en faktmodig man, ſo
från ringa härkomſt bragt ſig upp till ſ
värdighet, ſtyrkte väl till foglighet och fö
mådde mycket hos Kejſaren; dock ſo
hans råd ej funnos nyttiga, lät Ferd
nand hemligen inſätta honom i fängelſe
ett ſlott i Tirolen, och han återfick ej ſitt B
ſkops-ämbete förrän efter åtta års förlop
Denna Ferdinands våldſamhet väckte ſ
dan beſtörtning hos Kejſar Matthias o
hans gemål, Anna, ſom var Kejſaren
ſamſyſkonbarn, att ſamma händelſe an
ſågs ſom orſak till bägges ſtrax därefte
följande dödsfall. Kejſarens bror Maxi-
milian dödde nyſs förut, och en Häfde-
teknare underviſar världen att rätta be-
tydelſen af den ſtora cometen, ſom ſyntes
år 1618, var ingen annan, oaktadt allt
hvad därom pratades, än ett olyckligt
förebud till deſſa dödsfall ſamt därpå föl-
jande

nde förändringar i Tyſkland, hvilket
an påſtår utgången tydligen beviſte *a*): 1619.
andra länder påſtods denna comet be-
da andra krig och olyckor: Den är
nars ibland dem, hvilkas omloppstid
bekant, och har ingen annan betydel-
än vanliga ſtjernor.

Efter Kejſarens död ſamlades Kur-
örſtarne i Frankfurt till ett nytt Kejſare-
l, och ehuru Böhmiſke Ständerne be-
idde Konung Ferdinand rättigheten att
ſta för Böhmen; ehuru äfven Proteſtan-
rne arbetade emot hans utväljande till
ejſare-värdigheten; vann han dock i
gge afſeenden ſina affigter; Kur-För-
rne, utom den Pfaltziſke, ogillade
öhmiſke Ständernes jäf; utſlöto deras;
en antogo hans Fullmägtige; han valdes
ch kröntes till Kejſar Matthiæ efterträ-
are; men hans Böhmiſke underſåter upp-
de honom däremot all tro och lydnad, 26 Auguſti.
ſam-

a) *Apparue anco di queſti giorni una gran Cometa, che per due meſi ſi fece vedere; ſopra li cui effetti gli Aſtrologi (dal loro ſolito) fecero vedere varii diſcorſi; mà per quello, che poi habbiamo veduto, fù ella infauſto preſagio della morte de' primi Principi d'Auſtria, e delle rovine e mutationi de' Stati, che poco apreſſo nella Germania ſeguirono.* Guerre di Germania dall' anno MDCXVIII. ſino alla pace di Lubeca. Transportate nella lingua Italiana da *Alleſſandro De Noris.* p. 65. In Bologna 1640. 4:o.

ſamlades i Prag, affatte honom orden-
1619. ligen och valde i hans ſtälle Kur-Förſte
Fredrik af Pfaltz, hufvudman för Prote
ſtantiſka förbundet. Kur-Förſten ſpådd
ſig dock mycken olycka af detta val oc
underſkref val-acten med tårar i ögonen
men hans gemål Eliſabeth, en högmodi
Princeſſa, dotter af Konung Jacob I
Ångland, tillät honom ingalunda affä
ſig den ärbudna Krönan, ehuru både E
ſabeths fader och Proteſtantiſke Förſtar
Tyſkland afrådde deſs mottagande: H
25 October. begaf ſig till Böhmen, blef krönt i Pra
och ingick förbund emot Ferdinand m
en Proteſtantiſk Förſte i Siebenburge
Gabriel, gemenligen kallad Bethlen G
bor, den han lofvade inſätta till Konu
i Ungern.

En Kejſerlig krigshär hade förut i
fallit i Böhmen och där framfarit me
omänſkligt härjande, ſom bragte invåna
ne till ett förtvifladt fullföljande af ſi
uppror: De anförde ſom ſkäl därtill; at
Ferdinand icke genom ſagliga medel upp
ſtigit på Böhmiſka thronen, utan med till
hjälp af ſtora penningſummor, ſom Spanio
ter utdelt bland de mägtigaſte i landet; at
han brutit deras Privilegier, anfallit dem
med främmande krigsfolk och ärnade med
Spaniens tillhjälp förvandla Böhmen från
ett Valrike till ett Arfrike innom Öſter-
riki-

kiſka hufet: I ſynnerhet åberopades den
rnekade ſamvetsfriheten. Proteſtanter- 1619.
es Generaler i Böhmen, Förſten Chriſtian
af Anhalt, Grefve Ernſt af Mansfeld,
en i ſynnerhet Grefve Henrik Matthias
Thurn, vunno i början åtſkilliga för-
elar. Den ſiſtnämnde, hvilken förut
jort Öſterrikiſka hufet ſtora krigstjänſter
ch varit medverkande till Böhmiſka Re-
gions-frihetens ärhållande, vände ſig nu
ſpetſen för ſina Religions förvandtet
mot Kejſerlige Generalerne Dampier och
ucquoi *a*), och föll med mycken fram-
ång in i Öſterrike, där han var på vä-
en att intaga ſjälfva hufvudſtaden Wien;
Öſterrikarne voro jämväl upproriſke
ch tillgifne Proteſtantiſka läran; men
an ſkall dock icke nyttjat ſina fördelar
ed behörig ſkyndſamhet. Kur-Förſten
redrik och Böhmarne hade deſsutom otill-
äcklig ſtyrka att ſätta emot Öſterrikiſka
uſet och Catholſka ligan; ty de främ-
mande Magter, från hvilka biträde vän-
tades, dröjde för länge med ſin hjälp el-
ler

a) Då Bucquoi vid ett tillfälle höll på att blifva ſårad in virili corporis parte, utlät han ſig ſkämtande: *Per quæ quis peccat, per eadem punitur.* Rochezang v. Iſecern Hiſt. und Geogr. *Beſchreibung des Königreiches Böheim I. Th.* ſ. 119.

ler undveko helt och hållet att deltaga
1619. Böhmiſka oroligheterna.

Förſten af Siebenburgen, Bethle
Gabor var den ende, ſom med ſkynd
ſamhet begynte krigsrörelſer emot Kejſa
Ferdinand: Underſtödd af Turkiſke Kej
ſaren Muſtapha I, inföll han i Unger
och intog hela öfra delen däraf tillik
med hufvudſtaden Presburg.

Konung Jacob i Ängland, ſåſom
den nyfs valde Böhmiſke Konungen
ſvärfar, trodde man ſkulle gripa ſig a
med ſynnerligt eftertryck: När nyhete
om detta Konungaval kom till Ängland
hade den ſådan verkan hos Arke-Biſko
pen af Canterbury Georg Abbot, at
han, ehuru ſjuk, ſkriftligen anmodad
Stats-Secreteraren Naunton förmå Konun
gen att deltaga med hela Änglands ſtyrk
i ett ſå ärerikt krig: Han påſtod at
Fredriks val var ett verk omedelbarlige
föranſtalltadt af vår Herre i himmele
till Påfvedömmets förfall: Men Konung
Jacob anſåg ſaken med nog kallſinnighet,
och ville i början icke hafva namn för
att deltaga i ſin mågs krig: Näſt jag
ſyſſelſatte ſig denne Konungen mäſt med
det gräliga och ſtridiga af Theologiſka
lärdoms öfningar; ville nödvändigt hafva
anſeende ſom Lärd och Författare, i an-
ledning hvaraf Konung Henrik IV i
Frank-

Frankrike varit van att kalla honom
Herr Magiſter Jacob a); och bekymrade 1619.
ig därföre föga om andra krigsöfningar,
n ringränningar eller andra dylika luſt-
rheter, hvarvid han ådaga lade ſynner-
g färdighet b).

Konung Ludvig XIII i Frankrike,
ller rättare, Cardinalen Richelieu, ſom re-
erade i hans namn, var väl icke Öſterriki-
ka hufets vän; men han trodde Catholſka
eligionen verkligen vara i fara, afrådde
alzſke Kur-Förſten att emottaga Böh-
iſka kronan, ogillade Böhmarnes upp-
ning och anſåg den för ett äfventyr-
gt exempel både för Konungar i all-
änhet och Frankrikes i ſynnerhet,
medan ett ſtort antal af detta Rikets
vånare voro Proteſtanter, eller, ſom
e i Frankrike kallades *Huguenotter*, hvil-
et namn var tillbråkadt af Tyſka ordet
Eidgenoſſen eller *Förbundne* c).

Hol-

a) J. B. Menckenii *Programma de Dignitate Magiſtri. Lipſiæ* 1714. *De Charlataneria Eruditor. p.* 292. *Amſterdam* 1727. 8:o.

b) Thom. Carte, *General Hiſtory of England. T. IV. p.* 61. *Lond.* 1755. *fol.*

c) *Di quà ſ'è dichiarato ſubito queſto Rè, che non può approvar coſi fatta elettione, e con termini molto riſoluti hà eſortato il Palatino medeſimo a non accettarla, & hà fatti in queſta confirmatà ancora gli offitii, che biſognavano co'l Rè d'Inghilterra. I pericoli ſono*

Holländarne, ſåſom fiänder me
1619. Öſterrikiſka huſet, och hvilkas tapp
Ståthållare, Prins Morits af Oranien
var den nyſvalde Böhmiſke Konunge
morbroder, ville väl, men kunde ej ſto
uträtta: Deras tolfåriga ſtilleſtånd me
Spanien nalkades till ſitt ſlut: Ett kri
föreſtod ſåledes för dem ſjälfve, och
voro icke i ſtånd att då använda mycke
på ett främmande.

Proteſtantiſke Förſtarne af Hallſ
förbundet i Tyſkland ſamlades i Nyr
berg; men öfverlade endaſt att bibehå
Kur-Förſten Fredrik vid beſittningen
hans Pfaltziſka länder: Olyckligtvis v
emellan Proteſtanterne, ſom voro delt
Lutheraner och Calviniſter, näſtan ſtör
oenighet, än emellan Proteſtanter o
Catholiker. Kur-Förſten Johan Georg
Saxen, ſåſom hufvudman för Lutherane
ne ogillade Böhmarnes uppresning, arb
tade uppenbarligen emot Kur-Förſten
Pfaltz, och undſatte Kejſaren emot Schl
ſien och Laufitz, ſamt betingade ſig oc
ärhöll därföre det ſenare landſkapet til
ät

*troppo chiari contro la Religione, contro l'au
torità legitima d'ogni Principe, e chiariſſimi
contro quella de' Rè di Francia, ch' hanno i
proprii loro Ugonotti in caſa.*

Lettere del Cardinal Bentivoglio, *P. II.* p
256.

ſättning. Till urſägt hos ſina Religions-
örvandter öfver detta ſitt förhållande, lät 1619.
an ſine Theologer författa ſkriftliga be-
änkanden med bevis att Lutheranerne
oro närmare Religions förvandter med
atholikerne än med de Reformerte,
ch då Härtig Johan Ernſt af Weimar,
ven en Prins af Saxiſka huſet, ville
träda Kur-Förſten af Pfaltz, afſtyrktes
an af Wittenbergſke Theologerne, ut
et ſkälet, ibland andra, att Härtigen
ar förbunden att hjälpa Kejſar Ferdi-
and; emedan Guds Son var under den
omerſka Kejſaren född till världen *a*).

Däremot beväpnade ſig Prinſarne af
atholſka ligan med eftertryck och enig-
et: Kejſaren ärhöll anſenliga penning-
ummor från Påfven Paul V och andra
talienſka Stater: Ett antal Koſacker ſkic-
ades från Polen: En betydlig krigsmagt
amlades till hans tjänſt i Tyſklands Ca-
holſka landſkap: Spanſke Generalen
Mark-Grefve Spinola införll haſtigt från
Nederländerna i Kur-Förſtens Pfaltziſka
rfländer: Härtig Maximilian af Bäjern
ſkickade ſin General Johan Tzerclaſs
Grefve af Tilly med en krigshär in i
Öſterrike, hvarmedelſt upproret emot

a) De hit hörande handlingar finnas hos Londorp. T. I. f. 932. T. II. f. 85, 87. Lünig, *Stats-Conſil. I. p.* 1082.

Kejsaren dämpades både där och i Mäh-
1619. ren: Bucquoi slog Grefvens af Mansfeld folk vid Longelos, i Böhmen, medan Grefven själf var sysselsatt i Prag.

Således hade Fredrik företagit ett verk, som redan i första början såg svårt ut att fullfölja, hvartill han utom bristen på styrka ej heller ägde nog personlig skicklighet. Han sysselsatte sig imedlertid med lustbarheter i Böhmens hufvudstad, där han lät hylla sin son till efterträdare. Hans intog i Prag skedde med ovanlig pragt: Endast stadens Borgerskap sammanskött därtill femtio tusen gyllen, enligt ett samtida vittnes berättelse, som därvid skäligen bifogat den anmärkningen, att dylika summor varit bättre att vända till krigsfolkets betalning; ty jämte det Fredriks krigshär var otillräcklig i jämnförelse med Catholikernes, blef den ock motvillig då solden ej ordentligen utföll *a*). Han ärhöll väl omsider emellan tre och fyra tusen man hjälptroppar från Ängland; jämväl ett understöd af penningar, både från Konungen och genom enskildte personers sammanskott; Gustaf Adolf skickade honom också kanoner och krigsförråd från Sverige; arbetade där-

a) Camerarius, i ett *Bref* hos Rochezang von Ilfeern, *Hist. und Geogr. Beschreibung des Königreiches Böheim.* I. Th. 3 Cap. §. 44.

därjämte till hans förmon genom underhandlingar i Brandenburg, och vid andra Tyſka Hof; Guſtaf Adolfs ſvåger, Pfaltz-Grefven Johan Caſimir, ſom år 1618 tillika med ſin gemål reſt från Sverige till Pfaltz, använde perſonligen ſin tjänſt till Kur-Förſten Fredriks biträde *a*). 1619.

Men Catholſka ſtyrkan var dock för mycket öfverlägſe och blef honom alldeles öfvermägtig. Hans krigshär blef ſlagen på hvita berget vid Prag *b*); där han likväl ej ſjälf var närvarande, utan höll ſig under ſlaget inne i ſtaden; men ſlagen efter flydde han med gemål och barn till Breslau; ſedan därifrån till Brandenburg, och ändtligen år 1621 till Haag i Holland, där han emottogs med mycken högtidlighet. Kejſar Ferdinand II återtog Böhmiſka länderna, anſtällde en förſkräcklig och blodig hämnd både där och i Öſterrike emot Proteſtanterne, förböd Böhmarnes fria Religions öfning och förklarade Kur-Förſten Fredrik i Riksächt, ſamt äfven förluſtig ſina arfländer.

a) Guſt. Ad. *Bref* till Rutgerſium. Dat. Lante Pölen 26 och 27 Junii. Till Riks-Cancelleren. Stockh. 13 Auguſti. *Inſtruction* för Mårten Pauli att föra 8 kanoner och 4000 kulor till Böhmen. *Stockh. 26 Auguſti år 1620. R. f.* 554, 631, 640.

b) Den 8 Novemb. år 1620.

Ibland de ſvaga förſök Konungen
1619. Ängland gjorde till ſin olyckliga Måg
Underhandlingar emellan Sverige och Danmark, ſamt perſonligt ſammanträde emellan bägge Rikens Konungar.
förmon, var äfven, att han lånte e
ſumma penningar i Danmark, och be
gärte för honom vidare biträde därifrån *a*)
ſamt föreſtällde Chriſtian IV att ha
emot Catholikernes ſtämplingar bord
närmare förbinda ſig med Konungen
Sverige *b*). Chriſtian urſäktade ſig vi
från allt deltagande i Tyſklands orolighe
ter; men deſſa och Konung Jacobs före
ſtällningar hade utan tvifvel i anſeend
till Sverige den verkan att han dymedel
förmåddes återlämna Elfsborgs fäſtnin
och län, hvars bibehållande annars var
en ſtor förmon för Danmark, ej allena
i anſeende därtill att Norrige och Ha
land dymedelſt förentes och hela Danſk
Riket ſåledes i en ſträcka ſammanfoga
des; utan än mer för det Sverige därige
nom alldeles ſtängdes från Väſterhaf
vet och de handels fördelar Carl IX åſyf
tat genom Götheborgs anläggande, hvilk
Chriſtian IV, ſom var en ſtor Rikshus
hållare, anſett ſå ſkadliga för Danmark,
att

a) Th. Carte, p. 62. Schlegel och Slange, 152
153.

b) Chriſtian IV:s *Inſtruction* för Anders Sinklar
och Doctor Jonæ Cariſio till Kon. i Ängland.
Dat. Fredriksborg 8 *Mars* 1619. Mſcr. p
Kgl. Biblioth. i Köpenh.

att de varit ibland hufvud orſakerna till hans krig emot Sverige: Han hade ej 1619.
heller nu kunnat förmås att ſamtycka till det af Guſtaf Adolf föreſlagna gränsmöte, förrän efter de från Ängland gjorda påminnelſer, då han äfven upptog med mycken vänſkaps betygelſe ett nytt förlag, ſom gjordes från Sverige till förtroendets ſtadgande, nämligen att både Guſtaf Adolf och hans moder ville perſonligen beſöka honom innom hans Rikes gränſer, och han inböd dem fördenſkull till Halmſtad. Dock anſåg Guſtaf Adolf ännu för tvifvelaktigt, om han med godo kulle återfå Elfsborgs fäſtning och län; an fogade anſtalt att hemligen utforſka tillſtåndet och tankſättet i Danmark *a*), Johan Skytte befalltes under ſitt viſtande i

Eee 3 Hol-

a) Ståthållaren på Norrköping Erik Jöransſon Ulfſparre ſkickades till Danmark att göra Zachæus Lehuſen eller någon annan i Köpenhamn Konungen i Sverige tillgifven, och till en Länsman vid Skånſka gränſen, Brodde i Markaryd ſkref Konungen att han ſkulle fortſkynda brefven från Erik Jöransſon. En vid namn Reinhold Stiger befallte han att hemligen förklädd ſom Köpman göra ſig underrättad om ett miſsförſtånd, ſom ſades vara uppkommit emellan Ryſſar och Danſkar på gränſen af Norrige och Ryſsland. *Svar* på Erik Jöransſons ſkrifvelſe. *Linköp.* 6 *Junii.* *Bref* till Brodde i Markaryd. *Stockh.* 14 *Maji.* Till R. Stiger. *Wadſtena* 7 *Octob.* 1618. *R.* 210, 205, 390.

Holland ſkaffa därifrån några ſkepp;
1619. Fältherren De la Gardie att öfverſända från Liſland ett antal krigsfolk, ſom ſkulle nyttjas emot Danmark om man därtill blef nödſakad *a*), och några hundra man inländſkt krigsfolk förordnades ſtrax ned till Danſka gränſen *b*).

Briſt på medel till den fjärde och ſiſta betalningen af Elfsborgs löſen ökte bekymret. På Enke-Drottningens och Rådets tillſtyrkan förlängdes den till detta ändamål pålaggda ſkatt, att ännu ett år eller för ſjette året utfordras med lika vilkor, ſom de fem föregående *c*). Arke-Biſkopen och Biſkoparne befalltes reſa kring ſina ſtift, när Uppbördsmännerne ſkulle infordra denna pålaga, och tjänligen föreſtälla att Konungen i anſeende till Rikets nöd och trångmål varit tvungen att den pålägga. Biſkoparne ſkulle ock handla med Präſterſkapet att det villigt utgjorde en gärd af ſexton daler för hvarje ſextio fyra mantal i deras förſamlin-

a) *Bref* till Joh. Skytte. Jönköp. 17 Jan. 1618. f. 14. Till Jac. De la Gard. Wadſtena 29 Mars 1619. f. 95.

b) *Bref* till Enke-Drottn. Herm. Wrangel och B. Kaſle. *Linköp.* 22, 24 *och* 30 *Januar.* 6 *Febr.* *R.* 12 - 34.

c) *Bref* till Allmogen om en Elfsborgs löſens termin. *Stockh.* 12 *Julii* 1618. *f.* 249.

lingar: *Vi vilje framdeles*, yttrade ſig Konungen, *när Riket kommer till någon lägenhet igen, dem i ſtället i all möjlig måtto förſkona a*). Af pålagan till Elfsborgs löſen inneſlod för alla åren mycket för fattigdom ſkull; men Uppbördsmännerne klagade mäſt öfver motvillighet hos de förmögnare; att Adlen undandrog ſig från betalningen; att Fogdarne i Greſkapen och andra förläningar icke ville vid uppbörden göra behörigt biträde; att afſkedade af krigsbefälet höllo den inne ſaſom afbetalning på inneſtående ſold; att Ämbetsmän och de ſom gjorde ruſttjänſt tillägnade ſig äfven denna uppbörd af de dem tilldelte hemman; invånarne i Wäſtergöthland vägrade alldeles att utgöra denna ſkatt för ſjette året, ſom blifvit pålagd utan Ständernes ſamtycke, och i Wäſtbo härad i Småland märktes åter upprors rörelſer; om Öſtergöthland yttrade ſig Konungen, att det förekom honom mer än ſällſamt, hvarföre reſten af Elfsborgs löſen där var ſtörre än i andra landsorter, hvadan han befallte Uppbördsmännerne att den utfordra utan förſyn för något ſtånd, och om några af Adel funnos ſom därmed gjorde uppſkof, 1619.

a) *Bref* till Arke-Biſkopen och Biſkoparne. Till Enke-Drottningen. *Stockh.* 14 *och* 15 *Julii.* 1618. *R.* 256, 265.

ſkulle deras gods fättas i qvarſtad. Sam-
1619. ma befallning afgick till andra landsorter
och Ståthållarne ſkulle vara anſvarige att
Adlen i deras Ståthållaredömmen riktigt
utbetalte denna pålaga; färſkildta Ombud
utſkickades deſsutom i landsorterna till
förekommande att ej Adlen orätt frikal-
lade några hemman eller andre handtver-
kare, än endaſt dem de hade i årstjänſt
vid ſina ſätesgårdar; att ej heller någon
af de andre Ständen måtte undandöljas,
ſkulle Häradshöfdingen eller Lagläſaren,
Länsmän, Fjärdingsmän, all Allmogen
och Präſterſkapet vara närvarande vid
deſſa ranſakningar, Nämnden under ed
uppgifva huru mycket folk hvar Bonde
haft eller hade, och Präſterſkapet uppvi-
ſa mantalslängder efter hvilka de hvart
år uppburit ſina Påſkpenningar. Rikets
inbyggare af alla ſtånd varnades att icke
åſido ſätta den underſåtliga lydnad de
voro ſkylldige ſin Öfverhet; utan ſjälf-
mante betala bevillningen till Elfsborgs
löſen, hälft med egentlige Riksdalrar,
eller i briſt däraf med Svenſka penningar,
med ſpanmål eller andra gångbara va-
ror *a*).

Ge-

a) En tunna hvete ſkulle uppbäras för tolf mark,
en tunna råg för ſju; men ſåljas af Uppbörds-
männerne, hvetet till två och en fjärdedels Riks-
daler, och rågen till en och en half, åfvet

Genom lån i Holland, Hamburg,

rågen till nio eller åtta och en half *Riksortsdaler*, och rågen till ſex eller fem och en half *Ortsdaler*. En Riksdaler gällde nu ſex och en half mark i Svenſkt mynt, hvartill ock hans värde detta år ſattes genom en Kongl. Förordning. En Riksort eller Ortsdaler var en fjärdedels Riksdaler.

Bref till Enke-Drottn. Till Uppbörds-Commiſſarierne af Elfsborgs löſen. D. 12 Januarii 1618. R. f. 2, 6. *Reſolution* till Elfsborgs löſens Commiſſarier i Wäſtergöthland. *Alingsås* 26 *Januar.* 1618. *f.* 24. *Bref* till Herman Wrangel. *Stockh.* 29 *Apr.* 1618. *R. f.* 142. *Memorial* för Börje Jönſſon och Sven Tidichsſon. *Bråborg* 26 *Auguſt.* 1618. *f.* 305. *Bref* till Enke-Drottn. och Chriſt. Wernſtedt. *Stockh.* 7 *och* 18 *Sept.* 1618. *f.* 315, 325. Jämnf. *f.* 327. *Memorial* för Peder Andersſon. *Stockh.* 19 *Sept.* 1618. *f.* 326. *Bref* till Gabr. Oxenſtjerna och Chriſtopher Wernſtedt. *Varningsbref* till Ståndene i Upland. *Stockh.* 12 *och* 16 *Octob.* 1618. *f.* 354, 356. *Fullmagt* för dem ſom ſkola ranſaka om Elfsborgs löſen. För Commiſſarierne i Upland att taga af Ryttarne tillbaka Elfsborgs löſen, ſom de af ſina Bönder uppburit hafva. *Stockh.* 22 *och* 24 *Octob.* 1618. *f.* 362, 370. *Bref* till underſåterne i Wäſtergöthland. *Ulffund* 19 *Decemb.* 1618. *f.* 447. *Fullmagt* för Ränteſkrifvaren i Wäſtergöthland, för Elfsborgs löſens Commiſſar. för Axel Hansſon. *Bref* till Bengt Kafle och alla Ståthållarne. *Placat* om Riksdaler. *Jönköp.* 20 *Febr.* *Nyköp.* 5 *Apr.* *Stockh.* 17 *Jun. och* 8 *Jul.* *Unnaryd* 8 *Septemb.* *Stockh.* 30 *Sept.* 6 - 12 *Novemb.* 1619. *R. f.* 50, 119, 182.

Lübeck och hos förmögnare Svenſke
1619. underſåter förmådde man ej allenaſt upp-
bringa den ärforderliga ſumman och på
vanlig tid aflämna den ſiſta betalningen
20 Januarii. af Elfsborgs löſen till Danmark; utan
ock ett öfverſkott *a*), ſom Konungen an-
ordnade till afbetalning på andra Kro-
nans ſkullder *b*). Därpå återſtälldes utan
invändning Elfsborgs fäſtning och län,
ehuru i ett ganſka utblottadt tillſtånd,
och emottogs på Svenſke Konungens väg-
31 Januarii. nar af Öfverſten Herman Wrangel. Alla
emot Danmark ärnade krigsruſtningar
upphörde *c*). Deſſa ſtora penningeſum-
mor,

183, 204, 366, 377 - - - 424. Stjernman, *Commerce-Förordn. I.* 718.

a) Nämligen 215,696 Svenſka daler.

b) *Förſäkring* för en Borgare i Lübeck. *Bref* till R. Råd. *Stockh.* 22 *Octob. Bornhyttegård* 25 *Novemb.* 1618. *Regiſt.* 364, 424, 1618. *Bref* till Kon. i Danmark, att han ville låta convoyera Rutgerſius med en ſumma Riksdaler, genom ſitt land. *Nyköp.* 26 *December* 1618. *R.* 258. *Bref* till Riks- och Kammar-Råd, till Amiral Klerk. *Invisning* till Pet. Kruſe med fl. *Linköp.* 30 *Januar. och* 1 *Febr.* 1619. *R.* 21 - - 30. Till Riks-Råden att uppehålla med myntningen, emedan Kongl. Maj:t hafver fått viſs förſäkring om penningar. *Bråborg* 6 *Januar.* 1619. *f.* 3.

c) Jacob De la Gardie hade antagit femtio Ungre och etthundra tretio Koſacker att öfverſändas och nyttjas emot Danmark; han befalltes beled-

mor, ſom nu måſt utbetalas till Dan-
mark, och ſom voro ſå tryckande för 1619.
lle Svenſke underſåter, lade likväl ny
grund till en bitterhet i Sverige emot
Danmark, hvilken länge qvarblef i Sven-
ſkarnes ſinnen och underlät ej att röja ſig
ramdeles. Då krig ſedan utbraſt emellan
ägge Riken i Drottning Chriſtinas tid, fö-
rebråddes Danſkarne denna deras penning-
girighet, och hotades i ett politiſkt pap-
per att de ännu kommo att göra räken-
kap för de många tunnor guld de genom
lfsborgs löſen afpräſſat Sverige *a*).

Nu för det närvarande under Guſtaf
dolfs tid måſte ondſkan qväfvas; man
ar i Sverige glad att denna ſvåra ſkuld
ndtligen hunnit afbördas, och ſex Råds-
erar från hvartdera Riket möttes vid
lfsbeck, att i godo bilägga de öfriga 30 Januarii.
ppkomna tviſtämnen *b*). Sveriges Full-
mäg-

ſnga dem till Polſka gränſen, och väl förnöja dem, ſärdeles Ungrarne, för den tid de varit i Sveriges tjänſt. *Bref* till J. De la G. *Jönköp.* 19 *Febr.* *Wadſtena* 29 *Mart.* *f.* 46, 95.

a) *Ett Snack och Samtal* emellan en Svenſk och Danſk, hvilket år thet Svenſke Manifeſts Förelöpare, af en förnäm Statsperſon ſtäldt och i ljuſet gifvit. Anno 1643. *Manuſcr.*

b) Från Sverige voro: Axel Oxenſtjerna, Jeſper Matthſon Krus, Nils Bjelke; Bo Ribbing, Johan Skytte och Gabriel Oxenſtjerna. Från Danmark: Chriſtian Friis, Sten Brahe, Olof

mägtige vid detta mötet påminde, om
1619. nödvändigheten af ett nära förbund emot Polens och Catholikernes ſtämplingar; men Danſkarne invände att deras Konung ſkulle dymedelſt ådraga ſig ett uppenbart krig, ſom han borde och ville undvika; de påſtodo att de betydliga krigsruſtningar han gjort de förflutna åren, hade ſkett till

Roſenſpar, Jacob Ulfeld, Anders Bilde och Holger Roſencrants.

Kammar-Rådet Bror Andersſon (*Rålamb*) befalltes ſkaffa en månads lifsförråd för fyra hundra perſoner till Ulfsbeck, uppköpa i Helmſtad några åm Rhenſkt vin, och några läſter Roſtocker öl till Commiſſariernes eget behof; men till deras tjänare och det gemena folket kunde han låta brygga där nedre ſå mycket Svenſkt öl, ſom behöfdes. En *Kärſkmats gård* pålades öfver hela Riket till Hårtiginnans af Öſtergöthland begrafning, och den ſkulle han från de ſödra orterne låta föra till Ulfsbeck. Konungens befallning till honom lydde vidare: *Så kunnen I ock ſakta med ſamma. I ſkrifven ut om kärſkmats gården, lägga en hvalm hö på en hel Skatte- och Kronehonde och en ſkäppa foder korn, räknandes däremot två Frälſe och fyra Torpare, eller ock mera, efter ſom I kunnen pröfva att det vill på en månads tid förſlå.* Bref till Bror Andersſon att lefverera Kökemåſtaren Stellan Mörner ſå många penningar, ſom behöfvas till ſpeceri till Commiſſariernes behof. *Fullmagt* för Stellan Mörner att drifva hos Fogdarne på det, ſom till Commiſſariernes förtäring förordnat är vid Sjöredſka mötet. *Nyköp. 5 Januar. f. 2 - 8.*

till Sveriges bäſta, ehuru Pålen icke gif-
vit honom orſak till ovänſkap, att han 1619.
icke kunde ſluta något förbund emot det-
ta Riket, emedan han anmält ſig till
freds medlare, och att deſsutom de om-
tviſtade ämnen emellan Danmark och
Sverige borde förut närmare afgöras. De
aflämnade därföre en ſkrift af innehåll,
att de *Beſvärings puncter* Konungen i
Danmark ſkickat med Sigvard Grubbe,
hade väl Konungen i Sverige ſå vänligen
beſvarat, att Konungen i Danmark där-
öfver betygade ſin tackſägelſe; men efter
tillfälle nu gafs, ville likväl Danmarks
Fullmägtige lämna till Sveriges några yt-
terligare påminnelſer till anmälande hos
Sveriges Konung, att ſedan de förnämſta
irringar emellan bägge Riken voro af-
hulpne, han äfven öfver deſſa ville lämna
en ſådan förklaring, att den kunde ända
till vänſkapens vidare befäſtande: Nämli-
gen att de ſom utſpridt ſmädeſkrifter
och de ſom föröfvat våldſamheter i Ble-
kingen, blefvo ſtraffade, att den inſkränk-
ning i handlen, ſom gjordes genom Öre-
bro Handels-Ordning måtte upphäfvas,
att Flensborgs Köpmän borde hafva ſam-
ma handels rättigheter i Sverige, ſom
andre Danſkar, efter denna ſtaden verk-
ligen låg i Danmark; men att Rewelſke
Köpmän icke kunde få ſamma rättigheter
i Dan-

i Danmark, efter Rewel ej låg i Sverig
1619. utan i Lifland, att en afſkrift måtte til
ſtällas Danmark af den förſäkring Ryſſa
ne gifvit Sverige på den andel af Lap
marken, ſom Sverige i ſiſta fredsfördr
get afträdde till Danmark, och att Da
ſke Köpmän utbekommo ſina fordring
i Sverige både hos Kronan och unde
ſåterne. Såſom af ſig ſjälfve och ut
ſin Konungs befallning ſade de ſig vi
föka förmå Konungen i Danmark att
falla det förſlag, Sveriges Fullmägti
förut gjordt vid Sjöredſka freds und
handlingen, att nämligen tull kunde
bägge Riken uppbäras, hvarmedelſt
vidare tviſt därom ſkulle förfalla *a*). Sv
riges Fullmägtige emottogo denna ſkri
att därpå framdeles meddela ſvar, då
ock ſkulle omſtändligare anföra på Sv
riges vägnar de beſvär, ſom de nu
daſt nämnde mundtligen *b*); hvaref
13 Februar. mötet ſlöts med en ſkriftlig förſäkring
ömſe ſidor, att ehuru någon närmare f
bindelſe emellan bägge Riken icke kun
ingås, ſkulle likväl det goda förtroend
förgälligt bibehållas *c*).

V

a) Danſke Commiſſariernes *Gravamina*. D. K
röd 11 Febr. 1619. *Mſcr. Dan.*

b) Danſka Rådets *Bref* till det Svenſka. *Dat. Kö*
penh. 10 *Decemb.* 1619. Mſcr. Dan.

c) Slange, *ſ.* 434.

Vid utfättandet af det perſonliga
mmanträdet i Halmſtad, gaf Chriſtian 1619.
V Sveriges Enke-Drottning icke den ti-
el hon ſjälf brukade, nämligen Drottning
fver Lapparne i Norrlanden; ty han på-
od att denna titel var ſtridande emot
öredſka freden. Enke-Drottningen hade
rax efter fredsſlutet begärt tullfri utför-
el af något järn från Lilla Edet i Elfs-
orgs län; men Chriſtian IV hade afſla-
it hännes begäran och tillika gjordt på-
ainnelſe emot den af hänne brukade ti-
el, hvarom han ock ville vidare påminna
os hännes ſon Konungen, i fall, ſom
an förmodade, denna titel ej kommit att
flyta genom Skrifvarens förſeelſe: Hon
ade därpå gifvit ett ſkärpt ſvar, att
on måtte icke anſes för ſå oförſtåndig,
tt hon ville fätta ſitt namn under ett
ref, i hvilket hännes titel ſkulle vara
rätt ſkrifven; hännes ſon hade magt att
egera ſitt Rike; men icke att befalla
ågot öfver hännes perſon; hon hade of-
a genomläſt fredsfördraget; men icke
äri funnit något ſom rörde hännes titel.
Hon hade ock häri alldeles rätt; fortfor
ärföre att nyttja ſamma titel ſå länge
on lefde och ſkickade i ſitt ſvar till
Konungen i Danmark en afſkrift af den
ithörande paragraphen i fredsfördraget,
tt öfvertyga honom om olämpligheten
af

af hans påminnelſe. Men Chriſtian IV
1619. gaf hänne likväl icke ſamma titel o
undvek nu ſådant med flit i ſvaret o
det perſonliga ſammanträdet i Halmſta
ty han hade därmed för affigt att väc
tviſten å nyo, och om hon påſtått den
titel, taga ſig däraf anledning att väg
detta ſammanträde *a*). Enke-Drottning
företog ej heller denna reſan, och d
anſågs äfven betänklig för Guſtaf Ado
ty peſten härjade på åtſkilliga orte
Danmark och Norrige, ſamt ſades jä
väl hafva ſpridt ſig till Halmſtad o
däromkring *b*); men ſedan detta ryc
fanns vara ogrundadt, och efter ärhål
nöjaktig lejd, anträddes reſan gen
Wadſtena och Jönköping, i ſällſkap m
Riks-Råden Guſtaf Stenbock, Clas He
Johan Skytte, Gabriel Oxenſtjerna, G
ve Philip af Mansfeldt och åtſkillige
25 Februar. dre Ämbetsmän. På gränſen af Smål
och Halland emottogs Guſtaf Adolf
Danſke Riks-Råden Anders Bilde
Holger Roſenkrants, åtföljde af Halla
ryttare-fana. Danſke Riks-Råden, ſå
des på ſina gränſer, höllo ett tal till G
ſtaf Adolf, ſom ſatt till häſt på Sven
gränſen, budo honom på deras Konun
väg

a) Jämnf. Slange, *I.* 356, 420.

b) *Svar* på Cancellerens och de andre Ulfsbech
Commiſſ. ſkrifv. *Linköp.* 5, & *Febr. f.* 32, 3

ignar vara välkommen, och ſedan Johan
kytte, ſlående på Svenſka gränſen där- 1619.
å ſvarat, red Konungen öfver gränſen.
an fortſatte ſedan en mil till häſt, hvar-
ter han ſteg i ſin vagn och lät de tvänne
Danſke Riks-Råden ſitta hos ſig i
gnen. Chriſtian IV mötte honom en
lf mil utom Halmſtad, åtföljd af ſitt
åd och ſin Adel, ſamt tvänne väl-utru-
de ryttare-fanor, den Skånſka och den
ländſka, alle af hvardera fanan lika
ädde, ſamt ryttare och häſtar prydde
ed allehanda ſlags fjäderbuſkar. Chri-
an IV kom ridande; Guſtaf Adolf ſteg
ven till häſt, och tolf hans Drabanter
Adel, klädde i ſvart ſammet, gingo
å båda ſidor om häſten. Konungarne
lkades under full fältmuſik, ſtego af
iſtarne, och emottogo hvarandra med
ycken vänſkaps betygelſe, hvarpå Dan-
e Konungens Canceller Chriſtian Friis
å ſin Konungs vägnar tilltalte Guſtaf
dolf, ſom ſjelf ſvarade, vändande ſig
ll Konungen i Danmark. Man ſteg åter
ll häſt och intåget i ſtaden ſkedde på
et ſättet, att förſt redo de Svenſke, ſe-
an de Danſke Riks-Råden, därnäſt bägge
Konungarne med ſina Drabanter, ſlut-
gen Konungarnes ſällſkap och de trenne
yttare-compagnien. I ſtaden loſſades
ott ur ſtycken och handgevär af Bor-

gerſkapet, konſtiga fyrbollar kaſtades, ſom
1619. föllo ned och ſlocknade ej långt frå
bägge Konungarne, och muſik var ſtäl
på gatan till ſlottet, där aftonmåltid ſpi
ſades; Guſtaf Adolf ſatt i högſätet vi
bredden och Chriſtian IV på högra han
den vid längden af bordſkifvan. I tre
ne dagar anſtälldes dans på ſlottet,
hvilken bägge Konungarne deltogo. E
28 Februar. dag gingo Konungarne med ſitt fällſka
till fots i Stadskyrkan, där en Danſk
Konungens Hof-Prädikant höll en prädi
kan om fred och endrägtighet. Ehu
bägge Konungarne låtit vid lifsſtraff för
bjuda all ofämja emellan Danſkar oc
Svenſkar, ſkall dock en Danſk betjä
blifvit öfvertygad att hafva utöſt ove
emot en Svenſk, hvarvid Konungen
Danmark ſkall utlåtit ſig: „Så framt ja
„är en ärlig Konung, vill jag ſå ſna
„min Herr broder, Konungen i Sverig
„hafver reſt tillbaka härifrån, hålla m
„ord, ſom jag i början lät utropa“, o
ſedan kom tidning till Sverige att ſamm
betjänt blifvit hängd. Konungen i Da
mark ſkänkte till Guſtaf Adolf tre utm
ſtade häſtar, och lofvade till vänſkape
vidare befäſtande frampå ſommaren b
föka honom igen i Calmar eller på någ
annat ſtälle, ſom dock icke blef verkſtäld
Efter ſkänkets utdelande å bägge ſid
be

beledsagades Gustaf Adolf af de tvänne Danska Riks-Råden och Halländska ryttare-fanan till Småländska gränsen, där Danske Riks-Råden stående på sin gräns höllo ett afskedstal; som besvarades af Johan Skytte, stående innom Svenska gränsen *a*). 1619. D. 3 Mars.

Gustaf Adolf gjorde sedan ett högtidligt intåg i Elfsborg, hvartill han upp- D. 6 Mars.
bådat Adlen af Småland och Wästergöthland med full rusttjänst *b*), och förordnade Ämbetsmän att upphjälpa fästningen och länet ut dess förfallna tillstånd *c*).

a) Abr. Brahes *Tidebok. anf. st. f.* 196. Slange *f.* 422, säger att bägge Konungarne undveko att tala om de emellan Sverige och Danmark varande tvister, samt att de mäst talt om ställningen i allmänhet emellan Protestanterne och Catholikerne. Han nämner ock att Svenska Enke-Drottningen förklarat sig mycket nöjd under sitt vistande i Halmstad, samt anför hänes egna ord; men däri har han orätt; ty Enke-Drottningen var hemma, och vistades i Nyköping. *Regiftr.* 1619. *f.* 13, 51, 125.

b) *Bref* till R. Råd och Adlen i Smål. och Wästergöthl. *Ulfsund* 20, 21 *Dec.* 1618. *f.* 451, 454. Till Grefve Sten med fl. *Jönköp.* 19 *Febr.* 1619. *f.* 59.

c) Nils Stjernsköld utnämndes till *General-Ståthållare på Elfsborg* och var tillika *General-Landsherre öfver Wästergöthland och Dal samt Krigs-Öfverste i Wästergöthland.* Desutom förordnades Peder Jöransson till Rääbingsborg

1619. Han tog i akt alla tillfällen att bibehålla godt förstånd med Danmark, att af Danske Ämbetsmän äga biträde emot utvikne Svenskar *a*), och utlät sig till Ståthållaren på Jönköping, i anledning af en Dansk

(*Ulfsparre*) till Ståthållare och Nils Byrgesson till Fogde öfver Elfsborg och dess län. *Fullmagt och Memorial* för N. Stjernsköld, P. Jöransf. och N. Byrgess. *Elfsborg* 18 *Mars. f.* 68. *Jönköp.* 19 *Mars. f.* 71, 72. Stjernmans *Höfd. Minne*, 2 *Del.* Mscr.

a) Härads-Fogden öfver Mark och Kind förordnades att uppbära skatten af Svenska gods, som lågo i Halland under Danska Kronan; att förmå Bönderne öfvergifva de utvikne Svenskar, som ville tillägna sig rättighet öfver samma gods, och att göra dem Konungen i Sverige tillgifne, skulle sökas biträde af Danske Ämbetsmän, och innestående utlagor eftergifvas. *Fullmagt och Memorial* för Bengt Arfvedsson. *Wadstena* 23 *Mars. f.* 84, 85.

Tvänne Bönder från Halland klagade öfver en Svensk undersåte, som stadt dem ett hemman; men detsamma strax borrthytt, och han fick Konungens alfvarsamma befallning, att antingen gifva dem igen deras städja, eller så laga att de måtte blifva vid hemmanen: *Där elliest sker*, lydde orden, *och Vi oftare härom bemödde blifve af dem, och ju hälst efter de under Konungen i Danmark besuttne och boendes äro, då skolen J förnimma, att Vi så med Eder vilje låta procedera, att en annan för en sådan lättfärdig handel, skall blifva af Eder ofärd varnad. Bref* till Morten Griis. Elfsborg 13 Sept. f. 367.

Danſk underſåtes klagemål: *Vi vilje icke att någon, ſärdeles af den Danſka nation ſkall hafva något att klaga öfver orätt a).* Chriſtian IV ſkickade genaſt tvänne Sändebud till Konungen i England, att afſkudda ſig de miſstankar, ſom hade han velat ſöka ſak med Sverige och dymedelſt anledning att behålla Elfsborg, han gaf tillkänna, att han tvärtom hade på Guſtaf Adolfs yttrade åſtundan inbudit honom perſonligen till Halmſtad, där de Svenſke med utmärkt höflighet blifvit bemötte, och man hade kommit öfverens, att i vänlighet afgöra alla föregångne irringar *b)*. 1619.

Härom ſkriftväxlades ock på ſamma ſätt, ſom förut: Sveriges Råd ſvarade på Danſkarnes öfverlämnade beſvärs-punkter: Att då Sveriges Konung i allt möjligt och billigt fogat ſig efter Danſke Konungens åſtundan, hade man ock förmodat, att han ſkulle varit tillfredsſtälld med den redan gifna förklaring; man hade från Danmark endaſt i allmänhet nämnt Petrei bok ſåſom en *ſkändeſkrift;* men icke beviſt hvaruti den var förgriplig;

a) Bref till Bengt Kafle. *Wadſtena* 30 *Mars. f.* 101.

b) K. Chriſtian IV:s *Inſtruction*, gifven Hr And. Sinklar og Doctor Jonæ. Chariſio. *Dat. Friedrichsborg d.* 8 *Mars* 1619.

när han blef öfvertygad om något brott
1619. skulle han straffas: Med Sveriges Konungs vettskap och vilja var ingen tull pålaggd Danske underſåter, hvarom Sigvard Grubbe blifvit nogſamt underrättad: Som Svenska förſlaget om tulls ärläggande af båda Rikens underſåter, icke antogs, medan denna puncten ännu var tviſtig; utan man nu mera afgjort genom ſiſta fredsfördraget af år 1613, att den förra tullfriheten emellan bägge Riken ſkulle bibehållas; ſå var farligt att därvid göra någon ändring, och fäktaſt att blifva vid fredsfördraget, ſamt hvad af ålder varit brukligt: Om man behagade jämnföra Örebro Handels-Ordning med fredsfördragen, ſkulle icke finnas någon ſtridighet dem emellan; men att man icke velat tillåta den olaga handel, *ſom en part circumforanei och böſſekrämare nyttjat*, var ſådant, ſom ej heller tilläts i Danmark: Icke några ſådana affked voro ingångna, ſom hindrade att efter tidernas omſkiftelſe bygga nya ſtäder och flytta handlen från en ort till en annan; dock ville man icke förneka Danske underſåter att beſöka Svenska ſtäder och marknader, ſå framt ingen inſkränkning gjordes för Svenſkar i Danmark och Norrige: Rewel var ju onekligen belägen innom den gräns, ſom ſkiljde Sverige

från

från Polen, och hela Eſtland ett med Sverige införlifvadt landſkap, hvadan 1619.
deſs invånare borde efter Sjöredſka freds-fördraget njuta lika rätt, ſom andre Svenſke underſåter, då likväl Flensborg låg i Schleswig och tillhörde Konungen i Danmark ſåſom Härtig af Hollſten, hvadan många krig därom blifvit förda emellan Hollſten och Danmark; Flensborg hade ock alldrig njutit Danſke underſåters rätt i Sverige, eller den påſtått på något möte, ſom i dylika ärenden varit hållet; dock ville Sveriges Konung bevilja dem ſamma rätt, ſå framt man ej nekade de Rewelſke Svenſk rätt i Danmark: De ſom föröfvat våldſamheter innom Blekingſka gränſen, ſkulle otvifvelaktigt ſtraffas; men efter de voro ett ſtort antal, och rättegången med den aflifvade *icke heller var rättvis*, begärtes, att man å Danſka ſidan icke ville fordra det alle, utan blott hufvudmännerne, ſkulle aflifvas: Tullbevis och dylikt borde förblifva efter gammalt bruk, och Danſkar, ſom hade fordringar i Sverige ſkulle erhålla betalning.

Sedan man ſåledes beſvarat Danmarks beſvärs-mål emot Sverige, anfördes jämväl några dylika från Sverige emot Danmark, af hvilka en del förut blifvit nämnda vid gränsmötet: Man

yrkade att Polſke utliggare, ſom upp-
1619. höllo ſig i Skåne och utſpridde oſanningar att därmed förleda Svenſke underſåter, måtte ſtraffas, i ſynnerhet de ſom vöro namngifne; att Konungen i Danmark icke ville gifva Konungen i Polen Sveriges Konungs titel, åtminſtone ej i de bref, ſom ſkickades till Sverige; att ſmädeſkrifter och oſanfärdiga hiſtorier måtte afſkaffas; att Danſke Ämbetsmän i Lappmarken gått innom Sveriges gränſer och tvungit ſkatt af Svenſke undersåter; att Svenſka varor blifvit qvarhållne i Öreſund; att handlen hindrades emellan Norrige och Sverige, och att åtſkillige Danſkar, ſom namngåfvos och hade innom Svenſka gränſerne föröfvat våldſamheter, icke blefvo tillbörligen ſtraffade *a*).

Efter något mer än ett halft års förlopp kommo flera ſvar både från Danmarks Konung och Råd, och dröjsmålet urſäktades *med denna tids ſkröpliga tillſtånd uti Danmark*, hvarmed mentes peſtens härjande. I deſſa ſvar anfördes de förra påminnelſerna, att faſt Danſkar icke betalte tull till Svenſke Tullnärer, måſte de dock betala den till Svenſke Handlan-

den

a) Rikſens Råds i Sverige *Svar och Förklaring* på Danſke Commiſſariernes beſvärs-punkter. *Stockh.* 31 *Maji.* Mſcr. i R. Arch.

de, och utlät ſig Chriſtian IV, att han anſåg långt drägligare, om tullen utan omgång fordrades af hans underſåter, på ſamma ſätt, ſom af andra, *än att under ett ſådant ſken dem lika ſom oförmärkt ſkulle betagas den fribet, till hvilken de för Gud och världen voro berättigade;* han förmodade därföre rättelſe häri, ſå mycket mer, ſom han yttrade ſig hafva fattat den mening om Guſtaf Adolf, *att han icke kunde önſka ſig någon nabo, på hvilken han ſig viſſare kunde fundera.* Örebro Handels-Ordning påſtods inſkränka handlen i Sverige, mer än den varit inſkränkt då fredsfördragen upprättades, och ſåledes ſtrida emot ſamma fördrag; landhandel kunde icke den kallas, ſom ſkedde på allmänna marknader och i ſtäder; att en ſtad ödelades och en annan uppbyggdes var en rättighet, ſom icke kunde beſtridas, ej heller att handlen flyttades från en köpſtad till en annan; men ſå länge han förblef köpſtad var det ſtridande emot fördragen, om handlen ej där var fri; med ſådan förklaring kunde annars all handlen inſkränkas till få eller en enda ſtad och dymedelſt alla förbund om fri handel göras kraftlöſa. Med ſtraffet på dem, ſom gjordt våld på rättsplattſen vid Chriſtianopel, tillät Konungen i Danmark uppſkof; men begärte 1619.

gärte att andre ſom begått mord innom
1619. Danſka gränſen blefvo ſtraffade; att den
våldsverkan Danſkar föröfvat innom Sve-
riges gränſer ej blifvit ſtraffad, ſkyllde
till en del på Jörgen Lunge, ſom nu va
död, hvadan därpå ej kunde ſkaffas vida
rättelſe; en annan anklagad hade reſt t
Böhmen, att han ej heller kunde ſtraffa
Hela Petreji bok påſtods innehålla f
ſmädelſer emot Danſka Nationen, d
ſtället, ſom angrep Danſke Konunge
perſon var utviſt af Sigvard Grub
och *ingen åra eller oåra inlägga*, var
utlätelſe, ſom icke kunde hållas till g
da; man ſkulle ej hafva frågat efter d
ne Smädeſkrifvare, ſå framt han ej
der ſin reſa genom Danmark hade blif
med ſå mycken ynneſt bemött; men
ärkänſla lämnat ſin ſmädeſkrift efter ſ
i ſitt härberge; dock ſom man af Sven
Riks-Cancellerens ſkrifvelſe inhemtat,
han vikit ur landet, fick det därvid be
Vidare klagades öfver Meſſenii, Johan
och Olai Magni ſkrifter; men i ſynn
het öfver Hemming Gadds *Svenſke P
raphraſtes*, ſom var ett ganſka ovett
tal emot Danſkar i allmänhet, hållet
Svenſka Rådet; men mer än hundra
förut, under Calmare förenings-tiden,
detta tyckes ſåledes vara ett nög lån
vä

ſiga ſökt beſvärsmål *a*). Att Danſke Ämbetsmän öfvat wåldſamheter i Svenſka Lappmarken ville Konungen i Danmark urſäkta därmed, att Sverige ej ämnat afſkrift af Ryſslands affägelſe af Lappmarken, och att man ſåledes förhöll Konungen i Danmark nöjaktig underrättelſe, huru vidt hans gränſer ſig ſträckte. Att Svenſkt gods blifvit qvarhållet i Öresund, förklarades hafva ſkett för briſtande bevis, att godſet tillhört Svenſke underſåter: Om Ämbetsmän i Norrige hinrat handlen emellan Norrſke och Svenſke inbyggare, var ſådant emot Konungens befallning och ſkulle rättas: Konungen i Danmark hade ſogat den anſlalt, att Polſke upprorsſtiftare icke ſkulle ſöka ätt tillhåll i Danſka landſkap; men angående Polſke Konungens titel kunde han icke denna gången *ſå ändtligen förklara ſig ſom han gärna ville;* ärböd ſig likväl till allt hvad Sverige hos andra Chriſtenhetens Magter kunde ärhålla *b*). 1619.

Här-

a) Detta tal finnes på Svenſka i Riks-Archivet ibland *Collectanea de Scriptorib. Svec.* och på Latin tryckt i Joh. Magni *Gothorum Sveonumque Hiſtoria, Lib. XXIII. C.* 21.

b) Chriſtian IV:s *Bref* till Kon. i Sverige. *Dat. Köpenh.* 10 *Decemb.* Danſke R. Rådens fyra *Bref* till Sveriges Råd. *Dat. Köpenh.* 10 *och* 16 *Decemb.* 1619. *Anderſkow* 4 *Mars* 1620. Mſcr. Dan.

Härpå ſvarades från Sverige med
1620. upprepande af de förra ſkälen: Att om den ſkatt eller tull, ſom pålades Sverige egne underſåter, höjde priſet på Svenſka varor för Danſke Köpmän, var doch icke ſådant betaget Sveriges Konung genom något fredsfördrag, äfven ſom han ej heller kunde beſvära ſig öfver de uti ſkyllder Konungen i Danmark pålade ſin egne underſåter: Någon ſådan act om Lappmarken, ſom den, hvaraf Danmark fordrade afſkrift, hade alldrig varit upprättad emellan Sverige och Ryſsland och de Danſke Herrar, ſom biviſta ſiſta fredstractaten vid Sjöred, hade ſig nogſamt bekant, att icke det ringaſte är blifvit därom nämndt, hvadan det var en obehörig undanflykt att dymedelſt om ſäkta det väld Danſke Ämbetsmän för öfvat innom Sveriges Lappmark; ty gränſen emellan Sverige och Norrige var tydligen utſtakad i Sjöredſka fredsfördraget, ſå framt man ej uppſåtligen ville ſöka oſkäliga invändningar; ſtraff påſtods därföre, i fynnerhet emot en Danſk Fogde, ſom med hugg och ſlag öfverfallit en Svenſk Fogde och afhändt honom den ſkatt han af Svenſke Lapparne uppburit. I Öreſund hade både Sveriges Konungs och underſåters ſkepp blifvit anhållne, och ehuru de ſedan blifvit lösgifne, hade

ſik-

likväl de Danſke Ämbetsmän, ſom ſå öfverträdt freden, icke blifvit ſtraffade, ej 1620.
heller ärſatt den tillfogade ſkadan: Att förelägga Handlande ſådana villkor under liflig ed, ſom man påſtod i Danmark, voro nyheter, ſtridande emot fredsförslagen, och fordrades endaſt af Svenſkar, hvilka likväl borde hafva ſtörre handelsfriheter i Danmark än andre: Att vägra Svenſke underſåter rättvisa emot Danſkar, ſom innom Sveriges gränſer föröfvat våld, och ſkylla på dödsfall eller frånvarelſe, voro olagliga undanflykter, då ſaken var uppenbar: Och ſom alla Proteſtantiſke Förſtar antagit det bruk att icke gifva Konungen i Polen titel af Sveriges Konung, ſå hoppades man detſamma af Konungen i Danmark *a*). Chriſtian IV lofvade lämna härpå utförligt ſvar framdeles, emedan han nu var hindrad *b*); deſſa tviſtämnen förblefvo ſåledes lika oafgjorda ſom förut, oaktade öfverläggningarne på gränsmötet och oaktade alla deſſa ſkriftväxlingar, ſom ej, enligt en Danſk Häfdeteknares föregifvande

a) Guſt. Ad. och Sveriges Råds *Bref* till Kon. och Rådet i Danmark. *Stockh. d.* 28 *Mars*; 4 *April* 1620. *R.* 50, 85, 108, 114.

b) Chriſtian IV:s *Svar* på Guſt. Ad. Bref. *Dat. Crempe Köbſtad, d.* 12 *Maji.* 1620. Mſcr. Dan.

vande, obehörigen väcktes från Sverige
1620. ſedan man på gränsmötet kommit vän
gen öfverens *a*); utan voro en följd
ſamma möte och de där å ömſe ſid
öfverlämnade beſvärs-ſkrifter.

Våldſamheterne från Norrige vo
imedlertid få uppenbara, att då ej hö
var om deras afſtyrande af Konungen
Danmark, fann Konungen i Sverige fö
annan utväg vara öfrig än at bemöta vå
med våld. Ståthållaren öfver Wäſt
Norrlanden och Öſterbotten Chriſtop
Wernſtedt ſkulle taga edſvurne vitn
mål öfver Danſke underſåter, ſom o
dade de Svenſke i Lappland; hindra a
ej Lapparne rymde öfver till Norrig
och af Danſke *Länsmannen* på Wardö
återfordra dem ſom rymde; tillhålla Fo
den i Lappmarken att i rättan tid å
gen utfordra ſkatten af Lapparne i En
ra by och annorſtädes, där Danſkar
med våld den uttagit, fördenſkull få ſtä
reſan, att han tidigt om året var
tillſtädes, och upptog ſkatten innan Nor
ſke Fogden ditkom; i fall den Norrſ
ändock uppbar obehörig ſkatt af Svenſ
Lapparne, och icke efter vänlig förma
ning ville afſtå därmed, då ſkulle d
Svenſke vara ſå förſedd med manſkap a
han kunde köra borts Norrbaggarn

ſenörj

a) Slange, *ſ.* 434.

ſmörja dem med bugg (ſtryk) *vål af och betala dem ſå igen det de ſiſt gjort ha-* 1620.
de. Dock ſkulle icke Ståthållaren låta märka att han fått någon befallning härom, utan ſkylla på Fogden och på Danſtarne ſjälfve, ſom börjat våldſamheterne och dymedelſt blottſtällt ſig för ſådant bemötande *a*). På en Guſtaf Adolfs föreſkrift för en ſin underſåte om utbekommande af en ſumma penningar, ſom blifvit förſträckte afledne Härtig Magnus, Chriſtian IV:s faderbroder, ſvarades från Danmark, att ſom denna ſumma ej blifvit fordrad i rättan tid, kunde den icke betalas, ſärdeles ſom den fordrandes äfven aflidne fader haft ett ſlott i förläning af Härtig Magnus, och det vore oviſst, om han gjort behörig reda för deſs förvaltning *b*). Chriſtian IV anmälte därmot till Guſtaf Adolf klagemål öfver en af Svenſka Enke-Drottningens Hofherrar, för det han utſpridt vanryckte om en Danſk Fru, och Guſtaf Adolf anmodade ſin moder låta honom ſtällas till rätta emot den Danſka Fruns Fullmägtig, att ſaken måtte lagligen afdömmas *c*).

Man

a) *Inſtruction* för Chriſt. Wernſtedt. *Stockh.* 6 *Apr. f.* 144.

b) Chriſtian IV:s *Bref* till Guſtaf Ad. om Johan Klingſporrs fordran. *Dat. Köpenh.* 17 *Octob.* 1620. Manuſcr. Dan.

c) *Riks-Arch. Regiſtr.* 1620. *f.* 694.

Man tyckes varit nog mycket hoga
1620. att växla beſvärs-ſkrifter, näſt man kunde
ſyſſelſätta ſig med ſå ringa ämnen. Gu
ſtaf Adolfs morbroder Arke-Biſkopen af
Brehmen, Härtig Johan Fredrik, gaf an
ledning till en annan ſkriftväxling emella
Sveriges och Danmarks Konungar, ſom
tycktes vilja leda till betydligare följd
Han hade ryggat ett ägtenſkaps löfte, ſom
han gifvit Grefve Anton Gynthers ſyſ
af Oldenburg, Danſke Konungens ſlägt
ge, hvarföre Grefven lät emot honom try
ka en ſmädeſkrift, ſom förmådde Guſt
Adolf, att genom ſitt Ombud till Holla
Peter Falk, hota Grefven, om han ej
hans morbroder tillfredsſtällelſe för den
ſkymf. Han trodde ſmädeſkriften va
utgifven på Danſke Konungens inråda
ty Chriſtian IV hade arbetat att få
ſon vald till Arke-Biſkop i Brehme
men ſom han ej därvid vann ſin affä
miſstänktes han vilja reta Grefven af O
denburg till krig emot Brehmen och
dan under namn att åtaga ſig hans ſak
ändock vinna ſitt ändemål. Guſtaf Ad
ville icke härom ſkrifva till Konungen
Danmark; ty han hade förut förgäfves
budit honom ſin bemedling i hans tv
med Arke-Biſkopen; och ville icke blo
ſtälla ſig för ett nytt afſlag; utan anmä
till ſin morbroder ſom ett välment

att han borde genom ſina anförvandter
ärtigarne af Hollſten och Mechlenburg 1620.
rka på tillfredsſtällelſe af Grefve Gyn-
ner, offentligen förſvara ſig emot ſmäde-
kriften, „och förklara Grefven ſjälf vara
en ſå lättſinnig man, ſom han tillmäter
Biſkopen“; han borde förbinda ſig med
ärtigarne af Hollſten och Mechlenburg,
refvarne af Oſt-Friesland och Delmen-
orſt, ſtäderne Lübeck, Hamburg och
rehmen, med Ständerne i ſitt Arkeſtift
ch med Holländarne, då äfven Konun-
en i Sverige ville deltaga i ſamma för-
indelſe, och lät genom ſitt Ombud göra
reſtällningar i Holland, att Grefven af
Oldenburg med ſin ſmädeſkrift icke af eget
evåg driſtat angripa Arke-Biſkopen af
rehmen, *utan att där ligger en annan
are i papperen, nämligen Konungen i
Danmark*, ſom ville komma till ſtiftet
rehmen, hvaraf kunde uppkomma vådliga
ljder; ty om Danſke Konungens magt
illväxte, blef den farlig för General-Stä-
erne, emedan han alltid viſt att han ej
ar deras vän, hvadan de borde åtaga
ig Biſkopens ſak *a*).

Arke-Biſkopen af Brehmen lät däf-
på trycka förſmädelſer tillbaka emot
Grefven af Oldenburg, och då Guſtaf
Adolf äfven hotade, fann Konungen i

a) *Riks-Arch. Regiſtr.* 1620. *f.* 280.

Danmark tjänligaſt att i tid dämpa den
1620. na oenighet. Han ſkref till Konungen i
Sverige, att han hade ſpordt huru han
utſkickade till Grefven af Oldenburg hade låtit märka några hotelſer; men vill
förmoda att antingen den utſkickade icke
rättligen förebragt ſitt ärende, eller ej
Grefven blifvit rättligen förſtådd; att
rekomma vidare olägenhet anmälte K
nung Chriſtian, att han åtagit ſig ſti
vänſkap emellan Arke-Biſkopen
Grefven, hvartill han fann ſig förbunden
emedan han ſjälf var af Oldenburg
hufets äldſta linea och kunde ej med
giltighet anſe att ſamma Grefſkap af
gon blef anfallet; han förmodade ſåd
hans bemedling icke miſshaga Konung
i Sverige, och hoppades därpå önſk
utgång, hälſt Arke-Biſkopen med ſitt h
da ſvar ſyntes hafva ſjälf tagit tillräck
hämnd. Hela trätan afſtadnade därme
Konungen i Danmark vann ſin önſk
att hans ſon blef vald till Medſtyresm
i Brehmen under Arke-Biſkopens lifst
och Efterträdare efter hans död; Arke
Biſkopen Johan Fredrik och Grefve An
ton Gynthers ſyſter lefde och dödde bå
ge ogifte; Guſtaf Adolf ſvarade att h
ej vidare ville befatta ſig härmed, utan
var nöjd med förlikningen, och begärde
att Konungen i Danmark ville låta fal
det

nälfebönder, ſom bodde på en mil när
idlens ſätesgårdar *a*). Präſterne blefvo 1620.
örſkonte för bevillning emot det de åter
togo ſig taxan, efter myntets värde, då
en blifvit pålaggd, att nämligen räkna
ex och en half mark på *en Daler*, det
r Riksdaler; deſsutom lofvade de, att
är gärder påbödos, gifva för hvarje
extio fyra helgärdsbönder, aderton *Da-*
er penningar, nämligen fyra mark räkna-
e på en Daler. Borgerſkapet åtog ſig
n viſs penning afgift, i jämnförelſe ef-
ter hvar ſtads ſtorlek och förmögenhet *b*).
fullmägtige voro väl icke tillſtädes från
lla ſtäder; men en alldeles uppenbar

a) För hvar häſt ſkulle betalas 8 öre, ſtod 4 öre, fåla öfver ett till 3 år 2 öre, oxe 8 öre, tjur 6 öre, qviga 2 öre, bock 1 ½ öre, risbitare 3 fyrkar, get 3 fyrkar, ung get ½ öre, får 3 fyrkar, ungt får ½ öre, gammalt ſvin 1 öre, ungt ſvin ½ öre, och af hvar tunna ſå väl ſvedjelands ſom åkers utſådd 2 öre.

b) Af Stockholm 2000 daler, Kopparberget 1000, Wåſterås 400, Arboga 400, Upſala 350, Norrköping 400, Söderköping 300, Norre Malm 23; ty Norremalm var en ſärſkild ſtad ifrån Stockholm under hela Guſtaf Adolfs regering. Af Linköping 150 daler, Köping 130, Enköping 120, Hedemora 100, Wadſtena 100, Wåſtervik 100, Bogeſund (nu Ulricæhamn 100 daler, Ekeſjö 100, Sigtuna 60, Skenninge 80, Wexiö 50, Wimmerby 50, Lidköping 80, Sköfde 50, Falköping 40.

olaglighet begicks emot Bondeſtåndet,
1620. ſom man pålade den drygaſte bevillnin-
gen, ehuru icke några af deſs ledamöter
blifvit kallade till detta mötet *a*). Af
underſåtarne ofta beſvärat ſig öfver må-
ga Riksdagar, anfördes ſom ſkäl, att
alla Ståndernes Fullmägtige blifvit kal-
de, hvarom kungörelſer utgingo, ſtäld
till Ofrälſeſtånden, både ifrån Konung
och de Fullmägtige ſom biviſtat möte
när Ståthållarne och Biſkoparne hemko
mo därifrån, ſammankallade de under
terne härad från härad, läto dem före
faſ deſſa kungörelſer och gjorde före
ningar om nödvändigheten af denna p
laga; den begynte ock ſtrax för det
förſta året indrifvas; endaſt att därm
märktes förſummelſe i Carl Philips H
tigdömme; Ryttare och Knektar frikal
des för deras egen boſkap; men när Jär
bergsmännerne ville betala med järn
ſtället för penningar, fingo de afſlag
det ſkälet, att de borde ſjälfve lära ſ
vända ſitt järn i penningar, hälldre
att Kronan ſkulle därmed beſväras *b*).

Präſter-

a) *Stockholms Riksdags Beſlut. Dat.* 17 *Ma*
1620. Stjernman, I. 735.

b) *Förſäkring* till Präſterſkapet. *Bref* till Enke
Drottn. *Memorial* för Ståthållarne, Kon. o
Ständ. *Skrifvelſe* till Landsorterne. *Stockh.*
Apr. R. 131, 138, 170. *Bref* till Enke-Dr

Präſterſkapet tillika med Länsmän, fjärdingsmän och kyrkans Sexmän upp- 1620.
teknade Allmogens boſkap, *höfvad och klöfvad, ſtor och ſmå*, och om de därvid beträddes med någon oredighet, måſte de betala i ſtället för Bonden; men han ſjälf betala dubbelt, om han något undandöljde. Konungen beſvärade ſig på Stockholmſka mötet, öfver Präſterſkapet i allmänhet, att det meddelte oſannfärdiga fattigdoms bevis och felaktiga mantals-längder: Dels af en oſkälig varkunſamhet, „emedan man gemenligen gjorde ſig ſamvet öfver en enſkild perſons „olägenhet; men att förſnilla Kronans och „det allmännas rätt anſågs ſtundom till „och med för väl gjordt“: Dels för mutor och af egennytta, „i det Präſterne „till äfventyrs att minſka deras egen gärd, „uppgåfvo flera ödeshemman, än ſom „verkligen funnos, hvadan man icke kunde ſätta mer tro till deras underſkrifningar, än till Böndernes egne berättelſer“; Konungen anmodade därföre Biſkoparne förekomma dylikt bedrägeri, att icke för några perſoners ſkull en ſkamfläck ädrogs hela Präſterſkapet *a*). Att få ändtligt ſlut på

Stockh. 16 *Julii. R.* 566. Till Carl Bonde. *Stockh.* 2 *Sept. f.* 659.

a) Kon. *Puncta* till Präſterſkapet. *Dat. Stockh.* 11 *Mars. f.* 52.

Elfsborgs löſens reſt, ſkulle Ståthållarne
1620. underſöka hvilke voro ſå fattige att de icke kunde betala, och gifva dem en frikallelſefedel; af de andre ſkulle de till denna uppbörd förordnade färſkildte Commiſſarier uttaga hvad inneſtod, och därföre vara närvarande på Ståthållarnes ſtämmor, när boſkaps-ſkatten förkunnades. Om Commiſſariernes förſummelſe förorſakat reſten, ſkulle Ståthållaren fådant inberätta till Räkne-Kammaren, på det Skattmäſtaren och Kammar-Råden måtte ſtälla dem till anſvar.

Till förekommande af otrohet och förſummelſe vid all Kronans uppbörd gjordes författningar, ſom efter hand förtogo den omedelbara brefväxlingen emellan Konungen och Fogdarne, och gåfvo Ståthållarne en mellankommande magt, med vidſträcktare verkan än tillförne: Ståthållaren i hvart län ålades att fordra redogörelſe af Fogdarne, och årligen ſkicka till Räkne-Kammaren ſina anmärkningar underſkrifna af Ståthållaren och hans Secreterare: Till den ändan ſkulle både han och Fogdarne få hvar ſin jordbok från Räkne-Kammaren; Fogdarne hvar fjortonde dag låta honom ſkriftligen veta huru mycket af uppbörden var infordradt, och Ståthållaren hvar månad inſkicka tvänne ſkriftliga berättelſer härom, en till Konun-

nungen och en annan till Kammar-Rådet: icke några anordningar eller befallningar ſkulle vidare ſke till Fogdar, eller Arrendoter, utan till Ståthållaren af hvilken Fogdarne ſkulle taga befallning: Anordningarne ſkulle göras af Konungen eller Kammar-Rådet, och ej få ändras af Ståthållaren; men han borde anmäla i fall något däraf ej kunde verkſtällas: Den Fogde, ſom beträddes med otrohet, ſkulle Ståthållaren tingföra och ägde magt att ſtrax låta hänga honom om han därtill dömdes ſkyldig; men för ſmärre förbryteliſer att utan dom inſätta honom i fängelſe, och ſtrax gifva Kammar-Rådet därom underrättelſe, att en annan Fogde kunde förordnas i hans ſtälle: Ståthållaren beſtods en *ordinarie Poſt* till de bref han månadtligen ſkulle inſkicka, ſom fick viſs årlig lön *a*); men att ej betunga underſåterne med ſkjuts, ſkulle han gå till fots och hafva ett ſtort poſtvapen, att kunna ſkiljas från andre *Enſpånnare*. Till någon lindring för Allmogen i den fria fordenſkapen, befalltes ock Ståthållarne ej reſa i byggden med ſtörre ſällſkap än ſjälf femte, och Fogdarne ſjälf annan eller ſjälf tredje. I de landsorter 1620.

a) Tio daler penningar, kläder för åtta daler, mat når han ver på ſlottet och fri förtäring hos underſåterne under vägen.

där klagemål voro öfver för högt ſkatt-
1620. laggde hemman, anſtälldes jordrefningar, antingen genom Ståthållarne eller Härads-höfdingarne med uthärads Nämnd, eller andre därtill förordnade Ämbetsmän, och ſkattläggningen rättades efter hemmanens godhet ſamt ſattes i deras förnämſta afkaſtning *a*).

Studiers och Religionens befordrande.

Enſkildt till Biſkoparne på Stockholmſka mötet hemſtälde Konungen att föreſlå på hvad ſätt lärdom och kunſkaper måtte befordras i Riket, anſeende för ett ibland de betydligaſte fel, att Academien och Skolorna voro illa inrättade: Att fördenſkull få funnos ſkicklige till Prädikämbetet; men alldeles inga till Ämbetsmän i regerings-ärenden: Att en del af

a) *Inſtruction* för Ståthåll. på Calmar Sven Månsſon (Eketrå). *Memorial* för Clas Horn. *Bref* för underſåterne på Öland. *Fullmagt* för Joh. Ottesſon. *Inſtruction* för Gabriel Oxenſtjerna. *Stockh.* 14 *Apr.* 19 *Maji*, 31 *Julii*, 8 *Sept.* 26 *Octob. år* 1618. *Regiſt.* 148, 186, 299, 316, 371. *Svar* på Allmogens ſupplication i Öſterbotten. *Stockh.* 8 *Julii*. *Memorial* för Axel Drake, Hans Pedersſon m. fl. *Alvaſtra* 4 *Oct. Wadſtena* 6 *Octob. år* 1619. *Reg.* 206, 383, 386. *Memorial* för Chriſt. Wernſtedt, Lindorm Ribbing och flere Ståthållare. *Stockh.* 6 *April*, 28 *Auguſti år* 1620. *Reg.* 144 · 200, 643.

af Magiſtrats-perſonerne i ſtäderne voro ſå olärde, att de icke kunde ſkrifva ſina namn: Att de ſtuderande hindrades af fattigdom och ſocknegångar, och undervisningen vid Academien af för många ferier, ſamt däraf att Lärarne voro Präſter, hvadan undervisningen i Religionen någorlunda kunde gå an; *men ſom Präſterne ſjälfve icke förſtodo hvad till regering eller borgerligt lefverne hörde, ſå kunde de icke heller lära det någon annan;* Att ehuru beſvärlige tiderne voro, var dock ſtörre briſt på dugligt folk, *ſärdeles i krigsväſendet och boflefvernet*, än på penningar: Biſkoparne ſkulle därföre föreſlå huru många Kongliga Skolor och Gymnaſier voro i Riket nödiga; hvad i dem borde förnämligaſt läras; hvar gode Lärare kunde fås; att lika undervisningsſätt borde brukas öfver allt; om icke ſocknegångar borde afſkaffas och Allmogen betala något viſst, att af Kyrkoherdarne uppbäras och förſändas till Skolorna, där det bättre borde utdelas efter hvars och ens förtjänſt, än härtills ſkett; huru många Profeſſorer behöfdes vid Academien, och efter briſt var på lärde män inrikes, från hvilken ort de utrikes borde inkallas; huru Profeſſorerne borde lönas, emedan det nu brukliga ſättet med kyrketiönde var olämpligt, 1620.

gaf

1620. gaf det ena året mer och det andra mindre, ſamt att en oſkicklig Lärare ofta ärhöll ſtörre lön, än den ſkickligaſte; huru Communitetet, Academiens och deſs Ledamöters privilegier, uppſigten och Lärarnes redogörelſe borde inrättas, ſamt att ſtuderandes utrikes reſor voro farliga för Riket om de fingo för mycket taga öfverhand. Konungen klagade vidare, att ehuru Kronan använde ſtor koſtnad på hoſpitalen, kom den likväl de fattiga till föga nytta, att det mäſta ſtals borrt, och de ſom inkommo i hoſpitalet handterades där *värre än hundar;* Biſkoparne borde därföre gifva förſlag på förbättring, att en viſs ſumma borde ärläggas af dem ſom intogos, och de ſom hade tillfälle att betala mer, kunna i mån däraf blifva bättre underhållne, och få vidare *a*). En elak ſmittſam ſjukdom, ſom man gaf namn af *Spetälſka*, tog i ſynnerhet öfverhand vid ſjöſidan i Finland, och Konungen hade redan anſlagit medel till ett hoſpitals upprättande där i landsorten, i hvilket ett hundra ſådane ſjuke emot en lindrig afgift kunde ſkötas, och ſkulle där qvarblifva ett helt år, ſedan de blifvit friſka, till ſäkerhet att de ej måtte ſmitta någon annan. Ämbetsmän och Präſter-

a) Kongl. Maj:ts *Puncta* till Präſterſkapet. *Stockholm* 11 *Mart. f.* 52.

Präſterſkapet ſkulle hafva noga tillſyn, att ſå ſnart någon blef ſmittad, denſamme genaſt ſkickades till hoſpitalet *a*). 1620.

Af Biſkoparnes härpå gifna ſvar framlyſer ett och annat nog oväntadt tankſätt om ſtudier, ſom till exempel, att Profeſſorn i vältaligheten ſkulle underviſa de ſtuderande att ſpela comedier; att han deſsutom jämte ſina föreläsningar i vältaligheten ſkulle anſtälla allmänna disputationer om all tings *grunddämnen*, *upphof och förfall b*), att Profeſſorn i Grekiſka och Hebräiſka ſpråken ſkulle disputera om *ſjälen*, och dylikt, tyckes ock viſa att man ej få noga beſtämt ſkillnaden emellan Lärarnes göromål, eller att hvar vettenſkap fordrade ſin man. Meſſenius hade förut låtit Studenterne i Upſala ſpela comedier, och deſſa öfningar fortſattes jämväl af Magiſter Anders Prytz, ſom blef Profeſſor i vältaligheten ſamt ſlutligen Biſkop i Öſtergöthland, ſin födelſe-ort. Kanſke ungdommen vann därigenom färdighet i talande, och miſsbruken,

a) *Patent* om ett ſpetals inrättande. *Memorial* för Johan Skytte m. fl. *Bref* till Carl Oxenſtjerna. *Stockh.* 15 *och* 18 *Jul.* 11 *Novemb. år* 1619. *R.* 227, 257, 421.

b) De Elementis, Generatione & Corruptione. Präſterſkapets *Svar* till K. Guſt. Ad. på Riksdagen 1620, om Academiens reformation. Mſcr.

bruken, ſom i längden ofta fördärfva de
1620. nyttigaſte öfningar voro ännu långt borrta *a*)?

Konungens nit om kunſkapers befordran afſtadnade ingalunda med blotta förſlag, ehuru den tillärnade förbättringen vid Academien ännu icke på några år hann verkſtällas; men utom hvad därtill redan var anſlaget, gaf han åt många ſtuderande betydligt underſtöd, och ſkänkte äfven penningar till böckers tryckande; han lät ſammanſöka handſkrifter af Stads-Lagen, och den för förſta gången utgifva *b*); förut dömdes i ſtäderna endaſt efter handſkrifna Lagböcker, till rättviſans ganſka ſtora ofäkerhet; han gaf tillſtånd att upprätta boklådor i Upſala och Åbo, och beviljade viſſa friheter till bokhandels upphjälpande i Riket *c*).

Vid

a) A. Prytz *Comedier*, om Olof Skötkonung och Guſtaf I, tryckte i Upſala 1620 och 1621.

b) Tryckt i Stockholm 1618.

c) Privilegia för M. Erico Stabyenſi. *Stockh.* 15 *Sept.* 1616. *f.* 426. *Fullmagt* för Joh. Reuſner. *Stockh.* 16 *Apr.* 1617. *f.* 391. *Förlåning* för Theol. Lector i Linköp. *Confirmation* för Scholæ-ämbeten i Wexiö. *Bref* till Kammar-R. 1619. R. 43 - 57. *Friheits-Bref* för Herr Torſten i Fälsberg. *Elfsborg* 16 *Sept.* 1619. R. *f.* 371. *Beſtållnings-Bref* för M. Olao Laurelio. *Stockh.* 31 *Mars* 1620. *R.* 95. &c.

Vid alla tillfällen ådaga lade Guſtaf Adolf ett ſå utmärkt nit om befrämjande af Gudsfruktan och goda ſeder, att deſs uppriktighet alldrig blifvit dragen i tvifvelsmål; ſärdeles var han angelägen om Lutherſka lärans oförfalſkade bibehållande och utbredande. På hans befallning hade i detta afſeendet hans Hof-Prädikanter Johan Rudbeck och Jonas Palma anſtällt Religions-ſamtal med Ryſka Präſter i Iwangorod, och författat en berättelſe om Svenſka Gudstjänſten, att till deras undervisning öfverſättas på Ryſka. Denna berättelſe, ſom ock trycktes på Svenſka, innehåller både de förnämſta Lutherſke Religionens läroſattſer, jämnförde med de Ryſka, och undervisning om Svenſka kyrkans ſätt att förrätta Gudstjänſten. Här göres i ſynnerhet påminnelſe däremot att Ryſſarne ej endaſt grundade ſin lära på Skriften utan ock på fädernes ſtadgar, att de ville vinna ſyndernas förlåtelſe genom helgonens tillbedjande och genom det de faſtade, plågade ſin lekamen ſamt afhöllo ſig från ſiſs mat, hvilket de gåfvo namn af goda gärningar, och att de tillbådo affomade heliga männiſkors beläten, hvilka villfarelſer de vänligen förmantes noga öfverväga och dem borttlägga *a*). På 1620.

Ko-

a) *En korrt Berättelſe och Undervisning om vår*

Konungens befallning utgaf jämväl han
1620. Hof-Prädikant Johannes Botvidi theſes
Upſala, hvarigenom man afgjorde de
frågan, om Ryſſarne voro Chriſtne, ſo
väl beſvarades med ja *a*); dock att fö
bättra de Ryſſars Chriſtendom ſom ef
freden blefvo Svenſke underſåter, föro
nades en ſärſkild Biſkop öfver Wiborg
ſtift, hvilket redan af Guſtaf I blif
ſkildt från Åbo; men af Johan III ä
därmed förent till förmon för Biſkopen
Åbo Erik Finlandus, ſom befordrade
turgien: Magiſter Olof Elimæus, fö
Kyrkoherde vid Storkyrkan i Stockho
ſom Guſtaf Adolf utnämnt till Biſkop
Wiborg, ſkulle äfven hafva uppſigten
ver Ingermanland, till deſs en ſärſk
Superintendent blef tillſatt i Narwa,
låta i Lutheriſka Religionen underviſa
vånarne i de till Sverige afträdda Ry
landſkap *b*). Denna undervisning bef
tes han verkſtälla med foglighet gen
ſö

Chriſtliga Tro och Gudstjänſt i Sverige, af
Rudbeck och J. Palmæ. *Dat. Narwæ den*
Auguſti år 1614. Tryckt på 47 ſidor i 4:
a) *Theſes de Quæſtione utrum Muſchovitæ*
Chriſtiani? a Johanne Botvidi, Respondente
Andr. Joh. Prytz. *Holmiæ* 1620. 4:to.
b) *Fullmagt, Öppet Bref och Inſtruction* för
Ol. Elimæo. *Dat.* 16, 19, 23 *Julii* 161
R. 268, 272, 281, 457.

förſtåndige Präſter; ty ingalunda borde någon ſlags våldſam åtgärd användas i Religions-mål: Till befordran af detta undervisnings-verk och tjänliga böckers utgifvande på Ryſka ſpråket, lät ock Konungen anlägga ett Ryſkt boktryckeri i Stockholm *a*). 1620.

I Finland, färdeles vid Ryſka gränſen, herrſkade ännu grofva vidſkeppelſer, hvadan Biſkopen och Präſterſkapet i Wiborgs ſtift befallte vara ſorgfällige att genom förnuftiga föreſtällningar arbeta på deras utrotande. En lärd Finne, Sigfrid Aron Forſius, ſom vann ett förtjänt anſeende för ſina kunſkaper, meddelte ett förtjänt förtroende åt dylika vidſkeppelſer genom ſin tillgifvenhet för aſtrologiſka uträkningar och andra ſpådoms-griller. Han arbetade med mycken framgång i mathematiſka vettenſkapen och deſs tillämpning; var en ibland de alldraförſte, ſom utgifvit Svenſka almanackor, hvarmed han i flera år tjänte ſina landsmän *b*), och har genom ſkrifter i åtſkilliga ämnen

a) *Bref* till Skattmäſt. och Kammar-R. för Skriftgjutaren Peter von Silow. *Stockh.* 5 *Novemb.* 1618. *f.* 404. 16 *Auguſti* 1620. *f.* 634.

b) Han har utgifvit ſin förſta almanacka år 1597. Den åldſta Svenſka almanacka, man känner, är utgifven i Stockholm år 1583, af Georg Olai, Upſalienſis.

beviſt ſig vara en man af utmärkt ſnill
1620. och arbetſamhet. Han hade blifvit
Carl IX förordnad förſt till Profeſſor
aſtronomien och phyſiken vid Academi
i Upſala, ſedan till Konglig Aſtrono
och därjämte till Kyrkoherde vid Ridd
holms förſamlingen i Stockholm. T
vetenſkapen om ſtjernornas lopp hör
denna tiden att äfven af deras ſtällni
ſpå om tillkommande händelſer, om d
ras verkan på länders och männiſko
öden, och mycket ſådant införde For
i ſina almanackor, där han ibland an
förſäkrade ſig hafva ſett krigshärar o
andra underliga ſyner på himmelen,
och med ſå tydligen, att han märkt
Generalerne trädt affides och dagting
En tillvitelſe i en af ſina almanack
emot Carl IX:s gunſtlingar Tegel, Ch
necopherus och Erik Elofsſon, om de
yppighet och tilltagſenhet, bragte hono
i den olyckan att blifva inſatt i ett hå
fängelſe på Örebro ſlott, under föregif
vande att han hade hemligt förſtånd m
Konung Sigismunds anhängare, och h
ſäger ſjälf att det enda medel, hvarig
nom han under fångenſkapen fick någo
lindring och underſtöd, var, att Drott
ningens Jungfrur och Pigor ſtundom be
ſökte honom i fängelſet, att låta ſpå ſi
i händerna, ſamt ſände honom mat o
pen-

enningar för det han förnöjde deras ny- 1620.
kenhet.

Han fanns vara alldeles oſkylldig
ll det brott hvarföre han blifvit inſatt,
ch efter Carl IX:s död förordnade Gu-
åf Adolf honom på hans egen begäran
ll Kyrkoherde i Ekenäs i Nyland, ſamt
tänkte honom deſsutom femtio tunnor
panmål årligen. Men han bragte ſig i
y olycka genom ſina aſtrologiſka vid-
ceppelſer, dem Präſterſkapet ſkäligen
rklarade för dårſkaper, hvadan han i
s ſpådommar, eller ſå kallade *Stora*
rognoſtica, han vid denna tiden utgaf *a*),
ls yttrade ſig oförſigtigt om Präſterne
t *de ville föra den fattiga Aſtronomien*
iför Pontium Pilatum och dylikt, dels
ade det oförſtånd, att berömma en, ſom
f ſig ut för en Prophet, påſtående ſig
fva uppenbarelſer af en Ängel, och
g denne dåren i förſvar blott efter an-
ras ſägen; utan att ſjälf hafva ſett ho-
om eller talt med honom. Han befall-
s i anledning häraf infinna ſig hos Ko-
ungen och beviſa med hvad ſkäl han
gifvit ſamme perſon för en Prophet *b*);
en beviſet aflopp ej bättre än att Ko-

Hhh 2 nungen

a) Tryckta 1618 och 1619 i 4:o.

b) *Bref* till M. Sigfrid att beviſa med hvad ſkäl han den Djäknen Jon för en Prophetam inför hafver. *Bråborg* 6 *Januar.* 1619. *R.* 4.

nungen lät i Stockholm inſätta honom
1620. några dagar i fängelſe, och ſkref t
Arke-Biſkopen, att emedan Sigfrid Aro
nus ofta förut emot ſitt ämbetes anſtä
dighet viſt ſig bullerſam, hade ock
utgifvit för Prophet en upproriſk o
fantaſtiſk Bonde, ſom lopp omkring l
det och narrade folk med ſpådomm
att han äfven ſjälf brukte ſpå i händer
och dylikt, hvarmed han åſtadkom m
ken förargelſe; därföre ſkulle Arke-Biſ
pen med Conſiſtorium ranſaka om h
vidſkeppelſer, ſamt behålla honom h
ſig till Konungens vidare befallning
Han lärer dock icke blifvit hemſökt m
något betydligt ſtraff, utan flöt ſin lef
vid ſitt paſtorat Ekenäs, där han viſſa
der legat ute på marken om nätterna
betrakta ſtjernorna, och ſkall en g
vid ett ſådant tillfälle varit i fara
blifva ihjälſkuten af en reſande, ſom tr
honom vara ett djur eller ſpöke *b*).

F

a) *Bref* till Arke-Biſk. *Stockh.* 8 *Maji* 16
R. 143. Arke Biſkopen fick vid ſamma tid
fallning att komma till Konungen med ett be
ſom ſades vara nedkommit från himmelen
Upſala Domkyrkas altare. *Reg.* 1619. *f.* 3.

b) Jämnf. Lœnboms *Lefvernes-Beſkrifning* öf
Sigfr. Aron Forſius; Bjørnſtjernas *Förtekning*
Svenſka Calendarier; Bergmans *Diſſertati*
om Ekenäs, utgifv. i Åbo.

Förſtåndets rätta upplysning och hjärtats förbättring är ſäkraſte botmedlet emot alla ſlags vidſkeppelſer: Till vinnande däraf utſpridde Guſtaf Adolf ljus genom ſtudiers och kunſkapers befrämjande, och dygder genom begreppens förädlande i Religion och ſedolära. Grundboken till allmän och enſkild andagt, till Chriſtendoms och goda ſeders befäſtande, den Helga Skrift, var ännu ganſka fällſynt på Svenſka och ſvår att ärhålla, och att afhjälpa en ſådan briſt ſkulle nödvändigt blifva en ſå verkligen Gudfruktig Konungs omſorg. Guſtaf I:s Bibel, tryckt i ſtort format år 1541, hvilken var den förſta öfverſättning af alla den Helga Skrifts böcker, ſom på Svenſka blifvit utgifven, var ock ännu mäſt åttatio år efteråt, den enda upplaga, ſom fanns i hela Riket. Denna öfverſättning, verkſtäld i en tid, då kunſkaper ännu voro i ſin början, hade nödvändigt många briſtfälligheter, dem man redan blifvit varſe och till någon ringa del afhjälpt i en och annan af den Helga Skrifts böcker, ſom ſärſkildt blifvit utgifna; men föregående ſtändiga krigs-oroligheter, och ſådana däribland, ſom äro de alldra olyckligaſte, nämligen både Religions-förföljelſer och andra inbördes krig innom Riket, hade hindrat verkſtälligheten af en påtänkt allmän Bibel-förbättring. 1620.

Carl IX, driftig i alla ſina företaganden, 1620. hade likväl bragt verket därhän, att nå-
gre lärde Präſtmän, under inſeende a
Biſkopen i Strängnäs Petrus Jonæ, utta
betat i handſkrift åtſkilliga anmärkninga
öfver Biblen, bekanta under namn af *Ob-
ſervationes Strengnenſes;* Guſtaf Adolf dra
förſorg om arbetets fortſättning geno
Arke-Biſkopen Kenicius, Hof-Prädika
terne Johan Rudbeck och Johan Botvid
Profeſſor Johan Lenæus, Proſten Er
Terſerus, Magiſter Eggert och Magiſ
Johan Fortelius; tre Kongl. Secreterar
Axel Hansſon, ſamt bröderne Ande
och Jonas Bureus, beſörjde om trycknin
gen, hvarvid Magiſter Olof Elimæus o
Riks-Translatorn Magiſter Erik Schrod
rus biträdde, hvilken ſiſtnämnde var fö
ordnad att hafva inſeende öfver a
hvad ſom trycktes på Kongl. tryckerie
Guſtaf I hade till Biblens utgifvande a
ſlagit en tunna krontionde från hva
kyrkehärberge; och denna få kallad
Bibel-trycks-tunna användes äfven nu ti
ſamma ändemål; men Guſtaf Adolf be
fallte att den ſkulle uppbäras af Kron
Fogdarne och ej ſom förut af Biſkopar
ne, hvilke vid uppbörden däraf beträd
des med vårdslöshet *a*). Några Präſter
låte

a) *Bref* till Ståthållaren i Jönköping. Regiſtr. å
1618. f. 136. *Beſtållning* för Joh. Rudbeckio

lito af eget bevåg genom håfvorne i kyrkorne begära hjälp till Biblens tryc- 1620.
kande; men Konungen förklarade häröf-
ver mycket miſsnöje, *ſådant ſker*, lydde
rden, *Oſs till vanåra och förklening,*
därföre de ock ingen tack hafva förtjänt,
om ſig ſådant underſtått hafva; ty Vi
hafve Biblietrycket, ſamt Correctores deſs
förutan rikeligen efter deras egen begåran
förſörgt och behöfve därtill intet tigge-
i. Han förböd ſåledes detta företaga-
de och anſlog de redan genom håfvor in-
ſamlade penningar till näſta hoſpital *a*).
De ſom ſyſſelſattes med ſjälfva Bibelver-
ket fingo i arbetslön två hundra exemplar
af den tryckta Biblen och de ſom be-
örjde tryckningen ett hundra; i Konunga-
brefvet härom ſtod, att om de imedler-
id behöfde penningar; kunde de hos ſi-
a vänner låna på ränta och betala då de-
as exemplar blefvo förſålda. I ſjälfva Bibli-
ka texten gjordes ingen ändring eller nå-
got bruk af de redan uppſatte Strengnäſiſke
nmärkningar, ej heller af de i Nya Teſta-

14 *Sept.* 1616. *Reg.* 423. Jämnf. S. Lœnboms *Hiſtoria om Svenſka Bibel-öfverſättningar*, Joh. Ad. Schinmeiers *Verſuch einer vollſtändigen Geſchichte der Schwediſchen Bibel-Ueberſetzungen und Ausgaben.*

a) *Bref* till Biſkoparne. *Stockh.* 2 *April* 1617. *R.* 435.

mentet och andra ſärſkildt utgifna Bibliſka
1620. böcker redan influtne förbättringar;
utan Guſtaf I:s Bibel omtrycktes, endaſt
med någon liten ändring i Svenſka ſpråkets ſtafningsſätt; men han förſågs med
regiſter, landchartor och träſnitt till upplysning af Bibliſka geographien, Judiſka
Gudstjänſten och dylikt, ſå att upplagan
var vacker och utgafs i ſtort folio format *a*). Johan Rudbeck, ſom befordrades till Biſkop i Wäſterås, berömde i
ſin afſkedsprädikan *b*), Guſtaf Adolfs
härvid å daga laggde ſtora frikoſtighet.
Rudbeck hade under ſin Hof-Prädikants-
tid genom en ſamling af prädikningar,
ſom blifvit tryckta, upplyſt åtſkilliga ſtällen
i Biblen; många andra förklaringar i
ſamma ämne, blefvo ock tid efter annan
utgifna; några få förbättringar i ſjälfva
texten äfven ſedermera intagne i Konung
Carl XII:s präktiga Bibel-upplaga; men
den hufvudſakliga förbättringen, en efter grundtexterna lämpad Svenſk öfverſättning af hela Biblen, kunde icke, oaktade
alla

a) Tryckt i Stockholm 1618 hos Olof Olofsſon. Han eftertrycktes genaſt i Lübeck i mindre format; men denna upplagan, ſom var vanſtådad af många tryckfel, blef förbuden att införas i Sverige. Kon. *Förbud. D.* 26 *Jul.* 1619. *R. f.* 307.

b) Hållen på Stockholms ſlott d. 17 Mars 1620.

alla därtill gjorda förſök, gå i verkſtäl-
lighet, förrän genom Konung Guſtaf III:s 1620.
verkſamma uppmuntran för alla ſlags
kunſkaper, en *Prof-öfverſättning af den
Helga Skrift* utkommit, till utmärkt he-
der för tidehvarfvet och fäderneslandet;
värdig den ſtore Konung ſom därom dra-
git förſorg; och de ſtore män, ſom den-
ſamma utarbetadt.

Med ſamma nit, ſom Guſtaf Adolf Städernes
på Stockholmſka mötet inhemtade Biſko- upphjälpan-
parnes råd om, och ſjälf deſſa åren bi- de.
drog till ſtudiers och Religionens befräm-
jande, öfverlade han jämväl vid ſamma
tillfälle med ſtädernes utſkickade, med
Borgmäſtare och Råd ſamt de förnämſte
Handelsmän i Stockholm, om Svenſka
handlens utvidgande; om en Banks in-
rättande till penningbriſtens afhjälpande;
om förekommande af rå varors utföran-
de ur Riket, hvilka ſedan måſte för
mångdubbelt högre värde återköpas för-
ädlade af utländningen; om anläggande
af linneväfverier och klädesfabriker; om
nya bergverks upptagande och järnets
förarbetande till ſpik, trå, gevär och
dylikt; om inrättande af ſvafvelbruk,
glasbruk, aſkebränneri och ſåpeſjuderi,
ſamt om de förmoner Svenſke Köpmän bor-

de draga af de handelsfriheter Konungen
1620. dem förſkaffat genom ſiſta freden med Ryſsland *a*).

Han hade redan i deſſa affeenden vidtagit åtſkilliga författningar; bekräftadt och förökt ſtädernes privilegier, hvarmedelſt tydligare än förut utſtakades på hvad ſätt ſtyrelſen ſkulle förvaltas och rättviſan handhafvas af Borgmäſtare och Råd, Kämnärer och tillhörande betjäning; tvänne Borgare ſkulle uti de ſtörre ſtäder utväljas att hafva uppſyn öfver ſtadens byggnader; den ſom byggde annorlunda än efter ritning och föreſkrift ſkulle böta ſextio lod ſilfver och hans hus nedrifvas; att bygga ladegårds hus inne i ſtaden ſkulle icke tillåtas; ſtaden fördeltes i fyra fjärdingar och för hvar fjärding tillſattes årligen tvänne *Höfvidsmän* att förekomma och dämpa eldsvådor, ſamt hafva uppſigt öfver Borgerſkapets mondering; hvar förmögen Borgare ſkulle åtminſtone hafva ett godt *ſoldatharneſk med pott, en god moſkött med gaffel och handelerer, en ſpets och två goda ſidevärjor*, ſamt årligen infinna ſig vid mönſtringen; att ej, ſom förut, ſamtliga Bor-

a) Kongl. Majts *Puncter* till Borgerſkapet. *Bref* till Borgmäſtare och Råd i ſtäderne. *Stockh.* 16 *Decemb.* 1619. *Reg. f.* 454. Stjernman, *Com. Förordn. I.* 714.

Borgerſkapet behöfde kallas tillſamman då deſs utlåtande och ſamtycke fordrades, ſkulle fyrtiåtta Borgare utväljas af hela Borgerſkapet, af hvilka fyrtiåtta Ståthållaren och *Rådet* eller Magiſtraten uttog tjugufyra, hälften handlande och hälften handtverkare, och hvad deſſe beſlöto tillika med Rådet ſkulle af hela Borgerſkapet verkſtällas; för Borgerſkapets utlagor till ſtaden, ſom förut icke med ordning blifvit utfordrade, ſtadgades viſſa grunder hvarefter de borde utgå i mån af invånarnes förmögenhet; ſtadens penningar ſkulle emot ränta och god borgen lånas mindre förmögne Köpmän till deras handels upphjälpande; dock borde ingen blifva Borgare ſom ej antingen kunde viſa ſig äga förmögenhet till handels drifvande, eller ock hafva lärt något handtverk; tiggerier ſkulle efterhand afſkaffas i ſtäderne och barnhus inrättas att fattiga barn kunde uppfoſtras till nyttiga medlemmar; icke någon Borgare ſkulle inſättas i annat än ſtadens fängelſe, ſå framt han icke begått högmålsbrott *a*); ſtäderne förſågos med formän, 1620.

a) Jönköpings Privilegier §. 47, Calmare Privileg. §. 45, Wäſterviks och Norrköpings Privileg. §. 44. „Ingen bofaſt Borgare ſkall inſät„tas för någon gäld, ſå länge han förmår beta„la, ſåſom ej heller någon Borgare ſkall föras

män, källare, gäſtgifveri och dylikt, och ett
1620. ordentligt ſpisqvarter i Stockholm blef vid denna tiden för förſta gången inrättadt *a*).

Städernes ſtrömmar, åkerjord och andra lägenheter ſkulle användas till ſamfäld nytta; Handverkare fingo ej viſtas på landet på fyra mil när ſtaden; utan landboerne borde äfven tillita ſtadens handtverkare, hvilka dock icke ägde tillſtånd att i ſådan affigt reſa ur ſtaden utan Ämbets-Åldermannens vetſkap; Ståthållarne ſkulle dock med foglighet verkſtälla deſſa författningar, att däröfver icke väcktes förmycket miſsnöje. Förut hade Borgarne reſt på landet att köpſlaga; men detta miſs-

„i Vårt håkte för någon miſsgårning ſkull, „utan det är Crimen leſæ Majeſtatis. Blifver „någon eljeſt med någon miſsgårning beſlagen, „han må ſättas i ſtadens håkte". Således är meningen ganſka orätt anförd hos Stjernman, *Stadga om ſtåd. adminiſtrat. Com. Förordn.* T. I. ſ. 755. §. 38, att nämligen Borgare icke ſkulle inſättas i något håkte, för någon annan miſsgårning än för Crimen leſæ Majeſtatis och då inſättas i ſtadens fängelſe.

a) „Efter uti Vår ſtad Stockholm icke är något „gårköke, ſom annorſtädes ſärdeles i främman„de land brukligt är, där de främmande hvar „efter ſin lägenhet kunna köpa deras nödtorfter „till öl och mat": Därföre fick Johan Bökman, Borgare i Stockholm tillſtånd att i ſitt hus upprätta ett ſådant gårkök. *Öppet Bref* för Johan Böckman. Djurehamn 31 Julii 1619. R. 317.

miſsbruk afſkaffades, och landmannen ſkulle ſjälf införa ſina varor till ſtaden, 1620.
färdeles hvar lördag; men däremot fingo en del ſtäder ſtändiga marknadsplattſer eller köpingar på landet, till exempel Calmar ſex, Jönköping fem, att där hålla öppen bod hela året igenom, och hvar lördag ſkulle Allmogen på två mil omkring köpingen komma dit att förrätta ſin köpſlagan endaſt på köpingens torg antingen ſins emellan, eller med dem ſom bodde i köpingen, hvilket icke fick förſummas utan laga förfall, på det Allmogen måtte vänjas till ordning i ſin handel; handverkarne på landet ſkulle fätta ſig ned i deſſa köpingar; ſtaden hade rättighet att i hvar och en hålla en *Byfogde* till afgörande af de där förekommande mål.

Till ſtädernes uppkomſt ſkänktes än Konungens andel af ſakören och annan uppbörd, än viſſa Kronhemman och andra lägenheter; intet främmande ſkepp ſkulle fraktas i någon ſtad, förrän ſtadens egna ſkepp fått ſin fulla laſt, och att Svenſka handlen ej för mycket måtte tvingas af utländningar, ſom ſtegrade ſina varor, men höllo de Svenſka i vanpris, inrättades ett nytt Handels-Compagnie, på tvänne år, räknade från den 1 Januarii 1621; det grundades på koppar-

hand-

handlen; ärhöll därföre enſamt den rättig-
1620. heten, att uppköpa och utföra all rå kop-
par, ſom Konungen förut förbehållit Kro-
nan, och i hvilket Compagnie endaſt
Svenſkar fingo deltaga; Guſtaf Adolf un-
derrättade ſitt Ombud i Holland, Peter
Falk, att ſamma Compagnie ſtrax begyn-
te låta tillverka gårkoppar ſå god och fin
ſom den någonſtädes i Tyſkland kunde till-
verkas, att inrättningen ſåledes ej varit
utan all nytta *a*).

Till creditens vid magt hållande för-
ordnades, att i ſtället för de ſå kallade
Manebref ſom voro ſtällda i allmänna
ordſätt och fällan medförde någon verkan, ſkulle en viſs betalningsdag, näm-
ligen en månads tid utſättas, och om ej
gäldenärerne innom den tiden betalte ſin
ſkuld, borde Ståthållaren i orten inrym-
ma hans gods åt borgenären till deſs full
betalning ärlades *b*). En nog allmän
lam-

a) *Öppet Bref och Privilegier* för Köphandlens Compagnie. Stockh. 24 Jul. och 21 Decemb. Stadga om ſtädernes adminiſtration. Dat. 26 Decemb. 1619. *Privilegier* för Jönköping, Calmar, Wäſtervik, Norrköping, Arboga och flere ſtäder. *Stockh.* 5 *och* 7 *April* 1620. *R.* 124, 352 *följ.* Stjernman, *Com. Förordn. I.* 708 *följ. Bref* till P. Falk. *Stockh.* 6 *Sept.* 1620. *R.* 669.

b) *Öppet Bref* om omſlaget på köphandlen. *Calmar* 15 *Auguſti* 1619. *R.* 329.

lamhet i verkſtällandet af både detta och andra förordnanden när de angingo mägtigare perſoner, gjorde likväl att ſamma trögher i utſökningsverket, äfven märktes efteråt, och manebref utgåfvos på ſamma fätt ſom förut *a*). Adlens Privile- 1620.

a) „Vi låte Eder Herr Göſtaf Stenbock nådeligen „förnimma att brefviſaren Vår trounderſåte och „invånare i Stockholm Jacob Gerrer, hafver uti „underdånighet låtit gifva Oſs tillkänna att J ef„ter Eder ſvärmoder Fru Eliſabeth, framledne „G. Eriks efterlåtne enka ſkolen vara ſkylldig „honom 300 tunnor ſpanmål däruppå han haf„ver bekommit Vår Konungslige Hof-Rätts dom, „att J ſkolen honom därföre contentera och väl „tillfredsſtälla, hvilket J ännu allt härtill intet „gjort eller efterkommit hafve. Och hafver för„denſkull varit förorſakad ofvan uppå dommen, „att förſkaffa ſig tvänne Hof-Rätts manebref till „Eder det ena efter det andra, hvilke han intet „heller hafver njutit till goda, utan på ſtor be„koſtnad några reſor hafver låtit beſöka Eder, „och icke fått det ringaſte ſvar tillbaka igen, „mycket mindre någon förtröſtning på betalnin„gen. Hvarföre och emedan han ſer att J hvar„ken viljen efterkomma hvad Hof Rätts dommen „förmåler, icke heller de bref Eder af dem „därom tillſkrifne äro, hafver han till öfverflöd „måſt beſöka Oſs därom och ödmjukligen be„gärt, att Vi honom därutinnan till ſin rätt för„hjälpa ville, hvilket Vi honom för rättviſan „ſkull icke hafve velat förvägra, och förthen„ſkull härmed förmane Eder, att J nu rätten „Eder i ſaken, och ſtällen honom efter dom„mens innehåll väl tillfreds och klagelös, att

legier, att idka utrikes handel, gaf an-
1620. ledning till klagemål öfver landhandel, och annan oloflig köpſlagan, ſom dreſe dels perſonligen af Adlen dels i deſſ namn och under ſkydd af deſs Privilegier till förſnillande af Kronans rätt, hvadan Konungen varnade de brottslige, ſamt befallte Ståthållare och Tullbetjäning häröfver hafva noga uppſigt *a*). Att

„han utan vidare uppehållning och bekoſtnad där„på, må komma till ſin fulla betalning och Vi så „honom obeſvärade och oöfverlupne blifva måge“. *Bref* till Göſtaf Stenbock. *Stockh.* 14 *Mart.* 1620. *f.* 74. *v.* *Manebref* för Henrich Herwech, Borgare i Lübeck. *Stockh.* 12 *Mart.* 1620. *f.* 71.

a) „Vi vilje Eder, Grefve Johan Caſimir (Leyon„hufvud nådligen icke förhålla, Oſs förekom„met vara, huruledes J emot Edert ſtånds requi„ſit, Eder hafver inlåtet med en Flensborger „Köpman, i det J ſkeppspart med honom hål„len och emot Sveriges Lag, Vår Handels Ordi„nantia och Edra egna Privilegier uppå byggden „låten uppköpa Köpmanna varor att utſkeppa, „hvarigenom Vår tull och rättighet förſnillas, „och Wåſterviks Borgare fördeles till ſtort men„ſker, hvilket Oſs icke ſtår att lida: Vi vilje „Eder fördenſkull nådligen varnat hafva, att J „med ſådant afſtå, betänkande hvad Edert ſtånd „väl och oförvitligen vill anſtå“. *Bref* till Gr. J. Caſimir. *Jönköp.* 3 *Sept.* 1619. *R.* 356.

Jämnf. *Inſtruction* för Sven Månsſ. (Eketrä). *Stockh.* 14 *April* 1618. *R.* 146. *Fullmagt* för Ståthåll. på Calmar och Tullnären i Wi-

Att de ſå kallade Birkarlarnes eller Norrländſke Landsköpmännernes handel måtte inrättas med ordning och till Rikets nytta, hade förut flera gånger varit påtänkt, ſärdeles af Konung Johan III, och verkſtälldes nu af Guſtaf Adolf, ſom ſkickade Riks-Rådet Skeding dit till orten att med Ämbetsmännerne, Birkarlarne och Allmogen underſöka om beqvämliga ſtällen till ſtäders och köpingars anläggande, dit denna handel kunde flyttas; Birkarlarne befalltes ock ſkicka Fullmägtige att härom öfverlägga med Konungen, hvarefter ſtäderne Söderhamn, Sundsvall, Umeå, Piteå, Luleå, Torneå, Gamla Carleby och Nya Carleby blefvo anlagda *a*). *Rörſmederne*, det är, Böſſeſmeder, ſom arbetade för Kronans räkning, och därföre hade ſkattfria hemman på 1620.

ſtervik. *Fönk.* 4 *Sept.* *Stockh.* 5 *Nov.* 1619. *R.* 358, 413.

a) *Memorial* för Phil. Scheding. *Fönköp.* 4 *Februar.* 1618. *R.* 33. Riks-Råds *Bref* gifvit Birkarlarne. *Stockh.* 12 *Jun.* 1620. *R.* 550. Medicinæ-Doctorn Olof Bureus, ſom ock utnämndes till Adelsman, gaf ritningar till deſſe ſtäder. *Regiſtrat.* för Septemb. 1620. *Privileg.* för Piteå &c. *Stockh.* 12 *Maji* 1621. *f.* 208. *Sköldebref* för D. Ol. Bureo. *Stockh.* 24 *Junii* 1621. *Reg. f.* 280. *Privilegier* för Luleå. Elfsnabben 12 Julii 1621. f. 340.

landet, ålades att antingen öfvergifv
1620. hemmanen och flytta till ſtäderne, elle
öfvergifva ſina handtverk, och endaſt v
ra Bönder; fördenſkull inrättades gevär
factorier i Jönköping, Nortköping oc
Söderhamn, på ſamma ſätt, ſom ett ſå
dant förut var anlaggt i Arboga *a*).

Guſtaf Adolf var ſåledes omtänkt
att då blotta förbud emot landhandel v
ro otillräckliga till deſs afſkaffande, lä
ga grund till deſs förfall, genom de
tydligare gräns han utſtakade emella
ſtadshandtering och landmansnäring;
ſamma affigt befallte ock de vandrand
Wäſtgötherne, ſom då redan och för
drogo omkring med *ſkållor*, *ſkålar*, *ſpo
rar*, *ſaxar*, *lårft och andra ſmå vara*
antingen ſätta ſig ned i någon ſtad, elle
upphöra med ſin köpſlagan *b*). Uppſy
ningsmän, eller, ſom de kallades, *Land
Profoſſer* förordnades att hindra olagli
handel på landet, förekomma oljud p
landtmarknaderne och hafva inſeende ö
v

a) *Öppet Mandat* om Smederne. *D. Bornshytt
gdd* 15 *Febr. f.* 43. *Bref* till B. Kaſle.
Wäſtra Silfb. 16 *Febr. f.* 47. *Privilegier* f
Hudviksvald och Söderhamn. *Dat.* 7 *Septem
1620. R.* 677.

b) *Bref* för underſåt i Wen. *Stockh.* 23 *Ma
1629. f.* 79.

er vägarnes i ſtånd ſättande *a*), hvarom jämväl Ståthållarne ålades draga ſynnerlig 1620.
örſorg; ty Konungen klagade att i de
eſte landsorterne „voro vägarne ſå trån-
„ga och ſteniga, att de ſnarare måtte
„kallas gångſtigar, än allmänna landsvä-
„gar“; och nu anlades åtſkilliga nya
ndsvägar till befordran af bergverks-
andtering ſamt annan inrikes rörelſe;
dlens ſätesgårdar och alla ſlags hemman
åſte deltaga i vägrödnings-beſväret *b*).

När Carl IX anlaggt Götheborg, ha-
e Nylödeſe tillika blifvit bibehållen ſom
ad; men Guſtaf Adolf fann dem vara
r när belägna hvarandra att bägge kun-
a komma till välmagt; de hade under
anſka kriget blifvit bägge förſtörde och

a) *Fullmagter* för Lands- och Regements-Profoſſer. *Dat.* 26 *Julii* 1 *och* 2 *Sept.* 1619. *R.* 301, 347, 349.

b) Carl IX hade låtit begynna vägrödning emellan Norrberke och Wik i Wäſterbergslagen, ſamt emellan Hedmora och Gamla Noreberg, att man kunde komma emellan Hedemora och Köping med kärror. Nu upprödjdes deſſa vägar till laglig bredd nämligen tio alnar, ſåvenſå emellan Wäſterås och Kopparberget; emellan ſtäderne i Småland och Öſtergöthland, och ſå vidare. *Bref* till Carl Bonde. *Fullmagt* för Ståthållarne på Calmar. *D.* 21 *Junii*, 3 *Sept.* 11 *Decemb.* 1619 *R.* 187, 355, 451. *Fullmagt* för C. Bonde och Lind. Ribbing. *Stockh.* 31 *Mart* 1620. *R.* 99, 101.

så länge landet varit pantsatt under Dan
1620. mark hade ingen anstalt kunnat göras till deras åter uppbyggande; de fleste deras Borgare hade satt sig ned i Alingsås, som dymedelst byggdes till en köping, och ärhöll nu äfven upstads rättigheter *a*); men när det pantsatta landskapet återkom under Sverige, var Gusta Adolf genast omtänkt att nyttja denn belägenheten till handlens upphjälpand på Wästerhafvet; en ny stad med bibehållande af namnet Götheborg byggde där den ännu är belägen, något öfver e mil från det stället, där den först va anlaggd på ön Hisingen *b*); den blef ge men

a) Alingsås *Privileg. D. Nylödese* 21 *Septem* 1619. *R.* 374.

b) Ståthållaren Nils Stjernsköld befalltes resa d neder och af en Ingenieur låta utsticka stäl vid Utrella (*Otrilla*) på Gullbergs ängen, d Götheborgs stad skulle byggas, och uppå dy tilldela tomter åt Borgerskapet, som förut ha bodt i Lödese, dem de själfve kunde låta fyl och upphöja efter behag. Men tomt-ställen i emot Utrella och på de högre plattserne, skul han tilldela dem som förr bodt i Götheborg och andra främmande, som där ville sätta ned. *Memorial* för N. Stjernsk. *Stockh.* *Jul.* 1619. *R.* 237. 6 *April* 1620. *R.* 181

Jag äger en charta eller så kallad *Plante de stadt Gothenborgh*, på hvilken fästningsverket slottet och gatornas namn äro utsatta efter den na första grundritningen, och i det mästa ö

menfam för både förra Götheborgs och Nylödeſes Borgare; utländſke Köpmän och Handtverkare inkallades deſsutom, färdeles från Holland, och fingo lika rättighet, ſom Svenſkar både att idka borgerlig näring och äfven att i ſtaden blifva Ämbetsmän och Magiſtrats-perſoner; dock ville Guſtaf Adolf gärna att de ſkule vara Lutheraner, och befallte ſitt Ombud i Holland „hemligen och oförmärkt „förmå de Armeniaſke Präſterne, ſom „där voro i anſeende, att antaga Lutherſka läran; om han ej kunde öfvertala dem på annat ſätt, ſkulle han använda „penningar, intet aktandes att han därpå „koſtade några tuſen gyllen“; Calviniſterne lofvades likväl ſamvetsfrihet, ehuru utan tillſtånd att hålla offentlig Gudstjänſt. Åtſkillige utländſke Köpmän och Handtverkare inkommo och ſatte ſig ned i Götheborg, färdeles från Tyſkland, Nederländerna och Skotland. Stadens öfver-ſtyresman kallades *Burg-Grefve*, ſom ſkulle i ſynnerhet hafva uppſeende öfver ſtadens byggande. Domsrätten i ſtaden uppdrogs åt ſju perſoner, hvilke kallades *Schepen*, och rättegångsmål inom ſtaden ſkulle afdömmas efter Kejſerlig och Nederländſk Lag; men en ſådan 1620.

verensſtämmande med Götheborgs nu varande afdelning i gator, torg, med mera.

blandning af Svenſka och utländſka för-
1620. fattningar gaf anledning till åtſkillig ore-
da, och hann icke komma till fullkom-
lig utöfning, utan blef några år däreftet
ändrad; Götheborgs ſtändigt tilltagand
anſeende öfvertygade dock om nyttan
deſs anläggande *a*).

Ett ſtort hinder för Svenſka handlen
utvidgande på utrikes orter undanröjd
dymedelſt att Sverige återfick ſin ſtra
vid Wäſterhafvet, och Öſtergöthland
omedelbara hemfallande till Krönan var
ſamma affeende nyttigt för inrikes han
len, ſärdeles i ſödra delen af Sverig
De vidſträkta landſkapen Småland o
Wäſtergöthland, näſtan alldeles ſtäng
från hafvet; miſsgynnade af naturen m
det ofruktbaraſte läge, ſom utgör ſjälf
lan

a) *Schepen* är Nederländſka, ſvarande emot d
man på Latin kallat *Scabinus*, på Italienſ
Scabino och *Schiavino*, på Franſyſka *Echev*
på Tyſka *Schöpfe*, och kan i det närmaſte
Svenſka öfverſättas med *Rådman*.

Afſked för Nylödeſe Borgare. *Stockh.*
April. fol. 123. *Memorial och Bref* till Pe
Falk. *Stockh.* 25 *April*, 3 *Aug.* 6 *Sept.*
1620. *Reg.* 291, 645, 668. *Memorial*
Doctor Johan Salvio. *Svartſjö* 23 *Maji* 162
f. 236. *Privilegier och Reſolutioner* för G
theborg. *D. Jönköp. d.* - *Mars* 1619. *Stock*
17 *Januar.* 1620. 4 *Junii* 1621. 23 o
24 *Febr.* 14 *och* 18 *Jun.* 2 *och* 5 *Novem*
1624. Mſcr.

landhöjden, ſärdeles öfra delen omkring Jönköping, hvarifrån ſtrömmar börjas och rinna till hafvet åt alla väderſtreck, voro tillika en afſöndrad del från det öfriga Sverige och omgifne på alla ſidor af främmande regering, ſom tog all vinſten af deras idoge invånares arbete och växte i ſynnerhet ſtädernes uppkomſt; ty vid Danſka gränſen drogs deras handel till ſjöſtäderne i Skåne, Halland, Blekingen och Bohuslän, ſom då tillhörde Danmark, och på Svenſka ſidan voro de ſkilda från moderlandet genom Härtigdömmen, hvilka ſtyrda af egen regering, alltid ſökte enſkildta fördelar, ſtridande emot dem Kongliga regeringen ſyftade för Konungadömmet. Guſtaf I, hade gifvit Jönköping ſtapelrätt, eller frihet att idka utrikes handel, oaktadt ſtaden är belägen långt uppe i landet, att dymedelſt åtminſtone bibehålla innom Svenſka gränſen någon del af ſödra orternes handel hvilken annars drogs till Danmark; men den nyſs aflidne Härtig Johan, hade anſett denna ſtapelrätt vara ſkadlig för Öſtergöthlands ſtäder, och velat beſtrida denſamma, ehuru den, ſåſom Guſtaf Adolf honom föreſtälde, var ällre än inrättningen af Härtigdömmen *a*): Så- 1620.

a) *Bref* till H. Johan. *Lidköp.* 15 *Febr.* 1618. *R.* 51.

ledes förföll genom hans död, och Här-
1620. tigdömmets införlifvande med Riket en del af dylikt inrikes tvång för Svenska handlen; men något ytterligare förfördes likväl ännu från Carl Philips Härtigdömme: Man nekade Konungens egne utskickade fri fordenskap genom Härtigdömmet, med åberopande af Enke-Drottningens förbud däremot: Borgerskapet i Norrköping klagade att både för dem och Allmogen i Neriket var förbudet föra järn genom Förstendömmet ur Bergslagen; äfven för Allmogen på Rekarne, att beföka städerne i Konungadömmet och Bergslagen; Konungen gjorde därföre föreställningar till Enke-Drottningen, „att „alldenstund sådana förbud hvarken voro „skäliga eller något godt af sig födde, „ville han sonligen och kärligen hafva „påmint, att de måtte i tid afskaffas, „samt handlen emellan undersåterne blif„va efter vanligt bruk och Örebro Ordi„nantia“ *a*). Enke-Drottningen påstod likväl dylika förbud icke vara stridande emot Örebro Ordinantia, i synnerhet förbudet för Allmogen på Rekarne; utan hon rådde Konungen att enligt sin farfaders Testamente straffa dem, som genom obehöriga klagemål sökte väcka misstånd

a) *Bref* till Enke-Drottn. *Stockh.* 18 *Maji* och 20 *Nov.* 1619. *f.* 153, 429.

ſånd emellan Kongliga perſonerna. Men Konungen förklarade för ſin möder rätta meningen af Ordinantien, viſande att hon olämpligen åberopade den ſamma, och bad hänne ſå laga att hans farfaders Teſtamente måtte verkſtällas emot dem ſom rådde till ſådana ſkadliga förbud, eller ock Enke-Drottningen ovetande hindrade de Konglige underſåternes vanliga och ſkäliga näring, hvarigenom de ſå mycket hos dem ſtod uppväckte miſsförſtånd emellan Kongliga perſonerna; ſnarare än att Konungen ſkulle näpſa någon ſin underſåte, hvilken beſökte honom, ſom ſin rätta Öfverhet, med ſanfärdiga klagemål, dem Drottningen till en del tillſtod, och hvilka till en del kunde annars beviſas, om ſå åſtundades. „Hos „Oſs“ fortfor Konungen, „ſkall ingen „blifva liden, ſom med oſanning far, „eller någon oſämja tänker att uppväcka, „och förſe Oſs till Eder Maj:t ſonligen, „att det ock på den ſidan, i lika måtte „må hållet blifva“ *a*). Från Drottningens lifgeding Geſtrikland klagades ſtändigt öfver olaglig handel, och att ändtligen kunna förekomma den ſamma med eftertryck, låter varit orſaken hvarföre Konungen tillarrenderade ſig ſamma landſkap på tvänne 1620.

a) *Bref* till Enke-Drottn. *Stockh.* 28 *Januar.* 1619. *f.* 29.

[redacted] år, med alla deſs inkomſter, för tjugo
1620. tuſen daler Svenſka penningar årligen, och lade det under gemenſam Ståthållare med det öfriga Norrland, att likväl ſtrax återfalla till Drottningen, om Konungen affomnade förrän de tvänne åren gått till ſlut *a*).

Förpantning af Kronans ägendomar och inkomſter.

Både detta och andra landſkap lät Konungen förpanta under Kronan, ſomliga med alla, ſomliga med en del af årliga inkomſterna, hvarigenom nya och ſtora miſsbruk förorſakades i Kronuppbörden, handlen och allmänna hushållningen. Då ett Rike ſatt i förlägenhet att ſpänna ſina krafter vida öfver naturlig förmåga, ſökas ſkyndſamma utvägar i tryckande behof tvinga till medel, hvilkas ſkadliga verkan man hoppas kunna efterhand afböja, och ett närvarade onda fordrar ofta hjälp, hvilken måſte användas äfven med förutſeende af deſs onda följder: Sverige var förſatt i ſådan nöd, mindre af felaktig ſtyrelſe, och förſummad Rikshushållning, än af långvariga krig, ſom icke kunnat afböjas, och af en dymedelſt Kronan ådragen tryckande fat-

a) *Arrends Contract* med Enke-Drottn. från den 1 April 1620, till ſamma dag 1623. *Stockh.* 23 *Mars* 1620. *f.* 80. *Fullmagt* för Chriſt. Wernſtedt. *Stockh.* 6 *Apr. f.* 169.

fattigdom, ſom gjorde Regeringen oförmögen att ſprida en gemenſam välmåga till alla underſåtet, nödgade hänne tillita de få mägtige och rike, hvilke nyttjade allmän nöd till enſkild vinning, ökte ſin magt tillika med ſin förmögenhet, höllo dymedelſt Konungen i tvång och ſtändiga behof, ſom förſatte honom i oundviklig nödvändighet att ſöka medel i ſin närvarande och trängande nöd, äfven med befordran af deras egennyttiga afſigter, och ſtridande emot hans och Rikets verkliga nytta. 1620.

Kronans närvarande penningbriſt var ſå ſtor, att de obetydligaſte ſkulder kunde med möda afbördas, och man kan då lätt föreſtälla ſig ſvårigheten, att finna utvägar till ſtörre fordringars betalande *a*). För ſkulden hos Holländarne måſte betalas ſex och en fjärdedels procent i årlig ränta, och nytt lån kunde icke ärhållas, förrän

a) I ett bref till Riks-Skattmäſtaren och Kammar-Råden, yttrar ſig Guſtaf Adolf om en *Pergamentsmakare, ſom lefvererat pergament till ſtäddernes Privilegier och andra bref, att efter han var en arm och fattig handverksman, ſom intet annat hade att pålita, ſig, ſin huſtru och barn till uppehälle, ſkulle de utan uppſkof betala honom tjugufem daler,* (15 ½ Riksdaler vid paſs) *att han för en ſå ringa ting icke måtte oftare öfverlöpa Konungen.* Dat. Stockh. 31 Jul. 1620. R. 607.

förrän de förra blifvit betalta. Guſtaf
1620. Adolf miſstänkte att hans Ombud i Haag, Doctor Dyk, icke med nog drift bevakade Sveriges fördelar, hvadan han återkallades, ärhöll gods i Upland till evärdlig ägendom och förordnades till *Burg-Grefve* i Götheborg *a*). En ſom hette Peter Falk, hvilken förordnades i hans ſtälle under namn af *Commiſſarius*, förſökte uppbringa ett nytt lån i Holland af ett hundra tuſen Riksdaler emot lika ränta ſom förut, och ſom Holländarne tillſtyrkte Guſtaf Adolf begynna krig emot Polen, på det defs Konung dymedelſt kunde afhållas från deltagande i Böhmiſka oroligheterna emot Proteſtanterne; ſå tog Sveriges nya Ombud ſig häraf anledning att förmå Holländarne biträda med det begärta lånet, till krigsruſtningar emot Polen; men de kunde ej en gång förmås att lämna anſtånd med de förra lånen, hvilkas ſlutliga afbördande var utſatt till år 1625, och en del däraf ſkulle genaſt afbetalas, hvartill ſkynd-

a) Han kallas, *Vår Troman, Hof-Råd och Ordinarie Ambaſſadeur ädel och höglärd Doctor Jacob von Dyk till Salnecke*, *Donation* för J. Dyk. *Stockh.* 18 *Octob.* 1620. *R.* 761. *Fullmagt* för Doct. von Dyk. *Svar* på Cancellerens ſkrifv. *Dat.* 18 *Jul. och* 25 *Aug.* 1621. *f.* 397, 437.

ſkyndſamt måſte öfverſkickas dels koppar dels penningar, och yttrade Guſtaf Adolf mycket miſsnöje öfver denna Holländarnes obenägenhet *a*). 1620.

Han nödgades fördenſkull tillgripa Kronans inrikes ägendommar och inkomſter, af hvilka en del pantſattes både till rike Holländare och andre fordringsägare. Finſpångs bruk förpantades till en Byggmäſtare från Lüttich, vid namn Wilhelm Gilliusſon, med alla årliga utlagor af därunder lydande Finſpångs län, ſom beſtod af tio ſocknar, och med alla i ſamma ſocknar varande hamrar, hyttor, qvarnar ſamt andra lägenheter; om årliga gärderne antingen öktes eller minſkades, ſkulle honom ſådant beräknas, och han vid uppbörden njuta alldeles lika rätt med Kronan; i alla ſtrömmar i länet hade han tillſtånd att anlägga hvad ſlags nya verk han åſtundade; nyttja ſkogarne efter egen vilja äfven till utſkeppning; Bergsmännerne vid Helleſtads, Wånga och Godegårds bruk, ſkulle vara förpliktade att hålla vid magt ſina hyttor och andra verk; allt järn af Finſpångs bruk och län ägde han rättighet att tullfritt utföra; Kronbefallningsmannen och annan uppbörds-

a) *Memorial och Bref* till P. Falk. *Stockh.* 25 *Apr.* 6 *och* 17 *Septemb.* 6 *Novemb.* 1620. *R.* 280, 668, 706, 770, 772.

bördsbetjäning hade han magt att affätta
1620. och antaga andra efter behag; ehuru
ſkadligt det anſågs, och ländande till
miſsgärningars nedtyſtande, att förläna
ſakören till enſkildta perſoner, efterlätos
likväl honom och andre Arrendatorer
alla Konungs ſakören af invånarne i
förpantningen, ur det orimliga ſkälet,
*att de deſs bättre måtte kunna hålla ſitt
folk i aga.* För deſſa och flera förmoner
ſkulle Wilhelm Gilliusſon årligen vid
Michelsmäſſan i Kronans Räkne-Kamma-
re inbetala femtuſen ſexhundra ſjutiofem,
och ſjutioſju etthundra femtio ſjettedels
Riksdaler in ſpecie, eller i Svenſkt
mynt, niotuſen tvåhundra tjugutvå daler,
tjugu ett öre och ſexton penningar, och
om Svenſka myntet förringades, ſkulle
han betala efter deſs förhållande emot
Riksdalern, och för gärden efter ſom den
årligen öktes eller minſkades. För år
1620 upptages arrende-ſumman, ſom
Kronan ärhöll af Finſpångs län, till tret-
ton tuſen, niohundra och nitton Svenſka
daler och tre öre *a*). Contractet gjordes
på ſex år och en rik Köpman i Amſter-
dam, Lovis De Geer, gick i borgen för
deſs

a) Årliga räntan 8000 Svenſka daler, landtogs-
gården 3900, nattlägersgården 665 ⅔, körslen
1323 och 19 öre. Enligt 1620 års *Stat* i
Stats-Contoiret.

deſs uppfyllande. Denne kom äfven ſe- 1620.
dan till Sverige, dock ej förrän efter Guſtaf Adolfs död; bägge ſatte ſig här ned ſom Bruks-Patroner och Handlande, gjorde förſträckningar åt Kronan, vunno dymedelſt tillfälle att underlägga ſig flera bruk och ägendommar, förvärfvade ſig Svenſkt Adelſkap och blefvo ſtamfäder för ſlägterne De Geer och De Beſche, hvilket ſenare namn Wilhelm Gilliusſons efterkommande antogo *a*).

Till Paridon von Horn och Chriſtian Wilshuſen, tvänne andre Holländare förpantades tullen i Wäſtervik och Stäkeholms lade-

a) Af gårderna beräknades i Finſpångs län en tunna hvete och ärter till 3 daler, en tunna ſpanmål 8 ½ mark, en tunna ſmör 20 daler, ett ſkeppund humla 25 daler, ett lispund fläſk 1 daler, ett lispund torr ål 1 daler, 20 ägg 2 öre, en oxe 10 daler, en gång häſtſkor 1 mark, ett ſågtimmer 6 öre, ett dagsverke 8 öre m. m. Chriſtopher Andersſons *Räkenſkap* för Finſpångs län 1617. *Öſtergöthl. Handl.* i Kam. Collegii Archiv, N. 2. *Contract* emellan H. K. M. och M. Wilh. Gilliusſon, och flera bref i ſamma ämne. *Dat. Stockh.* 22 *Julii* 1618. *Regiſtrat. i Riks-Arch. f.* 276 - 281. Privilegier för Hans Urbansſon på Skinſkattebergs bruk. *Stockh.* 12 *Sept.* 1620. R. 700. *Memorial* för Pet. Kruſe och Erik Larsſ. *Stockh.* 12 *Mars* 1622. *Reg.* 76. v. *Litteræ* Guſt. Adolphi ad Jan. Rutgerſium. *Dat. Stockh.* 30 *Octob.* 1623. *Reg. f.* 344.

ladegård med nitton därunder lydande
1620. hemman. Tabergs bruk i Småland, hvilket Carl IX begynt anlägga, borttarrenderades till fyra Tyſke Borgare i Jönköping, ſom hade fordringar hos Kronan, och på hvilka fordringar alla bruket tillhöriga redſkap, verktyg och dylikt afräknades; fem ſocknar närmaſt däromkring lades under bruket med alla utſkylldet utom gäſtning och ſkjutsfärder, för hvilka år 1620 betaltes i arrende 1268 Svenſka daler och 25 öre *a*). Skinſkattebergs bruk borttarrenderades till en Köpman i Stockholm, med befallning att han ſkulle hafva ett noga inſeende att Ridderſkapet och Adlen icke tillfogade Allmogen orätt och öfvervåld i de till bruket anſlagne ſocknar *b*). Öfverſte-Lieutenanten under Herman Wrangel, Patrik Redwen, hade ſå ſom inneſtående fold att fordra 6270 Svenſka daler, och ärhöll nio hemman i Små-

a) *Contract* med bröderne Pet. och Hans Stryfwert, Paul Pilſmed och Hans Muel. *Bref* till Bengt Kafle. Stockh. 5 Aug. år 1618. R. f. 476. En tunna ſpanmål värderades i detta Contract till 8 ½ mark, ett liſp:d ſmör 6 mark, ett liſp:d fläſk 4 mark, ett liſp:d kött 3 mark, en oxe 10 daler.

b) *Fullmagt* för Hans Urbansſ. *Stockh.* 1 *Apr.* 1620. *R.* 101.

måland att innehafva till deſs årliga ut-
gorna däraf betalt hans fordran *a*). 1620.
erman Wrangel ärhöll äfven åtſkilliga
ods i Småland för en fordran af 2,050
enſka daler, och af årliga inkomſterna
olle ſex för hundradet afräknas i ränta,
mt det öfriga på hufvudſtolen *b*). Riks-
ättmäſtaren Jeſper Matthsſon förſträck-
till tredje afbetalningen af Elfsborgs
ſen 1394 Riksdaler, och 985 daler i
enſka penningar; han ärhöll därföre
ämne gårdar i Borgo län, ſom räntade
daler och tre gårdar i Maſko härad,
m årligen räntade 59 ¼ daler, hvilka
rdar han ſkulle innehafva till deſs den-
fordran blef honom godtgjord, och
ntan däraf beräknas ſåſom ränta på
ns penningar; men icke afräknas på
fvudſumman *c*).

På dylikt ſätt förpantades flera hä-
d i Öſtergöthland, näſtan hela Småland
h Öland, hela Geſtrikland, Helſingland
ch Åland, en del af Wäſtergöthland,
la Dals land, Salbergets, Nora, Lin-
s och flera Bergslag, Kongsgårdar,

a) *Bref* för P. Redwein. *Calmar* 29 *Jul.* 1618. *R.* 287.

b) *Pantebref* för H. Wrangel. *Jönköp.* 5 *Febr.* 1618. *R.* 41.

c) *Pantebref* för J. Matthsſ. *Svartsjö* 3 *Mart* 1618. *R.* 80.

Bruk och ſmärre Lägenheter öfver allt a
1620. Till afbetalning på Jacob De la Gardie
fordran hos Kronan, förpantades honom
ſex år Nöteborgs och Kexholms län m
alla Kronans rättigheter däraf; han ha
tillſtånd att tullfritt drifva intrikes o
utrikes handel, nyttja bägge länen ſo
ſin egendom och förvalta dem med eg
betjäning; dock att Konungens Ståthåll
re ſkulle hafva uppſigt att underſåte
ſingo åtnjuta Svenſk Lag och Rätt; h
ſkulle på ſin omkoſtnad hålla vid m
bägge fäſtningarne, löna Ståthållarne o
underhålla 204 mans beſättning, e
den ordning, ſom Svenſkt krigsfolk u
derhölls; men hade rättighet att äfv
nyttja beſättningen till eget arbete. F
denna pant ſkulle årligen afräknas fem
ſen daler af hans fordran hos Kron
Raſeborgs och Borgo län förpantades h
nom deſsutom, med vilkor att däraf
ligen betala efter beloppet af deras r
ta *b*).

Kronans Bruk vunno ofvifvelakti
för det närvarande gennom dylik förpa
ning, de blefvo bättre drifne än förr
af Kronans egen betjäning, nya Ver
ſa

a) Se Bilagan N. III.

b) *Contract* med J. De la Gard. *Stockh.* 31 J
1618. *f.* 291 - - 462. *Bref* till Ståthåll
Nöteborg. *Wadſt.* 30 *Mars.* 1619. *f.* 98.

ttes i gång, Styckegjuterien och andra
nrättningar anlades; men för häftig drift 1620.
kadade i längden och medtog i synner-
et skogarne allt förmycket i en del lands-
rter; än skadligare följder hade förpant-
ingen af län och härad; ty förbuden
andel idkades; Kronans rätt försnillades;
llmogen utarmades af pantägarne ge-
om många körslor, olagliga skatters
präſſande, för högt mål, mått och vigt,
mt andra våldsamheter; och då Ståt-
llare samt andre högre Ämbetsmän
älfve voro ibland Förpaktarne, blefvo
nissbruken så mycket mer opåtalte a).
bland många andra försvarelse-bref ut-
rdades ett till exempel för Allmogen i
la Österbotten, att Ståthållaren Erik
are och Fogdarne icke skulle kasta dem
fängelse eller tillfoga dem annan orätt-
isa b). Garnisons-Prästen på Kexholm
åste personligen infinna sig hos Konun-
en och besvära sig att Jacob De la

a) *Bref* till Ståthållarne på Calmar. Jönköp. 2 Sept. 1619. fol. 348. *Bref* till Bengt Kafle. *Stockh.* 31 *Mars* 1620. *f.* 89. *Fullmagt* för Christ. Wilshusen. *Calmar* 9 *Octob.* 1620. *f.* 739. *Bref* till Carl Oxenstj. Joh. Pontusson, Christ. Wernstedt. *Stockh.* 31 *Octob.* 1620. *f.* 757 - 600.

b) *Försvarsbr.* för Allmog. i Österb. *Stockh.* 16 *Jul.* 1619. *R.* 241.

Gardie vägrade betala honom hans anſlag-
1620. na årliga lön, och ärhöll Konungens ſkriftliga befallning till De la Gardie att utbekomma hvad han borde, „alldenſtund „fäſtningen icke kunde vara utan Präſ„kant, och Präſtens underhåll ej hel„var inbegripit i De la Gardies arren„de“ *a*). En Köpman i Rewel, Bogiſlaus Roſen, blef för ſina förſträckningar till Kronan begåfvad med Adelſkap och åtſkilliga ägendommar; förordnades till Ståthållare på Jama och Koporie fäſtningar; tillarrenderade ſig både deſſa bägge och Iwangorods län, ſamt plågade ſå Allmogen, att den genom utſkickade till Konungen måſte ſöka ſärſkildt förſvar emot ſin egen Ståthållare *b*). Henrik Fleming, ſom år 1617 befordrades från Ryttmäſtare öfver Uplands Ryttare till Ståthållare öfver Wiborgs, Nyſlotts och Kymenegårds län efter Arfved Tönnesſon Wilmans död, ſäger ſjälf att han af Nyſlotts län, ſom han arrenderade af Kronan, hade öfver femtuſen dalers årli-
vin-

a) Guſt. Ad. *Bref* till Jac. De la Gard. *Stockh.* 8 *Maji* 1621. *R.* 201.

b) *Donat. och Fullmagt* för Begisl. Roſen. Stockh. 6, 21 och 27 Apr. *Bref* till Bogisl. Roſen. *Stockh.* 26 *Jul. R.* 143, 252, 339, 589 år 1620. Jämnf. Riks-Arch. *Regiſtr.* för 1615. *f.* 346.

inſt; då han förordnades år 1620 till
åthållare och Landshöfding öfver Nar- 1620.
vas, Iwangorods, Jamas, Kopories och
ngdows län efter Carl Carlſon Gyllen-
jelm, ſom utnämndes till Riks-Amiral;
rhöll han Konungens befallning att anſtäl-
a ranſakning öfver Böndernes klagemål
mot Bogislaus Roſen *a*); han har ſjälf
ppteknat ſina lefnads omſtändigheter;
en icke anmärkt om eller huru han för-
ttat denna ranſakning; utan i ſtället an-
rt: „Att ſedan han fullkomligen till-
trädt detta ſitt ämbete, bevekte Gud
Bogislaus Roſen att ärbjuda honom ſitt
halfva arrende, att han emottog anbu-
det och hade däraf öfver tiotuſen da-
lers vinſt, endaſt på ett år; men att
Konungen var miſsnöjd däröfver att han
inlät ſig i detta arrende, hvadan han
året därpå måſte afträda detſamma, och
„rådde Fältherren Jacob De la Gardie
„gifva ſig i handel därom med Roſen“,
det han ock gjorde, fortfar Henrik Flem-
ning, *och ſedan ſkref mig till, begärte
att jag ville vara emot honom intereſſe-
rad, och förordna trogna Fogdar och
k på hans båſta i ſaken; jag ſkulle nju-
a med honom ockſå min del af vinſten,
för mitt inſeende och flit i hans goda.*

a) *Bref* till Henr. Flemming. *Stockh.* 26 *Jul.* 1620. *R.* 288.

1620. *Jag gjorde ſådeds och allt var väl, och Hans Kongl. Majst lät ſig ſådant behaga a).* Han ärhöll ſedan åtſkilliga Kronans gårdar till ſkänks med evärdlig frälſerätt, och hans trogna tjänſter anfördes ſom ſkäl därtill, ſom kanſke icke ſkett om Konungen känt hans egennytta i hvilken han åtminſtone icke med flit ſökte inblanda Vår Herres biträde.

Konungens giftermål. Fredslugnet, ſom Guſtaf Adolf nu vände till många nyttiga inrikes göromål, gaf honom ock tillfälle att fullgöra ſin moders och ſina underſåters önſkan om thronens befäſtande genom giftermål, och att tillika tillfredsſtälla en egen kär böjelſe; ty han valde ſjälf ſin brud, blef genom perſonlig bekantſkap intagen af hennes ſkönhet, och gifte ſig verkligen af kärlek, en förnöjelſe, ſom annars är Prinſar oftaſt förnekad.

Han hade en Agent till ſina fördelars bevakande vid Proteſtantiſka Hofven i Tyſkland vid namn Birkholdt, hvilken redan år 1616 begynt föreſlå giftermål emellan Konungen i Sverige och Brandenburgſke Kur-Förſtens dotter, Maria Eleonora; men Guſtaf Adolf hade befallt ho-

a) Henrik Flemmings egenhändiga *Anteckningar* om ſitt Lefnadslopp. I Lœnboms *Upplyſningar i Svenſka Hiſtor.* D. I. ſ. 70 - 81.

ionom ſparſamt yrka på detta giftermål, och endaſt använda ſin förnämſta omſorg till ſtadgande af en pålitlig vänſkap mellan Svenſka och Brandenburgſka Hofven *a*). Kur-Förſten Fredrik af Pfaltz, ſom valdes till Konung i Böhmen, och anſåg för nyttigt att Sveriges förbindelſe med Proteſtanterne i Tyſkland ſtadfäſtes genom giftermål, underſtödde jämväl detta förſlag *b*), och Ebba Brahes giftermål torde äfven hafva förmått Guſtaf Adolf, att med mer alfvar än förut ſöka ſig en gemål. Viſst är at han ſamma år, ſom Ebba Brahe blef gift, nämligen 1618, gjorde en ganſka hemlig ſjöreſa från Calmar till Tyſkland, hvilken reſa ej påſtått öfver fjorton dagar *c*). Att han därunder 1620.

Kkk 4 va-

a) *Litteræ* Guſtavi Adolphi ad Ax. Oxenſtjerna. *Dat. Nykopiæ* 11 *Octob.* 1616. Uti Ol. Celſii *Monumenta Polit. Eccleſiaſt. p.* 90.

b) Slange, *Chriſt. IV:s Hiſt. III.* 450.

c) Midt i Julii månad år 1618 reſte Konungen ſjöledes ifrån Stockholm. I början af Auguſti, gick han åter till ſjös från Calmar, han befallte Skepps-Capitenen Alexander Forath göra honom ſällſkap i ſjön, och hålla ſig vid ſkeppet Scepter, på hvilket Konungen ſjelf viſtades; men om ovåder dref honom därifrån, ſkulle han finna Konungen igen under Jasmund, Roſtock, Bornholm eller ſödre udden (af Öland). Han ſkulle ej underrätta någon hvar Konungen var, eller låta folket landſtiga. Från Peterhof ſkref Konungen honom vidare till att han ſkulle hålla

varit okänd i Berlin och fett sin tillärnad
1620. Fäſtmö ſynes ganſka ſannolikt; ty gifte
måls underhandlingen fortſattes ſedan m
den framgång att Guſtaf-Adolf hoppade
kunna följande året ſjälf afhämta ſin Bru

Han affände med ett Kronans ſkep
ſin Kammar-Junkare Guſtaf Horn me
bref både till Kur-Förſten af Bra
denburg, Johan Sigismund, och han
G

ſig i ſjön emellan Roſtock och Ribbenäs. Gu
Adolfs *Bref* till Alex. Forath. Dat. 2 och
Aug. år 1618. f. 302.

Den 17 Auguſti ſkref Riks-Cancelleren t
Enke-Drottningen, att han icke förmodat Ha
Majeſt. ſkulle blifvit ſå länge borrta, och
han hvar timma förväntade honom. Men ſed
Konungen andra gången gått till ſkepps i C
mar, hade han inga underrättelſer från hono
århållit, allenaſt att *nu i morgons bittida*, ko
Grefven af Mansfeldt, ſom hade ſeglat geno
Calmar ſund, honom hade en bojort hunnit
vägen och berättat, att tvänne örlogsſkepp *m
Svenſka flaggor och rödt kläde* voro ſedde för ank
under Jasmund, och *ett något bättre ned inp
det Ängelſka farvattnet*. De två hade om mor
gonen biſſat ſina ankar och legat på farvattnet
emellan Jeſiöör och Roſtock. *Hans Claſſon var
med de tre öfriga ſkeppen i går i ſkären ankom
men från Calmar. Gud ville nådel. bevara Hans
Kongl. M:t i denna ſtora ſtorm, ſom varit, haf
ver, och än dageligen varar.* Ax. Oxenſtjernas
Bref till Enke-Drottningen. *Stockh.* 17 *Auguſti*
1618. *f.* 482.

Den 20 Auguſti var Konungen återkommen
till Calmar.

Gemål Anna, ſom var Preuſſiſke Härtigens Albert Fredriks äldſta dotter, och med hvilken Kur-Förſten bekom Härtigdömmet Preuſſen, då Albert Fredrik år 1618 afled utan manliga bröſtarfvingar *a*). Guſtaf Horn befalltes under ſamtal tillkänna gifva att hans Konung föreſatt ſig göra en reſa till Tyſkland och perſonligen förſäkra ſig om några af deſs Förſtars vänſkap, ſamt att han förſt ärnade beſöka Kur-Förſtliga Hofvet i Berlin; han ſkulle noga i akt taga om man tycktes åſtunda detta beſök eller ej, och om man frågade hvar Konungen viſtades, ſvara att han var i Calmar; om något ſamtal föreföll med Kur-Förſtens Herrar om giftermåls-förbindelſe emellan Konungen i Sverige och Brandenburgſka Huſet; ſkulle Horn utlåta ſig att han önſkade en ſådan förbindelſe *b*). Guſtaf Adolf reſte därpå ſjöledes från Stockholm till Calmar; gaf befallning om rummens uppſtädande på Stockholms ſlott, 1620.

a) Albert Fredrik var den andre Härtigen i Preuſſen. Hans fader Albert, ſom förſt var Tyſka Ordens Stormäſtare, hade år 1525, afſagt ſig ſin andeliga Orden och Påfviſka läran, gift ſig, förvandlat Preuſſen till ett världſligt Härtigdömme och blifvit deſs förſte Härtig. Kur-Förſten Johan Sigismund blef nu den tredje Härtig i Preuſſen.

b) *Memorial* för Guſtaf Horn. *Stockh.* 12 *Julii* 1619. *f.* 216.

ſlott, och att därtill låna ſängar, tapeter
1620. och dylikt af Enke-Drottningen; att Rådet och Adlen ſkulle vid påfordran vara tillreds med ſin ruſttjänſt väl utruſtade, och mindre förmögne Adelsmän att göra tjänſt till fots; att äfven Adlens Fruntimmer ſkulle vid tillfälle infinna ſig i Stockholm och där emottaga Konungen med hans ſällſkap, ſamt att man oförmärkt ſkulle ſkaffa godt vin i förråd om Konungen det behöfde *a*). Några perſoner *b*) ſkickades till Tyſkland att köpa vagnshäſtar och annan förnödenhet, ſom allt utviſer att Guſtaf Adolf tyckes varit ſäker, att återkomma med ſin Brud, hvilken han ſjälf lärer velat afhemta. Men efter ſjorton dagars viſtande i Calmar begaf han ſig i ſlutet af Auguſti månad uppåt landet, reſte omkring i Småland, Wäſtergöthland, Öſtergöthland och Wäſtmanland, där han dels viſtades i Städerna, dels på Bruk, Kongsgårdar och Präſtgårdar, och kom ej förrän i ſiſta dagarna af året till Stockholm. Han ſkref till Riks-Skattmäſtaren att han ändrat ſitt uppſåt om ſin reſa, och

a) *Memorial* för R. Skattmäſt. Jeſp. Matthiſon, Ståthållaren i Stockholm Gabr. Oxenſtjerna och Kammar-Rådet. *Djurehamn* 30 *Julii* 1619. *R.* 314.

b) Nämligen Konungens Apothekare, en Juvelerare och en Kammarſkrifvare.

och befallte använda en del af de därtill anſlagne medel till Kronans ſkulds betalande i Holland *a*). 1620.

Brandenburgſke Kur-Förſtens ſjuklighet vid denna tiden och därpå följande död *b*), lärer varit orſaken till uppſkofvet med Guſtaf Adolfs reſa till Berlin. Kur-Förſten efterträddes både i Brandenburg

a) *Bref och Memorial* för Kammarſkrifvaren Zacharias Simonsſon. *Stockh.* 16 *Julii*, *Calmar* 9 *och* 21 *Auguſti*. R. 235, 324, 341. *Bref* till R. Skattmäſt. *Jönköp.* 4 *Sept. f.* 359. *år* 1619.

Emedan de ſom lämnat mer eller mindre ſammanhängande anteckningar om Guſtaf Adolf, gemenſamt anſe för afgjordt, att han år 1619 gjort en hemlig reſa till Berlin och utſätta få noga tiden därtill, att han den 2 Auguſti reſte från Stockholm, och var där tillbaka igen den 28 i ſamma månad; Så bör anmärkas att man af örternes utſättande på Konunga-brefven tydligen vet hvar han viſtades näſtan hvar enda dag hela året igenom, att ingen ſlags oviſshet här äger rum. De fyra förſte månaderne viſtades han i Göthe Rike; från ſlutet af April till d. 24 Julii i Stockholm, den 25 Julii i Kuggeſund, eller Kuggedjup, 26 - 28 i Ståkeſund, 29 - 31 i Bergahamn och Djuröhamn. Från d. 31 Julii till den 9 Auguſti är icke något bref utgifvet. Från den 9 till den 23 Auguſti viſtades han på Öland och i Calmar. Från den 23 Auguſti till d. 1 September, åro icke några bref daterade. Den 1 September var han i Jönköping.

b) Den 23 December 1619.

burg och Preuſſen af ſin ſon Georg Wil-
1620. helm, och att jämväl med honom ſtadga vänſkapen, i anſeende till Sveriges oſäkra ſtällning med Polen, ſamt att perſonligen fullfölja ſitt frieri vid Brandenburgſka Hofvet; afreſte åter Guſtaf Adolf ſjö-
27 April. ledes från Stockholm, i ſällſkap med ſin ſvåger Pfaltz-Grefven, hvilken några veckor förut ankommit ſom Sändebud från Konungen i Böhmen att anhålla om hjälp emot Kejſaren. Som reſan var hemlig, ſkildes hans ſvåger ifrån honom utanföre Berlin, där ock Guſtaf Adolf var ſå okänd, att han och hans ſällſkap blefvo på tvänne värdshus afviſte och kunde icke få härberge, emedan man anſåg dem för Ängelſke Krigsmän, dem man icke ville läna hus. Han kom till Berlin en lördags afton, brefväxlade hemligen med Kur-Förſtinnan om ſin ankomſt, gick klockan nio om Söndags morgonen upp på ſlottet, då prädikan förrättades, och har egenhändigt anteknat huru Hoffolket undrade hvem han kunde vara; äfven har han fört ſig till minnes innehållet af prädikan, och på hvad ſätt Präſten utförde ſitt ämne, ſom handlade om rika mannen och Lazarus. Efter prädikans ſlut inkallades han i enrum till Enke-Kur-Förſtinnan, då han ärhöll behagliga ſvar både af dottren och modren, och blef buden att med dem

ſpiſa

ſpiſa middag *a*). Prinſeſſan Maria Eleonora var då på ſitt tjuguförſta år, ſåledes 1620.
fem år yngre än Guſtaf Adolf *b*), och ärkändes allmänt för en fullkomlig ſkönhet.

Guſtaf Adolfs viſtande i Berlin vat förmodligen korrt; han återkom till Stockholm efter tvänne månaders borrtovarelſe, hvarunder han äfven okänd gjort ett beſök vid Kur-Pfaltziſka hofvet, hållit ett långt ſamtal med Cancelleren Ruſsdorff, och gifvit ſig ut för en Svenſk Capiten, ſom hette *Gars*, nämligen deſſa voro begynnelſe-bokſtäfverna till *Guſtavus Adolphus Rex Sveciæ*, ellet Guſtaf Adolf Sveriges Konung. Under återreſan förſäkrade han ſin Agent i Hamburg *c*), om etthundra åttatiofem ſkeppund koppar i betalning för en demantsring, ſom Konungen af honom ärhållit *d*). 1 Julii.

Eftet

a) Ax. Oxenſtjerna *Annotatt. Hiſtoricæ de vita & geſtis R. Guſt. Adolphi. Inſtruction* för Ax. Oxenſtjerna. *Stockh.* 29 *Jul. Reg.* 592. Guſt. Adolfs anteckning om ſitt hemliga beſök i Berlin. I *Stockholms Magazin*, *III. B. ſ.* 148, 177. Abrah. Brahes *Tidebok*, i Lœnboms *Anecdoter om namnk. Sv. Män*, *ſ.* 207.

b) Hon var född den 11 Novemb. 1599.

c) Han hette Leonard von Sorgen.

d) Contract med Leonhard von Sorgen. *Dat. Landis Pölen* 26 *Junii. ſ.* 553.

1620. Efter återkomſten till Stockholm ſammankallade han Riks-Råden, hemſtällde till ſin Moders och deras öfvervägande, att ſom han i anledning af ſin Moders råd ville ingå ägtenſkap med aflidne Brandenburgſke Kur-Förſtens dotter, och hoppades att det ſnart ſkulle vinna fullbordan; begärte han deras betänkande om hans tillkommande Gemåls lifgeding och morgongåfva, med hvilka villkor förbund borde ingås med Kur-Förſten af Brandenburg, i fall han väckte påminnelſe om den fara, ſom förbindelſen med Sverige kunde ådraga honom från Konungen af Polen, hans Öfver-Länsherre i anſeende till Preuſſen, och huru ſtor bröllopsgård kunde påläggas *a*). Han underrättade Konungarne i Danmark och Angland, Nederländſke Staterne, Kur-Förſten af Saxen och Härtigen af Brunswig om ſitt tillärnade giftermål och begärte deras förord till Kur-Förſten af Brandenburg *b*); ty den ſiſtnämnde, nämligen Härtig Fredrik Ulrik af Brunswig, var gift med den till-

a) *Bref och Propoſition* till Enke-Drottn. och R. Råd. *Stockh.* 6 *och* 11 *Jul.* 1620. *R.* 560, 563.

b) *Bref* till Peter Falk. *Stockh.* 13 *Jul. och* 2 *Auguſti.* Till Konungen i Danmark. *D.* 20 *Jul. Reg.* 563, 573, 615. Ax. Oxenſtierna, *Anmärkn. Hiſtor.* i *Stockh. Magazin.* III. 148.

tillämnade Svenſka Drottningens äldre ſyſter Anna Sophia. Då Guſtaf Adolf 1620.
ſkref till Fältherren De la Gardie, ſom var i Rewel, och ſamtyckte till en vapenhvila med Polen; befallte han ock Fältherren gifva Polackerne tillkänna Svenſke Konungens giftermål och fordra att man ej från Polen förſökte lägga något hinder däremot *a*): Ty Kur-Förſten Georg Wilhelm hade yttrat, jämväl i bref till Konungen i Danmark, att han fruktade ovänſkap från Polen, dels för det han förmälde ſin ſyſter med defs fiände, dels emedan Polſke Prinſen Wladislaw redan hade begärt hänne förut; men Chriſtian IV ſtyrkte dock till förbindelſen med Sverige, och bidrog genom ſin bemedling att Konung Sigismund icke vägrade Kur-Förſten förläningen af Härtigdömmet Preuſſen *b*).

Svenſke Riks-Cancelleren affändes till Berlin att fullborda ägenſkaps underhandlingen, hvarom han ſkulle rådgöra med Härtig Adolf Fredrik af Mechlenburg; men i ſynnerhet rätta ſig efter gamla Kur-Förſtinnan; påminna hänne, om han ſå ſann paſſande, huru Konungen i Sverige haft tillfälle blifva förvisſad

a) *Bref* till Jac. De la Gard. *Stockh.* 31 *Julii.* R. 605.

b) Slange, Chriſt. IVs Hiſt. III. 451.

ſad om Prinſeſſans goda vilja och Kur-
1620. Förſtinnans ſamtycke, tacka hänne för *den moderliga benägenhet och goda för-ſäkring* Konungen af hänne ſiſt förſpor-de; anhålla om ſkyndſamhet med den Kongliga Brudens öfverreſa till Sverige och ej genom påminnelſer vid Gifter-måls-Contractet om utſtyring och dylikt gifva anledning till tidsutdrägt, utan lämna ſådant helt och hållet till Kur-Förſtliga hof-vets behag; förſäkra den tillkommande Sveriges Drottning om de hänne anſlagna årliga handpenningar, och Enkeſäte efter Konungens död, ſamt ſedan förlofningen högtidligen för ſig gått, ſkulle Riks-Can-celleren gifva Prinſeſſan *det klenod honom var medgifvet till en arrham*, det är, förlofningspant; om något Danſkt eller andre Förſtars Sändebud voro vid Bran-denburgſka Hofvet, ſkulle han noga i akt taga Sveriges Konungs höghet, och om Kur-Förſten genom detta giftermål fruk-tade att blottſtällas för någon fara från Polen, lofvade Konungen i Sverige biſtå honom med tillräckligt krigsfolk, ſå vi-da han ej var ſyſſelſatt med något annat krig *a*). Guſtaf Adolf hade genom ſin ſvåger Pfaltz-Grefven ärhållit underrättel-ſer, att Prinſeſſans Moder låtit märka miſs-

a) *Inſtruction* för R. Cancell. Oxenſtj. *Stockh.* 29 *Jul.* R. 59a.

miſstankar, att Guſtaf Adolf ſökte detta giftermålet för andra affigter än vänſkap och godt förtroende med Brandenburgſka Huſet, hvilka miſstankar Riks-Cancelleren framför allt ſkulle förtaga *a*). 1620.

Beſkickningen anſtälldes med mycken pragt och högtidlighet. Riks-Cancelleren beledſagades af åtta Kronans ſtörſta ſkepp, under Riks-Amiralen Gyllenhjelms befäl, att öfverföra den Kongliga Bruden, och Guſtaf Adolf gjorde dem ſjälf ſällſkap till Landsort *b*). Han reſte ſedan landvägen till Calmar, där Prinſeſſan ſkulle ſtiga i land, och ville ſjälf befördja att härberge ſamt andra förnödenheter voro i beredſkap till hännes ankomſt; men han klagade öfver ſtor briſt i Calmar, hvilken ſtad blifvit högſt illa medfaren af Danſkarne under kriget *c*). 7 Auguſti.

4 *Band.* Lll Riks-

a) *Bref* till R. Cancell. *Calmar* 24 *Sept. Reg.* 712.

b) *Inſtruction* för R. Amir. Gyllenhj. *Elfsnabben* 8 *Auguſti. Reg.* 628. Axel Oxenſtjerna; *Annott. Hiſtor.* anf. ſt.

c) Guſtaf Adolf ſkref med egen hand till Riks-Cancelleren: „Här är allting ſvåra örigtigt och „kan icke få hit thet behöfves. Jag häfver „ſändt något från Stockholm; men vinden arre„ſterar gallejorna, ſå att jag än intet bekommit „häfver. Casparum tager ändtligen med Eder; „elljeſt är här hvarken confect eller ſpeceri. „Dragen ſjälf förr i land och gifven dem goda

1620. Riks-Cancellerens reſa hindrades i början af ſtorm, ſom få ſkadade det ſtörſta ſkeppet, att det måſte lämnas vid Elfsnabben; men fullkomnandet af ägtenſkaps underhandlingen i Berlin aflopp ſå allde les efter önſkan, att man till förekommande af all tids utdrägt uppſköt Giftermåls-Contractets ſlutliga afgörande til Guſtaf Adolfs eget godtfinnande, och hu ärhöll ſåledes fägnande underrättelſer frå Riks-Cancelleren om ſin bruds ankomſt Han underrättades tillika genom Jacob Spents att Konungen i Danmark, hvar aflidna gemål varit den tillkommande Svenſka Drottningens faſter, ämnade lå några ſkepp gå ut till ſjös och kanſk perſonligen möta Prinſeſſan under hänn öfverfart till Sverige: Guſtaf Adolf b fall

„råd, ſom jag här lämnar; ty de behöfv „Vale". *Bref* till Cancell. *Calmar* 24 *Sep R.* 712.

Den här nämnde Caſparus var Apotheka Caſpar König, ſom Konungen utom andre ſk kat till Tyſkland att beſtälla om åtſkilligt t bröllopet. Servetter, dukar, lakan och dyl måſte nedſkickas till Calmar. Peſten hade viſt ſig, dock endaſt i ett eller tvänne hus, ſ Konungen ſtrax lät upbränna. *Bref* till En Drottningen och Marſkalken. *Calm.* 23 *Sep fol.* 707, 710. Till Carl Philip. *Calmar* 2 *Sept.* Till Enke-Drottn. *Stockh.* 8 *och* 3 *Oct. f.* 715, 737, 755.

fallte därföre Riks-Amiralen låta ett ſkepp gå förut och kunſkapa; han utlät ſig att Konungen i Danmark hade till äfventyrs ingen annan affigt, *än att låta ſe ſig och bravera uti ſjön;* ſå framt Danſka ſkeppen fordrade toppſegels ſtrykande eller dylikt af de Svenſka, ſkulle Riks-Amiralen, om han hade fruntimren om bord, efterkomma deras åſtundan, dock med vederbörligt jäf, *och vilje Vi,* yttrade Guſtaf Adolf ſig vidare, *det jedan i ſinom tid väl veta att vedergälla och belöna:* Var Chriſtian IV perſonligen med, ſkulle Riks-Cancelleren bjuda honom till brölloppet *a*). Men hvarken kom han ſjälf ej heller ſyntes några Danſka ſkepp, eller föreföll något annat hinder under öfverfarten från Tyſkland till Sverige; utan Prinſeſſan anlände lyckligen 7 Octobet. till Calmar, medan Guſtaf Adolf ännu var qvar, ehuru han icke där tänkt träffa hänne, utan anmodat ſin broder komma åt hänne till mötes; hvarifrån dock Carl Philip hindrades af ſjukdom. 1620.

Prinſeſſan Maria Eleonora hade i ſitt ſällſkap ſin moder, ſin yngre ſyſter Caharina, ſom var oförmäld, och en ung gift faſter af ſamma namn, ſom hon

a) *Bref* till R. Amiralen och Cancelleren. *Calm.* 24 *och* 26 *Sept.* *R.* 713, 716.

ſjälf, utom ſin betjäning *a*). Trenne
1620. Riks-Råd *b*) emottogo dem på ſkeppen utan för Calmar, höllo Svenſka tal till den Kongliga Bruden och hännes moder, och ledſagade dem med gallejor till ſlottet, där de emottogos af Konungen, hvarefter några dagar tillbragtes med dans och andra luſtbarheter. Konungen
14 Octob. reſte ſedan förut till Stockholm; de andre följde långſamt efter, och ſkedde reſan med flit långſamt, på det man i Stockholm måtte hafva tid till bröllopps anſtallterna. Dagen efter Prinſeſſans ankomſt till Calmar, hade Guſtaf Adolf afſändt Guſtaf Horn med ſkriftlig bjudning till Konungen i Danmark, och urſägt att det ej ſkett förr, hvartill anfördes ſåſom orſak, att man för väderlekens oviſshet ſå ſent på höſten ej kunnat veta hurd ſnart den Kongliga Bruden ſkulle öfverkomma *c*). Chriſtian IV ſkickade i ſitt ſtälle Danſka Riks-Rådet Holger Roſenkrants, ſom ökte fällſkapet vid den tillkommande Drottningens intåg, och hade ſedan

a) Hännes betjäning beſtod af 3 *Hofmåſtarinnor*, 8 *Jungfrur*, 1 *Hofmåſtare och* 7 *Junkare*. Abr. Brahes *Tidebok*, *f.* 209.

b) Nämligen Abraham Brahe, Gabriel Bengtſon Oxenſtjerna och Nils Stjernſköld. *Anf. ſt.*

c) *Invitations-Bref* till Kon. i Danmark. *Calm. 8 Oct. f.* 726. Schlegel öfver Slange, III. 157.

ſedan vid högtidligheterna förnämſta rummet näſt före Härtig Carl Philip, ſamt berömdes af Guſtaf Adolf i ett bref till Chriſtian IV, för ſitt värdiga och kloka uppförande, ſom eftet den tidens talſätt lydde, att han förhållit ſig *med ſtörſta discretion och förnumſtighet a*). Konungen af Böhmen hade ock blifvit buden; men han anförde ſitt olyckliga nederlag vid Prag till ſkäl, att han hvarken kunde komma ſjälf eller ſkicka någon i ſitt ſtälle; betygade dock ſin högſta fägnad öfver Guſtaf Adolfs förbindelſe med Brandenburgſka Huſet, hvaraf han lofvade ſig fördelaktiga följder för de betryckte Proteſtanterne i Tyſkland *b*). 1620.

I Wäſterås mötte Guſtaf Adolf ſin Brud, och uppehöll ſig där några dagar; men reſte åter förut till Stockholm, där han imedlertid lät uppſätta morgongåfve-brefvet, enligt hvad han därom förut rådgjort med Riks-Råden och ſin moder, och enligt hvad Riks-Cancelleren hade i Berlin utlofvat. Till lifgeding för hans Drottning anſloges ſtäderna Linköping och Ekeſjö, kongsgårdarne Norsholm, Bråborg och Kongsöro, med därunder ſåſom län lydande 9 Novemb.

a) *Bref* till K. i Danm. *Stockh.* 1 *Dec. Reg.* 794.

b) Des Königs in Böhemen *Schreiben*, de dat. Breslau den $\frac{13}{23}$ Novemb. 1620.

ett hundra tolf och en half ſocknar i
1620. Öſtergöthland och Småland, beſtående af 4324 ¾ hemman, och var viſſa årliga räntan 39,485 daler och 20 öre *a*). Detta lifgeding ägde hon efter Konungens frånfälle ſtyra med egne Ämbetsmän, dock efter Sveriges Lagar, hvadan invånarne då ſkulle gösa hänne ſärſkild huldhetsed; utnämnande af Biſkop och Domi-Capitels Ledamöter ſkulle likväl endaſt tillhöra Sveriges Konung, äfven ſtyrelſen öfver Skolan och Hoſpitalen; ſamt Adlens ruſttjänſt och all krigstjänſt, bevillningar och alla oviſſa utlagor. Under Konungens lifstid anſlogos hänne till ſå kallade *ſpelpenningar* fyra tuſen Svenſka daler (2461 ½ Riksdaler) årligen *b*).

Vid

a) Häraden, ſom utgjorde Lifgedinget, voro Walkebo, Hanekind, Åkerbo, Gullbergs, Wiſolka, Kinda, Ydre, Skärkinds, Bråborgs hus med Konungsſunda, Dagsberga och Stenby ſocknar, Öſtra Härad, Norra Wedbo, Södra Wedbo, Sevede, Aſpebolands och Handbörds.

b) *Morgongåfvo-Bref* för Fröken Maria Eleonora. *Stockh.* 20 *Novemb.* *R.* 779.

Till uppreſan emellan Calmar och Stockholm lånte vagnar af Adlen. *Sexton eller tjugu Öſtgöthe vagnar* beſtälldes deſsutom. Löſa tapeter medfördes att under nattlägren upphängas i rummen, ſärdeles i ſtäderne. En gård pålades Allmogen i några landsorter till det uppreſande Herrſkapets underhåll.

Från Wåſterås ſkref Guſtaf Adolf till Sut-

Vid Brudens ankomſt till Stockholm mötte Konungen med ett talrikt och lyſande fällſkap. Bilägret ſkedde ſamma dag, och Drottningens kröning några dagar därefter, hvarefter penningar ſlogos af olika ſtorlek att utkaſtas ibland folket, utom andra ſkådepenningar, ſom blefvo ſlagne öfver det höga parets kära ſammanlefnad, hvilken var ganſka förtrölig, faſtän Guſtaf Adolf likväl aldrig rådförde ſig med ſin Drottning i ſtatsſaker *a*). Bröllopps högtiden ſkedde med den tidens pragt, ibland annat att ſammanbjuda mycket folk, inrymma gäſterna på ſlottet, undfägna dem i flera dagar och vid afreſan gifva hvar och en någon ſkänk *b*). All Adlen i Sverige och Fin- 1620. 25 Nov. 28 Nov.

 land

hållaren i Stockholm Gabriel Oxenſtjerna: „Vi „vilje Herr Ståthållare att J Eder flit gören, det „en kakelugn uti det Tyſka fruntimret med „haſt kunde uppſatt blifva, efter det elljeſt, „Jungfruerne däruti vill falla för kallt“. Ordet *Fruntimmer* betydde rummet, ſom fruntimren bebodde. *Bref* till Erik Jörenſon (Ulfſparre). *Calmar* 23 *Sept. Tjellmo* 17 *Oct.* Till Enke-Drottn. och Gabr. Oxenſtj. *Wåſterås* 11 *Nov. Regiſtr.* 709, 748, 773, 774. *Bref till Nils Bielke, att han uppehåller Hans Kongl. Maj:ts Maitreſſe i Wåſterås till Hans Kongl. Maj:ts ankomſt. Stockh.* 6 *Novemb. f.* 764.

a) Jämnför Berchs *Lefvernes-Beſkrifning öfver Guſt. Ad. och hans Gem. Stockh.* 1788.

b) Apothekaren König ſkulle ibland annat upp-

land var uppbådad med ſin fulla ruſt-
1620. tjänſt, och att vara lika ruſtad öfver hela Riket; Ståthållarne ſkulle uppſkrifva hvar Adels perſon ſom fanns och huru många häſtar hvar borde hålla, ſamt därpå inſkicka förtekning; Riks-Råden borde deſutom utruſta ſärſkildta häſtar; femtio af Lifländſka Adlen förſkrefvos till Stockholm att öka bröllopps högtidens pragt, och ſkulle både under reſan och medan bröllopet påſtod hafva fri förtäring; de förnämſta af Adlens fruntimmer, Ärke-Biſkopen och några Biſkopar bödos ſom gäſter till bröllopet; äfven gamla Enke-Drottningen Catharina Stenbock; den andra Enke-Drottningen, Guſtaf Adolfs moder ville i början urſäkta ſig därifrån, af orſak att Carl Philip låg ſjuk; men lät ſlutligen öfvertala ſig, då Konungen i de förbindligaſte utlåtelſer anhöll om hennes när-

köpa i Tyſkland till Konungens bröllop ſex ſtycken handfat med därtill hörande kannor af ſilfver, tolf ſtycken ſtora förgyllda kredentzer, att ſätta i boningsrummen, och halftannat eller två duſſin mindre kredentzer eller ſilfverbägare till föräringar. *Bref* till Caspar Apothekare. *Stockh. 6 Sept. R. 671.*

Ståthållare anmodades att till bröloppet uppſända ljuſſtakar af tenn, kannor och dylikt, efter Konungens förråd ej ville förſlå. *Bref* till E. Jöranſſon med flere. *Calmar 25 Septemb. R. 716.*

närvaro *a*). Härtigens hälſa tillät äfven hans närvarelſe. Han och Danſka Sändebudet ledde den unga Drottningen *b*). Att förtäringen under bröllops glädjen icke gått ſparſamt till, kan ibland annat ſlutas af en förtekning på de dricksvaror, ſom en enda Köpman därtill lefvererat *c*): Till högtidens prydnad ſpeltes ock en comedie, en denna tiden föga öfvad vitterhet, hvadan man ej heller bör fordra att detta ſkådeſpel ſkall kunna inträffa med nu gällande regler, antingen för theater eller ſkaldekonſt. Det hade likväl åtminſtone den förtjänſten att ämnet var taget ur Svenſka hiſtorien, och angick en beſkickning till Konung Mildred i Äng- 1620.

a) *Bref* till Ståthållarne. *Stockh.* 16 *Auguſti.* Till Landt-Råder och Adlen i Liſland. *Stockh.* 7 *Sept.* Till Cancelleren. *Stockh.* 8 *Septemb.* Till Clas Horn m. fl. *Calmar* 4 *Octob.* *Invitations-Bref* till Adels-Fruarne. Till Enke-Drottn. *Stockh.* 26 *och* 31 *Octob.* R. 635, 673 - 675, 691, 726 - 728, 750 - 755.

b) *Bröllops-Proceſſen*, *dat.* 25 *Novemb.* R. 785.

c) „Zedel för Erik Larſſon att njuta acciſen fri på „det vin och öl, ſom han till Kongl. Majts „bröllops högtid lefvererat hafver, nämligen „Rhenſkt vin 177 åhm 16 f:del, Franſkt vin „70 pipor, Spanſkt vin 15 pipor, vinättika 6 „oxhöfd, Rhenſkt bränvin ½ åhm, Roſtocker öl „42 läſter 8 tunnor, Sundſkt (*Stralſundſkt*) öl „102 läſter". Kammar-Collegii *Protocoll* för 10 Januarii 1621.

i Ängland af Olof Skötkonung, med be-
1620. gäran om Chriſtne Lärares inſändande till Sverige, hvilket värf man i Ängland anſåg för rätt farligt; men att ändtligen den helige Sigfrid *tog ſig an denna ſak*, och kallas här för rimmets ſkull *Arke-Biſkop i Eborak*, i ſtället för York; att Chriſtna Läran infördes i Sverige, och att när Konung Olof Skötkonung detta till väga bragt,

Låt han ſig viga med ſin kåra Brud,
Och vandrade ſtitigt efter Guds Bud a).

XXII. Capitlet.

Slut på gränsförrättningen med Ryſsland. — Rikſdag i Stockholm. Krigshjälp och krigsruſtningar emot Polen. — Guſtaf Adolfs Krigs-artiklar, förſta fälttog emot Polen, ſamt dröfringar i Liſland och Kurland. — Hertig Carl Philips och Enke-Drottning Catharina Stenbocks död.

Slut på gränsförrättningen med Ryſsland.

Under ſina fredliga inrikes göromål ſyſſelſattes Guſtaf Adolf tillika denna tiden med

a) *Olof Skottkonung. Thet är een Luſtigh Comedia. - - - - - Aff* Andrea Johannis Prytz *beſchriffuen och hollen uthi Stockholm then* 1 *och* 2 *Decemb. anno* 1620. Tryckt i 4:o ſamme år.

med ständiga krigsrustningar, i synnerhet i anseende till Polen; men jämväl i anseende till Rysland, med hvilken granne freden ej ännu gått i fullkomlig verkställighet. Sveriges gränsfästningar emot Rysland måste sättas i behörigt försvarsstånd *a*); ty Rysslarnes Fullmägtige vid gränsförrättningen fortforo i flera obilliga påståenden, och ville åter ibland annat oförmärkt söka en högre titel för Stor-Förslen än för Konungen i Sverige, på det sättet, som Svenskarne anmärkte, att Rysslarne tillägnade Stor-Förslen det ordet *Welitzestwa;* men brukade *Welmoštwa*, om Konungen i Sverige. Bägge dessa orden voro i Ryska exemplaret af Stolbowa freden nyttjade om Gustaf Adolf, och han yttrade sig, att det ena kunde hafva så hög bemärkelse som det andra; så framt Rysslarne därföre nyttjade bägge orden om Sveriges Konung, behöfdes ej påminnas däremot; men ej skulle dem tillåtas endast nyttja *Welmoštwa*, eller tillvälla sig minste obehörig förmonsrätt *b*): Ville de på Svenska endast 1620.

gifva

a) Gust. Ad. *Bref* till Ståthåll. Henrik Månsson och Nils Hansson. *Stockh.* 2 *September år* 1620.

b) *Bref* till Gräns-Commissarierne och Fältherren. *Stockh.* 4 *Sept.* 1 *Octob. och* 6 *Novemb. år* 1620. *R.* 664, 721.

gifva Konungen i Sverige titel af *Ko-*
1620. *nungslig Stormägtighet*, då ſkulle man gifva Zaren titel af hans *Zariſka Hög-het*, ſom förr hade varit brukligt, och *Regent* i ſtället för *Obladatel* (Wladätel), hvilken ſiſtnämnde titel alldrig blifvit gifven någon Zar af Sveriges Konungar förrän nu i Stolbowſka fördraget *a*).

Man beſlöt ändtligen å bägge ſidor
1621. förordna nya Fullmägtige, ſom trodde bättre kunna foga ſig efter hvarandra, och de ſom från Sverige utnämndes reſte till Kexholm *b*); men Ryſſarne anmodade de förre, ſåſom bäſt underrättade, att jämväl ſtadna qvar. Guſtaf Adolf gaf befallning att äfven med någon Sveriges ſkada viſa eftergifvenhet emot Ryſſarne; dock ingalunda bifalla obilliga påſtående, utan då ſnarare alldeles afbryta gränſe-

a) *Bref* till Gråns-Commiſſar. *Stockh.* 24 *Jan.* och 22 *Mars år* 1621. *R. f.* 21 - 25, 126. Ryſka ordet *Welitſchestwo* öfverſättes med *Majeſtät*, på Latin med *Majeſtas* och *Magnificentia*. Latinſka orden *Magnates*, *Optimates*, på Svenſka *Höge Herrar*, öfverſättas på Ryſka i plurali *Welmoſchi*. Ryſka ordet *Wladdtel* öfverſättes på Latin, *qui rerum potitur*, (regerande Herre). Teutſch-Lat. u. Ruſſ. Lexicon. Petersb. 1731, 4:o.

b) De voro Ståthållaren på Narwa Henrik Flemming, Chriſter Claesſon till Sporila (*Horn*) och Secreteraren Henrik Jönſſon. *Fullmagt*, *dat. Stockh.* 1 *Mars* 1621. *f.* 86.

gränsförrättningen *a*): I anledning häraf
ſkickade Sveriges Fullmägtige ſin Trans- 1621.
lator *b*) till Ryſſarne och ärbödo ſig att
ufträda de omtviſtade byar; men under
ett därpå följande ſammanträde vid Hi- 22 Mars.
bianwaru, väckte Ryſſarne nya invänd-
ningar; ty man påtänkte i Ryſsland ut-
vägar, att kunna återtaga antingen från
Polen eller Sverige de orter, ſom måſt
ufträdas; dock ſom man var villrådig
emot hvilketdera Riket förſt borde bry-
tas löſt; utdrog ſå länge på tiden med
gränsförrättningen, att Ryſsland kunde
hafva en öppen anledning till ovänſkap
emot Sverige, i fall man efter ſtilleſtån-
det med Polen ſåg ſig mägtig att åter
begynna ett krig. Men då Stor-Förſtens
fader Feodor Romanof, eller med ſitt
Präſtnamn Philaret, under hvilket han är
mäſt känd, hemkom från ſitt Polſka fän-
gelſe efter ſtilleſtåndet, och under ſin ſons
namn hade betydligaſte delen i Riksſty-
relſen; fann han freden vara nödvändi-
gaſt för ſitt ſkakade fädernesland: Stor-
Förſtens ſtränga befallning kom att hans
Fullmägtige ſkulle ſkyndſamt affluta gräns-
förrättningen med Sverige, ſom ock då
genaſt verkſtälldes: Sverige afſtod tvänne; Auguſti.
af

a) *Bref* till Gräns-Commiſſar. *Stockh.* 12 *Maji.* *R.* 203.

b) Han hette Anders Eriksſon.

af de omtviſtade byarne Repola och Pu-
1621. rojerwi, och Augdow lämnades ſtrax till Ryſsland af Henrik Flemming, ſom där varit Ståthållare. Philaret upphöjdes till Patriarchal-värdigheten, hvarmedelſt han blef näſtan detſamma ſom Påfve öfver Ryſsland, en värdighet, den Zar Peter I framdeles afſkaffade, och förklarade ſig ſjälf för Ryſka kyrkans Öfverhufvud. Denne Philaret, ſom emot folkrätten blifvit fängſlad i Polen, då han kommit dit ſåſom ett ordentligt Sändebud från Ryſsland, och hade varit hållen i ett ganſka hårdt fängelſe, ville hälldre ſöka tillfälle till fredsbrott emot Polen än emot Sverige, hvadan Guſtaf Adolf under alla ſina påföljande krig icke blef angripen från Ryſsland; men de orter Ryſſarne mäſt afträda till Polen, färdeles Smolenſko, lågo dem mäſt om hjärtat att återvinna, ſom ock ſedan efter Konung Sigismunds död gaf dem anledning att åter begynna fiändtligheterne, innan ſtilleſtåndet fullkomligen hunnit gå till ſlut *a*).

Riksdag i Stockholm. Krigshjälp och krigsruſtningar emot Polen.

Medan deſſa gräns-underhandlingar mer och mer nalkades till ſlut, kunde Sveriges ſtyrka, om den efter ſå långa krig ej var ſtor, likväl någorlunda odeld

få

a) Jämnf. Widekindi, *Ryſka Krigs-Hiſt. X. Bok.* Levesque, *Hiſt. de Ruſ. III.* 366. &c.

ſå användas blott emot en fiände, och krigsruſtningarne egentligen anſtållas i afſeende på Polen. De ſkedde efter vanligheten genom utſkrifning och värfning till fotfolkets ökande, genom hemmans tillåtande för dem, ſom ville göra ruſttjänſt, och genom värfning ſärdeles af ſå kallade Kyriſſer-Ryttare eller *Cuiraſſierer*, ſom voro bättre utruſtade och beväpnade än det öfriga Land-Rytteriet *a*). Värfning anſtälldes ej alle- 1621.

a) Hvar Kyriſſer-Ryttare ſkulle vara beväpnad 1. med ett godt ſkottfritt harneſk eller ſå kalladt *kôritz* från hufvud till fot å lekamen och benom, ſå att intet på honom ſkulle vara obeväpnadt, och dårhos hafva ett par goda piſtoler, och en god undervårja. 2. Skulle han hafva en god och ſtark häſt, hvilken ſkulle brukas under kôritſet. 3. En något låttare häſt och därtill en veråktig karl eller dräng utan harneſk; åfven förſedd med ett par goda piſtoler och en god undervårja. 4. En troſsklippare.

Hvar ſådan Ryttare århöll i ſold om månaden, i fält och på tog 24 daler och hälften då han låg i garniſon, ſamt på hand 24 daler till *Anridgeld* eller värfningspengar. Då Kronan ſkaffade dem harneſk, afräknades de i beſoldningen. De ſkulle vara färdiga till början af Maji månad, och i fall fred ſlöts, åndock icke afſkedas åtminſtone innom ett år, att hafva årſättning för ſin koſtnad. *Fullmagt* för Fändriken Erik Tott att antaga ett compagnie Kyriſſer. *Stockh.* 26 *Januar.* *R.* 30.

De öfrige Landt Ryttarne ſkulle vara utruſtade med goda häſtar, och piſtoler, ſamt beväp-

allenaſt inrikes utan ock utrikes, och en
1621. Skottſk Officerare Jacob Seitton, ſom
förut tjänt Holländarne ſom Capiten; men
antogs till Öfverſte i Svenſk tjänſt, be-
fullmägtigades att i Holland värfva tv
hundra man fotfolk af ſina landsmän.
Men ſom Holländarne ſjälfve gjorde
krigsruſtningar emot Spanien, kunde ſvå
ligen vapen därifrån ärhållas *a*); utan de
af Svenſka krigsfolket, ſom blefve hem-
ma i landet, måſte lämna ifrån ſig Kro
nans gevär till dem, ſom drogo i fält,
och efter gammal ſed ſjälfve förſkaffa ſig
en god bössa och undervärja, det bäſta
de kunde *b*): Louis De Geer och andra
Holländare anſkaffade likväl fraktſkep

nade åtminſtone med *Pått*, *Ryggſtycke* o
Bröſtſtycke så ock goda ſidevärjor. Hvart comp
gnie af detta Rytteri, ſkulle delas i tvänne
lar, ſå att hvar del eller nytt compagnie be
af 125 Ryttare med befäl och alla. *Inſtruc*
för N. Stjernſköld, *Stockh.* 20 *Mars.* *R.* 1
Pott kallades den delen af Rytrarens järn
klädning, ſom förvarade hufvudet. Deſs ru
ſkapnad och likhet med en gryta eller po
gaf anledning till namnet.

a) *Bref* till Bengt Kafle. *Stockh.* 4 *Maji.*
190. *Litteræ* ad Comitem Mauritium de N
Volmagt pro Jac. Sitton. *Stockh.* 11 och
Mart. Tyſka Reg. p. 70, 77, 78.

b) *Bref* till Herm. Wrangel. *Stockh.* 12 M
R. 206.

II Sveriges tjänſt *a*), och uppköpte äf-
en krigsförråd i Holland för Sveriges 1621.
ikning, gemenſamt med Svenſke Öfver-
ygmäſtaren Anton Monier ſamt andre
veriges utſkickade *b*).

Af det gamla Svenſka fotfolket utvaldes
e förnämſte ſom indeltes i nya och ſmärre
egementen *c*); de ſom utſkrefvos förſågos

) *Bref* till Anders Svensſon. *Stockh.* 27 *Maji*. R. 246.

) Guſt. Ad. *Quittung* pro Loviſs de Gerr. *Dat. in caſtris für Elfsnabben* 13 *Jul. Tyſka Reg.* p. 266. Jämnf. p. 68, 118, 129.

Ofvanföre ſid. 736 kallas Monier eller Mo-
nieur Fransman; men han lärer varit född i Skottland.

Af hela Wäſtergöthlands fotfolks Regemente utvaldes ett mindre Regemente beſtående af åtta compagnien, hvart compagnie af 147 man, nämligen, en Capiten, en Lieutenant, en Fändrik, 2 Sergeanter, en Förare, en Furerare, en Ruſtmäſtare, ſex Corporaler, tre Trumſlagare, femtiofyra Pikenerare, ſjutiotvå Muſketerare, fyra Mönſterdrängar, en Mönſterſkrifvare, en Barberare, och jämväl för afgången ſkull fem öfverlopps perſoner till hvart compagnie. Deſsutom ſkulle af Wäſtergöthlands Regemente uttagas fyra andra lika ſtora compagnien att ſättas under ett annat Regemente, tillſammans tolf compagnien. Af Öſtergöthlands Regemente ſkulle på det ſättet uttagas ellofva compagnien, af Smålands nio, och af Norrlands tio. Någon af underbefället ſkulle blifva hos det hemma varande manſkapet, ſom ock ſkulle hållas färdigt till upp-

med gevär och inöfvades till krigsmän
1621. Konungen yttrade ſig, „att efter många
„ſkulle dömma föraktligen om folket fö
„kläderna ſkull, och ſedan föraktligt tal där
„igenom blifva utſpridt i främmande lan
„om hela krigshären, honom och Rike
„till ſkada; ſå ſkulle de nyſs utſkrifn
„knektarne tillhållas, att då de upptogad
„ſkaffa ſig tjänliga kläder i ſtället för de
„ras långa jackor och bondekläder, hvar
„vid mindre behöfde hafvas affeende p
„ſjälfva materien, än att kläderne vor
„ſkickligen förfärdigade“ *a*).

Vid utſkrifningen mötte mycken ſvå
righet af folkbriſt, förorſakad ej allena

brott. Ett compagnie fotfolk kallades och ſtu
dom ett *Capitenſkap*. Orden *Fana* och *Fäni*
i ſtället för Compagnie, voro nu mera näſtan a
deles aflagda. *Inſtruction* för N. Stjernſköld
Guſt. Horn, Gabr. Oxenſtjerna, m. fl. *Stock*
20 *Mars*, 16 *Apr.* 22 *Maji*. *R.* 122, 16
207, 224, 230.

Factoren i Angermanland ſkulle af Rörſm
derne i Helſingland låta förfärdiga *muſketer*, t
hvar muſket *en bandeler och gaffel*; de
utom *långa ſpetſar*, hvar *ſtake* tolf alnar läng
ſpetſig framtill udden, *ſpetsuddarne* dät
ſkulle vara hvar två alnar långa, och väl hård
att de kunde drabba på harneſken och ſkenorn
Gafflarne ſkulle vara med *uddar och lunteh*
nar på båda ſidor.

a) *Bref* till N. Stjernſköld. Stockh. 4 Maji. R
189.

af de föregående krigen, utan ock af pe-
ſten, ſom deſſa åren härjade på flera or- 1621.
ter både i Sverige och utrikes, ſå att
femton och ſexton års goſſar voro näſtan
de ende, ſom kunde uttagas till krigs-
män *a*). Enke-Drottningen gjorde åtſkil-
liga invändningar emot både utſkrifningen
och värfningen i ſitt lifgeding och Carl
Philips Härtigdömme; hon ville därifrån
frikalla ſine enſkildte underſåter, och hän-
nes Fogdar ſatte ſig emot Konungens
Fullmägtige, ſom förrättade utſkrifningen;
att Konungen nödgades göra hänne före-
ſtällningar om otillbörligheten häraf, och att
näſtän uppbörden tillhörde Enke-Drottnin-
gen, lydde dock invånarne lika under Kro-
pan, ſom i andra landsorter *b*). Till
Landsknektarne öfver hela Riket indeltes
en daler ſ. årlig ränta, af någon viſs gård,
och deſsutom ſkulle hvar knekt hafva en
ättondedels gård fri för alla oviſſa påla-
gor *c*). Flottan, ſom beſtod af femtio

M m m 2 ſju

a) *Mandat* om en Bönedag. *Stockh.* 1 *Januar. år* 1620. *Reg. f.* 1. *Bref* till Utſkrifnings-Commiſſar. Till N. Stjernſköld, Ped. Michelsſon. *Fullmagt* att värfva. Stockh. 12 och 16 Febr. 12 Mars, 5 Jul. år 1621. R. 47, 52, 316, 102, 104.

b) *Bref* till Utſkrifnings-Commiſſar. och Enke-Drottn. Stockh. 17, 18 Febr. 13, 24 Mars, R. 53, 79, 106, 132.

c) *Bref* till Ped. Michelsſ. *Stockh.* 5 *Jul.* R. 316.

fju fartyg, ſtörre och mindre, med två-
1621. tuſen ſjuttio åtta mans beſättning, för-
öktes med åtta örlogsſkepp, ſex pinatſer,
tolf proviantſkepp och aderton gallejor,
på hvilka alla voro nio hundra fyrtio
åtta mans beſättning *a*).

Att ärhålla underſtöd till deſſa ruſtnin-
gar utſkref Konungen en Riksdag i Stock-
holm, dit ſamtlige Ständerne ſammankalla-
des *b*). Nyſs förut hade den förſta Evan-
geliſka Jubelfeſten i Sverige blifvit firad,
till åminnelſe af Lutherſka lärans införan-
de, ett hundra år förut, genom Konung
Guſtaf I:s förſorg, ſamt för det Sverige
då blifvit befriadt från Danſka oket och
Guſtavianſka eller Waſa ſlägten upphöjd
på Svenſka thronen: Trenne helgdagar
blefvo i detta affeendet påbudne *c*), och
Arke-Biſkopen Kenicius uppmuntrade
Präſterſkapet att förſt rätta egna briſter,
ſedan

a) Se Bilagan N:o IV.

b) Nämligen alla af Adlen, ſom voro komne till
laga år; Biſkopen i hvart ſtift, med två af
Dom-Capitlet, och en Präſtman af hvart härad;
alla Öfverſtar, Öfverſte-Lieutenanter, Ryttmäſta-
re med en af Ryttare-underbefälet, och Capite-
ner med en af Knektarnes underbefäl, nämli-
gen ſå vida de icke af Kronans tjänſt voro för-
hindrade; en Borgmäſtare med en Rådman och
en Borgare af hvar ſtad, ſamt två boſatte Bön-
der af hvart härad.

c) Den 21 Januarii, 21 Februarii och 21 Martii
År 1621.

ſedan arbeta på åhörarnes förbättring, i ſynnerhet på obrottslig lydnad emot Öfverheten *a*): Från Religionen och de faror, ſom nu hotade Lutherſka läran i Tyſkland, ſamt från de utrikes anläggningar, ſom förehades emot Sveriges Konunga-hus, hämtades äfven ſkäl till Riksdagen, och i kallelſen därtill föreſtälldes huru Catholikernes ſtämplingar, ſom länge hotat, nu omſider utbrutit i fiändſkap, bragt flere af de Evangeliſke under det Påfviſka oket, ſamt att Konungen i Polen, ſom var en ibland de förenta Catholſka Magterna, icke kunnat förmås till billiga fredsvilkor, hvadan Sverige nu vid ſtilleſtåndets ſlut icke hade af honom att vänta annat än krig, och måſte vara i beredſkap att mota våld med våld *b*). Inför Ständerne utförde Guſtaf 1621.

Mmm 3 Adolf

a) Bælter, om *Kyrko-Ceremonierna*, pag. 296. Bazius, *Hiſt. Eccleſ. p.* 704. Spegel, *Kyrko-Hiſt.* P. I. 62. II. 163. Kon. M*andat och Inſtruction*, hurueledes den påbudne Jubelfäſt och allmänna Bönedagar hållas ſkole. Stockh. 3 Decemb. 1620. *Tryckt.*

En Latinſk Oration om detta Jubelår, hållen på Gymnaſium i Wåſterås af Lector Laur. Nic. Blackſtadius, är tryckt i Wåſterås 1622, på 3 ark i 4:o, där ändemålet, nämligen Guds åra, med denna och andra dylika högtider omtalas.

b) *Patent* om Riksdagen. *Dat. Stockh.* 16 *Apr. R.* 162.

Adolf deſſa föreſtällningar än ytterligare;
1621. ärhöll förſäkringar om undſättning med folk, penningar och lifsmedel efter hvars och ens förmåga, när han framdeles därpå fordrade, ſå framt han med Polen ej kunde ärhålla en billig fred, den Ständerne likväl hälſt åſtundade, och de beviljade nu ſtrax en landtogs gärd lika med den ſom året förut blifvit pålaggd *a*); ville

a) Nämligen af hvarje ſexton fullſåtes Skatte- och Kronebönder, och tretiotvå fullſåtes Frälſebönder, råknandes två halfva emot en hel och två Torpare emot en half: Spannmål 24 tunnor, foderkorn 2 tunnor, humle 2 liſpund, ſmör 4 liſpund, kött och fläſk 24 liſpund, hälften af hvart, talg 16 marker, oxe en, får 8, gäls 4, höns 16, ägg 160, hö 8 laſs, halm 80 kårfvar, att föras till ſjöſidan när därpå fordrades. Ville någon i ſtället betala med penningar råknades för en tunna ſpannmål 9 mark, en tunna foderkorn 4 ½ mark, 1 liſpd humle 6 mark, 1 liſpd ſmör 6 ½ mark; för en oxe 10 daler, och i Norrland 8 daler, ett får 3 mark, en gås 12 öre, ett höns 3 öre, ett tjog ägg 3 öre, ett laſs hö en daler, men i Norrland och Weſtmanland 3 mark, en kårfva halm 1 öre. Allmogens *Biaſſked. Dat.* 26 *Junii* 1621. *Reg. f.* 289.

Enke-Drottningen hade för den året förut pålaggda gården årbudit för Carl Philips Härtigdömme i ett för allt 3000 tunnor ſpannmål, ſom likväl Konungen funnit vara för litet; men bifallit att hon måtte gifva ſå många tunnor mjöl och deſsutom ſå mycket hon ſjälf behagade i ſmör,

ville några illa ſinnade kring landet ut-
ſprida onda rykten och elak uttydning 1621.
öfver detta kriget eller Konungens andra
göremål, att dymedelſt förmå underſåter-
ne till kallſinnighet emot Öfverheten; ſå
lofvade Ständerne afböja de ſkadliga följ-
der, ſom däraf kunde yppas och icke
låta förföra ſig från ſin underſåtliga tro-
het *a*).

Från Polen gjordes väl oupphörliga förſlag om vänliga underhandlingar; men utan mening om verklig vänſkap; man yrkade därifrån ſtilleſtåndets förlängande; men med opålitliga vilkor, ſåſom förut, icke tjänande till ſäkerhet för Sverige, utan endaſt till uppſkof och tillfälle för Polen att göra krigsruſtningar, ſom ock verkligen förehades på gränſerna af Lithauen *b*). Radziwill förordnades till Fältherre i Polen, och af Riksdags-beſlutet i Warſchau, hvilket Guſtaf Adolf erhållit, inhemtade han att deſſa krigsruſt-

 ningar

kött och andra victualier. *Svar* på Enke-Drottn. ſkrifv. *Stockh.* 31 *Januar. f.* 34.

a) *Riksdags-Beſlut*, *d. Stockh.* 26 *Junii.* Stjernman, I. 744.

b) Jacob De la Gardies *Bref*, *dat. Helſingfors* 19 *Febr.* om Polſka ſtilleſtånds förſlagen erhöll ej Konungen, i Stockholm, förrän den 17 Mars, hvadan han påminde Fältherren beſörja om ſkyndſammare fortgång med angelägna bref.

ningar ſkedde emot Sverige; han kunde
1621. därföre icke tro att Polſke Underhandlings-Commiſſarierne hade ſin Konungs fullmagt, alldraminſt att ſamtycka till en beſtändig fred, ehuru de yttrat ſin åſtundan att fortſätta underhandlingarne; utan han lät författa ett bref till dem i Jacob De la Gardies namn, hvarmedelſt ſtilleſtåndet uppſades. „Oſs ligger magt up„på“, anfördes ibland annat till De la Gardie, „att Vi icke blifve antingen öf„verilade af dem, eller, ſom deras vana „är, allt ſkjutit inpå höſten och vintren, „den Oſs oläglig och dem beqvämlig är, „och fördenſkull hafve Vi för godt an„ſett, att icke längre låta draga Oſs vid „näſan med ett ſådant ſvikfullt och Oſs „præjudicerligt ſtilleſtånd, ſom härtill va„rit hafver, utan nu i tid ſäga dem det „upp, på det att om icke ett annat ſtil„leſtånd kan blifva ſlutet, det Vi icke tro „ſke kunna, Vi då må hafva tid att „bruka ſommaren till Vår nytta, och „icke ſkjutas inpå höſten, efter Vi dock „äre på Vår ſida till ſinnes, att hålla de „tre månaders tid ſtilla, ſom accordera„de äro“. Ty vapenhvilan med Polen var ſamtyckt med vilkor, att den ſom efter defs ſlut åter ville begynna krig, ſkulle därom tillſäga tre månader förut.

Till

Till ſkäl hvarföre ſtilleſtåndet uppſa-
des, anfördes, att ehuru Sverige för ett 1621.
halft år ſedan lämnat billiga fredsvilkor
till Palatinen af Wilna att meddelas Po-
lens Konung och Ständer, hade man dock
icke kunnat därpå ärhålla minſta ſvar,
utan tvärtom hade Polſka Riksdagen be-
ſlutit uppſätta en ſtor krigshär på Lif-
ländſka gränſen, ſom icke kunde vara ärn-
nad emot någon annan än Sverige; hva-
dan Sveriges Konung förklarade ſig anſe
ett ſäkert krig förmonligare, än ett ſå
bedrägligt ſtilleſtånd, och detſamma för-
denſkull nu uppſade: Likväl med den
tilläggning att han hälſt önſkade fred och
hade afſky för blodsutgjutelſe, hvadan
han gaf ſine Fullmägtige befallning att
därom ytterligare underhandla, allenaſt
man å Polſka ſidan ville gå upprigtigt
tillväga. Vilkoren, ſom från Sverige fö-
reſlogos, voro, att man ſkulle afſtå med
ſmädeſkrifter och allt ſom kunde reta
ſinnen, eller underhålla ovänſkapen emel-
lan bägge Konungarne; ſtilleſtånd ſkulle
icke ſlutas på korrtare tid än tio år och
gälla för alla till bägge Riken hörande
landſkap; Konung Sigismund kunde väl
få nyttja Sveriges Konunga-titel; men
med förbehåll att ingen rätt till Riket
därmed beteknades; bägge Konungarne
och båda Rikens Sänder ſkulle gifva en

oförfallſkad bekräftelſe för ſig och efter-
1621. kommande på hvad ſom afhandlades; om Guſtaf Adolf kunde ärhålla fred, ville han afträda Pernau, då gränſerne ſkulle blifva deſamma emellan Sverige och Polen, ſom de voro år 1600, när kriget började *a*).

Men hoppet om fred förſvann mer och mer. Att komma ur den ſtändiga oſäkerheten med Polen, hvilken under vapen-

a) *Conceptum Litterarum Regiar.* ad Jac. De la Gard. *Inſtructio* pro Commiſſariis ad pacificationem. *Plenipotentia* pro Commiſſar. *Dat. Stockh.* 17 *Febr.* Tyſka och Lat. *Regiſtr. p.* 79.

Utom Jacob De la Gardie nyttjades Måns Mårtensſon, Adam Schraffer, Ludvig Dufva och Borgmäſtaren i Rewel Direndal vid deſſa underhandlingar. Den ſiſtnämnde, ſom var väl mägtig Latinſka ſpråket, ſkulle i ſynnerhet tillſe att ej tvåtydiga talſätt infördes, ſom lände till Sveriges oſäkerhet. Underhandlingarne ſkulle ej fullföljas längre än till den 8 Junii, utan då af de Svenſke afbrytas, om fred ej därtill kunde århållas. Guſt. Ad. *Bref* till Jac. De la Gard. Stockh. 31 Jul. 1620. R. 605. Jämnf. f. f. 118, 124, 232, 348.

Då ibland ſkälen, att vara angelägen om fred, äfven anför, att åkerbruket måtte upphjälpas i Liſland, ur det lägervall, hvari det kommit under kriget, nyttjades det talſättet, *att jorden hållit ſin ſabbath* (hvila), „terraque ipſa, quæ „ſua ſabbatha jam egit, excoli tandem & natu„ralis ſuæ feracitatis fructum ferre poſſit“.

vapenhvilan var lika ſom under ett uppenbart krig; emedan på det tvååriga ſtilleſtåndet ſom ſlöts 1618, alldrig kunde ärhållas någon bekräftelſe från Polen; lät Guſtaf Adolf författa de vilkor, ſom ſkulle tjäna till grund för ett ordentligt ſtilleſtånds afſlutande, och i god tid, innan detta ofäkra lopp till ända, dem öfverſkicka till Polen, att man där måtte kunna tillräckligen öfverväga ett ſå vigtigt ärende, utnämna och med vederbörlig myndighet förordna Fullmägtige till nya och gällande underhandlingar, ſamt ſlutligen bindande öfverenskommelſer: Men emot all förmodan då Polſke och Svenſke Fullmägtige ſammanträdde vid Michelsmäſſan 1620, och ſedan i Maji månad 1621; medbragte Polens Ombud alldeles icke något betänkande om de från Sverige föreſlagna vilkor, alldeles ingen underrättelſe om Polens påſtående; man ville å Polſka ſidan alldeles icke handla om fred eller ſtilleſtånd i Konungens namn eller under hans bekräftelſe, utan endaſt i Rådsherrarnes namn; Polens Ombud hade icke deras Konungs fullmagt att företaga öfverläggningar med Sveriges Fullmägtige; ej heller ville Konung Sigismund meddela ſin bekräftelſe på de öfverenskommelſer man ſkulle kunna ingå: Man anſåg fördenſkull ej allenaſt 1621.

naſt å Svenſka ſidan alla ſådana öfver-
1621. läggningar för onyttiga; utan ſtaden Riga yttrade ock inför Polſka Regeringen ſitt ſtora bekymmer häröfver, emedan den förſt fruktade Sveriges fiändſkap, och klagade att Polſka Rikets förhållande var ſå mycket obilligare, ſom det tillika var invickladt i krig med Turken *a*). Under det man på Polſka Riksdagen öfverlade om deſſa krig både emot Turken och Sverige, röjdes mycken oenighet och många parti-trätor, ſom ej heller lofvade tillräckligen driftiga förſvars-anſtallter, och ett mordiſkt förſök emot Konung Sigismunds egen perſon ökte förſkräckelſen.

En rik Adlig yngling vid namn Michael Piekarski, föreſatte ſig att mörda Konung Sigismund, antingen af vanſinnighet, eller af harm däröfver, att han på ſine ſlägtingars anhållan blifvit af Konungen ſatt under förmyndare; han ſtälde ſig i ſådant uppſåt vid kyrkedörren en dag då Konungen gick i Gudstjänſten, och ſlog honom tvänne ſlag med en ſpetſig klubba; men intetdera ſlaget blef farligt eller träffade i hufvudet, ſom miſsdådaren ärnat. Han fängſlades genaſt, och

a) *Epiſtola* Rigenſium ad Princip. Chriſtoph. Radzivillium. *D. Rigæ 4 Febr.* 1622. Tryckt i Riga 1622 i 4:o.

och ehuru han var af förnäm och rik börd, fann man likväl oanſtändigt att arbeta på utverkande af något lindrigt ſtraff: Han blef under det han fördes till afrättsplattſen emellanåt knipen med glödande tänger, därefter afhöggos honom händerna, ſedan ſöderſlets han af häſtar, ſlutligen brändes han och aſkan utſköts af en laddad kanon; all hans ägendom tillärkändes Konungen och Kronan. Konung Sigismund bemödade ſig ſjälf att få detta ohyggliga ſtraff lindradt; men utan verkan: Den på Riksdagen förſamlade Polens Adel påſtod ifrigt att den borde nitälſka för ſitt Ståndſ och ſin Nations ära; ville icke fläckas af en illgärning hvari den icke haft del, och Konungens lindrigare dom kunde ingalunda blifva gällandę *a*). 1621.

Riksdags-Herrarne kommo mindre enhälligt öfverens om utvägar till motande af de föreſtående krigen, och imedlertid inföll Turkiſke Kejſaren Osman II med en ſtor krigshär emot Polen; ty Polſke Koſacker hade blifvit ſkickade Öſterriki-

ſka

a) *Lituanicorum Societatis Jeſu Hiſtoriarum provincialium Pars I.* Auctore Stanislao Roſtowſki. p. 277. *Vilnæ* 1768. *fol.* Giovanni Sagredo, *Memorie Iſtoriche de Monarchi Ottomani. Venet.* 1673. 4:o. *p.* 902. Lengnich, *Geſch. der L. Preuſſen, ſ.* 140.

ſka Huſet till hjälp emot den nyſs valde
1621. Konungen i Ungern, Bethlen Gabor, ſom ſtod under Turkiſkt beſkydd, och i anledning däraf hemſöktes nu Polen med detta Turkiſka infall. Osman och Tartarerne vunno flera fördelar; Polſke Kron-Stor-Fältherren Zolkiewſki ſtupade, och Under-Fältherren Koniecpolſki blef fången; men Polackarne på Riksdagen voro villrådige och oenſe. Ändtligen när faran mer och mer tilltog, ſamlade Fältherren öfver Litauen, Johan Carl Chodkiewicz, en krigshär, öfver hvilken Prins Wladislaw ſkulle föra öfverbefälet, och Påfven ſkickade Prinſen en ſå kallad helig fana, på hvilken var måladt ett kors, uppſtigande ur bröſtet på en örn; ty Polſka vapnet är en örn, och med öfverſkrift *Pro gloria Crucis*, (för korſets ära). Men Prinſen blef ſjuk och måſte näſtan under hela kriget, ſom varade ett år, hålla ſig i lägret. Chodkiewicz, ſom med rätta vunnit ett rum ibland lyſande krigshjältar, mötte fiänden vid Choczim i Moldau, ſtridde med en framgång, ſom väcke förundran både ibland Turkarne och Polackerne, ſamt förmådde Turkiſke Kejſaren att ſluta fred
9 Octobet. med Polen. Man påſtod i Polen att Vår Herre omedelbarligen ſtridt emot Turkarne; att man tydligen ſett på himmelen

hela

hela fältſlaget afbildadt; Jungfru Maria åkande i en högſt prägtig vagn med Barnet på armen och en afliden helig Polſk Jeſuit, Stanislaus Koſtka, liggande på knä för hännes fötter, hvarvid man bekräftade med ed ſig ſkenbarligen hafva märkt att den heliga Jungfrun och Barnet gåfvo tillkänna att hans böner voro tacknämliga och att Polen ſkulle blifva räddadt; till eftervärldens underrättelſe blef detta underverket uppſkrifvet på en tafla i Jeſuiternes kyrka i Krakow, och Polſka allmänheten öfvertygades att den döde Jeſuiten verkat mer till ſegren emot Turken, än Chodkiewicz, ſom ſtrax efter freden aſſomnade, och ſom alltid ſjälf yttrat mycken tillgifvenhet för Jeſuiterna, ſamt ſynnerlig vördnad för den helige Koſtka, hvilken äfven påſtods hafva gjort honom ſtora tjänſter i kriget emot Svenſkarne i Liſland; ty Chodkiewicz var äfven den, ſom där uträttat det mäſta *a*). 1621.

Det

a) Stanislaus a Kobierzycko Kobierzyckius, *Hiſtoria Wladislai IV. Lib. X. p.* 847. Jac. Sobieſki, *Commentar. de bello Chotimenſi.* Piaſecki, *ad an.* 1621. Roſtowſki, *l. c. p.* 281. Genom Chodkiewiczes bearbetande inrättades ett Jeſuiter-ſamfund i Samogitien år 1616, hvilket förſtörde den där i landet då ännu varande hedniſka afgudadyrkan, ſönderſlog afguda-

1621. Det var medan detta Polens krig med Turken påſtod, ſom Guſtaf Adolf ärböd Polen fred, och ville till deſs ärhållande aftråda en betydande fäſtning, ſom han innehade; men allt utan verkan: Konung Sigismund ville ingalunda deltaga i några förſlag med andra vilkor än att Svenſka Kronan ſkulle förſt afſtås till honom, och Guſtaf Adolf klagade högligen öfver hans hårdnackenhet, att jämväl under egna och ſitt Rikes ſtörſta faror fortfara med orimliga påſtående: Guſtaf Adolf lät ſitt Råd affärda en vidlyftig ſkriftlig föreſtällning till Polſke Rådsherrarne om en ſådan obillighet, och att en förnekad vänſkap eller juſt aftvungen ovänſkap nödgade Sveriges Konung att emot ſin vilja; men ſåſom enda medlet till ſin egen ſäkerhet, föra krig emot Polen, under det ſamma Rike tillika var anfallet af Chriſtenhetens arffiänder Turkar och Tartarer; dock att han ingalunda ville nyttja detta ſin fiändes miſsöde till vinnande af nya fördelar, utan var nöjd med fred eller ſtilleſtånd med ſamma vilkor, ſom han ärbudit förut *a*).

Då

bilderna, nedhögg och med rötterna utrotade helgade trån, under hvilka offer och andra vidſkeppelſer förrättades, gemenligen af mankönet under ekar och af qvinkönet under lindar. *Roſtowſki, p.* 270, 271.

a) Dolemus ſane & ob negatam amicitiam &

Då Polen ådragit ſig ſitt Turkiſka
rig för gemenſamt bearbetande med Öſter- 1621.
ikiſka Magten och Proteſtanternes fiän-
ler; ſkulle man ej tro att Guſtaf Adolfs

tranquillitatem, & imprimis quod veſtra culpâ in arma cogamur tam iniquo Reip. veſtræ tempore, cum ab hoſte hereditario Chriſtiani nominis infenſiſſimo Turca & Tartaro oppugnamini; quo quidem tempore, niſi nos ſecuritas ac ſalus regni hujus etiam invitos adverſum vos cogeret, multo mallemus potius, ſin minus viribus noſtris juvare, ſaltem fauſtis votis exercitui veſtro acclamare, atque facultatem vobis liberam & ex hac parte tutam reſiſtendi relinqueret. Verum cum neque ipſi, tam juſtas petitiones noſtras recuſando, ejus periculi rationem habeatis, cunctis recte judicantibus atque rerum noſtrarum peritis nos fore excuſatos & ab omni vitio purgatos ſperamus. Ceterum ut videatis Sac. Reg. Mtem Dominum noſtrum clementiſſimum & vereri Vobis ac Chriſtianæ Reipubl. nec delectari infortunio veſtro, ſemperque eundem, quem tenuit, animum pacis amicitiæque ſtudioſum retinere voluit S. Ipſius Regia Mtas etiam inter media arma vobis offere de pace tractatum, ut ſi Rex veſter ac vos miſeritis cum juſta potestate qui agant, ſuos ſit ablegatura, qui congrediantur ac conſtituant. Rebus quoque ad eum modum, uti nunc, ſtantibus, Sac. Reg. Mtas nihil novi nec inſoliti quærit, ſed erit contenta ſi dictis induciarum conditionibus amicitiam firmare inter ſe ac Regem Veſtrum & Vos voluerit. *Litteræ* Procerum Regni Sueciæ ad Procer. Regn. Polon. Dat. in caſtris ad Elfsnabben 22 Julii 1621. p. 322.

föreſtående tog emot Polen bort ögill
1621. af Proteſtanterne, aldraminſt af Konun
Jacob i Ängland, ſom nu mera ville al
varſamt hjälpa ſin måg, den från Böhm
fördrifne Konung Fredrik, till hvars fö
mon Bethlen Gabor ſtridde i Ungern em
Kejſar Ferdinand, och Turkiſke Kejſare
Osman ſtridde emot Polen ſom biträdd
Bethlen Gabors fiänder: Men få ofam
manhängande ſtatsreglor följdes. Catholi
kerne voro för det närvarande viſſerlige
farligare fiänder för Proteſtanterne ä
Turken; de arbetade gemenſamt efte
ſammanhängande plan; men Proteſtan
terne voro hvarken enige eller i akt t
go någon plan till ſitt förſvar; utan lå
ſin uppmärkſamhet ledas på ganſka ob
höriga föremål, och Konung Jacob ſökt
ur illa förſtådda Religions ſkäl förm
Guſtaf Adolf att ej allenaſt icke kri
emot ſin uppenbare fiände, af hvilke
han oaflåtligen hotades med icke mi
dre än ſin kronas förluſt; utan fordrad
tvärtom att han borde hjälpa Konunge
i Polen, efter han var i krig med he
Chriſtenhetens arffiände, hvilken han dä
aktigt påſtod hota hela Europa med u
dergång. Riddaren Spens ankom t
Sverige med ſkrifliga föreſtällningar härom
och Konung Jacob betygade deſſutom
flere gånger ſkriftligen, att denna ſak
lå

ig honom ömt om hjärtat; han varnade Guſtaf Adolf alfvarligen, att icke inför 1621.
ela Chriſtenheten beſläcka ſitt namn och
n ära *d*).

d) Comperto jam ſatis in procinctu eſſe Sultanum Turcicum cum copiis immanibus adverſus florentiſſimum Poloniæ regnum limitaneum & fidum Chriſtiani Orbis præſidium adverſus omnigena Barbarorum examina, vehemens nobis inceſſit ſollicitudo, ne quis Chriſtianorum Principum parum ad ſe attinere exiſtimaret atrociſſimi hoſtis conatus; ſed potiùs apud ſe omnes ſtatuerunt ſe peti per Poloniæ latus, nec a Barbaro quæri Victoriam aut injuriarum vindictam, ſed Europæ dominium cum Chriſtiani nominis exitio. Itaque a primo fere exitialis belli rumore, quum ſciremus V. Sitem cum Rege Poloniæ *de rei ſummâ diſſidere*, obnixe hortati ſumus, ut utrinque renovarentur induciæ, ne quid publicâ Orbis cauſſa ex privatis odiis caperet detrimenti. Aucta nunc rerum neceſſitate, metuque in manifeſtum verſo periculum, idem ſecundo & flagrantius petere viſum eſt, ne V:a Seritas in negotio tam pio, tam glorioſo, ſe præbeat difficilem, ne dum ut iniquiſſimo tempore, quo pro libertate Europæ decertant Poloni, V:a Seritas quoquo modo uti velit ad vindictam; ſed quantum in ſe eſt (quod & omnes Reges & populi facere tenentur) totius Poloniæ & Orbis vires tuiat ad ingentem hanc, quam Deus Opt. Max. fortunet expeditionem. — Nihil dubitantes, quin V. S:as id noſtro ſerio rogatui & fido conſilio datura ſit, quod omnes Chriſtiani Principes jure hoc tempore exſpectent, famæque V:æ & gloriæ apud omnes bene ſentientes conducat. *Litteræ Magn. Britt. Reg. Jacobi ad Guſt. Ad. Dat.*

Guſtaf Adolf ärkände att Ängelſk
1621. Konungens råd kunde vara nyttigt fö
Chriſtenheten i allmänhet och yttnad
om hans Gudsfruktan; han hade därför
i anledning af ſådana hans föreſtällning
nu vid ſtilleſtåndets ſlut ärbudit lindrig
re freds-vilkor, än förut, att icke ök
Polens olyckor på en tid då Turken ti
lika hotade; men då alla hans fredlig
förſlag voro fruktlöſa, var ingen anna
utväg öfrig än att med vapen förſätta ſi
och ſitt Rike i trygghet; och på det Ko
nungen i Ängland ſå mycket öfvertygli
gare måtte härom underrättas, anmodade
ej allenaſt Riddaren Spens ſådant mund
ligen utreda; utan med honom ſkickade
deſsutom både Sveriges föreſlagna vilko
och Polens Fullmägtiges obehöriga ful
magt; Guſtaf Adolf förſäkrade att ha
likväl ännu ſom förr hälſt önſkade fred
ville därtill hälſt nyttja Ängelſke Konun
gens bemedling, anmodade honom däro
göra föreſtällningar hos Konungen i Pole
och ſkulle med ſtörſta tackſamhet ärkänn
hans tjänſt om han ſkaffade honom fred
men i annat fall kunde han väl icke miſ
tycka att Guſtaf Adolf förſvarade ſig emo
Catholikernas uppenbara fiändtligheter *a*)

Frå

Thobaldi 29 *Mart. ſt. n.* 1621. p. 149. Lat
och Tyſka R.

a) *Litt.* ad Regem. Magn. Britann. D. *Stockh*

Från Kur-Förſten af Brandenburg ärhöll Guſtaf Adolf på ſamma ſätt ifriga 1021.
föreſtällningar emot ſitt tillärnade Polſka krigstog, ſom ſkulle befläcka hans goda namn och ryckte, om han dymedelſt gaf anledning till befrämjande af Turkens gudlöſa affigter emot Chriſtenheten; Kurförſten ärböd i ſtället ſin bemedling emellan Sverige och Polen, och föreſlog att en ſammankomſt kunde i den affigten anſtällas i Pommern *a*). Guſtaf Adolf betygade ſin tackſamhet för ſin ſvågers välmening; men ſom han fann honom icke vara tillräckligen underrättad om ſtälldningen emellan Sverige och Polen; påminde han huru han i flera år icke ſökt annat, än att få vara oanfäktad af Polen; blifva af deſs Konung och Ständer ärkänd, för detſamma han ärkändes af hela Chriſtenheten, nämligen för Sveriges rättmätige Konung; huru han fördenſkull ſökt alla vänliga medel; låtit ſitt Råd ſkriftligen föreſtälla Polſke Ständerne, huru ogärna han ville börja fiändtligheter, att icke miſstänkas af Europas Magter vara otiligt begifven på krig; och att ſå mycket mer öfvertyga Kur-Förſten, tillſkickades

a) *Elfsnabben* 22 *Julii* 1621. p. 138, 317. *Tyſka Reg.* 26 *Maji.*

b) Churf. Georg Wilhelms *Schreiben. D. Königsberg* 6 *Jul. T. R. p.* 316.

honom de från Sverige föreſlagna vill-
1624. ren och de med Polen växlade ſkrifter
Guſtaf Adolf ville ock gärna antaga h
bemedling; men anſåg ett ſammanträ
på Lifländſka ſidan beqvämligare ä
Pommern *a*).

Deſſe Kur-Förſtens föreſtällnin
komme till Stockholm ſedan Guſtaf A
redan anträdt ſitt Polſka tog; han inh
digade dem därföre ej förrän i lå
vid Riga, hvarifrån de genaſt beſvara
Krigsrörelſerna voro nämligen ämnade
börjas med Rigas belägring; Sven
krigsfolket ſamlades vid Elfsnabben,
7 Julii. Konungen reſte dit att påſkynda inſkep
ningen; han ſkickade förut tvänne örlo
ſkepp till Dantzigſka redden att utk
ſkapa hvad i Polen och Preuſſen för
des; uppdrog Riksſtyrelſen hemma i
det åt några af Riks-Råden *b*), och

a) *Schreiben* an den Churf. Georg Wilh. p
caſtris für Riga, 22 *Aug.* T. R. 367.

b) Nämligen Magnus och Abraham Brahe, A
Oxenſtjerna, Nils Bjelke, Philip Scheding,
briel Oxenſtjerna Bengtsſon, Claes Horn, Jo
Skytte och Gabriel Oxenſtjerna Guſtafsſon.
Stjernſköld förordnades till Befälhafvare ö
det hemma varande krigsfolket i Småland, W
ſtergöthland och Öſtergöthland. Han och a
Ståthållare fingo ſärſkildta Inſtructioner,
under Konungens frånvaro vara på vakt
landets förſvar, ſamt handhafva handlen och

erſonligen utföra kriget i ſällſkap med
n broder, hvilken hade ſjälf trägit an- 1621.
ållit att däri få deltaga; jämväl begärt
xel Oxenſtjernas, Carl Gyllenhjelms och
han Skyttes förord härom hos Konun-
en, yttrande ſig, „att ſom Konungen
jälf utan tvifvel ärnade beviſta det för-
eſtående kriget med Polen; anſåg han
för ſig oanſtändigt, att icke äfven däri be-
viſa ſin underdåniga tjänſt, på det han
icke måtte räknas ibland fäderneslan-
dets onyttige och odugſe invånare, och
på det han måtte få tillfälle förvärfva
ig någon krigs ärfarenhet“ *a*).

Motvind hindrade flottan att framkom- Guſtaf A-
ma till Elfsnabben, och medan Guſtaf dolfs Krigs-
Adolf här med ſitt läger låg ſtilla, utfär- Artiklar,
dade han ſina Krigs-Artiklar, ſom voro förſta fält-
ſkrifna med hans egen hand, och hvar- tog emot
medelſt krigsfolkets ſkylldigheter och Polen, ſamt
rättigheter utſlakades, nämligen då det ärofringar i
var i fält, beſättning, eller på arbete; Liſland och
ty deſs emellan underkaſtades det vanlig Kurland.

rikes hushållningen, *Inſtruction* för R. Råd och Stråthåll. R. 227, 234, 318, 382.

a) Härt. Carl Philips egenhändiga *Bref* till Ax. Oxenſtj. *Nyköp.* 23 *Mars.* Tryckt i Celſii *Mon. Pol. Eccleſ. p.* 160, och Svederi *Stockh. Magazin. III.* 196.

Lag och Rättegångs-Ordning, lika m
1621. Rikets öfrige inbyggare.

Till ordnings bibehållande med Pr
fierſkapet och Gudstjänſtens förrättand
under krig och tog, förordnades ett Fä
Conſiſtorium, i hvilket Konungens äldſ
Hof-Prädikant var Preſident, när Konu
gen var ſjälf i fält; men annars Gener
lens Prädikant, ſamt alle *Regements-* o
Ryttare-Präſter voro Biſittare; dock ſk
le alle Krigs-Präſter förordnas af Biſkop
i det ſtift, ſom var krigsfolkets hemo
utom vanliga Söndags Gudstjänſten bor
prädikan hållas en gång i veckan om ti
fället få medgaf, ſärdeles när icke någ
annan helgdag inföll, ſamt chorum eller b
förrättas morgon och afton; afgudad
kan, trolleri, vapendöfvande, förakt
Gudstjänſten och dylikt, ſtraffades ef
brottens beſkaffenhet till lifvet, eller att ſ
i järn i fjorton dagar, eller att ſtå i ha
järn dag och natt, eller korrtare tid, el
att pundas, eller förviſas lägret, eller plik
med penningar. Till ordnings vinnan
ibland krigsfolket emellan befallande o
lydande ſtadgades att Konungen var hö
ſte Befälhafvaren, då han ſjälf var i fä
därnäſt *Riks-Marſken*, eller den Kon
gen i hans ſtälle förordnade till *Fälthe
re;* den krigsman, ſom emot deras h
der och ära förde förgripligt tal, det h
ick

icke kunde beviſa, ſtraffades till lifvet; den ſom med väpnad hand ville dem an- 1621.
gripa, miſte ock lifvet, antingen han gjorde ſkada eller ej; den ſom ſlog efter dem med handen, miſte ſin högra hand antingen han råkade eller icke; men om de utom tjänſten af haſtig vrede förfördelade någon *Riddersman af Adel eller Oadel*, ägde den rättighet att anklaga dem inför Krigs-Rätten. Samma lydnad ſkulle beviſas *Fältmarſkalken*, *Generalen för Artilleriet*, *Fält-Vaktmäſtaren*, *Generalen för Cavalleriet*, *Fält-Qvartermäſtaren och Mönſterherrarne*, af dem, ſom ſtodo under deras befäl, ſamt innom hvart *Regemente Öfverſten*, *Öfverſte-Lieutenanten*, *Öfverſte-Vaktmäſtaren och Qvartermäſtaren;* ſamma ordning gällde ock inom hvart compagnie i anſeende till *Ryttmäſtaren*, *Höfvidsmannen*, deras *Lieutenant*, *Fändrik* och gemene man af Ryttare och Knektar; om någon gemen *Soldat*, antingen *Ryttare* eller *Knekt* med handen hotade ſin *Qvartermäſtare*, eller *Vaktmäſtare*, eller *Furerare*, eller *Fändriks-Lieutenant*, eller *Ruſtmäſtare*, när de befallte något på ämbets vägnar, miſte en ſådan handen och kördes af lägret, om det ſkedde i beſättning; men ſkedde det i fält eller i en belägrad fäſtning, ſedan vakten var ſatt, miſte han lifvet. Lifsſtraff ſkedde

med mer och mindre vanära, efter brot-
1621. tens beskaffenhet, det skamligaste var att blifva hängd, som hvar tionde man af de gemena måste undergå efter lottning, då en *Fana* Ryttare eller ett *Regemente* Knektar togo till flykten under en drabbning förrän de icke mer kunde bruka sidevärjorna, de öfrige skulle tjäna utan fana, ligga utom qvarteret och göra lägret rent, till dess de med *manhet sin villo bota hade;* de af Befälet som varit vållande eller delaktige i dylikt brott blefvo ärelöse och förjagades ur lägret; den som först tog flykten måtte saklöst ihjälslås; om han undkom utropades han offentligen för en skälm och var fredlös. Om en fana eller regemente inlät sig i underhandling med fiänden emot Öfverbefälhafvarens vettskap och vilja, straffades Befälet till lif, ära och gods, och af de gemena hängdes hvar tionde. De öfriga straffen voro trähäst *a*), järn, vatten och

a) Den äldsta handling i hvilken jag funnit detta straff nämnas är af år 1617, nämligen i ett memorial för Åke Oxenstjerna, om arbetsmanskapet vid Waxholms fästnings byggnad: Hvar morgon klockan 4 skulle manskapet begifva sig till arbetet med flygande fanor och fulla gevär, och gå därifrån om aftnarne kl. 4, men om lördagarne vid middagstiden, hvarefter krigsöfningar en eller två timmar skulle anställas. Den som ej på rätt timma infann sig på arbetet,

och bröd, gatulopp, penningböter, af-
fättning och degradering för befälet, och 1621.
förvisning ur lägret för de gemena.

Konungen, såsom *Guds Dombafvande på jorden*, var väl högſte Dommaren så väl i lägret som hemma, dock behöfdes äfven Under-Domſtolar, hvadan krigsfolket ſkulle hafva ſin ſärſkildta *Under-Rätt* och *Öfver-Rätt*, nämligen så länge de voro under krig och på tog. Under-Rätten beſtod af *Regements-Rätten under fotfolket och Ryttare-Rätten under Rytteriet*. I Regements-Rätten var Öfverſten *Preſident*, eller i hans ſtälle Öfverſte-Lieutenanten, Biſittare ſkulle väljas af hela Regementet, nämligen två Capitener, två Lieutenanter, två Fändrikar, två Sergeanter, två Furerare, och två Förare, tillſammans tretton perſoner. I Ryttare-Rätten var Öfverſten för Cavalleriet Preſident, eller i hans ſtälle Ryttmäſtaren för Konungens Liffana, Biſittare ſkulle väljas af alla Ryttare-fanor, nämligen tre Rytt-

ſkulle *rida hårſten* så många timmar, ſom han förſummat. *Memorial* för Åke Oxenſtierna. *Waxholmen* 13 *Maji*. *R.* 463. år 1617.

Enligt en handſkrifven anteckning af framlidne Cancellie-Rådet och Riks-Hiſtoriographen v. Celſe, började *Trähdſtar* förſt att brukas i Sverige och Danmark år 1613. Han citerar *Troiliana Mſſ. Cod.* 29 *in Bibliotheca Regia Stockh.*

Ryttmäſtare, tre Lieutenanter, tre Fän-
1621. drikar och tre Corporaler, tillſammans tretton perſoner. I Öfverſte Rätten ſatt *Riks-Marſken* ſom *Preſident*, eller i hans frånvaro *Fältmarſkalken*, Marſkens Biſittare voro *Fältmarſkalken*, *Generalen af Artilleriet*, *Fält-Vaktmäſtaren*, *Generalen för Cavalleriet*, *Fält-Qvartermäſtaren*, *Mönſterherrarne* och ſlutligen alle *Öfverſtarne*, eller i deras frånvaro *Öfverſte-Lieutenanterne*, nämligen förſt Öfverſten för Konungens *Hof-Regemente*, därnäſt för Uplands, Wäſtergöthlands, Smålands, Öſtergöthlands, Norrlands, Finlands och Cärelens regementen, ſedan ovanlige Ledamöter när några ſådane utvaldes jämte de ordentlige, och ſlutligen Öfverſtarne för de värfvade regementen, hvar efter ſom han varit längſt i tjänſt. I Öfver-Rätten var en *Secreterare* och två *Notarier*, ſamt en *Råttegångs-Våbel eller Vaktmäſtare*, hvilken ſiſtnämnde ſkulle på Preſidentens befallning ſtämma den, ſom måſte ſtå till rätta inför Öfver-Rätten. I Under-Rätterne ſkulle på ſamma ſätt vara en *Råttegångs-Skrifvare och Råttegångs-Våbel eller Vaktmäſtare*. I Öfre Rätten var *General-Profoſſen* och hans *Lieutenant* anklagare, och ſkulle biträdas af Konungens *Fiſcal*, ſom ſvarade emot Krigs-Fiſcalen i ſenare tider.

General-

General-Profoſſen hade magt antaſta och i fängelſe inſätta dem han fann brottslige; men icke att låta *juſtificera*, det är, åfrätta, någon utan därtill ärhållen ſärſkild befallning. Den ſom ſatte ſig emot General-Profoſſen, hans Lieutenant och Drabanter, miſte lifvet. I Under-Rätten var *Regements-Profoſſen* anklagare; han ägde att njuta ſamma rätt under ſitt regemente, och *Fane-Profoſſerne* under ſina fanor, ſom General-Profoſſen i lägret. 1621.

Till Öfver-Rätten hörde alla högmålsbrott, och ſtörre förbrytelſer, ſåſom om någon gjorde förſåt på Sveriges Konung eller Arfförſte att afhända dem lifvet med ord eller gärningar, eller emot dem förde förgripligt tal; om någon förehade förrädliga ſtämplingar med fiänden, eller kunſkap om dylikt och det icke uppenbarade; om någon förde afvig ſköld emot fäderneslandet; om någon mördade eller traktade efter att mörda Marſken eller någon annan af General-Officerarne eller talte hånligen om dem; äfven hörde till Öfver-Rätten alla fel, ſom begingos af någon menighet antingen hela eller halfva regementen eller fanor; alla trätor emellan Officerare och deras manſkap, om Under-Rätten var miſtänkt; alla civila mål, ſom voro dömde af Under-Rätten

Sandhamn, och därifrån efter trenne da-
1621. gars motvind till ſjös med ett hundra
D. 24 Julii. fyrtio åtta ſkepp, ſamt tio *jakter* och
D. 25 Julii. *pinkor*. Men en ſtorm ſkingrade flottan, att några fartyg och däribland krigsſkep-pet *Scepter*, på hvilket Guſtaf Adolf och Carl Philip ſig befunno, måſte gå till Pernau, hvarifrån Konungen och Härtigen-togade landvägen åt Riga. Störſta delen af flottan drog ſig i ſtormen under Runö; men ſedan den åter hunnit ſamlas, fort-ſattes ſeglingen utan vidare hinder. Vid
1 Auguſti. ankomſten till Rigas redd bittida om en morgon, ſåg man ett uppſlaget läger till höger om inloppet vid Liflandſka ſidan, nära utmed ſjön, hvadan man höll rådligt gaſt att ej gå detta fiändtliga läger för när, innan man hunnit ärhålla kunſkap om deſs ſtyrka, och flottan ſtadnade på redden ett ſtycke utanför inloppet. Men ſamma dag om aftonen uppkom en gruf-lig nordväſt ſtorm, hvarunder flera ankar och några maſter förlorades; ſtormen fort-
2 Auguſti. for hela följande dagen, dref i land en ſkärbåt, ſom ſtrandade på Liflandſka ſi-dan ſtrax utanför Dynemynde, och en därpå varande Skepps-Capiten, vid namn Jacob Larſon togs ſtrax med ſitt man-ſkap till fånga; en fraktſkuta med hafra ſtrandade äfven och togs af fiänden. Ef-
3 Auguſti. ter ſtormens ſtillande voro de Svenſka

ute

te med eſpingar eller ſmärre farkoſter, 1621.
nderſökte djupet och utmätte det med
tlaggde tunnor; en ny ſtorm gjorde lik-
ål hinder vid landſtigningen; men ſedan
len laggt ſig intogs Skottſke Öfverſten
ittons regemente på eſpingar och ſattes
land på Kurländſka ſidan litet nedanfö- 4 Auguſt.
e fiändens läger; med detſamma gingo
å många ſkepp till ſegels, ſom kunde
lyta, och efter hvart ſkepp en eſping
ned muſketerare att undſätta ſkeppet.
rån fiändtliga lägret hördes mycket ſkju-
nde och många fanor ſågos ſvänga vid
igas ſkans; men då Svenſka ſkeppen
ſeglade och ſatte folk i land, antändes
kanſen och manſkapet ſkyndade ſig där-
från åt ſtaden, hvarefter ſkanſen intogs
ch ſattes i ſtånd af Svenſkarne. Skep-
en lupo imedlertid fritt in i Dynaſtröm-
en utan minſta hinder, endaſt att Riks-
miralen faſtnade på grund, att han en
att måſte ligga ſtilla. När invånarne i
iga ſågo Svenſka ſkeppen vara inkomna
Dynen, tände de ſjälfve elden på ſin för-
lad, och uppbrände äfven ſina byggna-
er utom ſtaden, att de ej ſkulle vara
venſkarne till nytta. Riks-Amiralen
arpade ſig om morgonen lös och gick 5 Auguſti.
ned fulla ſegel in åt Dynen allt upp till
Möllengrafven, eller Mühlgrabe, dit de
ndra ſkeppen efterföljde. Några Hol-

ländare och en Borgare från Lübeck
1621. ſom kommo utſeglande från Riga, berä
tade att i ſtaden var ſtor oenighet
Svenſka lägret blef utſtucket och förſka
ſadt vid Möllengrafven, hvaröfver byggd
en tro; folk och häſtar ſattes i land
men många af häſtarne hade under ſto
men blifvit alldeles fördärfvade, äfve
båtar och ſmärre farkoſter, ſamt mycke
af lifsmedlen, ſom allt i ſtället maſt
å nyo anſkaffas från Sverige, hvarigeno
tidsutdrägt förorſakades *b*).

9 eller 10 Auguſti. Sedan Konungen ſjälf ankommit oc
jämväl mer krigsfolk landvägen från Fi
land, under Riks-Marſken De la Gardi
anförande; förſkantſades Svenſka lägret
fyra afdelningar på en ſandhöjd öſter o
Riga. I förſta lägret fördes öfverbefäl
af Konungen och Härtigen, ſom ha
under ſig Grefve Philip af Mansfel
Åke Oxenſtjerna, Guſtaf Horn, Arve
Hand och Richard Roſenkrants. Det
läger beſtod af fem regementen fotfolk
åtta ſquadroner Rytteri utom Kouungen

Li

a) Carl C. Gyllenhjelms *Schreiben* an ihr Könic
Majst. In Düna für Riga 5 Aug. T. R.
335.

b) Guſt Ad. *Bref* till Enke-Drottn. R. Cancel
och R. Råd. *D. Ldgr. vid Riga* 19. 18 *Au
guſti*. *R. f.* 426, 427, 434. *Relation* o
Guſt. Ad. reſa till Riga. Lœnbom, *anf. ſt.*

Liffana och ſlutligen af en ſärſkild tropp under Lars Müller. Andra lägret till höger, ſtrax bredvid, anförde af Jacob De la Gardie och beſtod af Härtig Carl Philips, Joſt Klots och Johan Henriksſons *a*) infanteri-regementen ſamt två ſquadroner Ryttare. Till vänſter vid godſet Hintz var tredje lägret, ſom förvarades af Herman Wrangel med hans eget och Skottſke Öfverſten Redwins regementen ſamt ſju ſquadroner Ryttare. Wrangel hade kort för afſeglandet från Sverige blifvit förordnad till *Fältmarſkalk*, eller, ſom var detſamma, Fältherrens Lieutenant under toget till Liſland. Fjerde lägret under Skottſke Öfverſten Sittons befäl låg närmare intill ſtaden vid en väderqvarn. Vid andra ſtranden af Dynaſtrömmen och på deſs holmar gent emot Dynamynde fäſtning anlade Herman Flemming tvänne förſkantsningar, förſedde med tillräckligt förſvar af Rytteri och Fotfolk. Riks-Amiralen Gyllenhjelm och Vice-Amiralen Clas Flemming hindrade med flottan vid Dynaſtrömmens utlopp all tillförſel till ſtaden. 1621.

a) Johan Hendriksſon (*Rytter*) adlad 1615, blef detta år 1621 Öfverſte-Lieutenant under Nils Stjernſköld, fick *i årlig beſtållning* 1000 Svenſka daler, och var tillika Capiten för ett compagnie i regementet. Riks-Arch. *Regiſtr.* 1621, *f.* 1. Jämnf. Stjernman, *Höfd. Min.* 349.

Inwånarne i Riga arbetade med lik-
1621. iver på ſitt fäſtningsverks förbättring;
men hade ej mer än trehundra man o-
dentligt krigsfolk till beſättning, ſom b-
träddes af ſtadens Borgerſkap. Konun
Sigismund hade lofvat att en undſättnin
af femhundra man fotfolk ſkulle komm
från Dantzig; men denna undſättnin
uteblef alldeles. Rigas invånare hade fö
ut förſökt att värfva folk; men detta fö
fök miſslyckades; ty jämte det Tyſk
kriget brann i full låga och flera Magt
värfvade därtill, beredde ſig äfven Ko
nungen i Danmark att deltaga i ſamm
krig och värfvade i ſynnerhet i Riga
granſkap. Några af Lifländſke Adlen ä
bödo väl ſtaden ſin tjänſt; men invånarn
klagade att de både fordrade oſkäliget
ſtor ſold, och att de ſom antogos, v
talte ſtort förut och bemötte ſtadsboern
med ohöfligheter; men då faran blef ſt
ſtor, drogo ſig från ſlottet och lämna
de deſs vård åt Bönder och qvinno
några få af Liflands Adel, ſom flyttad
in i ſtaden, i uppſåt att med honom u
dergå lika öde, uppförde ſig däremo
med utmärkt tapperhet.

Under det Svenſka lägret anlade
föreföll en ſkärmytsling då Svenſkarn
vid belägenhetens utforſkande nalkade
för nära intill en af Rigas portar och
torn,

rn, kallad *Sandporten och Sandtornet;*
en Guſtaf Adolf ville likväl icke be- 1621.
nna krig emot Riga, innan han förſt
ſökt vänliga medel; hvadan han in-
ickade en Trumpetare med ett bref, 12 Auguſti.
ldt till ſamtlige ſtadens invånare, att
n han, oaktadt allt ſitt bemödande, icke
nnat ärhålla fred med Polen, utan
ärtom blifvit med fiändtliga tillruſtnin-
r förfördelad, hade han, att ſöka ſin
kerhet, ankommit med en krigsmagt;
en ville ogärna öfva fiändtlighet emot
ga ſåſom en fri Tyſk ſtad, i hvilken
kändes ſamma Religion ſom i Sverige;
rföre anmodade han deſs Styresmän
tſkicka till honom Fullmägtige i lägret
tt öfverenskomma om medel till vinnan-
e af trygghet å ömſe ſidor *a*).

Riga ſvarade att ſtaden på intet ſätt
örtörnat Sverige, eller gjort ſig ſkyll-
ig till någon fiändtlighet därifrån;
tt utſkicka Fullmägtige i lägret till
nderhandlingars företagande, kunde icke
ke utan ſamtycke från Konungen i
olen och Polſka Kronan, ſamt Stor-
örſtendömmet Litauen, dem ſtaden var

a) *Ermanungs Schreiben* an Einen Rahtt zue Riga; an Elterleute und Eltiſten der ſembtlich Schwartzhenpter, und alle andre frembde Kauffgeſellen und Schiffer in Riga. *D.* 12 *Auguſti. T. R. p.* 343.

undergifven; hvadan Rådet och ſtaden
1621. äldſte ej heller kunde ſådant bevilja, ſ
kärt dem var att inför Gud bevara e
rent famvete och inför världen en ob
fläckad ära; de kände icke någon mä
niſkja ibland Borgerſkapet, ſom ſkul
vara annorlunda ſinnad, och hade d
ganſka mycket felat, ſom annat inbill
de Potentater och dem uppviglade; bi
ligtvis borde ej heller ſtaden om ſådan
blifva anmodad; men de ville genaſt hö
Polſke Konungen och Ständerne på nä
varande Riksdag efter all förmåga bea
beta, att Fullmägtige från Konungen oc
Rådsherrarne utnämndes till krigets dän
pande emellan tvänne genom blodsban
ſå nära förbundne Potentater: Skulle al
ſådant oaktadt denne oſkyldige ſtaden
ſom var Sveriges Religions förvandt, ä
dock fiändtligen blifva anfäcktad, ſå g
den ſig under Vår Herres beſkydd, u
derkaſtande ſig både hans och al
förſtåndiges ſamt opartiſke människor
dom *a*). Guſtaf Adolf ſom fann dett
ſva

a) *Regiſtratur aller Schreiben, ſo in die Teutſch Cantzley einkommen, anno* 1621. *p.* 362. i Riks-Arch.

Loccenius (*Hiſt. Sv. L. VIII. p.* 537) be rättar utan grund, att Rådet i Riga tillbak ſkickat Guſtaf Adolfs Trompetare utan ſvar, ſedan man förſt ſupit honom full.

ar nog ſpottſkt *a*), lät bittida om
orgonen därefter några fartyg framſegla 1621.
ed ſju compagnien fotfolk, att beſätta 13 Auguſti.
n holme i Dynaſtrömmen midt emot
ottet; men detta förſök miſslyckades,
ch manſkapet, ſom begynte förſkantſa ſig
å Dynaholmen, tillbaka dreſs af de be-
grades kanoner; en farkoſt, laſtad med
ifsmedel och krigsförråd, blef tagen, en
nnan uppbränd; ett af de ſmärre krigs-
keppen *b*) kom med möda undan; myc-
et manſkap ſtupade, och några bredevid
dan af Konungen, ſom äfven ſjelf var
) lifsfara. Svenſka lägret befäſtes därfö-
e med ny omſorg, kanonernes läge höj- 14 - - 17 Auguſti.
es, att de kunde göra deſs bättre verkan,
aden, och ſandtornet beſköts med tjugu-
em pundiga kulor, hvarmedeſt rådhuſet,
ågra kyrkor och många andra hus för-
ärfvades.

Lithauiſke Fältherren Chriſtopher Radziwil lät härunder förſäkra ſtaden om hjälp, att Svenſka lägret ſkulle angripas af ett antal Koſacker, och Rigaboerne yrkade bådé genom hans och flera ſina egna utſkickade, ſamt genom ſine Full-mägtige vid Polſka Riksdagen, att här-med måtte ſkyndas. De ſönderſköto en 20 Auguſti.

a) Guſt. Ad. *Bref* till Enke-Drotn. D. *Ldgret vid Riga* 18 *Auguſti*. R. *f*. 433.
b) Jupiter.

del af Öfverſten Sittons förſkantsnings-
1621. verk; men Svenſkarne gräfde om natte-
tid tredubbla krokiga grafvar och anlade
flera batterien, dels falſka, dels verkliga,
från hvilka de med ſtyckekulor i ſynner-
het ſkadade ſide-fäſtningen, äfven ett
hörnfäſte och en port, kallad Sanct Jacobs
port och torn. På trenne holmar i
Dynaſtrömmen anlade de förſkantsningar
att på vatttnſidan afſkära all tillgång till
ſtaden, och ehuru ſtadsboerne genom ka-
noner från vallarne vid Dynaſtranden och
från fartyg på ſtrömmen ſökte hindra
detta företagandé, gick det dock i verk-
ſtällighet; faſt ej utan manſpillan å ömſe
23 Auguſti. ſidor. Från alla ſina förſkantsningar be-
gynte ſedan Svenſkarne häftigt beſkjuta
ſtadens trenne hörnfäſten och ſandporten
med tjugufem pundige och femtio pun-
dige kanon-kulor, hvarmedelſt öfra delen
af tornet nedſköts och hörnfäſten icke rin-
ga ſkadades; bröſtvärnen genomborrades
jämväl, ehurû de voro öfver tjugu fot
breda, och kunde ſedan icke tjäna de
belägrade till fullkomligt ſkydd. Ett för-
24 Auguſti. ſök af Svenſkarne att om natten anfalla
Riga från fartyg på Dynaſtrömmen, tjän-
te likväl icke till annat, än betydlig
manſpillan å bägge ſidor; men genom
ett ſå häftigt ſkjutande från landſidan,
att öfver ett tuſen kulor om dagen
och

och ſtundom ett hundra i timmen inka-
ſtades, vägande från tjugufem till ſextio- 1621.
fyra pund, och däribland äfven glödgade
kulor; blef ſäſtningsverket ganſka illa
medfaret, och Rigas manſkap mycket
förminſkadt. Sedan den ſå kallade Sand-
porten blifvit härunder nedſkuten, lät Gu-
ſtaf Adolf begynna att fylla ſtadsgrafven 29 - 31
med risknippor, gjorde om nattetid ett Auguſti.
anfall med fem eller ſex compagnien; men
måſte afſtå därifrån ſedan åtſkillige där-
under ſtupat *a*).

Konungens bekymmer öktes dels med underrättelſer från Sverige att hans gemål af ſorg öfver hans frånvaro blef illa ſjuk, och dels af oviſshet om fredens pålitlighet med Ryſsland: Att tröſta ſin gemål, öfvertalte han hännes moder, ſom ville återreſa till Brandenburg, att qvarblifva i Sverige till Drottningens ſällſkap, och till hans egen tröſt ankom Öfverſten Henrik Flemming med underrättelſe att han afträdt Augdow till Ryſsland och att gränsförrättningen hunnit till ett lyckligt ſlut: Då Konungen afhördt denna underrättelſe, ſprang han upp och ſade: „J „hafven tidender, ſom en ärlig man“, och när han läſit Freds-Commiſſariernes bref, tog han Flemmingen i hand och

a) Guſt. Ad. *Bref* till Fältmarſk. Herm. Wrangel. D. 31 *Auguſti* 1621. *R.* 442. Rigenſium *Epiſtola* ad C. Radzivil, 4 *Febr.* 1622.

ſade: „Här för deſſa tidender ſkole Vi
1621. „ſkänka Eder några gårdar, begären dem
„hvar J viljen“; Flemmingen begärte
och ärhöll hvad han åſtundade enligt Ko-
nungens löfte *a*): Alſt krigsfolket droge
från Ryſka gränſen till den Polſka, att
förſvara Liſland, och belägringen för Riga
fortſattes med nytt eftertryck. Radziwil,
ſom genom flera bref uppmuntrat inva-
narne i Riga att han ſkulle oförtöfvadt
komma dem till undſättning, viſte ſig
väl i det ſamma på andra ſidan af Dy-
naſtrömmen med något Polſkt rytteri,
ſom väckte hos de belägrade en utmärkt
fägnad och nytt mod; en deras Anförare
vid namn Chriſtopher Burcken de Boit-
zenburg förſökte ock tvänne gånger med
mycken driſtighet och betydlig manſpil-
lan, att med ſtadens fartyg fara öfver
Dynaſtrömmen och öppna väg för Radzi-
wil till ſtaden; men kunde ingen ting
uträtta med ſin tapperhet; och ſedan
Radziwil äfven varit i lifsfara, för en
Svenſk

a) Nämligen Meſſala by och Hämmelis godſen. Guſt. Ad. *Svar* och *Bref* till R. Cancelleren, D. 25 *och* 27 *Auguſti*. *R. ſ.* 437, 440, 454. Till Carl Oxenſtjerna. *D.* 7 *Septemb*. *R. ſ.* 451. Aſſeſſorens i Krigs-Rådet Henrik Flemmings *egenhändiga Anteckningar om ſitt lefnads-lopp*. I Lœnboms *Uplysningar i Svenſka Hiſtorien*, *I. D. ſ.* 82.

Svenſk ſtyckekula, ſom gick honom nära förbi, ſamt fann ſin ſtyrka allt för obetydlig; drog han ſig tillbaka dagen efter ſin ankomſt, utan något förſök till ſtadens räddning. 1621.

Radziwills aftog ſkedde på en fredag, och imedlertid ſträcktes Svenſka förſkantsningarne närmare och närmare ſtaden, att ej allenaſt förfärlig verkan gjordes genom granater; dem likväl invånarne ofta med god framgång ſläckte med gyttja, ſamt med våta och ſaltade oxhudar; utan då Rigas invånare näſta ſöndag var i kyrkorna, inkommo äfven manſköttkulor, ſom flögo ibland folket och gåfvo anledning till en bedröflig Gudstjänſt. Samma dag inkom jämväl en Trompetare med ett nytt bref från Guſtaf Adolf och förmaning att ſtrax utſkicka till honom Fullmägtige i lägret, ſedan ſtadens invånare ſett huru Poliſka undſättningen lupit ſin väg och de ſåledes icke hade någon hjälp att vänta; ehuru den Allsmägtige väl utom deſs ſkulle gifva dem i hans våld, ville han dock af Chriſtlig välmening förekomma att ej deras ſtad alldeles fördärfvades; genom vänliga öfverenskommelſer kunde utan tvifvel ſådana medel vidtagas, att ſtaden blef bibehållen vid ſina privilegier; men om deſs invånare framhärdade i ſin halsſtar- 31 Auguſti. 2 Septemb.

ſtarrighet, borde de endaſt ſkylla ſig ſjälf-
1621. ve att de blottſtälldes för krigets förödel-
ſer *a*). Rådet anſtälde en lång öfver-
läggning med Caſtellanen Johan Gotthard
Tiſenhauſen och andre af Adlen ſamt Pol-
ſke Konungens Ämbetsmän, om denne
Trompetare borde emottagas eller ej;
man granſkade alla ſkäl med och mot,
man tviſtade och omröſtade. Därigenom
förorſakades lång tids utdrägt, och när
Trompetaren ej återkom till Svenſka lägret
med ſvar; anſåg Guſtaf Adolf ſådant för
detſamma ſom en uppenbarligen förkunnad
fortſättning af fiändſkapen från ſtaden,
och lät åter beſkjuta deſs fäſtningsverk:
ſtadens manſkap ſkyndades genaſt att för-
ſvara vallarne, ſom begynte beſtigas af
Mansfeldtſke Grefvens regemente, hvaraf
de driſtigare ſtupade, och de öfrige
ſprängdes i luften af de till den ändan
därunder anlaggda minor *b*). I tvänne
3 och 4 Sept. därpå följande dagar och nätter fullföl-
jdes

a) *Schreiben* an die ſtadt Riga. D. 2 *Sept.* T. R. f. 386.

b) E. Mansfeldiana cohorte audaciores quosque eum quibus incurſionem molientibus noſtrates ſtrenue dimicabant, Mars jure ſuo pignoratus eſt, alii cuniculis in eum caſum præparatis in aërem disjecti vitam finiere. *Litteræ* Senatus Rigenſ. ad Chriſtoph. Radzivill. *Dat.* 4 *Febr.* 1623.

des anfallen både från Svenſka lägret och ſkeppen på Dynaſtrömmen; äfven mine- 1621.
randet och löpgrafvars uppkaſtande, hvarvid Guſtaf Adolf och Carl Philip ſjälfve grepo till ſpadar och deltogo i arbetet, ſom bidrog till icke ringa uppmuntran och ſkyndſamhet. Genom dolda grafvar hade Svenſkarne tillfälle att med ris fylla vattengrafven ſom omgaf ſtaden, kommo dymedelſt ſå nära inunder vallen, att de voro i ſäkerhet för kanon-kulorna, och kunde anlägga ſina ſkantskorgar på bröſtvärnet; och ehuru några våghalſar af ſtadens krigsfolk genom ſtor belöning förmåddes dels uppbränna, dels annars fördärfva ſamma ſkanskorgar, hvarunder ſomlige af deſſe driſtige ſtupade, ſomlige blefvo illa ſårade; tjänte likväl företaget till intet i hufvudſaken, emedan Svenſkarne dock icke kunde drifvas därifrån.

Sedan hörnverken och ſidefäſtningen vid Jacobsporten, Sandporten och Nya porten voro ſönderſkutna, Svenſka förſkantsningarne fortſatte allt intill ſtadens grafvar och tvänne anlaggda nära intill Jacobsporten; nedſtöttes tinnarne på Jacobsporten; de nedra bröſtvärnen, ſom voro anlaggde vid vallens grund, fylldes med torf och de förſtörda ſkantskorgarne, hvarmedelſt ſamma ſtälle gjordes alldeles otjänligt att kunna afvärja ett anfall. Genom

ſtora

ſtora löften och belöningar förmådde jäm-
1621. väl Guſtaf Adolf öfvertala en Timmerman och en Vaktmäſtare vid Mansfeldtſka regementet *a*), att med ſtörſta ſkyndſamhet och drift ſlå en af hjul förfärdigad och med tjärad väf öfverdragen bro öfver ſtadens vattengraf, och under ſkyggd af nattens mörker ſimmade några öfver grafven ſamt faſtbundo bron med ett groft tog vid nedra bröſtvärnets pålar; ehuru hon fanns vara mycket för lång och fördenſkull göra en ſtor krökning, gick dock ſamme Vaktmäſtare förut på bron åtföljd af ſine ſoldater, och Jacob Sitton med andre Befälhafvare öfverförde ſtrax med manſkap, ſom med dragna värjor gjorde anfall och beſtego nedra bröſtvärnet. En annan del af Sittons regemente ſökte göra ett dylikt anfall på ett ſtälle af fäſtningen ſom kallades halfmånen vid Sandporten, att ſåledes komma i beſittning af bägge deſſa fäſtens ytterſta ändar; imedlertid ſköts häftigt med kanoner från Svenſka lägret och emellanåt ur handgeväten, till de ſtormandes betäckning; men bron kunde ej bära tillräckligt manſkap, och blef deſsutom ſönderſkuten af en

a) Johannes Jacobus, Fabrorum lignariorum Magiſter (kallas nu för tiden *Bro och Bryggmäſtare*) & N. Hörnikius, excubiarum in cohorte Mansfeldiana Præfectus. *Litteræ citat.* Senat. Rigens.

en ſtor ſtyckekula, att hon begynte ſjunka; då många människor blefvo dödade å ömſe ſidor, och Sitton ſårades i ena benet, ſom ſedan måſte afſkäras. Svenſkarne äröfrade härunder twänne fanor. 1621.

När ändtligen detta ifriga lågande ſtadnade, återkom Svenſke Trompetaren från Riga, ſedan han i trenne dagar varit qvarhållen. Han medbragte en ſkrift från Rådet af innehåll: Att ehuru det häftiga ſkjutandet med glödgade kulor och fiändtliga anfall emot ſtadens fäſtning och murar, ſom ſkett då det Ärbara Rådet *a*) var ſyſſelſatt med nödig öfverläggning om ſvar på Trompetarens värf, hade gjordt ſamma Råd befogadt att annorlunda förfara med Trompetaren; ſå hade det dock velat gå den lindrigaſte wägen och redligen hålla det tillſagda qvarter; det ville jämväl på ſina och ſamtlige ſtadens invånares wägnar afgifva det wiſſa, på ära, rätt och billighet grundade ſvar, att ehuru fiänden ingen ting underlät, ſom lände till ſtadens fördärf, kunde likväl ſtadens invånare icke anſe ſig därföre vara inför Gud och världen urſkuldade, om de bröto ſin med moget betänkande beſvurna trohet under Polſke Konungen och Republiken, ſamt dymedelſt ädrogo Lutherſka Religionen och Tyſka Septemb.

a) Ein Erbahr Rahtt.

1621. Tyſka nationen en outplånlig ſkamfläck inför alla andra Religions förvandter och nationer; kunde ej heller förmoda att Herren Gud, ſom hade afſky för orättmätiga krig och blodsutgjutelſe, faſtſtält öfver dem ett ſådant beſlut om ſtadens uppgifvande och öfvervinnande, ſom i Konungens bref omförmältes; hvadan de fördenſkull ingalunda kunde ſådant bevilja, utan måſte och ville, enligt Guds kända och uppenbarade vilja, framgent förblifva innom ſin kallelſes gränſer och ſin ſkyldiga trohet emot Polſke Konungen och Republiken; lämnandes för öfrigt till Förſynens behag hvad däraf följa kunde *a*).

Att detta Rådets nog ſtickande ſvar ſkulle reta Guſtaf Adolf till nya anfall med fördubblad ifver, var lätt att föreſe och ökte bekymret hos ſtadens invånare; de trodde ſig imedlertid ſkola uträtta en ſtor ſak till ſitt förſvar, om de kunde förſtöra den af Svenſkarne anlaggda bron öfver grafven, den de fruktade åter ſkulle blifva ſatt i ſtånd. Till den ändan tillaga-

a) Der Stadt Riga *Schreiben und wieder andtwordt*, vff das was Ihr Kön. M. an die Stadt durch den Trumpeter Lenard ſchriftlich gelangen laſſen. *Sub Dat. Riga den 4 September A:o* 621. *Original in Protocoll Rigen. Lit. F. Regeſtrat. aller Schreiben. Anno* 1621. *p.* 396., i Riks-Arch.

hgades beck-kranſar att nedkaſtas, och andra eldfängda ämnen, ſom hemligen förvarades i en båt, att nyttjas till brons uppbrännande; äfven ſammanſattes en flotte af ſtockar, öfver allt betäckt, hvilken förde ſtycken med därtill ärforderligt manſkap, att med länkkulor ſönderſkjuta bron. Detta ſkulle verkſtällas natten förrän Svenſke Trumpetaren återſändes; men bron var af ſå talrik vakt förſvarad, att det icke kunde gå an; ſtadsboerne förmådde likväl renſa nedra bröſtvärnet från den torf och de ſkanskorgar hvarmed det var fylldt och fördärfvadt; äfven att förbättra fäſtningsverket ſom ofvantill och på ſidorna var mycket ſkadadt, ſamt ſåledes vara bättre i ſtånd att fördrifva ett anfall; de eldfängda och brinnande ämnen begynte tillika kaſtas från ſtockflotten in på Svenſka förſkansningen och bron; hvarmed man likväl genaſt upphörde; ty flera Svenſka gallejor ankommo ſamma natt på Dynaſtrömmen, hvilka hotade på annat håll, hvaremot förſvarsanſtallter måſte vidtagas; natten efter Svenſke Trumpetarens utſkickande, uppbrändes likväl bron af en ung Köpman, med de tillagade brännbara ämnen, och Svenſkarne hindrades från ſläckningen genom ſtändigt ſkjutande från ſtaden. 1621.

1621. Då denna utväg ſåledes betogs Svenſkarne till anfall, fortſattes mineringen vid Sandtornet med ſtörre ifver än förut, och från ſtaden minerades midt emot, hvarmedelſt hände att Svenſkarnes och ſtadens manſkap äfven möttes och krigade i minorna. I Svenſkarnes minor kaſtades tillika af ſtadens manſkap granater eller iholiga kulor fyllda med krut och förſedda med brandrör till antändning, och än måſte ſtadens Minerare gifva vika, än Svenſkarne, ſom i ſynnerhet blefvo fördrifne medelſt något ſlags då nyligen påfundna kaſteſkott, ſom nyttjades i minan af ſtadens Minerare *a*). Detta hämnades Svenſkarne dymedelſt att de ur mörſare inkaſtade i ſtaden ſtora ſtenar, och ſköto med glödgade kulor ur kanoner, hvarmedelſt ſtadens manſkap mycket förminſkades. I minorna nederſtötte äfven Svenſkarne med en antänd petard ſtadens förbyggnad, och fingo vid ſamma tillfälle fången en af ſtadens krigsmän, ſom var en Väfvare, af hvilken ſtadens tillſtånd utforſkades. I anledning af deſſa underrättelſer beſlöt Guſtaf Adolf, att den delen

9 Septemb.

a) Qui (noſtri) tamen ſequenti nocte animoſe in cuniculo iſto adverſus hoſtem tuendo ſe geſſerunt, ut jactis in hoſtem miſſilibus nuper inventis eum loco depulerint. *Litteræ* citat. Senat. Rigens.

af fäſtningen, ſom kallades halfmånen, ſkulle anfallas, hvilket verkſtälldes utan uppſkof under anförande af Johan Baner, en Fransman vid namn De la Chapelle och en Skottländare vid namn Moſt eller Muſter, hvilke, att ſkaffa ſig fri tillgång till det ſå kallade Jacobs värnet *a*), fäſtade en petard i inre fäſtnings porten och den antände, ſamt under betäckning af röken häftigt anföllo ſin fiände då några trängde ſig med värjan i hand upp på det öfra bröſtvärnet. Guſtaf Horn ſkyndade efter med ſitt regemente och underſtödde anfallet. Stadsboerne ſköto på de anfallande med ſtora flycken från Nya portens och Jacobs portens fäſten, ſamt från ſidefäſtningen genom dolda gluggar, ſom om nattetid blifvit tillagade: Från de öfre ſtällen vid Sandporten nedkaſtades tillika ſtenar, ſtockar, beck-kranſar, konſteldar och granater *b*): Både Svenſkarne och Tyſkarne, ſom gjorde anfallet, blefvo jämväl några gånger tillbaka drifne, hvarunder De la Chapelles ſon, ſom var Fändrik, förlorade lifvet; han uppmuntrades af ſin fader att oförfärad gå på, och var ſjälf af ptmärkt driſtighet: Petardmäſtaren och några andre Officerare, utom gemena, ſtupa- 1621.

a) Propugnaculum Jacobeum.
b) Machinulæ Granaten dictæ.

ſtupade äfven: Horn och Baner blefvo
1621. bägge ſårade ſamt ſedan till belöning af Konungen ſlagne till Riddare. Ändtligen fingo Svenſkarne öfverhand, bemägtigade ſig nedra fäſtet vid Sandporten *a*), och då ſtadsboerne på öfra delen ſökte drifva dem tillbaka, betäckte de ſig i gropar och af jordhögar, dem de ſkyndſamt uppkaſtade.

10 Septemb. I dagningen följande morgonen ſkedde ett utfall från ſtaden både genom Sandporten och Jacobs porten, att drifva Svenſkarne ur deſſa deras tillhåll och befria vallen: Svenſka vakterna ſtupade därunder; men Rådet och de klokare i ſtaden anſågo detta företagande ſom ett dåraktigt öfverdåd emot en öfverlägſen fiände, och de utfallande blefvo genaſt återkallade. Svenſkarne fortſatte minerandet och ſköto hela dagen, ſamt långt in på natten med ſådan ifver, att ſtundom öfver etthundra kanon-kulor i tim-

11 Septemb. men inkommo i ſtaden. Dagen därpå var ett ſtändigt rägn, ſom gjorde uppehåll i Svenſkarnes krigsrörelſer, hvilka nu gingo därpå ut, att med ſtormande hand intaga ſtaden: De hade på tre ſtällen undergräfvit fäſtningsverket och längs efter vallen gjort minor af trehörnig ſkapnad; ſamt där inlaggt tjugufyra tunnor

a) Inferiori munimento & baſi propugnaculi arenarii per vim potitus eſt (Svecus). *Litteræ cit.*

nor krut: Fäſtningsverket var på flera ſtällen ſönderſkjutet och på muren ſyntes ſtora öppningar: Vattnet ur grafven hade begynt afledas, en ny bro var gjord i ſtället för den ſom uppbrändes, att nyttjas på ſamma ſätt, och deſsutom en bro redan ſlagen öfver grafven, vid den ſå kallade halfmånen, på hvilken bro fem man kunde gå i bredd: I Dynaſtrömmen voro i beredſkap pontoner, flockar ſammanbundne med järnkädjor och andra bolverk, jämte hvarjehanda ſlags fartyg: Guſtaf Adolf, ſom ſjälf deltog i allt arbete och alla faror, hade under belägringen varit trenne gånger i lifsfara, förſt när han på ſandhöjden utſåg tjänlig platts till läger; ty då ſlog en ſtyckekula på ſamma ſtälle, där han nyſs förut hade ſtått; ſedan blefvo några ſkutne nära invid Konungen, och däribland en Stakelberg, hvars blod ſtänktes på Konungens kläder; ändtligen kom ock en gång en ſtyckekula in i hans tält och for förbi hans hufvud; men lämnade honom likväl oſkadd: Omſider ärnade han jämväl blottſtälla ſig för de faror en ſtorm kunde medföra; han uppſatte egenhändigt orderna huru ſtormen ſkulle verkſtällas för Riga, hvad folk därtill borde nyttjas, i hvad ordning anfallen ſkulle företagas, och fullföljas, utom det han 1621.

under ſjälfva ſtormandet ville ſjälf när-
1621. varande gifva de omſtändligare befallnin-
gar, ſom vid hvart ſärſkildt tillfälle när-
mare kunde fordras: Och vittnar detta
förordnande om Rigas ſtormande, ej min-
dre än andra Guſtaf Adolfs företaganden
i fält, huru han förut noga öfvervägade
händelſernas möjeliga utgång, efterſinna-
de följderna, och var betänkt på flera
utvägar, att i händelſe af olyckligt för-
lopp, alltid hafva medel i beredſkap till
räddning *a*).

12 Septemb. Bittida om morgonen begyntes ett
förfärligt ſkjutande emot ſtaden med glöd-
gade kulors, bombers och ſtora ſtenars
inkaſtande, hvarmed hela dagen fortfors;
om qvällen ſkulle ſtormandet gå för ſig;
men Härtig Carl Philips och de förnämſte
Officerarnes föreſtällningar hunno likväl
förmå Konungen, att för tredje gången
ärbjuda ſtaden tillſtånd att gifva ſig fri-
villigen, till förekommande af deſs full-
kom-

a) Guſt. Ad. egenhändiga order att ſtorma Riga d. 12 eller 13 Sept. 1621.
De äro tryckta efter Palmſkölds afſkrift i *Stockh. Magazin* för år 1781. *B. I. ſ.* 188. Och efter originalet i *Utkaſt till en Hiſtoria om Kongl. Södermanl. Regemente, II. St. ſ.* 15. *Stockh.* 1788. 8:o. På ſenare ſtället, 16 ſid. 3 rad. ſtår genom tryckfel, *doppen* i ſtället för ſappen, och 17 rad. *ſepp ått*, i ſtället för upp ått.

komliga förödelſe: Han inſkickade en Trompetare med ett föreſtällnings-bref, att om han nödgades intaga ſtaden med ſtorm, ville han vara urſäktad för de olyckor, ſom då kunde öfvergå deſs invånare, ſamt det oſkylldiga blod, ſom blef utgutet. Borgmäſtare och Råd, ſom ſjälfve borde nogſamt inſe omöjligheten af ſtadens förſvar, ſkulle i ſådan händelſe vara anſvarige för alla deſſa miſsöden, och de ålades härpå lämna ſvar innom ſex timmar, under hvilken tid allt ſkjutande å bmſe ſidor ſkulle underlåtas *a*). 1621.

Radziwil hade, då han drog ſig tillbaka, lämnat ett bref, och däri lofvat komma med ny och tillräckligare undſättning, hvadan invånarne i Riga ſtrax ſkickade en Trompetare till Svenſka lägret, klockan 5 ſamma afton, ſom den Svenſka inkom med Guſtaf Adolfs bref om ſtadens uppfordrande; de anhöllo om trenne dagars vapenhvila, nämligen till klockan 5 om aftonen den 15 September, och att få ſvar härpå genom deras egen Trompetare *b*). Svaret meddeltes genaſt, innehållande att omöjligen längre vapen-

a) Guſt. Ad. *Offenes Schreiben* an die Stadt Riga, *D.* 12 *Sept. T. R. p.* 401.

b) *Der Stadt Riga Andtwort. D.* 12 *Septemb. Orig. in Protoc. Rigen Litt. F.* Regiſtrat, aller Schreiben anno 1621. p. 424, i Riks-Arch.

hvila kunde beviljas än högſt till klockan
1621. fem följande eftermiddagen; dock med vilkor att ſtaden imedlertid hölls inſpär-
13 Septemb. rad. Klockan nio om morgonen kom härpå ſvar att ſtaden var nöjd med den beviljade vapenhvilan; Konungen fordrade att Fullmägtige ſkulle ſtrax utſkickas till honom i lägret, att vidare öfverens komma; men ſtadsboerne ville begära längre betänkningstid och vapenhvila, uppſatte härom ett bref till Konungen, och väntade att Polſka undſättningen imedlertid ſkulle hinna fram. Som något dröjde med brefvets affändande, blefvo de varſe att man i Svenſka lägret bereddе ſig till anfall, hvadan de ſkyndade ſig att utſkicka ſitt bref, och tillade jämväl däri att de ſamtyckte till underhandlingars företagande, ſamt att viſſe perſoner till den ändan måtte gifvas till giſlan å ömſe ſidor. Härmedelſt förmådde de Guſtaf Adolf förlänga vapenhvilan till klockan
14 Septemb. tolf följande dagen; ſtadens Fullmägtige utkommo, och trenne från Svenſka ſidan, nämligen Hofmarſkalken Svante Baner, Öfverſten och Gouverneuren i Ingermanland Henrik Flemming, och Konungens Secreterare Paul Spandkow inſkickades till giſlan, hvilke imedlertid blefvo i ſtaden på härligaſte ſätt undfägnade *a*). Guſtaf

a) H. Flemmings *Anteckningar om ſitt lefn.* loſſ.

Guſtaf Adolfs Fullmägtige kallades väl i Rigas ſkrifvelſer *Konglige Giſlare;* men 1621.
han ſjälf kallades endaſt *regerande Prins i Konungariket Sverige a*). Rigas Fullmägtige bemödade ſig att föreſtälla ſin ſvåra belägenhet på ett ſätt, ſom kunde tjäna att röra Guſtaf Adolfs ädelmod; de anhöllo att få undvika allt deltagande i Sveriges och Polens krig, ärbödo därföre en betydlig ſumma penningar, hvartill de ſade ſig gärna vilja använda äfven ſina huſtrurs och barns prydnader af guld och ſilfver; de förde Konungen till ſinnes att Polſka Riket nu var plågadt af ett ſvårt krig med Turken; att ſtaden Riga edligen var förbunden till trohet emot ſamma Rike, och hade aldrig tillfogat Sveriges Konung eller deſs underſåtare någon oförrätt.

Guſtaf Adolf ſvarade ſjälf härpå, att då han ingalunda kunnat ärhålla ett ſtilleſtånd af Konungen i Polen med deſs

Anf. ſt. ſ. 83. Guſt. Ad. *Schreiben* an Rige. *Tyſka R.* 406.

a) Der Stadt Riga *Öffenes Schreiben und Creditiv. D.* 13 *och* 14 *Septemb. Orig. in Prot. Rigens. Litt. F.* Regiſtrat. aller Schreiben, p. 435.

Rigas Fullmägtige voro Borgmäſtaren Henrik von Ullenbroch, Syndicus Johan Ulrik, ſamt Hans Witten och Gideon Rittern.

egen bekräftelſe, ehuru han ſökt vinna
1621. det jämväl med bibehållande af den emellan dem varande hufvudtviſt, om Konung Sigismunds påſtådda rätt till Svenſka Kronan, ſamt med anbud af Pernaus frivilliga afträdande, och då ingen ting kunnat uträtta med ſå ſtora anbud under det Konungen i Polen var beſvärad med ett Turkiſkt krig; ſå kunde Guſtaf Adolf lättligen ſe förut hvad han och hans underſåtare hade att vänta från Polen, om ſamma krig afloppe efter Polſke Konungens önſkan; han hade därföre till fredens ſtadgande, emot ſin vilja begynt detta krig, och om än ſtaden Riga för ſig ſjälf icke tillfogat honom någon oförrätt, var den dock Polſke Konungen undergifven, biträdde Sveriges fiänder, var för dem ett ſtamhåll, hvarifrån, ej annorlunda än ur en Trojanſk häſt, alla anfall emot Sverige blifvit anſtällda och befordrade: Nödvändigheten påtade honom fördenſkull att antingen taga ſtaden i beſittning, eller förſtöra honom ſåſom en för ſig och ſitt Rike ſkadlig ort; färdeles ſom denſamma, oaktad Religionens öfverenſtämmelſe, och ſin likhet med Tyſka folkets Lagar, ſeder och inrättningar, alldeles icke under detta kriget följt ſtaden Dantzigs exempel och undvikit allt deltagande däri å någondera ſidan, ej

heller

heller med tillbörlig ärkänſla emottagit denna förmon, då den honom genom förſta brefvet tillböds, utan afſlagit den med högmod och framhärdat i ſin tillgifvenhet för Polen, hvadan nu, ſedan få ſor koſtnad blifvit använd på belägringen, intet annat var för ſtaden öfrigt, än ett uttryckligt ſvar, om den ville gifva ſig eller ej. 1621.

Stadens Fullmägtige invände väl att deras trohet emot Konungen i Polen icke borde illa uttydas, ſamt begynte tala om neutralitets beſkaffenhet och verkan; men Konungen förblef obevekelig vid hvad han ſagt, yrkande att de ſkulle ſtrax tydligen förklara ſin mening: De bönföllo då, att om dem icke tilläts vara neutrale, de åtminſtone måtte ärhålla en månads ſtilleſtånd, till deſs de kunde få undſättning från Polen, förmodande, att Hans Majeſtät ej ſkulle illa upptaga denna anhållan, emedan han uppenbarligen utlåtit ſig att han ägde tillräcklig ſtyrka att ſtrida emot en ſtarkare fiände, och att äfven om ſtaden ärhöll hjälp, kunna emot honom utföra ſin åſtundan: Om då ſtaden lämnades utan undſättning, blef Konungens ſeger ärerikare och ſtaden utan ſkuld; ty ſtaden ville förekomma, att ej genom ſitt förhållande ådraga Tyſka folket i Polen, färdeles dem af

Augs-

Augsburgſka bekännelſen, någon ſkam-
1621. fläck eller olägenhet. Men Konungen ſvarade ſig icke ärna köpa äran ſå dyrt, att han ville uppſkjuta den ſegren han nu genom Guds biſtånd ägde i ſina händer, eller längre förblifva i detta ſandiga lägret, utan befallte ſtadens Fullmägtige utan omſvep tillkänna gifva ſitt beſlut. De gjorde likväl ytterligare föreſtällningar om ſtadens fördelaktiga belägenhet till handel med Polen och näſtgränſande orter; men att den var allt för långt aflägſe från Sverige, och ſom den vore beredd att undergå det ytterſta, anhöllo de att Konungen ville undvika krigets oviſſa utgång.

Han ändrade doçk icke vidare af ſitt påſtående, än att han ville tillåta ſtaden bibehålla ſitt förra regeringsſätt, ſina inrättningar och friheter, ſamt förblifva under Sveriges öfverherrſkap med ſamma vilkor, ſom förut under Polens; då han lofvade den ſitt kraftiga beſkydd; han föreſtällde dem, att ſtaden ej ſjelf kände huru nära den var ſin undergång; därföre borde deſs Fullmägtige nu med egna ögon ſe minorna, ſedan öfverlägga om ſin välfärd, göra ſlut på ſina föreſtällningar, icke för länge förſöka Konungens tålamod, eller bringa ſtaden i ytterſta fördärf, ſom Konungen ſjelf afſkydde,

be-

bedyrande att han endaſt af medlidande för qvinkönet, ſamt det öfriga oſkylldiga och värnlöſa folket hade här tills nyttjat lindriga medel; men om han tvangs att bruka ytterſta våld, var han icke i ſtånd att ſtyra krigsfolkets tygellöshet, den han med möda kunnat ſå länge hålla tillbaka: De borde förden ſkull i tid betjäna ſig af den mildhet, ſom dem ärböds; att efteråt ångra ſig vore för ſent och onyttigt. När ſtadens Fullmägtige ſåledes ſågo ſig ingen ting vidare kunna uträtta, anmälte de ſig vilja troget berätta Konungens beſlut för ſtadens invånare, och anhöllo till den ändan om trenne dagars vapenhvila; men Konungen, ledſen öfver längre dröjsmål, afſlog detta helt och hållit i början; lät dock omſider beveka ſig att lämna anſtånd till middagstiden följande dagen. Om qvällen fingo ſtadens Fullmägtige frihet att begifva ſig tillbaka, och bittida om morgonen följande dagen gjorde de ſtadens invånare reda för ſin förrättning. Alle funno ſamfäldt, äfven Caſtellanen och Polſke Konungens Ämbetsmän, att ſtadens frivilliga uppgifvande, nu efter ſex veckors belägring, var enda medlet till deſs räddning, att den äfven med alla invånarnes undergång omöjligen kunde hållas Konungen i Polen tillhanda; de förre Fullmägtige och flera nya

1621. 15 Septemb.

nya utſkickades fördenſkull och öfver-
1621. lämnade ſtaden åt Sveriges ſegrande Konung, med bibehållande af alla deſs friheter och ſamma rätt ſom den åtnjutit under Polſkt öfverherrſkap; deſsutom tillät Konungen på deras anhållan, att ſtaden ſkulle få återgifva ſig under Polſka väldet, om fred blef ſluten innom trenne år emellan Sveriges och Polens Konungar.

Guſtaf Adolf ryckte därpå in i Riga med hela ſin krigshär. Intåget ſkedde
16 Septemb. på en Söndag, och en högtidlig tackſägelſe-prädikan för ſtadens befrielſe från undergång hölls i Sanct Peters kyrka i Riga. Stadens privilegier bekräftades, hvarmedelſt Rådet hade magt att välja Borgmäſtare, Rådsperſoner och alla andra ſtadens Ämbetsmän, ſom likväl ſkulle ſvärja Konungen i Sverige trohetsed; öfver det landet ſom lydde under ſtaden, hade Rådet fullkomlig domsrätt, och kunde meddela löfd; men i viſſa betydligare mål fick vädjas till Hof-Rätten i Sverige; om en Svenſk Adelsman innom ſtadens område, föröfvade en miſsgärning, ſom förtjänte lifsſtraff, hade ſtaden rätt att fängſla honom; men Konungens Gouverneur, med tvänne andre af Adeln, ſkulle gemenſamt med ſtadens Ämbetsmän dömma honom; krigsfolket lydde icke under ſtadens domſtol. Staden bibehöll

vid

vid Lutherſka Läran och ſin Conſiſtorial-Rätt i ägtenſkapsſaker utan vad; ſlog eget mynt; dock efter ſamma ſkrot och korn, ſom i Sverige; utom åtſkilliga andra förmoner; men Konungen i Sverige hade rättighet att i ſtaden hålla ſå ſtor beſättning han åſtundade, och ſkepp i hamnen; dock lofvade han icke ſpärra handlen, den han jämväl genom öppna Påbud förklarade vara lika fri hädanefter ſom förut; ſtaden ſkulle ſkicka Fullmägtige till Svenſka Riksdagar och efter förtegången underhandling bevilja till kröning och Kongliga Prinſeſſors utſtyr; några obetydliga afgifter af ſtaden tillföllo deſsutom Sveriges Konung ſåſom Öfverherre. Guſtaf Adolf yttrade ſig i ett bref till Rådet, att han väl kunnat intaga ſtaden, utan att bevilja deſs förra rättigheters bibehållande; men han ville förekomma blodsutgjutelſe; deſsutom hade han ej mer krut qvar till ſtormande, än tolf läſter, ſom väl kunnat vara tillräckligt, ſå framt han ej befarat att vallarne varit afſkurne med trancheer *och*, ſom orden lydde, *uti ſtaden affnitter gjorda, hvilka med ingen ringa ſumma krut hade fått att vinna;* hvadan han häldre tog det viſſa än det oviſſa. Han fick fördenſkull föga hjälp af ſtaden till ſitt krigsfolks underhåll; och från landet knappt 1621.

ſå

ſå mycket ſom fordrades till hans hof-
1621. förtäring, hvadan allt måſte öfverſkickas från Sverige *a*).

Stadens invånare aflade högtidligen
25 Septemb. ſin huldhetsed; Riks-Skattmäſtaren Jeſpes Matthsſon Krus förordnades till Ståthållare i Riga och öfver deſs län, ſamt honom till biträde Krigs-Commiſſarien Johan Derfeldt: De ſkulle ſätta fäſtningsverket i förſvarsſtånd; emottaga ſtadens artilleri och det förbättra; förordna *Hopmän* och *Amtmän* på de ſmå ſlotten däromkring, att infordra Allmogens utlagor; låta tillärkänna Sveriges Konung och Krona allt förfallet lösgods och alt

hvad

a) Bürgerlich ſubjection ayd, ſo in kegenward Ihr Kön. Maj:tt und F. G. Hertzog Carln Philippen vff öffentlichen Marcht Riga vnterm blawen Himmel Ein Erb. Rath 1. ſemtlich; 2. Elterleute und Eltiſten der groſſen Gilſtauben; 3. Elterleute und Eltiſten der kleinen Gilſtauben; 4. die allgemeine Bürgerſchaft mit bloſſen heubtten und vffgeſtreckten Fingern, Ein jeder Orden in ſonderheit corporaliter geſchworen. *In Dat.* 25 *Sept. copeylich i Prot. Rigens Litt. F.* Regiſtratur aller Schreiben anno 1621, p. 455. i Riks-Arch.

Guſt. Ad. *Bref* till R. Råd. *Riga* 17 *Sept. Sv. Reg. f.* 454. *Capita*, vermittelſt welcher ſich die Stadt Riga ergeben. Ihr Kön. Maj:t der Stadt Riga gegebenes *General-Privilegium*. Tyſka R. ſ. 415 följ. Der ſtadt Riga *Revers* D. 26 Sept. *Regiſtr. aller Schreib. p.* 461.

hvad som tillhörde Jesuiter-klostret både löst och fast; Jesuiterne skulle gifva ifrån 1621.
sig alla deras bref och handlingar på kloster-gods, hvarefter de borde förfoga sig därifrån, hvart de behagade: vakt sattes för klostret; men de hade förut låtit borrtföra en del af sin ägendom till Wilna: Jacobs kyrka i Riga som varit dem tillhörig, inrymdes Lutheranerne: Gustaf Adolf lät kalla för sig Ordens Le- 27 Sept.
damöter, och då han ibland dem såg den så kallade *Kloster-Lasse*, eller Laurentius Nicolai, som var född i Norrige, hade affallit från Lutherska läran, och under Konung Johan III:s tid med många konster arbetat på Catholska Religionens införande i Sverige; så tilltalte Konungen honom, enligt Jesuiternes berättelse, med dessa skarpa ord: *Och du helfvetes gubbe lefver ännu; men har icke i en så hög ålder blifvit klokare? Du blinde skall du alldrig kunna öppna ögonen? Vet du icke att du, som i dag skall dö, har att vänta en evig fördömmelse, om du ej antager vår sanna Gudalära?* Han påstås hafva svarat med drislighet att Lutheranerne voro de, hvilke hade att vänta evig fördömmelse; men att han, såsom Catholska Religionen tillgifven, var fri för en sådan fruktan. Gustaf Adolf skall vidare förebrått honom

de oroligheter han åſtadkommit i Sve-
1621. rige, den oenighet han uppväckt emellan Johan III, Carl IX och Riks-Råden, och ſkall äfven hotat låta föra honom fången till Stockholm; men tillät honom likväl tillika med ſine Ordens-bröder förfoga ſig ur Riga till Wilna, då de beledſagades en half mil af tvåhundra Svenſke Ryttare. Kloſter-Laſſe aſſomnade året därpå i Wilna på ſitt åttationde fjärde år; har förvärfvat ſig ſtort beröm i Jeſuiternes ſkrifter, och uppräknas äfven ibland hans dygder att han i ſin höga ålderdom alltid ſjälf ſopade ſitt kammargolf *a*).

De

a) Accitos ad ſe Societatis homines non clementer excipit victor: Acerbius ceteris P. Laurentium Nicolai Norvegum, ſenem octogenario majorem, jam tum ſibi cognitum, cum Laurentius in Svetica Johannis III Regia Religionem Catholicam promoveret. Hunc torve intuens, *et tu*, inquit, *vivis adhuc ſenex Acheruntice; nihilne tu tamen per iſtam utique ætatem prudentior? Numquamne oculos aperies, talpa? An vero ignoras de ignibus ſempiternis, qui te, jam hodie moriturum, manent, niſi Religionem veram Reformatam ſcilicet, quam profitemur, amplecteris? Ad hæc Laurentius, modeſte quidem, ſed intrepide: Æternis obnoxios ſuppliciis Lutheranos certo ſcio, metu horum liberum mihi præſtat animum ſancta Romana, quam profiteor, Religio.* Cet. Stanisl. Roſtowſki *Lituan. Societat. Jeſu Hiſtoriar. Prov. P. I. Lib. VII.* pag. 290 - 295.

De af Jeſuiternes gods, ſom Adlen-
nde beviſa hafva ſig tillhört, ſkulle få 1621.
ertagas; men detta förſta årets inkomſt
raf tillfalla Svenſka Kronan och använ-
s till krigsfolkets aflönande *a*); till dem
m ville göra Konungen förſträckning
ll kriget pantſattes Kronans ägendom-
ar och hela ſocknar i Finland, hvaraf
e fingo uppbära Kronans inkomſter och
räkna ſex för hundradet i årlig ränta *b*).
uſtaf Adolfs krigshär beſtod af omkring
ugutuſen man; men han behöfde i ſyn-
nhet mer rytteri, och därföre fingo de
m ville göra ruſttjänſt, fördelas i Små-
nd, Wäſtergöthland och Finland ſig till-
ekta hvilka hemman de ſjälfve begärte *c*).

a) *Memorial och Fullmagt* för Jeſper Matthſon. *Riga* 19 *och* 26 *Sept. f.* 458, 468.

Memorial för Kam. Råd. Ped. Baner. *Riga* 24 *Septemb. f.* 463.

Bref till Joh. Skytte. *Fullmagt* för N. Stjernſköld. *Riga* 17 *Septemb. f.* 456.

På ett ſtälle i de flera gånger åberopade ſta-den Rigas bref, tryckta 1622, ſäges att Guſtaf Adolfs krigshär beſtod af 13 regementen, af hvilka hvartdera hade 1200 eller 1300 man fot-folk, ſamt 24 compagnien Ryttare, utgörande omkring 4000 man, och att han jämväl hade några tuſen Minerare (*aliquot Foſſorum millia*). På ett annat ſtälle, att han hade 99 compagnien (*vexilla*) fotfolk, och 21 compagnien ryt-teri, hvart compagnie räknadt till 150 man. På ett annat ſtälle, att hans krigshär utgjorde öf-ver 20,000 man.

Invånarne i Riga underrättade ſkrift-
1621. ligen både Konungen i Polen och Fältherren Radziwil om ſtadens öde, utlåto ſig att de ej mindre förundrade ſig öfver Guſtaf Adolfs mildhet än hans tapperhet, ſamt att den öfverträffade hans lycka och ſeger; att under belägringen hade öfver femton tuſen ſtyckekulor blifvit inſkjutna i ſtaden, och ſom den blifvit lämnad utan undſättning från Polen, hade den endaſt att tacka Svenſke Konungens ädelmod, för ſin befrielſe från fullkomlig förſtöring. Då Radziwil härpå ſvarade med förebråelſer, att de bruſtit i den lydnad, de voro ſkyldige Konungen i Polen, för haſtigt uppgifvit ſtaden, ej väntat till deſs Fältherren hunnit komma dem till undſättning, ej hyſt nog förtroende till hans förſäkringar om hjälp, ej ådagalaggt nog förtröſtan till Vår Herre, att Han äfven genom ett litet antal folk förmår gifva ſeger emot en orättvis fiände, och att ſjälfva Guſtaf Adolfs ärkända mildhet, för hvilken han med ſkäl berömdes, hade bordt hos dem förekomma en otidig fruktan *a*): Så utfärdade åter

a) Nempe noſtra Vos paucitas animos deſpondere coëgit. An Vos fortunam belli numero bellatorum metimini? ac non potius præpotentis Dei patrocinio, qui meliori cauſſæ deeſſe non ſolet? quoties in eadem cauſſa eundem hoſtem longe

åter Rigaboerne ett utförligt vederläggnings-bref, viſte däri att de förſvarat ſig ſå länge det med deras ringa ſtyrka varit möjligt; yttrade ibland annat, att förtroende till löften om hjälp föga verkar i krig då ſjälfva hjälpen uteblifver, att man äfven af den Heliga Skrift inhemtade huru ſjälfve Abraham, ſom kallades de trognes Fader, likväl då det kom an på att befria ſin broder Loth ur de otrogne Konungarnes fångenſkap, icke fann tjänligt att endaſt använda ſin tro, utan ſtridde tillika med trehundra aderton beväpnade tjänare, och Fältherren Radziwil kunde väl icke tillägna Rigaboerne en mera verkande tro än Abraham *a*). Borg- 1621.

imparibus copiis congreſſi ſuperavimus? excideruntne animis tot inclita noſtrorum decora & victoriarum trophæa, quibus magnum illud Numen teſtatum eſt, eſſe ſibi curæ inique ſuſcepti belli ultionem? — Clementiam victoris prædicatis: hæc quidem homine & Principe Chriſtiano, ſi qua alia virtus, maxime digna eſt; ſed ſi hæc vera ſunt, ut vera eſſe ex noſtratibus intelligo, ac ideo libenter ipſi, licet hoſti, laudem hac in parte tribuo, certe in iſtam clementiam deliquiſtis, ſiquidem vano terrori & metui ante deditionem nimium indulſiſtis. *Litteræ* Ducis Chriſtophori Radzivillii. *Dat. ex caſtris 4 Octob. St. n.* 1621. *Regiſtratur aller Schreiben. p.* 528.

a) Conſtat ex ſacrarum litterarum teſtimonio, Abrahamum quidem patrem credentium in ſpi-

mäſtaren i Riga, Thomas Rahm, yttrade
1621. ſig deſsutom i ett bref till Guſtaf Adolf, att Radziwil ville ſkyla ſin oduglighet och förſummelſe därmed, att han beſkyllde ſtaden Riga för förräderi *a*). Polackerne i allmänhet ſkyllde invånarne i Riga vara Sverige mer tillgifne än Polen, emedan de voro Lutheraner, och påſtode att ſtaden kunnat förſvara ſig ett halft år längre än den gjorde. Oſtridigt är, äfven af Polſke Häfdeteknares vittnesbörd, att Jeſuiterne, ſom hade mycket anſeende vid Polſka Hofvet, gjorde Rigas invånare

ritualibus celebrari, quod ſpem contra ſpem foverit; attamen cum captivum fratrem ſuum Lothum ex Regum infidelium manu redemturus erat, non ſola animi fide nitebatur, ſed 318 ſervorum ſuorum auxilio, ſumtis armis, manus quoque movebat. Num efficaciorem fidem Rigenſibus quam Abrahamo illuſtriſſima Celſitudo Veſtra tribuet? *De Expugnatione Civitatis Rigenſis* EPISTOLÆ IV. *Excuſæ Rigæ per Nicol. Mollinum, Anno Dom. MDCXXII.* 4:o. Cfr. Loccenii *Hiſt. Suec. L. VIII. p.* 536-545. *Curieuſer Abriſs und Beſchreibung der Hauptſtadt und Veſtung Riga.* 1709. 4:o.

a) — — *Dann uns nicht gebühren will ſolche maculam proditionis, welche der Herr Radzivill ad eluendam ſuam ignaviam, gleich wie prævenienda uns zu aſpergiren vermeinet.*

Thom. Rahms *Schreiben.* D. Riga d. — — Sept. 1621. *Regeſtratur aller Schreiben*, f. 313. Mſcr. i Riks-Arch.

vånare med rättegångar och andra ſtämplingar ofta ſtor förtret, ſom ingalunda 1621.
ſtyrkte dem i ſin tillgifvenhet för Polen *a*). Icke deſsmindre tyckes ſtaden hafva gjort allt hvad i deſs förmåga ſtod till ſitt förſvar emot en öfverlägſe krigsmagt, och äfven med fullkomligt ſkäl nyttjat den utlåtelſen till Radziwil: Att man väl icke bör, ſom oförnuftig boſkap ruſa åſtad att låta mörda ſig, då hvarken nytta eller heder därmed kan vinnas; att det väl är angenämt och berömligt att dö för Fäderneslandet; men icke tillika med Fäderneslandet *b*).

Dagen efter äröfringen af Riga, ſkickade Guſtaf Adolf en ſkriftlig föreſtällning till *Hauptmannen* på Dynamynde, att godvilligt uppgifva ſamma fäſtning, till förekommande af onödig blodsutgjutelſe, emedan han väl icke kunde falla på den tanken att förmå förſvara hänne,

a) „Non pauci ibi, (Rigæ) tam ex Senatoriis, „quam ex plebeiis ad novandas res jam dudum „propendebant, ex acerbatis moleſtiis perpeſſis in „jurgiis & controverſiis forenſibus continuo „apud Regium Judicium cum Religioſis Societa„tis Jeſu Collegii Rigenſis agitandis". Cet. Paulus Piaſeckius. Chronic. p. 413.

b) Vana ac ſtolida ferocia, viriumque noſtrarum ignoratione, inſtar brutorum in cædem promiſcuam ruere. Cet. — Dulce & decorum eſt pro patria (*non cum patria*) mori. *Litt. cit.*

sedan Riga redan var tagen i besittning *a*).
1621. Den lärer ock utan motstånd blifvit lämnad, hvarefter Gustaf Adolf fortsatte sina krigsrörelser åt Curland. Den af Konungen i Polen affatte Härtig Wilhelm, som rest till Sverige och ärhållit förläningar i Wästergöthland, hade åter begifvit sig ur Sverige till Tyskland och uppehöll sig för det närvarande i Schwerin. Han anmodades nu af Gustaf Adolf att infinna sig hos honom, då Gustaf Adolf lofvade förhjälpa honom till hans förlorade Härtigdömme, det han sedan skulle innehafva under Svenskt öfverherrskap, på samma sätt, som förut under Polskt. Hans broder Härtig Fredrik anmodades på samma sätt för sin andel af Härtigdömmet ärkänna Konungen i Sverige för Öfverherre med bibehållande af sina förra rättigheter och intaga Svensk besättning i sina fästningar, till dess fred kunde vinnas med Polen, då allt skulle honom återställas *b*). En tryckt Kungörelse på Tyska utfärdades dessutom, ställd både till Härtig Fredrik och alle invånare i Curland, Semgallen och stiftet Pilten, att då Konungen i Polen alltid genom dessa landskap och invånarnes biträde

a) *Schreiben* an *Schwartzhoff*, Haubtm. auf Dünam. *T. R. f.* 423.

b) *Litt. Revocator.* an den Hertzog Wilhelmum. *Schreiben* an den Hertz. Friedr. *Riga* 17, 19 *Sept. T. R.* 424, 432.

träde tillfogat Konungen i Sverige fiändtligheter, fordrade nödvändigheten till förekommande häraf, att Konungen i Sverige anmodade dem godvilligt gifva ſig under hans öfverherrſkap, med bibehållande af alla deras rättigheter; i annan händelſe hade de att ſkylla ſig ſjälfve, att de med krig blefvo ſom fiänder beſökte *a*). 1621.

Härtig Wilhelm ſvarade från Schwerin, att han icke anſåg rådligt begifva ſig till Konungen; förſäkrade icke deſsmindre om ſin oryggliga tillgifvenhet och ſin ärkänſla för den emot honom betygade nåd *b*). Härtig Fredrik och Curländſke Adlen kommo icke öfverens; när han korrt förut hade på en Landtdag i Mittau talt om deſs beſkydd, hade han fått till ſvar, att Adlen ville ſom Riddersmän beſkydda ſig ſjälf *c*), och imedlertid vidtogos föga anſtallter till motvärn; dock ſvarade Härtigen Guſtaf Adolf, att han anſåg för vanhederligt bryta den trohet han en gång ſvurit Polſka Kronan, ärnade fördenſkull denſamma i

a) *Pat. Schreib.* D. Riga 22 Sept. T. R. p. 440.

b) Hertzog Wilhelms *Schreiben.* Dat. Schwerin 13 Oct. *Regeſtr.* aller Schreiben, p. 625.

c) *Wiſſen Ihren Fürſten nichtz zuewillen, wollen ſich ſelber wie Rittersmenner ſchützen.* Carl Gyllenhj. *Schreiben.* D. 5 Aug. *l. c.* p. 335.

akt taga, oaktade hvilka olyckor ſom
1621. hälſt kunde honom föreſtå *a*).

Guſtaf Adolf togade därföre från Riga åt Curland, hvars hufvudſtad Mittau fanns vara alldeles öppen och utan folk,
2 Octobr. hvadan Svenſkarne ſtrax gingo dit in; men ſlottet förſvarade ſig öfver natten
3 Octobr. och till följande middagen, då det uppgafs. Där inlades Svenſk beſättning, och en vid namn Anders Eriksſon till Ranåker förordnades till Ståthållare öfver Mittau ſtad, ſlott och län. Invånarne af-
8 Octobr. lade ſin ed i nya kyrkan i Mittau, att de ſkulle vara Sveriges Konung Guſtaf Adolf trogne, och icke företaga något till hans ſkada, gemenſamt med ſin förre Härtig *b*). Staden var rundt omkring omgifven med ett godt *ſtaket*, eller vall med palliſadverk, att den mot en tämlig magt kunde förſvaras, och när Guſtaf Adolf hunnit få öfver från Sverige hvad till krigsfolket behöfdes, ville han låta en del där förblifva i vinterqvarter, ſamt ſjälf med en del infalla i Liſland; ty hans affigt var, att om han blef i ſtånd därtill fullfölja krigsrörelſerna anfallsvis, innan

a) Friedrichen Hertzogen zue Churlandt Schreiben, ſub. dat. Buſk den 26 Sept. Regeſtr. aller Schreiben. p. 470.

b) *Subjection aid*, ſo ein Rath und gantze Gemzue Mittow — corporaliter præſtirt. *l. c. p.* 548.

innan Polackarne hunno fätta ſig i förſvarsſtånd. 1621.

Sedan han ryckt från Riga, inföllo några fanor Polſke Ryttare och Koſacker i Svenſka Lifland, där de grymmeligen framforo med mördande och brännande; han kunde väl icke veta hvad fiändens affigt härmed var, anſåg likväl ſådane grymheter föröfvas utan ändemål, och ärnade ej allenaſt taga förſvarsmått däremot, utan ock hemligen på ſlädföre infalla i Polſka Lifland; dock att icke efter Polackarnes fätt angripa det värnlöſa folket, utan vända ſig emot de fäſtningar, de ännu där i landet innehade. Riga gjorde väl någon undſättning med penningar och ſpanmål; men på långt när icke tillräckligt till krigsfolkets behof; han anmodade därföre Riks-Cancelleren och Kammar-Råden öfverſkaffa hvad ſom behöfdes från Sverige, och det på hvad ſätt de ſjälfve bäſt kunde utfinna. Riks-Amiralen hemſkickades med flottan till Sverige, då många Borgare från Mittau följde med, att där fätta ſig ned, och äfven Bönder, åt hvilka ödeshemman inrymdes. Guſtaf Adolf fann att kriget i Lifland ſvårligen kunde föras utan ſmärre fartyg; fyra gallejor voro därföre redan under arbete och tjugu flycken andra ſkulle deſsutom byggas om 60 fots köl och 3 fots eller högſt 2 alnars djup.

Han

1621. 17 Octob. Han underrättade Riks-Skattmäſtaren, att han på en viſs dag ärnade gå emot fiänden, ſom låg vid paſs halftredje mil från Mittau, att om det då kom till en ſlagtning, och han den olyckligtvis förlorade; borde Riks-Skattmäſtaren vara uppmärkſam på invånarne i Riga, att de ej däraf togo ſig anledning till affall från Sverige *a*).

Men fiändens läger var ſå omgifvet af vatten, att Guſtaf Adolf ej kunde det angripa; han ſtällde ſig några gånger i ordning och ärböd fiänden en ſlagtning; men den undveks alltid. I Mittau, där han låg med ſin krigsmagt, var ganſka ſumpigt, manſkapet led ſtor briſt på kläder, ſärdeles på ſkor och ſtrumpor; men måſte gå i gyttjan upp till knäs, hvaraf många ſjuknade; Guſtaf Adolf yttrar ſig ock att det elaka vattnet de måſte dricka förorſakade mycken ſjuklighet; *emedan man af briſt på penningar icke kunde gifva dem de ölpenningar, de hafva borde b*). Han befallte då Öfverſten och Ståthållaren på Pernau, Roſenkrants, fördrifva de ſtröf-

a) *Bref* till R. Skattmäſt. R. Cancell. R. Amiral. *Ståthåll. Fullmagt* för And. Eriksſon. *D. Mittau* 2, 4, 5, 8, 10, 11, 16 *Octob. Reg. f.* 474 - 492.

b) *Bref* till Riks-Cancell. *Mittau* 5 *och* 21 *Oct. R.* 477, 493.

ſtröfvande Koſacker, och Wolmar von Ungern förordnades i ſlottslofven på Pernau under Roſenkrantſes frånvaro; men Koſackerne drogo ſig undan, hvadan han befalltes begifva ſig tillbaka till Mittau att där hafva öfverbefälet, och hvaräſt fäſtningsverket förbättrades; ehuru likväl vattenflöde därvid gjorde mycket hinder. Konungen gick ſjälf ifrån Mittau tillbaka till Riga i början af November månad, och förordnade Ryttmäſtaren Patkull med ett antal både rytteri och fotfolk att återtaga fäſtningen Burtnik, ſom Polackarne imedlertid inbekommit; ſedan intaga Wolmar och förhålla ſig däromkring till Konungens ankomſt; ty Guſtaf Adolf ärnade ſedan angripa Dorpt och Kåckenhuſen. Emot den ſenare fäſtningen ſkickade han Öfverſten Cobron förut, ſom dock var förſvag, och tvänne compagnien af hans Ryttare blefvo nedhuggne; fiänden efterfatte honom vidare, och Guſtaf Adolf var ej i ſtånd att nog ſkyndſamt komma honom till undſättning, utan befallte honom draga ſig undan, att ej fiändens *Sperryttare* (Huſarer) öfverraſkade honom, då han måſte tåga långſamt med fotfolket. Sjukligheten tilltog i Mittau, att det mäſta folket måſte dragas därifrån, och förlades hos Bönderne på landet omkring Riga; där i ſtaden måſte ock Guſtaf Adolf 1621.

Adolf hålla ſig ſtilla hela November må-
1621. nad, då han imedlertid utfärdade utförligare föreſkrift för Riks-Skattmäſtaren huru regeringen där ſkulle förvaltas, främmande ſtämplingar förekommas och rättviſan handhafvas, efter bruklig lands-ſed, till vidare författning framdeles; den ſom var miſsnöjd med Ståthållarens utſlag, hade att vända ſig till Konungen; fem perſoner förordnades att biträda Ståthållaren och ſkulle tillika med honom utgöra landets högſta Domſtol; men ägodviſter ſkulle tills vidare blifva i det ſtånd de voro då landet kom under Sverige *a*). Han meddelte äfven paſs för Fullmägtige från Riga till en Riksdag, ſom näſta år ſkulle hållas i Stockholm *b*).

Ändte-

a) Deſſe fem perſoner voro Adam Schraffer, Johan Derfeldt, ſom förordnades till *Vice-Gubernator* i Riga, Georg Mengden, Engelbrecht Meck och Engelbrecht Tiſenhuſen. *Præſcriptum Inſtructionis och Fullmagt* för R. Skattmäſtaren, Joh. Derfeldt och Aſſeſſoribus uti Riga. *D. Riga* 18, 19, 23, *Newenmöhlen* 28 *Nov. R.* 540, 556, 575.

b) *Inſtruction* för R. Roſenkrants. *Bref* till H. Flemming, Fr. Patkull, Cobron, Grefven af Mansfeldt och R. Skattmäſtaren. *Ordning* om borgläger. *Paſs* för Rigiſke Herrar till Riksdagen. *Dat. Mittau* 21 *Octob. Riga* 2 - 19 *Novemb. Newenmöhlen* 27 *November. Allis* 2 *Decemb. Treiden* 21 *Decemb. Wolmar* 26 *Decemb. Regiſtr.* 1621. *f.* 495 - 612.

Ändteligen öfverkommo från Sverige både penningar och beklädnings-perſedlar till manſkapet *a*), och Guſtaf Adolf begaf ſig från Riga att utföra uppſåtet om Dorpts belägring; ty Ryttmäſtaren Patkull, ſom imedlertid intog de ſmå fäſtningarne Helmet, Felin, Karkhus och Oberpalen, föreſtällde, att ſå länge Dorpt innehades af Polackarne, kunde Liflands härjande icke afböjas *b*): Sjukdom ibland Svenſka krigsfolket och vintrens tilltagande befriade likväl Dorpt från belägringen: Dock fortſatte Guſtaf Adolf ſitt tog i Lifland hela December och halfva Januarii månad, hvarunder han tog i beſittning åtſkilliga ſmärre fäſten, Wolmar, Burtnik, Lais, Moyan, och flera. Han utſåg ſjälf hvar krigsfolket kunde vara bäſt i ſäkerhet och underhållas, ſamt befallte i anledning däraf vid ſitt aftåg från Burtnik, att Fältmarſkalken Herman 1621. 1622.

a) Nämligen *lappmuddar, lappſtöflor, lappſkor* och andra *ſkor, pelſar, klädesſtrumpor* och *ullſtrumpor*, m. m. *Regeſtratur aller Schreiben, an.* 1621. *p.* 682.

Ryſka ſkor köptes i Riga till krigsfolkets behof för 3 mark Svenſka, paret, ſom var i det närmaſte en half Riksdaler Banco nu för tiden, och dyrt pris i jämnförelſe med andra varor; ty de koſtade lika med ne half tunna ſpanmål. *Anf. ſt.* p. 558.

b) Fromhold Patkulls *Schreiben. D. Weiſſenſtein* 29 *Sept.* Anf. ſt. p. 506.

Herman Wrangel ſkulle låta rytteriet in-
1622. komma där och i Wolmar; men då denna befallning icke med vederbörlig ſkyndſamhet verkſtälldes, öfverraſkade Koſackerne ett compagnie af Uplands Ryttare, nedhöggo det mäſta af manſkapet och borrttogo häſtarna. Häröfver blef Guſtaf Adolf ſärdeles miſslynt, förebrådde Wrangel hans oförſvarliga förſummelſe, *och är ſkamligt för hela vårlden*, lydde orden ibland annat, *att J Eder af ſådant låttfärdigt och odugſe parti, ſå ſkulle låta till pyntes ſätta, där J då folk nog hos Eder hafven, att J dem alldeles kunnen utrota.* Han anmodade De la Gardie biträda honom med ſina råd, att icke ſådant vidare måtte hända *till hela Svenſka nationens vanåra*, och ſkref med egen hand till Wrangel: *J ſkolen ſakerna med Fältherrens råd och efter hans befallning mig och Kronan till bäſta företaga.* Landſåternes rytteri i Liſland och Finſka rytteriet ſändes honom till hjälp att fördrifva Koſackerne, ſom låge vid Ronneberg; på Wolmar ſkulle han inlägga en beſättning af fyra hundra man, med lifsförråd för ſex månader; på de andre ſmärre fäſtningarne, eller ſom Konungen dem kallade, *de ſmå kåkarne* behöfdes ej mer än högſt fyrtio perſoner, och en eller två månaders lifsförråd.

Vintrens

Vintrens tilltagande fordrade ſäkerhets mått till krigshärens bevarande och 1622.
äröfringarnes bibehållande, medan Guſtaf Adolf ärnade ſjälf reſa öfver till Sverige. Wittenſtens fäſtning beſåg han äfven perſonligen, fann denſamma vara af mycken betydenhet och angelägen att väl förſvaras *a*). Framför allt måſte hafvas noga uppmärkſamhet på Riga, hvars invånare ännu anſågos för föga pålitlige. En kunſkapare ſom ditſkickades af Radziwil från Birze i Lithauen, blef af Riks-Skattmäſtaren inſatt i fängelſe; men Rådet i Riga beſvärade ſig däröfver, åberopande att Skattmäſtaren enligt ſin inſtruction icke ägde rättighet att fängſla någon,

a) På Wittenſten var Öfverſten Berndt Taube Ståthållare; på Lais inlades Hans Munk med ſitt compagnie och Finſka Adelsfanan, Guſt. Horns regemente förblef i hakelverket för Iwangorod, en Ryttmäſtare Jörgen Adrikes Ryttare i Lode, Leahls och Hapſals län, Berndt Taubes Ryttare i Wierland, Grefvens af Mansfeldt regemente i Rewel och deſs län, en del af krigsfolket ſkickades till Finland; Henrik Flemming förordnades till Öfverſte öfver Finſka rytteriet och Careliſka fotfolks regementet; det förra hade han förut, det ſenare fick han efter Cobron, ſom afled. Hans Rechenberg utnämndes till Ståthållare på Pernau. Öfverſten Roſenkrants afgick med döden. *Tyſka Regiſtr.* för år 1621. p. 683. *Svenſka Regiſtr.* för 1622. f. f. 1 - 10, 22, 31, 38, 41.

utan Rådets närvarelſe och ſamtycke; han
1622. förfrågade ſig härom hos Konungen, och ärhöll till ſvar att han gjort rätt, dock ſkulle han ſåſom af ſig ſjälf utan Konungens befallning tillfredsſtälla Rådets Ledamöter ſymedelſt, att han förde dem till ſinnes huru ſpionen blifvit gripen på färſk gärning, ſåſom utſkickad från Sveriges fiände: Jacob De la Gardie befalltes ock reſa till Riga, att biträda Riks-Skattmäſtaren i Riga och där hafva noga uppſigt med miſstänkte perſoner. Beſättningen på Mittau uppmuntrade Guſtaf Adolf ſkriftligen innan han reſte från Liffland, och ſkref efteråt med egen hand till Ståthållaren: *Låten tiden icke vara Eder förlång, om Gud det täckes ſå vilje Vi innan korrt vara hos Eder och ſådan Eder tjänſt med gunſt förſkylla.* Han
16 Januarii. reſte från Narwa landvägen genom Finland och Norrland, möttes af ſin gemål i Gefle och fortſatte reſan i hännes ſäll-
9 Februar. ſkap till Stockholm *a*).

Hårtig Carl Philips och Enke-Drottning Catharina Stenbocks död.

I Narwa hade Guſtaf Adolf lämnat ſin broder Carl Philip ſjuk, och Härtigen afſomnade äfven af ſamma ſjukdom, på ſitt tjugunde förſta år, medan Konungen var ſtadd på ſin hemreſa. Hans lik var Ko-

a) Riks-Arch. *Regiſtrat.* 1622. f. f. 26, 28, 29, 35, 38, 40.

Konungen förſt ſinnad att låta föra genom Finland, norr omkring till Sverige, och befallte öfver fyrtio perſoner af Sveriges förnämſte Adelsmän reſa öfver till Narwa att vara liket följaktige; men det blef ſedan fram på ſommaren ſjöledes öfverfördt till Stockholm, och biſatt i Storkyrkan. Adlen uppbådades då äfven från flera landsorter, att beledſaga liket till Strengnäs, och ſkulle hvar Adelsman komma ſjälftredje, ſorgklädd och väl utruſtad: Begrafningen ſkedde likväl icke förrän mot ſlutet af följande året *a*). Härtigen hade tvänne år före ſin död ingått ett hemligt giftermål med Eliſabeth Ribbing, dotter af Riks-Skattmäſtaren Seved Ribbing, och gifvit hänne en 1622.

a) Carl Philip var född på ſlottet i Rewel natten emellan d. 22 och 23 April år 1601, dödde i Narwa den 25 Januarii 1622. Hans lik kom till brygga vid Järntorget i Stockholm d. 27 Jun. 1622, där det emottogs med vanlig ſorgprägt och fördes i Storkyrkan, där Gudstjänſt genaſt blef hållen ſamma eftermiddag. Begrafningen ſkedde i Strengnäs Domkyrka d. 19 Novemb. 1623. Enke-Drottningen ſkänkte Konungen kläder efter honom, ſom Guſtaf Adolf upptog med mycken tackſägelſe. *Regiſtrat.* 1622. *f.* 50, 95, 306, 447, 451. 1624. *f.* 136. Lœnboms *Berättelſe om Carl Philips-Lefverne. Stockh.* 1772. 8:o. *Stockholms Magazin*, III. 201. Lœnboms *Upplysningar i Svenſka Hiſtorien*, IV. D. *ſ.* 66.

ſkriftlig förſäkran, att alldrig taga någon
1622. annan gemål, ſå länge hon ſkickade ſig emot honom ſom en *ärlig huſtru*, *icke på oärligt ſätt ålſkandes någon annan förutan honom*. Hans underſkrift af ägtenſkaps-förbundet lydde: *Eder trogne man*, *ſå länge jag lefver*, och hännes: *Eder Förſtliga Nådes underdåniga tjänarinna*, *ſå länge jag lefver*. Det var ſkrifvit med hans egen hand men icke allmänt bekant förrän efter hans död, då det af enkan uppviſtes. Hon blef ock korrt efter hans död moder till en dotter *a*).

Carl Philip var en Prins af ſtora egenſkaper, af ett hurtigt men alfvarſamt lynne, ſamt tyſtlåten; men röjer ej ſällan munterhet i ſina bref. Efter hemkomſten från ſina utländſka reſor bodde han i Nyköping tillika med ſin moder och ſyſſelſatte

a) Dottren Eliſabeth Carlsdötter (*Gyllenhjelm*) blef förſt gift med Axel Thurſon (*Natt och Dag*), ſluttligen Landshöfding i Stockholms län, och ſedan med en Baltzar Marſkalk. Modren blef ſedan gift med en Knut Liljehök. Ägtenſkaps-förbundet dat. Örebro 5 Mars 1620, är tryckt i Lundſtröms *Diſſertat. de Sudermannia*, under L. Hydrén. *Upſal.* 1747, *p.* 75.

En anteckning efter Palmſköld innehåller, att Hårtig Carl Philip hade en oäkta dotter, ſom var gift med Boktryckaren och Procuratorn Ignat. Meurer. *Stockh. Magazin* 1781. *ſ.* 122.

felſatte ſig med ſtyrelſen af ſitt Härtigdömme; men brann af åtrå att deltaga i Liflandſka kriget och å daga lade under belägringen af Riga ej mindre drift och mod än hans broder *a*). Efter äröfringen ſkref han till ſin ſyſter Pfaltz-Grefvinnan Catharina, ſom ibland annat begärt låna penningar af honom: *Jag ville gårna efterkomma Eder Kårligbets begåran, men detta kriget hafver gjort min pung ſå tom, att jag viſſerligen tror, han tör för vanmägtigbet ſkull beſvimma;* men förſäkrade ſin ſyſter om ſin ömma tillgifvenhet och ſkulle viſa ſin tjänſt vid lägligare tillfälle; klagade att hans ögon blifvit mörka af ſjukdom och ſlöt brefvet med de orden, *adieu, far väl Caiſa b*). Om hans frånfälle utlåter ſig Guſtaf Adolf i ett egenhändigt bref till ſamma deras ſyſter: *Som han var mig närmare och min välfärd med hans beblandad och mitt lif med hans förſock-* 1622.

 radt;

a) *Le Roi Guſtave Adolphe ne ceſſoit d'animer ſon armée, ſouvent même lui & ſon frere le Prince Charles Philippe prenoient la bêche & travailloient dans les tranchées, & leur exemple anima tellement les Soldats au travail, que les ouvrages furent bientôt achevez.* Deſcription de la Livonie. p. 170.

b) Carl Philips egenhändiga *Bref. Dat. Riga* 15 *Novemb.* 1621. Tryckt i *Stockh. Magazin, III.* 198.

radt; ſå förjer ock jag honom icke obil-
1622. *ligt mäſt.* Konungen ſkref detta bref från Upſala, under det han biviſtade begrafningen efter Guſtaf I:s Enke-Drottning Catharina Stenbock, ſom i tyſthet lefvat på Strömsholm till defs hon nu därſtädes afled i ſin höga ålderdom *a*).

Genom deſſa dödsfall återföllo omedelbarligen under Kronan betydliga landſkap och ägendommar, ſom varit ſöndrade därifrån. I ſynnerhet var en ſtor lycka att de af Guſtaf I inrättade ärftliga Härtigdömmen nu alldeles upphörde, ſedan både Härtig Johan och Carl Philip aflomnat utan lagliga bröſtarfvingar. Deſſa Härtigdömmen hade gifvit flera bedröfliga anledningar till de ohyggligaſte ſorgſpel innom Kongliga Huſet, till ſöndring och ſvaghet i Riksſtyrelſen; oenigheten hade väl tämligen afſtadnat och efter Guſtaf Adolfs tillträde till regeringen icke utbruſtit med obehaglig verkan; dock låg den mera dold, än fullkomligen qvafd; och var långt ifrån icke utrotad. Härtigarne ville vid hvarjehanda tillfällen undandraga ſig den lydnad de voro Konungen ſkylldige; tjänte till mägtige hufvudmän för inhemſka partien och till dyli-

a) Hon var född den 22 Julii 1535, död d. 13 Dec. 1621. Guſt. Ad. *Bref* till ſin ſyſter, Upſ. 3 Apr. 1622, i *Stockh. Magazin. III.* 203.

dylikas ſtändiga underhållande, ſom oſtridigt alltid blifver farligare för ett Rikes verkliga ſtyrka, än utrikes fiänder; lade genom borttſkänkande af Kronans ägendommar under frälſefrihet grund till Rikets framgena ſvaghet och till minſkning i Kronans ordentligaſte inkomſter *a*). Sådant och annat mer ſtärkte icke förtroendet emellan Kongliga perſonerna, hvadan Axel Oxenſtjerna vid underſkrifvandet af thronföljden för Konung Carl X år 1650 yttrat ſig för Hof-Cancelleren Tungel, „att om Gud icke ſå ſnart kallat „både Härtig Johan och Härtig Carl „Philip, ſå hade en blodbadſtuga viſst „blifvit i Riket“ *b*). Vid ſamma tillfälle beſlöts fördenſkull att dylika Härtigdömmen icke vidare ſkulle tillåtas. Vid Regerings-Lagarnes ändring år 1720 och 1772, blef detta vidare bekräftadt; dock vid ſenare tillfället med den tilläggning allenaſt, att Svenſke Konunga-ſöner 1622.

a) *Regiſtrat.* för år 1619. f. 391. 1620. f. 660.
b) Lœnboms *Hiſtor. Mårkvårdigheter.* I. D. *ſ.* 59. 2 uppl.

kunna föra titel af Härtigar öfver något
1622. landſkap. Carl Philip är ſåledes och bör alltid blifva den ſiſte Härtig i Sverige, ſom haft eget Härtigdömme.

Slut på Fjerde Bandet.

BILAGOR

Till

TREDJE och FJERDE BANDEN.

N:o I.

Utdrag af Erik Joensſons Räkenſkap för Wäſterås ſlott år 1615. N:o 1. *a*).

„Till högborne Förſtes och Herres Härtig Johans Hofförtäring vid Wäſterås ſlott uti 2 dygn är kommet, ſom Frans Wackerbardts Quittens förmäler den 3 Julii 615.

Roſtocker öl 3 tunnor, Herre öl 12 tunnor, Fogde öl 2 tunnor, Svenne öl 2 tunnor, ättika 1 fjärding, ſkrädt hvetemjöl 1 tunna, 5 fjärdingar, oſkrädt hvetemjöl 2 ½ fjärdingar, ſkrädt rogmjöl 1 tunna, 7 ½ fjärdingar, oſkrädt rogmjöl 2 ½ tunna, gryn 2 ½ fjärding, ſmör 5 lispund, 17 marker, kött och fläſk 11 lispund, 15 marker, oxar 2, får 7, lamb 16, gås 1, griſar 8, höns 49, ägg 379 ſtycken, ſöt mjölk 13 kannor, kalfvar 2, lax 2 lispund, ſill 2 valar, ſtrömming ½

Rrr 5 tunna,

a) Gamla ſtafningsſättet är här icke följt.

tunna, falt 5 lispund, 13 marker, ljus 11 mark, färska aſpar 4 ſtycken, färſk fiſk 1 fjärding, dupſucker (toppſocker) ½ ſkålpund, pasglaas 11 ſtycken, Sylta 1 fjärding.

Item till H. F. N:des häſtar är lefvererat ſom ſamma quittens förmäler.

Korn 12 tunnor, hö 16 ſommarlaſs, halm 37 kärfvar, ſtenkrukor 2 ſtycken. Hofſlagaren.

Till H. F. N:des Pfaltz-Grefvens Hofs förtäring är lefvereradt ifrån den 11 Auguſti 1615 och till d. 17 April 1616, ſom är uti 36 veckor, därpå Preſtavernes Välbördige Anders Soops och Knut Lilies quittens d. 17 Aprilis 1616.

Herre öl 216 tunnor, ſvenne öl 295 ½ tunna, ättika 5 tunnor, 6 kannor, penningar 4 ½ mark, att köpa ättika före, ſkrädt hvetemjöl 2 tunnor, 1 ½ fjärding, ſkrädt hvetebröd 25 ¼ tunna, ſkrädt rogmjöl 2 fjärdingar, ſkrädt rogbröd 106 ½ tunna, oſkrädt mjöl 2 tunnor, 2 ½ fjärding, gryn 2 tunnor, 2 ½ fjärding, oſkr. bröd 225 tunnor, penningar 3 mark, att köpa bröd före, *booll* ſmör 11 lispund, 3 marker, ſmör 184 lispund, 16 marker, oft 12 marker, kött och fläſk 22 ſkeppund, 9 lispund, 13 marker, oxar 106 ſtycken, kor 1 ½, ſtutar 2, älgkropp 1, förutan ſom af förordnade Djurſkytter lefvere-

vereradt blef, kalfvar 34, får 477 ½, penningar 3 mark, att köpa kött före, gäfs 275 ſtycken, höns 1074, ägg 4472, lax 6 tunnor, ſill 15 ¼ tunna, ſtrömming 18 ½ tunna, ſalt 8 tunnor, torr fiſk 28 lispund, ljus 2 ſkeppund, 16 lispund, 9 ½ mark, penningar 14 öre, att köpa ljus före, färſka aſpar 6 ſtycken, färſk fiſk 3 tunnor, göſar, gäddor och braxnar 150 ſtycken, rofvor 2 tunnor, kål 8 tunnor, bakmjölk 137 kannor, kokmjölk 194 kannor, krut 3 ſk:pd, penningar 1 daler att köpas krut före, kol 9 tunnor, i källaren förbrändt, rå oxhudar 8, barkad oxehud 1, fårſkin 9, H. K. M:ts tjänare hafva bekommit, ſom med förordnade vanlig, penningar 3 mark, köptes krukor före, kopparkettil 1 om 7 mark, brukas uti nattſtolen, nattſtol 1 beſlagen, tenn 1 lispund, 11 mark, är förbrändt, penningar 7 mark gafs för ett durchſlag och refjärn.

Är lefvereradt H. F. N:des Hofſlagare att beſlå H. F. N:s häſtar med och i ſamme quittens förmäldt.

Stångjärn 8 lispund, 4 marker, kol 34 tunnor.

Till utfordring är kommet) till H. F. N:s häſtar ifrån det de förſt ankommo, n. den 2 Auguſti 1615, och till den 17 Apr. 1616, ſom ſamma quittens förmäler.

Korn

Korn 111 ¾ tunna, hafra 12 tunnor, hö 179 laſs, halm 417 kärfvar.

Noch är utfordradt på 2 nattläger till H. F. N:s häſtar, när H. F. N. var ut på fogel-lek i Hobbe (Hubbo) ſocken och i ſamma quittens inſkrifvet.

Korn 1 tunna, hö 2 ſommar laſs, halm 24 kärfvar.

Till H. M:ts Drottningens häſtar är lefvereradt, hvilke förſkickade voro till Wäſterås efter H. F. N. Pfaltz-Grefvinnan och ſamme quittens förmäler.

Korn 3 tunnor, hö 4 ſommar laſs, halm 14 kärfvar.

Till Välborna Fröken Ibbas *a*) häſtar imedlertid hon H. F. N. Pfaltz-Grefvinnan beſökt hafver och uti quittencet inſkrifvet.

Korn 1 tunna.

Item hafver V:dig Herman Wrangels Fru bekommit till ſine häſtars utfordring, när hon H. F. N. Pfaltz-Grefvinnan beſökte och quittencet förmäler.

Hö 2 ½ laſs, halm 4 kärfvar.

N:o II.

a) Ebba Brahe.

N:o II.

Johan Rudbecks Bref om Pleſkows belägring år 1615, ſamt hans och en annan ſamtida afritning däraf, med tillhörande beſkrifningar. Bägge aftryckta efter originalen.

S. P. D. Quod ſalvus & incolumis Dei gratia viciſſim ad meos redierim tanto citius te frater chariſſime certiorem facere volui, quanto & tibi & reliquis noſtris id gratius eſſe cognovi. Res Muscoviticas quod attinet, in eodem fere ſtatu ſunt, quo jam aliquandiu fuere, nempe Regem noſtrum adhuc obſidere Pleſchoviam, idque arctiſſime, ut nihil inferri aut exportari exinde poſſit, unde annonæ & aliorum victualium in urbe magna penuria & caritas. In principio quidem dum noſtri ſua caſtra adhuc remotius haberent, crebræ ac pene quotidianæ fiebant velitationes, nunc uno aut altero, interdum nullo ex noſtris deſiderato, ex hoſtium numero plerumque pluribus: Sed poſtquam ſæpius a noſtris ad ipſas usque portas retroacti & caſtra quoque propius vota ſunt, rarius extra munitionem prodire auſi fuerunt. Tractatio de pace ſuſcepta eſt Aſtarii 30 circiter milliaribus ultra Nowogardiam 20 Septembris.

Quo

Quo a noſtra parte legationem beunt D:nus Jacobus de la Gardie Campiductor Generalis & Henricus Horn Mareſchallus cum non nullis aliis ex nobilitate minus claris. Eo etiam Legati Anglici & Belgici ad partes reconciliandas advenerunt. Quid profecerint etiamſi nondum erat auditum, magna tamen ſpes omnium animos tenebat rem fore compoſitam & pacem futuram. Quod de pace aut induciis inter Muſchovitas & Polonum factis hic circumfertur commentitium duco, nam paulo ante meum e caſtris diſceſſum - - - to *a*) audiebatur, pugnam inter eos prope Smalenſcho - - - commiſſam, atque ex Polonis aliquot millia cæſa eſſe, q - - *b*) Narvæ poſtea ab aliis fide dignis referebatur. Regem - - *c*) primum aliquid de pace vel bello definitum fuerit dom - - - - turum *d*) communis erat opinio, quod intra paucas ſeptimanas - - *e*) rum ſpero, quod ſi fiet domi aliquandiu viciſſim manere licebit, & amicos invi-ſendi atque de his plura referendi dabitur occaſio. Ad domeſtica. Venit hodie nuncius a tuo famulo, quod ipſum ad Simptnäs perveniſſe retulit brevique tum ſe venturum ſperare, ideoque ejus nomi-ni

a) pro certo.
b) quod. *c*) quam.
d) domum rediturum. *e*) futurum.

se rogabat, ut vel ipse huc venires vel navigium mitteres, quo ut primum huc venerit res tuas hinc auferre possis. Vale. Uxorem, matrem & amicos Professores meo nomine saluta. Si obsidionem Pleschoviæ videre desideras, crasso filo adumbratam simul mitto.

Pleschovia in magna planitie ad fluvium Swortzek sita 36 milliaribus Germanicis Narva ad meridiem distat, estque fossa muro & turribus cum tota tum per partes munitissima. Primo namque arx est, muro & turribus prælatis conspicua. Hanc alia pars urbis a duobus lateribus cingit, & hanc vicissim tertia ab eaque muro dividitur. Quarta est amne ab arce & his separata. Amnis etenim ab ortu decurrens urbem secat, & in fluvium exoneratur. Urbis ambitus dimidio miliari nostro respondere videtur. Monasteria ex urbe supra muros eminentia 46 conspiciuntur, quæ eam mirifice exornant. Extra urbem ad quadrantem miliaris plus minus viginti, sed hæc defensoribus vacua, a nostris quædam occupata, quædam direpta & omnibus ornamentis spoliata sunt, Cives dicuntur esse 14000: equites præsidiarii dicebantur in principio obsidionis fuisse 400. Pedites totidem aut paulo plures. Sed nunc utrique crebris velitationibus multo pauciores facti. Huc A.

Rex

Rex noſter ſereniſſimus cum ſuis copiis 30 Julii venit, quod Deus fauſtum eſſe jubeat, & primum in Monaſterio Sneth-
B. nagora, quadrante miliaris circiter ab urbe caſtra poſuit, exinde biduo poſt Scaphis &
C. Symbis *a*) aliquot ſigna flumen traduxit, & in oppoſita ripa caſtrametari fecit, ut ſegetes & alios fructus jam matureſcentes hoſti utrinque præriperet. Hic 14 prope dies dum exigit parte militum magnam vim frumenti ex agris colligit, quam adhuc ibi militum præſidio cuſtoditam habebat. Eſt enim locus quodammodo natura munitus, aquis pene circumfluus, & reliqua parte foſſa & muro clauſus: parte vero quotidie ſub portas urbis excurrendo leves cum hoſte pugnas committit, ut loca caſtris propius figendis opportuna
D. deſpiciat. Quibus inventis caſtra propius urbem movet, primo ultra flumen e regione urbis in editum locum, unde quavis urbi tormentis bellicis damnum inferri poſſit. His præfecit nobilem Smålandum Johannem Hendrici. Deinde
E. continuo majori parte exercitus citra flumen idem facit, alia nempe caſtra communit, aggere novem pedum alto & paulo minus craſſo, atque foſſa totidem pedum lata & profunda undique circumducta. In his Rex ipſe cum aula - - - - -

orem

a) Lapſus calami pro *Cymbis*.

orem *a*) tenet aream, quatuordecim ſignis militum noſtratium circum ordine diſpoſitis. Interea v. dum in remotioribus caſtris hærent, pontem quoque natatilem viminibus combinant, ita firmum tamen, ut vel ducentos ſimul equites ſuſtinere queat. Hunc per partes propius urbem movent iterumque colligant ut per eum caſtra ſibi mutuam opem ferre poſſint. Ne vero ex urbe ſubito Scaphis aut aliter erumpant & ponti ignem injiciant vel alias disturbent, noſtri monaſterium vicinum occupant & communiunt, eoque ſimul naves frumentarias & alium commeatum aſportantes ab hoſtium eruptione tutas reddunt, hunc locum cum ſuis tenet Johannes Rickomberger. Porro cum indies noſter exercitus acceſſione plurium ſignorum undecumque augeretur (in principio enim Rex cum 22 tantum ſignis advenerat, nunc ultra 50 ſunt) ulterius progrediuntur & nova caſtra ad quoddam vadum prænominati amnis ſiunt eoque milites peregrini præſertim Scoti, Angli & Galli duce N. Cobrando deputantur. Hinc ulterius ad fluvium ſupra urbem ultima caſtra ponunt, eoque Germanos milites duce N. Glaſknap collocant, ubi etiam pontem priori ſimilem conſtruxerunt ut circum circa a caſtris F. G. H. I. K.

a) Interiorem.

ad caſtra expeditus eſſet tranſitus. Interim dum caſtra ſic dimetiuntur & muni-
L. m. untur, quod octiduo plus minus duravit, bona pars exercitus continuo in armis eſt, ne hoſtis forte erumpat & munitionem caſtrorum impediat, ſicut etiamnum ex ſingulis caſtris per vices in campo interjecto noctes diesque excubiis agunt, ne hoſtis ſive ex urbe erumpat ſive aliunde adveniat, ex improviſo in
N. o. caſtra irruat. Urbeque undique circumſeſſa, duos adhuc colles tam vicinos occuparunt, ut ex iis Muſcheto hominem in muro ſtantem ferire poſſint, eosque aggeribus muniverunt in quibus etiam per vices excubias agunt. Exin de foſſam juxta murum oblongam dedu-
p. q. r. ſ. xerunt, & paribus intervallis quadratis propugnaculis diſtinxerunt, ut in his machinas æreas ad murum ſubvertendum ſecuras habeant, per illam vero milites
T. ab uno loco in alterum tuti tranſeant. Ultra flumen denique aliud monaſterium occuparunt & aggere circumjecto munierunt, ex quo tormentis bellicis, murum oppoſitum - - - - - - - - - - quatiant. Hunc fere in modum omnibus ad ur-
u. x. bis oppugnationem diſpoſitis, duas turres cum interjecto muro, circa meum diſceſſum tormentis bellicis ſolo æquarunt. Quid poſtea factum ignoro. Deus lætum nobis

TO NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

dies

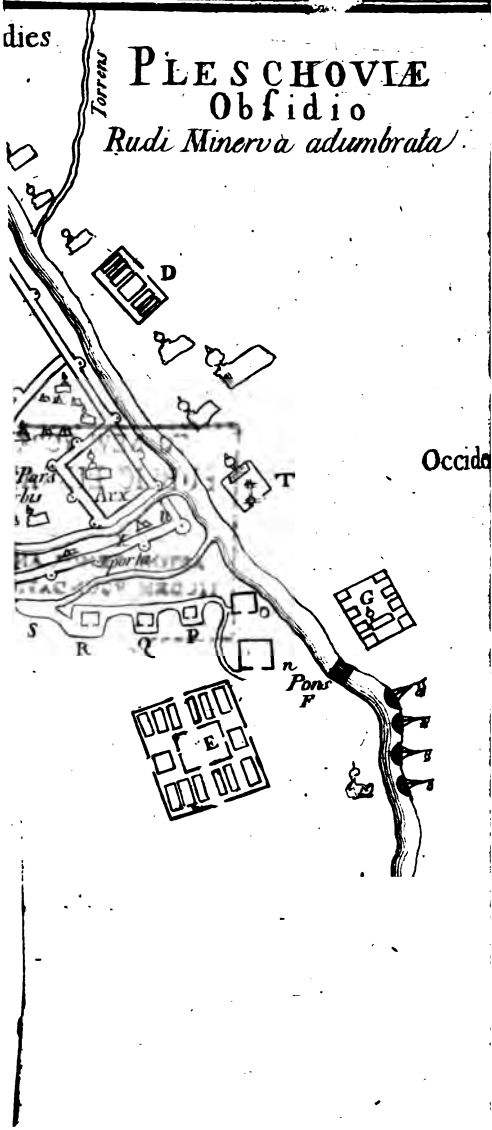
Torrens
PLESCHOVIÆ
Obſidio
Rudi Minerva adumbrata
D
Occido
Arx
T
G
S
R
Q
P
n
Pons
F
E

nobis & ſperatum eventum largiatur. Holmiæ 3 Novemb. A. 615.

Johannes Rudbeckius.

Utanſkriften.

Humaniſs. & doctiſs. viro M. Jacobo Åbråſynthio in Acad. Upſ. Logices Profeſſori digniſs. Amico & Fri Chariſſimo, amice & fraterne dabitur.

Affrijtningh vthaff Pläschow Belägringh.

A. Staden Pleſkow belägen wedh den Älfwen Swartzäck des Mur kan wara wedh paſs en halff mijll omkring, och är J tree delar föruthan Slåtted medh Murar åthſkilldhe. En åå löper mitt igenom Staden.

B. Snethnagora kläſter, der Konungen ſlogh förſt ſijtt lägher ¼ mijll ifrån Staden, der ännu hålles ſtark wachtt om Spanmål och Proviantt ſom der lefdes (*lämnades*).

C. Thijt lätt Konungen efter twå dagar öffuerföra en deel af folkedh och lägra ſigh, till att förhindra dem att inbärga Säden och på den ſijdan.

D. Ett faſt läger dett Konungen der näſt lätt ſlå der Johan Hindricksſon medh ſitt regemente tillhåller der af kan ſkiutas på alla hws i Staden.

E. Konungens eged Läger och Konungens Håf mitt uthi, ſedan 14 com-

panj mäſt Swenſktt folk omkringh faſt medh Wall och graff omkringh.

F. Ett annad Läger ſom dernäſt Slogz till att förſwara den flottbroo ſom wåra haffwe giordtt öffuer Älfwen, och de Loddier ſom dijtt opkomma mz tillförſl, der håller Räckenbärger med ſitt regemente till.

G. Ehn ett Lägher ſom ſåden giordes Vth medh åhn der Cobränd med ſijtt fålk ligger, der är ett waad öfwer åhn.

H. Dett ſeneſte Lägred vthe wedh Älfven åfwan till wedh den Flottbryggia ſom wåra och der öffuer hafwe giordtt, dett Glasknap med ſijt regemäntthe innehaffwer.

J. K. Twåå Backer ſom wåra haffwa Skantzad och hålla der wachtt opå.

L. M. N. Skanttzer och reduter, ſom wåra haffwa Stycker och Fyremyſare vthi att beſkiutha Stadhen.

O, Löpare-Graffwen ifrån Skantz till Skantz.

P. Ett klåſter ſom wåra ock haffwe intaged.

Q. R. Wår Wachtt dagh och Natth.

S. Skilltt wachtter her och där.

T. En Ny Skantz der uthur de kunne Skiutha ändalångz åtth muren den de beſkiutta.

V. Den Ena Flottbro.

X. Den

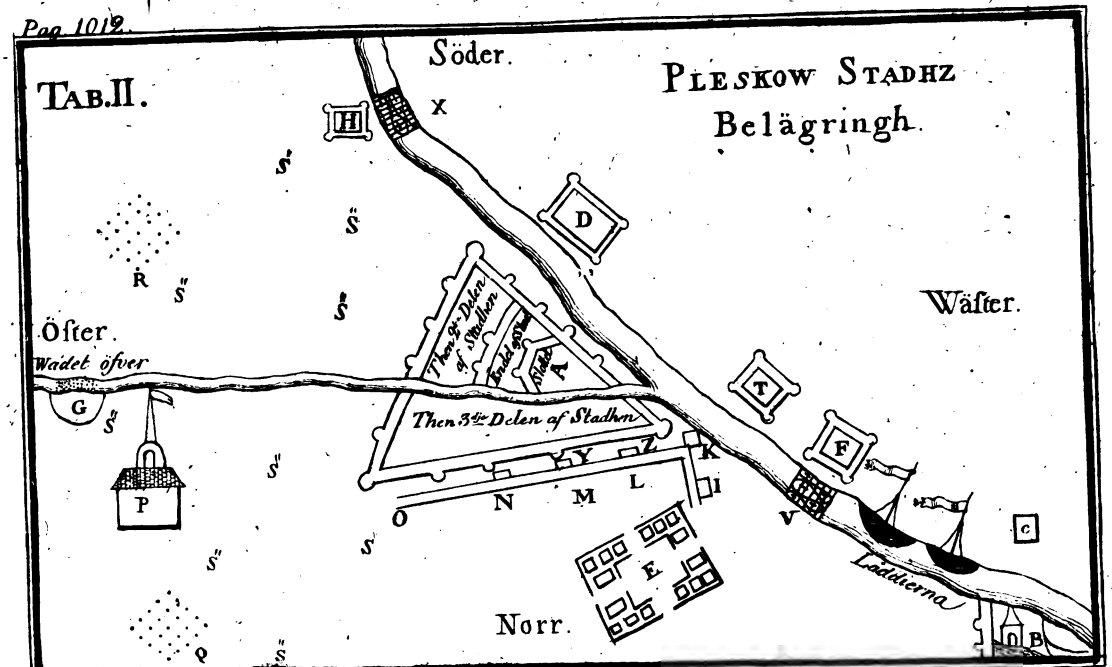
TAB. II.
PLESKOW STADHZ
Belägringh.
Söder.
Wäster.
Öster.
Wadet öfver
Norr.
Laddierna
Then 9te Delen af Stadhen
Then 3dje Delen af Stadhen
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
V
X
Y
Z

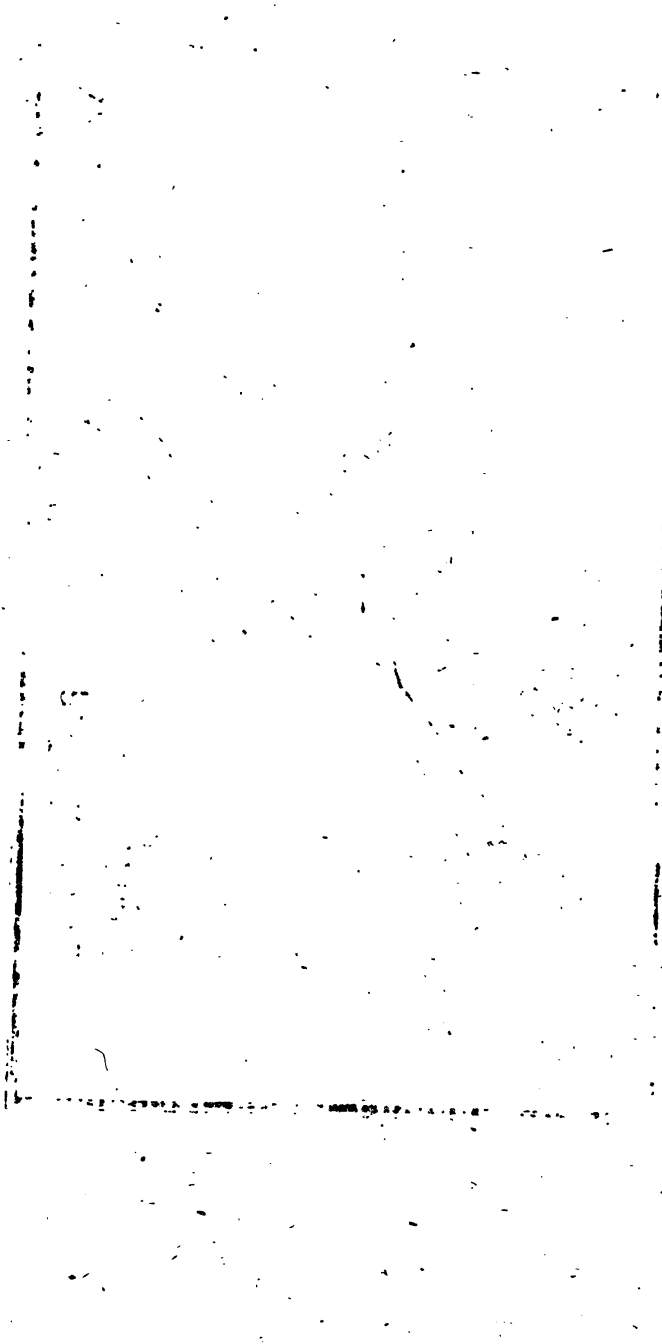

X. Den andra Flottbro.

Y. Z. De rundeler och dett ſtycke mur ſom nu ärä beſkottne.

Pleſkow ligger ända Södher ifrån Narffwen — 36 mijll. Ifrån Narfwen opp till NySlått Älfwen — 8 mijll. Peibas Siön ſäden Älfwen op till Pleſkow — 2 mijl. Augdow ligger Uth wedh Peibas Siön Öſtan till 4 mijll ifrån NySlått 12 mijll ifrån Narfwen. Ifrån Pleſkow till Nougård wed paſs — 30 mijl, der emellan haffwe wij en Stadh 12 mijl ifrån Pleſkow widh Nampn Porko.

Anno Dominj
1615.

N:o III.

Utdrag af 1620 Års Stat.

Upland. Ståthållare Gabriel Oxenſtjerna.

Färentuna och Bro härad. Fogde Anders Jönsſon.

Ullerâkers, Bälinge, Waxala och Hagunda härad. Fogde Lars Hansſon.

Håbo, Lagunda och Erlinghundra härad. Fogde Jon Michelsſon.

Sotholms och Svartlöſa härad. Fogde Henrik Iſacsſon.

Sollentuna och Wallentuna härad. Fogde Benjamin Bengtsson.

Semminghundra härad. Fogde Peder Mårtensson.

Långhundra och Sjuhundra härad. Befallningsman Jöns Pedersson.

Olands härad med Österby bruk. Fogde Hans Sigvardsson.

Lyhundra härad, med Frötuna och Bro skeppslag, samt Wäddö och Häfverö socknar.

Rasbo och Norunda härad. Fogde Grels Olofsson.

Trögd och Åsunda härad. Fogde Olof Eriksson.

Wärmdön. Fogde Önde Larsson.

Frödsåkers och Närdinghundra härad. Innehades af Enke-Drottningen.

Öfver Kongliga arf- och egna hemman i hela Upland, som lågo strödde i alla fögderien, var en egen Fogde.

Stora tullen i Stockholm, penningar 49,436 daler, 19 ¼ öre.

Summa uppå all inkomsten af Upland, år 1620.

Årliga Räntan.

Penningar 62,357 daler, 3 öre, stångjärn 2325 skeppund, lod 400 skeppund, spanmål 10,575 tunnor, humla 3 lispund, smör 64 tunnor, 5 lispund, fläsk 87 skeppund, 7 lispund, strömming och torsk

torsk 240 tunnor, sik 9 lispund, får 364, lamb 26, gäss 304, höns 964, ägg 6,905, rofvor 22 tunnor, bräder 316 st. hö 298 lass, ved 2,888 ½ lass, stafrums ved 1427 ½ stafrum, famneved 522 famnar, stockar 689, dagsverken 12,973 ½, osmunds järn 32 fat, hampa 5 lispund, 19 marker, ljusgarn 11 lispund, 2 ½ mark, gjorde i penningar 124,352 daler, 20 öre.

Landtogs Gärden.

Prästpenningar 1800 daler, spanmål 6809 tunnor, 1 ¼ fjärding, humla 523 lispund, 15 ⅝ marker, smör 1047 lisp:d, 11 ¼ marker, kött och fläsk 314 skeppund, 5 lispund, 7 ½ mark, talg 209 lispund, 10 ½ mark, oxar 261 ⅝ stycken, får 2095 ⅛, gäss 1047 ⁹⁄₁₆, höns 4190 ¼, ägg 41,902 ½, hö 2095 ⅛ lass, halm 20,951 ¼ kärfvar, gjorde i penningar 32,323 daler, 11 öre, 6 ½ penningar.

Nattlägers Gärden.

Spanmål 654 tunnor, 5 ⁹⁄₁₆ fjärdingar, foderkorn 654 tunnor, 5 ⁹⁄₁₆ fjärdingar, humla 104 lispund, 15 ⅛ marker, smör 209 lispund, 10 ¼ mark, kött och fläsk 20 skeppund, 19 lispund, ½ mark, torrfisk 104 lispund, 15 ⅛ marker, talg 52 lispund, 7 ⅝ mark, oxar 65 ½⅖⅛, får 523 ²⁄₃₂, gäss 262 ⁹⁄₁₂, höns 1047 ⁹⁄₁₆, ägg 4190 ¼, hö 523 ²⁄₃₂ lass, halm 2095

$\frac{1}{8}$ kärfvar, gjorde i penningar 5755 daler, 23 öre, 12 $\frac{7}{10}$ penningar.

Körslen.

Bjälkar 490 ſtycken, tiljor 1314, ſparrar 472, timmer 1347, ſågſtockar 3345, raft 1700, ſand 2000 laſs, ler 600 laſs, vidjor 30,000, ved 3100 laſs, ſtafrumsved 1500 ſtafrum, kalkſten 1550 laſs, ſpån 400,000, långhalm 20,000 kärfvar.

Öſtergöthland,

Wäſtanſtång. Ståthållare Lindorm Ribbing.

Aſka och Dals härader, med Wadſtena ſlotts ladugårdar och Motala fiſke. Fogde Lars Svensſon.

Kåkinds härad. Fogde Lars Svensſon.

Göſtrings och Lyſings härader. Fogde Peder Eriksſon.

Gulbergs och Wifolka härader, med Konungsbro gårds arrende. Fogde Anders Goo.

Walkebo, Hanekinds, Åkerbo och Bankekinds härader med Linköpings hus och ladugård. Fogde Nils Jönsſon.

Bobergs härad. Anſlaget Grefve von Mansfeldt på ſin beſoldning.

Kind och Ydre härader, voro borrtarrenderade, och belopp årliga räntan däraf, penningar 2431 daler, landtogsgärden,

den, penningar 2495 daler, 2 ½ öre, nattlägers gärden, penningar 439 ½ daler, körslen, penningar 882 daler, 12 öre.

Finſpånga län var borrtarrenderadt. Årliga räntan lopp däraf penningar 8000 daler, landtogs gärden 3900 daler, nattlägers gärden 695 ½ daler, körslen 1323 daler, 19 öre.

Summa för Wäſtanſtång, årlig arăntan, värderad i penningar 41,631 daler, 29 ½ öre, landtogs gärden 21,803 daler, 19 öre, nattlägers gärden 3904 daler, 29 öre, 20 ¾ penning, körslen, penningar 5781 daler, 7 öre, Bjälkar 102 ¾, ſparrar 510 ¾, ſågſtockar 510 ¾ tolft, ſyllar 40 ¾, raft 102 ¾ laſs, kalkſten 1021 ¼ laſs, ſtafrumsved 510 ¾ ſtafrum, timmer 85 tolfter, 1 ½ ſtycke.

Öſtanſtång. Ståthållare Erik Jöranſſon (Ulfſparre).

Brobo, Memings, Löſings, Öſtkinds och Skärkinds härader med Norrköpings hus, Bråborgs och Norsholms gårdar, ſamt tullen och laxfiſket i Norrköping. Fogde Staffan Svensſon. Detta kallades Norrköpings län.

Hammarkinds och Gierkinds härader, med Stegeborgs ſlott och ladugårdar ſamt tullen i Söderköping. Fogde Nils Albrechtsſon. Kallades Stegeborgs län.

Summa på inkomsten af Östanstång 1620. Årliga räntan värderad i penningar 19,153 daler, 10 öre, landtogs gärden 5628 daler, 1 öre, 16 ⅔ penningar, nattlägers gärden 1014 daler, 31 öre, 1 ⅓ penning.

Småland,

Calmare län. Ståthållare Herman Wrangel.

Södra motet på Öland. Arrendator Lars Simansson Falk. Årliga räntan bortarrenderad för 5974 daler, landtogs gärden 3196 daler, 25 öre, 8 ⅔ pengar, nattlägers gärden bortarrenderad för penningar 547 daler, 12 öre, 21 ⅓ penning, körslen och byggningshjälpen både af Södra och Norra Motet 2433 daler, 12 öre.

Sevede, Asbolands och Ambörds häradet, samt Tjust och Tuna län, med gamla Grefskapet samt Hannäs och Tryferyds socknar, bortarrenderade till Didrik Dikman och Rasmus Torkilsson. Årliga räntan för 6399 daler, 19 öre, landtogs gärden af Sevede, Asbolands och Ambörds härader 2912 daler, 28 öre, 9 ⅓ penning, af Tjust och Tuna län med Grefskapet 3159 daler, 20 öre, 9 ⅓ penning, nattlägers gärden af Sevede, Asbolands och Ambörds häradet 486 daler, 6 öre, 7 ⅓ penning, af Tjust och Tuna län med Grefskapet 527 daler, 11 öre,

11 öre, 19 $\frac{1}{7}$ penning, körslen af Sevede, Asbolands och Ambörds härader, 498 $\frac{3}{4}$ daler, af Tjust, och Tuna län med Grefskapet 960 $\frac{3}{4}$ daler.

Tullen i Calmar, arrenderad till Börje Olofsson för penningar 900 daler.

Tullen i Wästervik, arrenderad till Paridon von Horn och Christian Wildshusen för 2062 daler. Stäkeholms ladugård och 19 hemman däraunder var inberäknadt i samma arrende.

Norre och Södre Möre med Stranda härad.

Östra härad med Norra och Södra Wedbo. Årliga räntan uppbars af Krohan 2964 daler, 2 öre, 22 $\frac{3}{7}$ penning, landtogs gärden arrenderad till Paridon von Horn för 6291 daler, 20 öre, 19 $\frac{1}{7}$ penningr, äfven nattlägers gärden för 1068 daler, 17 öre, 2 $\frac{2}{7}$ penning, körslen eller byggningshjälpen 1375 $\frac{1}{2}$ daler.

Norra Motet på Öland.

Konga och Upvidinge härader.

Af hela Calmare län byggningshjälpen af Konungens arf och egne 687 $\frac{3}{4}$ daler, fakören på ett förslag 600 daler, årliga ränte-dagsverken i hela länet 910 daler.

Summa på hela Calmare län: Årliga räntan 33,967 daler, 7 öre, 22 $\frac{3}{7}$ penning, landtogs gärden 30,326 daler, 6 öre,

öre, 21 $\frac{3}{7}$ penningar, nattlägers gärden 5265 daler, 24 öre, 1 $\frac{2}{5}$ penning, körslen med byggningshjälpen, med sakören och årliga ränte-dagsverken 10,645 daler.

Jönköpings län. Ståthållare Bengt Kafle.

Östbo, Wästra och Norrvidinge härader samt Kronobergs ladugård och 5 Kronohemman därunder i Kinnevalds härad. Arrendator Peder Gudmundsson. Årliga räntan för 7417 daler, 28 $\frac{1}{2}$ öre, landtogs gärden 4834 $\frac{5}{8}$ daler, nattlägers gärden 817 daler, 17 öre, 14 $\frac{1}{7}$ penning, körslen penningar 1338 $\frac{3}{4}$ daler, långstockar 297 $\frac{1}{2}$, pålar 1190.

Albo och Kinnevalds härader, eller Kronobergs län. Arendatorer Hans Bengtsson och Håkan Nilsson i Wexiö. Årliga räntan för 3164 daler, 28 öre, landtogs gärden 6818 daler, 5 öre, 8 $\frac{2}{7}$ penning, nattlägers gärden 1165 daler, 11 öre, 7 penningar, körslen, penningar 1829 $\frac{1}{4}$ daler, långstockar 406 $\frac{1}{2}$, pålar 1626.

Månsarp och Sanseryd socknar uti Tveta härad, samt Byarum, Bonstorp och Åkers socknar uti Östbo härad. Arrendatorer Påfvel Pilsmed och Stryfvarna för penningar 1268 daler, 25 öre.

Tveta, Mo och Wista härader med Mulseryd ladugård.

Wäst-

Wäſtbo härad.
Sunnerbo härad.

Sakören af hela Jönköpings län på ett förſlag 400 daler, för årliga räntedagsverken i Jönköpings län 854 daler.

Summa af hela Jönköpings län 1620: Årliga räntan, värderad i pen. 21,216 daler, 15 öre, 22 $\frac{3}{5}$ penning, landtogsgärden 23,067 daler, 31 öre, 13 $\frac{1}{5}$ penning, nattlägers gärden 4018 daler, 14 öre, körslen med ſakören och årliga ränte-dagsverken: Penningar 7756 daler, 16 öre, långſtockar 1445, pålar 5780.

Norrlanden. Ståthållare Chriſtopher von Wernſtedt.

Geſtrikland. Arrendator Joen Skog. För den behållna årliga räntan, ſom var förarrenderad 5697 daler, 31 $\frac{1}{2}$ öre, tullen i Gefle på ett förſlag 4000 daler, af två tull- och en ſåg-qvarn, arrende 600 daler, ſtora gärden 2891 daler, 26 $\frac{3}{5}$ öre, nattlägers gärden 444 daler, 2 $\frac{7}{8}$ öre, körslen: Sågſtockar 600 till mjöl- och ſåg-qvarnarne, ſågbräder 102 $\frac{1}{2}$ tolft, timmer 322, bjälkar 40 $\frac{1}{4}$, tiljor 322, ſpån 322 hundra, allt framkört till Geſleborgs hus.

Helſingland. Arrendator Berndt Lårman. Årliga räntan, ſom var behållen, arrenderad för 15,254 daler, 2 $\frac{3}{4}$ öre, tullen i Hudviksvall arrenderad för 1200 daler

daler, stora gärden i arrende 11,643 daler, 17 öre, nattlägers gärden i arrende 1835 daler, 31 öre, kärslen, utgjordes i timmerstockar 7500, näfver 4500 lispund, tegel 75000, och sågbräder 375 tolfter, värderadt i penningar 2437 daler, 16 öre.

Ångermanland. Fogde Anders Eriksson.

Medelpad. Fogde Axel Christophersson.

Wästerbotten. Fogde Jon Jonsson.

Österbottens norra Prosteri. Fogde Jacob Burman.

Österbottens södra Prosteri. Fogde Anders Pedersson.

Åland. Arrendator Hans Olofsson. Årliga räntan arrenderad för 7163 daler, 7 $\frac{1}{4}$ öre, Kongsgårdarne och dagsverken 1905 daler, stora gärden 5092 daler, 30 öre, 8 $\frac{2}{3}$ penning, nattlägers gärden 805 daler, 31 $\frac{1}{2}$ öre.

Lappmarkerna. Hufvudsumman af Umeå, Luleå och Piteå, torr fisk 77 skeppund, 11 lispund, Kemi och Torneå, torr fisk 56 skeppund, 1 lispund, mårdar 10 stycken, värderadt allt till 2019 $\frac{1}{8}$ daler.

Summa af Norrlanden: Årliga räntan 70,205 daler, 14 $\frac{1}{6}$ öre, landtogs gärden 52,292 daler, 10 öre, nattlägers gärden 8239 daler, 8 $\frac{3}{8}$ öre.

Wäst-

Wäſtmanland. Ståthållare Carl Bonde.

Wäſterås län. Fogde Carl Larsſon.

Ulfveſunds län. Fogde Samuel Påfvelsſon.

Wäsby län. Fogde Jöran Jöransſon.

Fällingsbro, Näsby och Ervalla ſocknar. Fogde Chriſter Andersſon.

(Linde och Nora ſocknar arrenderade till Chriſtopher Andersſon och Anders Bengtsſon.)

Näsgårds län. Fogde Thorbjörn Engelbrechtsſon.

Sätersgårds län. Fogde Sven Larsſon.

Kopparbergs län. Fogde Matths Jöransſon.

Öſter-Dalarne. Fogde Olof Marqvallsſon.

Wäſter-Dalarne. Arrendator Carl Eriksſon. Årliga räntan 3636 daler, 1 öre.

Skinſkatteberg. Arrendator Johan Urbansſon. Årliga räntan i arrende 1561 daler.

Summa på Wäſtmanland: Årliga räntan 69,160 daler, 15 ½ öre, landtoge gärden 14,239 daler, 26 ½ öre, nattlägers gärden 1981 daler, 29 öre, 2 ⅔ penning.

Bergslagerne. Ståthållare Carl Bonde.

Salberget. Arrendatorer Joh. Grönewald, Nils Jönsſon, Baſtian Ihering, Corne-

Cornelius Hansson. Räntan i arrende silfver 587 lödige marker, 2 $\frac{3}{8}$ lod, gjorde i penningar 7632 daler, 29 $\frac{3}{4}$ öre.

Löfåsen. Arrenderadt af Otto Hindrik. Räntan i arrende, silfver 161 lödige marker, 1 $\frac{3}{4}$ lod, bly 25 skeppund. Gjorde i penningar 2343 daler.

Kopparberget. Fogde Matts Jöransson, Tullnär Erik Eriksson. Räntan koppar 1802 skeppund, 14 lispund, 8 $\frac{1}{2}$ mark. Koppartullen, penningar 221,466 daler.

Nora och Lindes bergslager. Arrendatorer Christopher Andersson och Anders Bengtsson. Räntan i penningar, harneskplåtar, rör-plåtar, osmunds-järn och stångjärn, tillsammans 13,893 daler, 12 $\frac{4}{7}$ öre. Dessutom af Nora och Lindes Bergsmän i en årlig stadga och tionde osmunds-järn 100 läster, som gjorde i penningar 7200 daler. Körslen i arrende penningar 2014 daler, 22 öre.

Wästerberget. Arrendatorer Magnus Ihering och Carl Eriksson. Räntan i osmunds-järn och stångjärn värderad i penningar 7550 daler.

Säter bruk med Biskope bergslagen. Fogde Sven Larsson. Räntan i rörplåtar, stångjärn, tionde stångjärn och svafvelkrukor, värderad i penningar 2911 daler, 29 öre, 84 skeppund svafvelkrukor.

Svafvel-

Svafvelbruket. Fogde Thorbjörn Engelbrechtsſon. Räntan, ſvafvel 300 ſkeppund, värderades till 3900 daler.

Järnräntan: Af Wäſterås, ſtångjärn 90 ſkeppund, Arboga, ſtångjärn 78 ſkeppund, Köping, ſtångjärn 35 ſkeppund, osmunds-järn 1 läſt. Altſammans värderades till 2102 daler.

Summa af bergsbruken, penningar 584,890 daler, 13 öre, 13 $\frac{1}{5}$ penning.

Vinde- och vaſke-körningen, värderades af Wäsby län till 3174 daler, 3 öre, Wäſterås län 1114 daler, 19 öre, Trögd och Åſunda härad 1617 daler, 12 öre, Håbo, Lagunda och Erlinghundra härad 1425 daler, 12 öre. Summa 7331 daler, 14 öre.

Wäſtergöthland. Ståthållare Nils Stjernſköld.

Orreholms län, nämligen Wartofta, Gudhems, Wilſka och Frökinds härader. Fogde Jon Håkonſon.

Skara län, nämligen Skånings, Barna, Laſka, Kinna, Kållands, Åſa och Wiſta härader. Fogde Hans Larſon.

Gäſene, Kullands, Bjärka och Ballebygds härader. Fogde Anders Nilsſon.

Ala, Wena och Wettla härader. Fogde. Jon Bengtsſon.

Aſkims och Sevedals härader. Fogde Nils Byrilsſon.

Kind och Marks härader. Fogde Bengt Arfvedsſon.

Redväg, Ås och Wen härader. Fogde. Bengt Nilsſon.

Kongl. Maj:ts arf och eget i Wäſtergöthland.

Dals land. Arrendator Erik Andersſon. Arrenderat för 4849 daler, 16 öre, 14 $\frac{4}{7}$ penning, 6107 daler, 12 öre, 9 $\frac{3}{7}$ penning, 980 daler, 26 öre, 9 penningar, 2016 daler.

Flundra härad. Arrendator Ollert Syltman för 864 daler, 13 $\frac{1}{6}$ öre, 771 daler, 19 öre, 8 $\frac{2}{7}$ penning, 110 daler, 23 öre, 6 $\frac{3}{7}$ penning.

Sakören af Wäſtergöthland uppå ett förſlag 400 daler.

Summa af Wäſtergöthland år 1620: Årliga räntan 40,221 daler, 26 öre, 8 $\frac{3}{7}$ penning, landtogs gärden 39,972 daler, 3 öre, 16 $\frac{1}{7}$ penningar, nattlägers gärden 6288 daler, 5 öre, byggningshjälpen 13,608 daler, 20 öre, fågebläck 550 ſt. ved 137 $\frac{1}{2}$ laſs.

Finland.

Åbo län. Ståthållare Carl Oxenſtjerna.

Maſkå härad. Fogde Hans Hansſon.

Wemo härad. Arrendator Eſkil Matthsſon.

Nedre

Nedre och Öfre Satagunden. Arrendator Johan De la Gardie.

Haliko härad. Fogde Olof Larsson.

Piko härad. Fogde Simon Hindriksson.

Sexmäki härad. Fogde Ped. Olofsson.

Hollola och Hattula härader. Fogde Anders Eriksson.

Raseborgs och Borgo län. Arrendator Grefve Jacob De la Gardie.

Summa på Åbo län: Årliga räntan 66,130 daler, 27 ¾ öre, landtogs gärden 37,303 daler, 18 öre, 8 ⅔ penning, nattlägers gärden 5,915 daler, 27 öre, 4 ⅓ penning.

Wiborgs län. Ståthållare Sven Månsson (Eketrä).

Kymenegårds län. Fogde Heiden Wilken.

Lapwes och Stranda härader. Fogde Abraham Eriksson.

Jäskis och Euräpä härader. Fogde Matths Bertilsson.

Stora Sawolax. Fogde Lars Sigfridsson.

Lilla Sawolax. Arrendator Henrik Flemming.

Summa af Wiborgs län 1620: Årliga räntan 34,164 daler, 14 öre, landtogs gärden 16,438 daler, 26 ¼ öre, nattlägers gärden 2,622 daler, 20 ¼ öre.

Tullen af ſtäderna i Finland: Åbo, Raumo och Björneborg 6500 daler, Helſingfors och Borgo 2000 daler, Wiborgs tull på ett förſlag 5000 daler.

Summa ſummarum på Rikets behållna ränta af föreſkrefne landſkap år 1620:

Årliga räntan, tullarne, tionden, årsväxten (vid Kongsgårdarna) och *fiſkerien*, ſom på ett förſlag införde äro, få väl arrenderat ſom oarrenderat: Penningar 433,418 daler, 28 öre, 13 ¼ pengar, ſilfver 748 lödige-mark, 4 ⅛ lod, köppar 1791 ſkeppund, 15 ¾ lispund, hvete 2992 tunnor, 2 fjärdingar, ſpanmål 56,578 tunnor, ärter 40 tunnor, hafra 3775 tunnor, 3 ½ kappar, humla 1097 lispund, 2 ½ mark, ſmör 2498 tunnor, 9 lispund, 1 ½¼ mark, fläſk och kött 404 ſkeppund, 13 lispund, 2 marker, ſide fläſk 65 ½ ſida, honung 11 ¾ aſkar, oſt 14 ¼ lispund, lax 454 tunnor, ſtrömming och annan ſalt fiſk 1273 tunnor, 5 lispund, allehanda torr fiſk 291 ſkeppund, 2 lispund, 4 ⅛ mark, torr lax 140 ſtycken, ſalt 50 lispund, 2 ½ mark,

oxar

oxar 1597 $\frac{1}{4}$, kor 170 $\frac{19}{84}$, ung nöt 21, ſvin 54, får 4088 $\frac{139}{170}$, fårlår 233, lamb 567 $\frac{1}{6}$, gäſs 802 $\frac{1}{2}$, höns 2579, ägg 20,957, ål 377 lispund, 18 marker och 670 ſtycken, ſjälſpäck 269 lispund, 13 $\frac{1}{2}$ mark, tjära 686 tunnor, 2 $\frac{3}{4}$ kanna, roſvor 22 tunnor, ljus 145 ſtycken, ſtångjärn 3710 ſkeppund, 13 lispund, 14 marker, osmunds-järn 384 läſter, 6 fat, 14 lispund, lod 400 ſkeppund, harneſkplåtar 118 ſkeppund, rörplåtar 282 ſkeppund, 11 $\frac{1}{2}$ lispund, ſvafvel 300 ſkeppund, ſvafvel-krukor 84 ſkeppund, bly 25 ſkeppund, vaſkekörningar 18,880 $\frac{1}{2}$, vindekörningar 14,830 $\frac{1}{2}$, mårdar 10 ſt. gråſkin 55 $\frac{1}{2}$ timmer, lärft 28 alnar, vadmal 126 alnar, ullgarn 46 lispund, ull 30 lispund, 14 marker, ſäckar 15, notgarn 1 mark, hampa 40 lispund, 4 $\frac{1}{2}$ mark, ljusgarn 16 lispund, 12 $\frac{1}{2}$ mark, tått 121 $\frac{3}{4}$ kläf, kol 22,986 läſter, 10 $\frac{1}{4}$ laſs, ekebål 9 tolfter, ſågbräder 76 tolfter, 11 $\frac{1}{2}$ ſtycke, ſtockar 2473 $\frac{1}{3}$ ſtycke, näfver 48 ſkeppund, 7 $\frac{1}{2}$ lispund, baſt 46 lispund, dagsverken 87,760 $\frac{2}{3}$, ved 12,930 laſs, ſtafrums ved 14,605 ſtafrum, famneved 833 $\frac{3}{4}$ famnar, hö 22,006 $\frac{43}{48}$ laſs, halm 2171 kärfvar, gör i penningar 920,376 daler, 28 öre, 16 $\frac{4}{5}$ pengar.

Landtogs gärden: Präſte- och arrende penningar 71,044 daler, 4 öre, 20 $\frac{1}{3}$ penningar, ſpanmål 43,264 tunnor, 12 $\frac{1}{4}$ kappa, foderkorn 2691 tunnor, $\frac{5}{8}$ kappa, ärter 347 tunnor, 6 fjärdingar, humla 3563 lispund, 9 $\frac{3}{8}$ mark, ſmör 7124 lispund, 18 $\frac{3}{4}$ marker, kött och fläſk 3137 ſkeppund, 9 lispund, 12 $\frac{1}{2}$ mark, talg 1424 lispund, 19 $\frac{3}{4}$ marker, oxar 1781 $\frac{15}{16}$ ſtycken, får 14,249 $\frac{7}{8}$ ſtycken, gäſs 7125 $\frac{5}{16}$ ſtycken, höns 28,499 $\frac{3}{4}$, ägg 284,992 $\frac{1}{2}$, hö 14,249 $\frac{7}{8}$ laſs, halm 142,498 $\frac{3}{4}$ kärfvar, löper i penningar 273,395 daler, 27 öre, 4 $\frac{2}{3}$ penning.

Nattlägers gärden: Arrende-penningar 9329 daler, 25 öre, 14 penningar, ſpanmål 4480 tunnor, 22 $\frac{1}{32}$ kappa, foderkorn 4480 tunnor, 22 $\frac{7}{32}$ kappar, humla 716 lispund, 19 $\frac{3}{8}$ marker, ſmör 1433 lispund, 19 $\frac{3}{4}$ marker, kött och fläſk 150 ſkeppund, 12 lispund, 11 $\frac{3}{4}$ mark, torr fiſk 572 lispund, 7 $\frac{1}{8}$ mark, talg 358 lispund, 9 $\frac{14}{24}$ mark, oxar 448 $\frac{55}{56}$ ſtycken, får 3584 $\frac{27}{32}$, gäſs 1793, höns 7160 $\frac{15}{16}$, ägg 28,680 $\frac{1}{4}$, hö 3584 $\frac{31}{32}$ laſs, halm 14,339 $\frac{3}{8}$ kärfvar, löper i penningar 45,007 daler, 20 öre, 9 $\frac{3}{16}$ penningar.

Körslen

Körslen och byggningshjälpen: Penningar 41,874 daler, 12 $\frac{2}{3}$ öre, bjälkar 723 $\frac{7}{20}$, tiljor 3279, ſparrar 2460 $\frac{3}{4}$, timber 15,582 $\frac{2}{3}$, ſågbräder 2526 $\frac{1}{2}$ tolfter, ſågſtocker 12,871 $\frac{13}{24}$, ſyllar 48 $\frac{3}{4}$, åhſar 8 $\frac{3}{52}$, ſågeblock 673 $\frac{1}{6}$, ſkeppsverke, 1108 $\frac{1}{2}$ laſs, pålar 5780, näfver 7132 lispund, tegel 75000, ſpiror 10 $\frac{4}{7}$, raft 1802 $\frac{3}{4}$ laſs, ſand 2000 laſs, ler 600 laſs, kalkſten 3712 $\frac{1}{6}$ laſs, ſpån 448,400, ſågſpån 170 $\frac{1}{3}$ tolfter, pumpeſtänger 304, korgſpolar 20 $\frac{4}{7}$, vidjor 30,000, ved 3237 $\frac{1}{2}$ laſs, ſtafrums ved 2314 $\frac{3}{4}$ ſtafrum och 923 $\frac{3}{4}$ laſs, kalk- och tegelved 2832 laſs, långhalm 20,000 kärfvar, dagsverken 2632.

Södermanland, Nerike och Wermelan tillhörde Härtig Carl Philip, och äro därföre icke upptagne i Kronans ſtat.

N:o IV.

Kortt förſlagh opå Efter:ne Schiph huad ſom dertill will behöfwas bådhe Folch, Förtäringh och Lhön Till åhr 621. (1621.)

Richz Cronan — — — 127.
Äpledh — — — — — 127.
Swärdet — — — — — 109.
Waſzan — — — — — 109.
Septor — — — — — — 93.

Richz Nyckill — — — — 93.
Adromades — — — — 93.
Harbowichs ſtore bygning 93.
< 844 Perſoner.

Dertill blifwe brukade

Hwar bekommer uthi hyra om månaden uthi 6 M.	Dal.	Uthi Lening når de åhre hemma uthi 6 månader.	Opå hwar perſon hela året.	Löper på förbåte 8 Schep uthi 12 månader.
		Daler.	Daler.	Daler.
5 Vice Admiraller		—	400	2000
5 Capitener	50	16	396	1980
5 Fändrikar,	40	16	336	1680
8 Under Capitener,	30	10	240	1920
5 Predikanter,	10	5	90	450
5 Bolberer,	15	7½	135	675
10 Balb. Mar Sven.	5	2½	45	450
5 Öfwer Schrifar	6	3	54	270
10 Under Schrifar,	5	2½	45	450
5 Prophoſſer,	5	2½	45	225
5 Trumeſlager,	4½	2¼	40½	202½
16 Öfwer-Scheper,	10	4	84	1344
8 Under Scheper,	8	10 mk.	63	504
16 Högbåtzmen,	4½	2	39	624
8 Mått,	4	2	36	288
8 Skaffare,	4	2	36	288
8 Kocker,	4	2	36	288
16 Styremen,	10	4	84	1344
60 Skepman,	4	2	36	2160
136 Merſkrem:	4	2	36	4896
500 Gemene	4	2	36	18000
			< 40,038½	Daler.

Till

Till Efftersne Örligh Schiph

Tre Kronor — — 60.
Perſius — — — 60.
Orpheus — — — 50.
Bloman — — — 50.
Stjärnan — — — 50.
Oranibom — — 50.
Samſon — — — 50.
Spegelen — — — 50.
Harbowichz Leion 50
Elephanten — — 50.

< 520 Perſoner.

Dertill behöfwes

Hwar bekommer uti hyra om månaden uthi 6 m.	Dal.	Uthi Låningner de åhre hemmauthi 6 m. Daler.	På hwar perſon hele året 12 m. Daler.	Löper på förbåte Schep uthi 12 månad. Daler.
10 Öfwerſchep.	10	4	84	840
10 Underſchep.	8	2½	63	630
14 Styremen	10	4	84	1176
10 Högbåsmen	4½	2	39	390
10 Måt	4	2	36	360
10 Kockar	4	2	36	360
10 Skaffor	4	2	36	360
60 Skepmen	4	2	36	2160
100 Merskremar	4	2	36	3600
186 Gemene	4	2	36	10296

< 20,172 Daler.

Mindre örligh Schiph.

Swarte hunden 40.
Jupiter — — 40.
Lille Nyckelen 40.
Haniball — — 40.
Falken — — 40.
Markurius — 40.
Engelen — — 34.
Draken — — 34.
Martz — — 34.
Osgiötleion — 34.
< 376 P.

Dertill blifue brukade.

Huor bekommer uthi hyra om månaden i 6 månader.		Uthi Lening ner de åhre hema uthi 6 m.	På en Perſon heele åhret.	Löper på förb:te Schep uthi 12 m.
	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
10 Öfwerſchep.	10	4	84	840
10 Underſcheper	6	2½	51	510
10 Styremen	10	4	84	840
10 Högbåtzmen	4 ½	2	37½	375
10 Måt,	4	2	36	360
10 Kocker	4	2	36	360
10 Skaffer	4	2	36	360
40 Skepmen	4	2	36	1440
72 Merſkrem.	4	2	36	2592
194 Gemene	4	2	36	6984
			<	14,661 Daler.

Penåt-

Penåtzer

Jegaren — — — 24.
Leoparden — — — 24.
Westerwichz Penatz 24.
Westerwichz Boiort 20. } 132.
Saluator — — — 20.
Stalnäbbenn — — 20.

Der till blifwe brukade

Hwor bekommer i hyra om månaden uthi 6 månader.		I Lening når de åhre hemme uthi 6 månad.	På en Person heele åhret.	Löper på förb:te Schep uthi 12 månader.
	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
6 Skepare	6	4	60	360.
6 Styremen	6	4	60	360
6 Högbåsmen	4	2	36	216
114 Gemene	4	2	36	4104
			<	5040 Daler.

Till allehanda Farkosthar.

Romalus — — — — — 10.
Jonas — — — — — 10.
Storboiort — — — — — 10.
Lille Galley — — — — 10.
Westerås Rossenn — — — 10.
Wiborgz Morten — — — 10.
Lowij Prämb — — — — 10.
Biörneborgz Präm — — 10.
Nyia Galleian — — — — 10.
Förgylt. Galley. — — — 10.

Ålen

Ålen — — — — — — 10.
Krabbenn — — — — — 10.
Wijborgz Pnikan (Pinkan) 10.
Kagen — — — — — — 6.
Kärepe Pråm — — — — 6.
Lille boiorten — — — — 6.
Laxen — — — — — — 6.
Rodde jachtenn — — — 6.
Nyie jachtenn — — — — 6.
Fyre Finſke Galley. — — 40.

< 206 perſoner.

Dertil blifue brukade

Huor. bekommer i hyra om måneden uthi 6 m.		I låning når de åhre hemmauthi 6 m.	På en Perſon heele åhret	Löper på förb:te forkoſter uti 12 M.
	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
23 Skepare	5	2½	45	1035
17 Styremen	5	2½	45	765
23 Högbåſmen	4	2	36	828
143 Gemene	4	2	36	5148

< 7776 Daler.

Summarum opå förſch:ne ſcheep med des Mantall och Hyra på tillkommande åhr 1621.

Reall

Reall ſcheep — —	8.		844.
Örligh ſcheep — —	10.		520.
Mindre Örlig ſchep	10.	Mantal	376.
Penatzer — — —	6.		132.
Små Farkoſter —	23.		206.
	< 57.	<	2078 P.

Löper Till Förſh:ne her ibland.

Hyra, 59,985 d.
Laning, 27,702 ½ d. } Pen. 87,687 ½ dal.

Ähn behöfwes Till Efftern:e Schiph och Farkoſthar ſom ſchola Tillökas Tillkommande åhr 621.

Till 8 Örligh Schiph.
Dertill blifwe brukade.

Huar bekommer uthi hyra om månaden uthi 6 månader.	Dal.	Uthi Låning når de åhre hemma. Daler.	På hwar perſon hele året. Daler.	På förb:te Schep uthi 12 månader. Daler.
8 Skepare	10	4	84	672
8 Underſhepar	8	2½	63	504
8 Styremen	10	4	84	672
8 Högbåtzmen	4 ½	2	39	312
448 Gemene	4	2	36	16128
< 480 Perſoner.			< 18,288 Daler.	

Till

Till 6 Penatzer
Dertill blifue brukade

	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
6 Skepare	6	4	60	360
6 Styremen	6	4	60	360
6 Högbåsmen	4	2	36	216
162 Gemene	4	2	36	5832
< 180 Perſoner.			< 6768	Daler.

Till 12 Prowiantz Skiph
Dertill blifue brukade

	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
12 Skepare	5	2½	45	540
12 Styremen	5	2½	45	540
12 Högbåtzmen	4	2	36	432
144 Gemene,	4	2	36	5184
< 180 Perſoner.			< 6696	Daler.

Till 18 Galleyior
Dertill blifwe brukade

	Dal.	Daler.	Daler.	Daler.
18 Skepare	5	2½	45	810
18 Högbåtzmen	4	2	36	648
72 Gemene	4	2	36	2592
< 108 Perſoner.			< 4050	Daler.

Summarum behöfwes Till heelt åhrs Hyra

Mantall 948 Perſoner.

Hyra 23,940 d.
Läning 11,862 d. } Pen. = 35,802 daler.

Summarum behöfwes till både Poerna.

Penningar 123,489 ½ Daler.

Dertill

Dertill förordnatt: Af Städerne öfwer alt Suerige efter som förre åhren ifrån den 1 8:bris 620. till den 1 Maij 1621. Penningar 5250.

Af efterne Landzänder som Under-Admiralerne hafue uthi förläningh och löpper: Oplandh 323 daler, 5 öre, Findhlandh 903 daler, 8 öre, Lijflandh 400 daler, Smålandh 400 daler.

2026 daler, 13 öre.

Af behollen Renta uthi efterne Landzänder ifrån Joh. 620 till Joh. 621 och ähr Reknat uthi Penningar.

Oplandh: Wärmdöönn 641 daler, Sotholms och Suartlöffa 160 daler, Ferentuna och Bro H. 46 daler, Arf och egitt 65 daler, Ekholmfunds lhän 86 ¼ daler. Öfstergiöttland: Kåkinns Heredt 82 daler, 14 ¾ öre.

1080 daler, 22 ¾ öre.

Smålandh: Tueta och Moo hered 77 daler, 21 ¼ öre, Öfsbo, Weftra och Noruidinge H. 178 daler, Sunnerbo och Kinualz herede 132 daler, 31 ½ öre, Alboo och Kinualz hered 204 ¼ daler, Norre Motet på Öland 39 daler, 1 öre, Sewede och Afsbolandz fampt Ambördz hered 107 daler, 13 ½ öre, Öftre med Norre och Södre Widbo 557 daler, 9 ½ öre, Konga och Opwidinge H. 2152 daler, 7 ½ öre, Tjuft och Tuna lhän 97 daler,

daler, 25 ¼ öre, arf och egit i Smålandh 1250 daler, 4 ¾ öre.

< 4796 daler, 26 ½ öre.

Wästergiöttlandh: Skara och Läcköö Lhän 412 daler, 24 ½ öre, Sefwedals heredt 244 daler, 10 öre, Daall arrende 2293 daler, 12 öre, arf och egit i Wästergiötland 252 daler 23 öre.

< 3203 daler, 5 ¼ öre.

Af Koppartullen ifrån Nyåhr 621 till Nyåhr 622. Penningar 107,132 daler, 12 ¼ öre.

Summa Förordnat,

Penningar 123,489 ½ daler.

Datum Stockholm den 12. 7:bris 620.

Gustavus Adolphus m. p.

(L. S.)

Behöffues Till Schepz bygningen Till efter:ne Embetzfolch wedh Harbowich Skepz gordh åhr 1621.

1 Daler, Sommerdager,	Om Dagen Byggemestaren Winterdager.	1.
16 öre	12 öre Qwartermestare	2.
12 öre	10 öre Qwartermesterer	2.
10 öre	8 öre Timbermen	10.
8 öre	6 öre Timbermen	11.
8 öre	6 öre Borere	10.
10 öre	8 öre Sågare	8.
20 ö. både som. o. vint.	Snidhkare	1.
20 ö. både som. o. vint.	Smedh.	1.
10 öre	8 öre Smedh	1.
8 öre	6 öre Smedz Drengar	6.

Som

Som ſkole giöre deres arbete heele åhret.

Sommardagar 140.
Winterdagar 140. } 280.

Blifwer deras förtienſt alz räknat uthi Penningar 4217 ½ daler.

Än Byggiemeſtaren ſ. 2 till åhrskåſt uthom ſin dagalhönn.

Spanmåhl 21. tunna.
Humble 3 lisp. 13 ½ mk.
Smör 3 lisp. 13 ½ mk.
Saltt 3 lisp. 13 ½ mk.
Kiöt 19 lisp. 19 ½ mk.
T. Fiſk 3 lisp. 13 ½ mk.
Strömming 19 lisp. 19 ½ mk.

Än till efter:ne Personers Lönn och 12 månaders förtäring.

Alena förtäring Captein ſ. 2.
Skrifwere 1.
Skeppere 1.
Prophos 1.
Båtzmen 2.

Penningar 72 D.
Spanmål 51 t:a 6 f:r.
Smör 10 lisp. 4 mk.
Humble 8 lisp. 2 mk.
Salt 12 lisp. 12 mk.
Kiöt och T. fiſk 3 ſkepd. 16 lisp. 16 mk.
Strömming 5 t:r.
Packlakan 8 al:r.

Piuk 12 al:r.
Saltt welk 12 al:r.

Summa:

Penningar 4289 ½ D.
Spanmål 72 ¾ t:a.
Smör 13 lisps. 17 ½ mk.
Humble 11 lisp. 15 ½ mk.
Salt 16 lisp. 5 ½ mk.
Kiöt och T. fisk 5 sk. 9 mk.
Strömming 6 T. 5 lisp. 15 ½ mk.
Packlakan 8 al:r.
Piuk 12 al:r.
Saltt welsk 12 al:r.

< 4646 D.

Än behöfuas till Bynningenn
Stongjernn 30 sk.
Boltjernn 30 sk.
Tiera 3.
Sielfpek ½ t:a.
Talg 10 lisp.
Sudwerker 40 al:r.

< 688 ¾ D.

Summa

< 5334 ¾ D.

Förordningen af gierden uthi efterskrefne herad uthi Oplandh N. Frödzåkers och Nerdingzhundr. Rasbo och Norundhe sampt Lyhundrat

Spanmål 1000 t:r.
Humbla 40 ½ lisp.
Kiöt 84 sk.

Oxar

Oxar 70 ſt:r.
Får 560 ſt:r.

< 4691 ¾ Dl.

Af Öſterby bruk.
Stong och Boltjernn 60 ſk.

< 600 D.

Af Kledekammaren i Stockholm.
Packlakan 8 al:r.
Piuk 12 al:r. } 43 Dl.
Saltwelſk 12 al:r.
Summa förordnat 5334 ¾ Dl.

Datum Stockholm den 12. 7:bris 620.

Guſtavus Adolphus. m. p.
(L. S.)

Efter Originalet i Kongl. Stats-Contoiret.

Fulmachtt att låtha hugga Maſteträ.

Wij Guſtaf Adolph. Göre wetterligitt att effter till wår Skepz bygningh behöfwes några ſtore Maſter. Derföre ſå hafwe wij vthi befalningh gifwidt denne wår tienare och Skeppare Börie Pedersſon att han ſielf 3:de ſkall drage omkringh både på wåre egne ſom Adelens Skoger och Ägor och hugge ſå ſtore och dugelige trä ſom dertill kan behöfwes och när dhe ähre nederhugne ſkole Allmogen uthi de häreden dhe hugges wahre förtenchte att föhre dem till neſte Siöſiden, deden de kunne bäſt och legligeſt kom-

me hijtt så snart Isen afgår. Befa fördenskull wåre Befalningzmän och Fo ter sampt Ländz och Fierdingzmän at the låthe honom bekomme all nödtorfftigh frij Fordenskap, Såsom ock formane Allmogen att the godhwilligen och uthann tredjko köra Masteträn fram och till Siösijden.

Kongl. Riks-Arch. Regiſtrat. för d. Januar. 1621. *f.* 37. *verſo.*

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

Form 410